

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

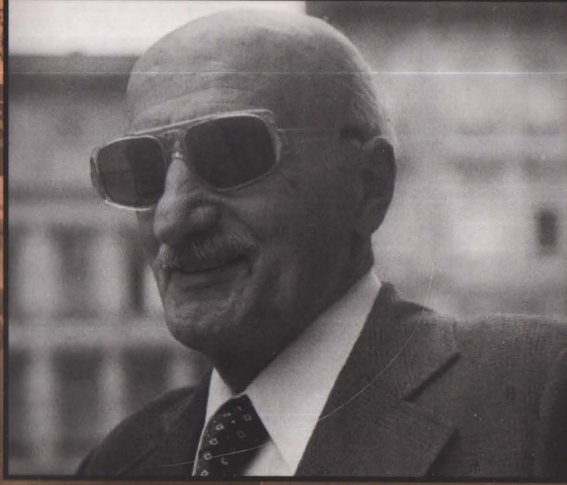
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ERDEN AKBULUT

TKP MK Genel Sekreteri
İSMAİL BİLEN

Belgelerle Yaşam Öyküsü

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

TKP MK Genel Sekreteri
İSMAİL BİLEN
Belgelerle Yaşam Öyküsü

ERDEN AKBULUT

Sosyal Tarih Yayınları

Belge-Araştırma Dizisi: 21

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi

**Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.**

Baskıya hazırlık: Gönül Göner

Birinci Basım, İstanbul Ekim 2020

ISBN: 978-605-4513-59-8

Sertifika No: 43438

TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak

No: 10 A Blok Kat:3 No: 64 34363

Şişli-İstanbul

Tel: (+90) 212 237 98 92

<http://www.tustav.org>

e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve cilt:

İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 44066)

Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8

Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul

Tel: 0212 496 11 11

TKP MK Genel Sekreteri
İSMAİL BİLEN
Belgelerle Yaşam Öyküsü

ERDEN AKBULUT

İÇİNDEKİLER

SUNU.....	9
BÖLÜM 1	
DOĞUMUNDAN TKP TEMSİLCİLİĞİNE 1902-1937.....	11
Komünizmle Tanışma.....	13
KUTV öğrenciliği.....	16
Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne.....	17
Memlekette Parti Görevinde.....	25
Muvakkat Merkez Komitesi Sekreterliği.....	50
BÖLÜM 2	
TKP TEMSİLCİLİĞİNDEN DIŞ BÜRO ÜYELİĞİNE 1937-1962.....	71
TKP Temsilciliğine Atanma.....	75
Dersim İsyanı ve Marat.....	84
Yurtdışı görevi.....	90
Atatürk'ün ölümü ve TKP.....	93
Enstitü No. 100.....	102
2. Dünya Savaşı Yılları.....	109
Mihri Belli'nin yaralanması ve Marat'ın görevlendirilmesi.....	117
Salih Hacıoğlu'nun sürgünü ve Marat.....	128
Nâzım Hikmet'in Moskova'ya gelişi ve Marat'la ortak faaliyet.....	133
SBKP 19. Kongresi ve Stalin'in ölümü.....	141
Marat'ın uluslararası faaliyeti.....	143
BÖLÜM 3	
DIŞ BÜRO ÜYELİĞİNDEN MK GENEL SEKRETERLİĞİ'NE 1962-1973.....	145
Uluslararası komünist hareket ve Marat.....	148
İsmail Bilen'in ideolojik faaliyeti.....	150
ASBP MK Uluslararası İlişkiler Sekreterliği'nin Duyurusu.....	165

BÖLÜM 4	
MK GENEL SEKRETERLİĞİ'NDEN PARTİ BAŞKANLIĞI'NA 1973-1983	167
TKP 1977 Konferansı ve MK Plenumları	168
12 Eylül 1980 darbesi ve Temmuz 1981 Plenumu	172
İsmail Bilen Parti Başkanı	174
İsmail Bilen'in Yaşama Gözlerini Yumması	179
İsmail Bilen'in kitapları	191
EK: T.K.P-yi İÇİNDEN KEMİREN YIKICI AKIMLAR	193

SUNU

TKP'nin kuruluşunun 100. yılında ömrünün 61 yılını bu partinin sıralarında mücadeleye adanmış, temel örgüt üyeliğinden Merkez Komitesi Genel Sekreterliğine ve Parti Başkanlığına kadar her düzeyde görev yapmış İsmail Bilen'in yaşam öyküsünü, onun RGASPI'deki (Rusya Devlet Siyasal Sosyal Tarih Arşivi) şahsi dosyasından (fon 495, liste 266, dosya 12) hareketle ve TÜSTAV Komintern Arşivi'ndeki diğer belgelere ve TKP'nin yayın organlarında yer alan açıklama ve yazılara, 1. Bölüm'de daha önce TÜSTAV Yayınları'ndan çıkmış *TKP MK Genel Sekreteri İsmail Bilen Kısa Biyografi* kitabındaki anlatıma dayalı olarak sunmaya çalıştık.

Bu kitapta bir araya getirdiğimiz değişik arşivlerdeki belgeler için bir dizi arkadaşımıza teşekkür borçluyuz:

- RGASPI'deki şahsi dosyalar için Atilla Balcıoğlu'na,
- TÜSTAV Komintern Arşivi'nde kopyaları bulunan belgeleri tespiti için anısı bol olsun Bilal Şen'e,
- RGASPI'deki İsmail Bilen'le ilgili kimi belgelere ulaşmamızı sağlayan Mehmet Perinçek'e,
- Bulgaristan Devlet Arşivi'ndeki belgeleri tespiti için anısı bol olsun Mehmet Beytullov'a [Maxim Blagoev],
- Federal Almanya Cumhuriyeti Devlet Arşivi'ndeki belgeler için Tacettin Dağcı'ya ve nihayet
- Polonya Devlet Arşivi'ndeki belgeler için Saygun Gökarıksel'e.

İsmail Bilen'e ait fotoğraflar ve kitapları, damadı Miroslav Dırmov tarafından bağışlanan arşiv belgeleri ve müze malzemeleri arasından seçilmiştir. Geçtiğimiz yıllarda yaşama gözlerini yummuş olan Miroslav Dırmov, İsmail Bilen'in ve eşi Mara Kolarova Bilen'in arşivini yıllarca özenle korumuştur, anısına saygılarımızı sunuyoruz. İsmail Bilen'in me-

zarının fotoğrafını çeken ve kullanmamıza izin veren Cengiz Yolcu'ya ve Piraye Koleksiyonu'ndaki İsmail Bilen ile Nâzım Hikmet'in fotoğrafını ve lejandını kullanmamıza izin veren Yeşim Bilge'ye de teşekkür ediyoruz.

TÜSTAV'ın diğer kitaplarında olduğu gibi bu kitaptaki Eski Türkçe belgelerin transliterasyonunu, bu çalışmaları 2000 yılından beri 20 yıldır düzenli olarak yürüten Yücel Demirel'in yönlendiriciliğinde Banu İşlet, Cemile Moraloğlu Kesim, Meral Bayülgen ve Emel Seyhan Atasoy'dan oluşan ekip; Rusça, Bulgarca ve Almanca belgelerin çevirisini ise Rüstem Aziz yaptı, müteşekkirimiz.

Bu çalışma, TÜSTAV'ın daha önceki kitaplarında olduğu ve adında da vurgulandığı gibi İsmail Bilen'in yaşam öyküsünü belgelere dayalı olarak aktarmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla yaşam öyküsünde, şahsi dosyasında yer alan onun siyasal mücadelesi ağırlıklı yeri tutmuştur.

TKP MK Genel Sekreteri İsmail Bilen Belgelerle Yaşam Öyküsü kitabıyla birlikte, Dr. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat Baraner ve Zeki Baştımar'dan sonra RGASPI fon 495, op. 266'da şahsi dosyası bulunan TKP genel sekreterlerinin biyografilerini tamamlamış oluyoruz. Haziran 2021'e kadar sürdüreceğimiz TKP'nin 100. yılı yayın programı çerçevesinde, aynı fonda bulunan belgelerden hareketle Salih Hacıoğlu ve Süleyman Nuri'nin biyografilerini de hazırlamaya çalışacağız.

İsmail Bilen'in yaşama gözlerini yummasının ardından TKP Merkez Komitesi açıklamasında şöyle deniyor: "1973'ten 1983 yılına kadar geçen on yıllık dönem, TKP'nin her alanda atılıma geçme, ideolojik-politik bakımdan olgunlaşma, giderek işçi sınıfının, yığınların güvenini kazanma, her koşulda savaşmayı öğrenme, en sert antikomünist saldırılara ve partiyi içerden yıkmaya yeltenişlerine karşı her defasında yeniden toparlanmayı başarıma yeteneklerinin yükselme dönemi oldu. Bu dönem, Bilen yoldaşın adıyla ayrılmaz bir biçimde bağlıdır."

Kararlılığına, mücadelesine ve anısına saygıyla.

Ekim 2020

Erden Akbulut

BÖLÜM 1

DOĞUMUNDAN TKP TEMSİLCİLİĞİNE

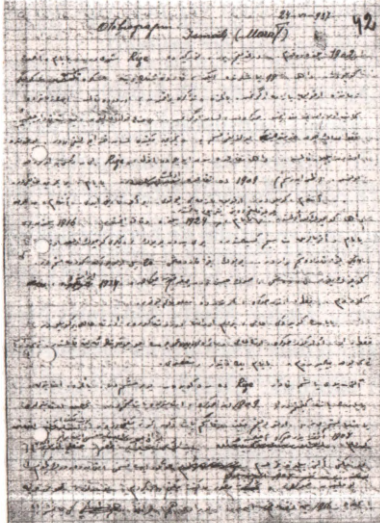
1902-1937

Bölüm 1'de ana metin olarak Marat'ın TKP Temsilciliği'ne getirildiği Nisan 1937'de kaleme aldığı ve RGASPI'deki (Rusya Devlet Siyasal Sosyal Tarih Arşivi) şahsi dosyasında (fon 495, liste 266, dosya 12) yer alan özgeçmişi ana anlatı olarak kullandık. Eski Türkçe kaleme alınmış belgenin transliterasyonuna aynı dosyada bulunan Rusça çevirisinden eklediğimiz bölümleri *italik* olarak gösterdik. Sayfanın iç bölümünde daha küçük puntolu *italik* metinler "TKP MK Genel Sekreteri İSMAİL BİLEN Kısa Biyografi" kitabından alınmıştır. Şahsi dosyasındaki konuyla ilgili ve diğer belgeler belgeler ise, yine iç bölümde daha küçük puntolu düz metinler olarak yer alıyor. Bizim eklemelerimiz ana akan metin bölümünde ve farklı yazı tipinde yapıldı.

24-VI-937

Otobiografim

İsmail (Marat)

İsmail Bilen'in el yazısı özgeçmişi

1902 yılında doğdum. Doğduğum yer, Türkiye’de Rize şehridir. Babam, aslen köylüdür. Daha 19 yaşlarında iken, kardeşinin yerine askere gitmiş. Askerliği zamanında okuyup yazma öğrenmiş. Bilahare “tezkere bırakmış”; orduda kalmış. İlk zamanlarda kâtip olarak hizmet etmiş. Sonradan, lisan öğrenmiş. “Sağ kolağalığı” (*Sultan ordusunda rütbe, muharip dışı sınıftan subay*) rütbesine kadar çıkmış. Fakat en çok hizmette bulunduğu kısım; “Bahriye Mektebinde lisan hocalığı”dır. Bu hizmette uzun yıllar kalmış. Daha tekaüde sevk edilmeden evvel, “Rize liman reisi” olarak bulunmuş. (Zannedersem) 1909’da tekaüde ayrılmıştır. (*Ordudan yaşlılık sebebiyle ayrılmış, emekli maaşı almaya başlamıştır. O bana hep 40 yıl askeri hizmet verdiğini söylerdi.*) Babam, bir Bahriye zabitidir.

Annem, köylüdür. Okuyup yazması yoktu. Bir ev kadını idi. Annem, ben çok daha küçükken ölmüştür. Çocukluğumda beni teyzem bakmıştır. Babam, 1924 yılında vefat etmiştir. 1916 yılından beri babam ve akrabalarımın münasebetim kesilmiştir. Biri benden büyük, diğeri küçük olmak üzere iki kız kardeşim vardır. Büyük kız kardeşimi 20 yıl oluyor ki görmemişimdir. Küçük kız kardeşimi son hapisaneden çıktıktan sonra, 1934 iptidasında gördüm. Fakat ondan sonra, ondan da malumatım yoktur. (*Ablam bir fırıncıyla evliydi, küçük kız kardeşim ise bekârdı.*)

Babamın köydeki hâli, bizim oranın durumuna göre, orta hâlli bir köylüdür. Fakat, o öldükten sonra, onun malı ve sairesi, büyük amcamın çocuklarının eline kalmıştır. Nesi var nesi yok bilmiyorum. Babam pek dindar ve mutaassıptı (*bana karşı bir zalimdi*).

Altı-yedi yaşına kadar Rize’de -ve köyde- büyümüşümdür. Bilahare, İstanbul’a babamın yanına gitmişimdir. 1909’dan sonra, İstanbul’da yaşamışım. Tahsile İstanbul’da başlamışım. Okuduğum mektep “Kasımpaşa Zükûr [Erkek] Numune Mektebi”dir. Bu tip mektep, 1908 İnkılâbından sonra açılmış ve iptidaî ile beraber dokuz sınıflı idi. Bu mektebi altı yılda bitirdim. Çünkü ilk kısmını imtihan vererek geçtim.

Bu mektepten sonra, “Deniz-Motor Makinist Mektebi”ne girdim. Bu müddet, Umumî Harp içinde 1916 yılına tesadüf eder. Burada hem çırac gibi çalışır, hem okurduk. Çıraklık müddetimin tamamıyla fabrikada geçmiştir. Çünkü bu mektep “tersane” fabrikalarına bağlı idi. Ben aylık alırdım. Bu mektepten 1918 iptidalarında şahadetname aldım. İhtisasım, dahilî ihraklı motor makinistliğidir. Mektebi bitirdikten sonra, 1922 yılının sonlarına kadar, fabrika ve motorlarda makinist olarak çalıştım.

İ. Bilen yoldaş, 18 Ekim 1902 yılında Rize’de doğmuştur. Oranın yerlisi değildir. Babası, deniz subayı - öğretmendi. Bilen yoldaş İstanbul’da büyümüştür. Kasımpaşa — Kulaksız’da oturuyorlardı. Orta öğrenimini bitirdikten sonra hem liseye gidiyor, hem akşamları motor makinisti kurslarında eğitim görüyordu. Buradan, Tersanede motor-makine onarımı fabrikasına girdi.¹

Komünizmle Tanışma

Bana cihanı görüş şeklime ilk terbiye tohumlarını aşılamak isteyen, küçük amcam olmuştur. O da, babam gibi aslen köylü idi. Fakat, o, amele olmuştur. Bir fırın işçisi-hamurkârdı. “Gurbete çıkmış”. Rusya’da bulunmuş. (Kendisinin anlattıklarından hatırıma kaldığına göre) Varşova’da da bulunmuş. Amele hareketlerine katılmış. Çarlık zamanında bu yüzden sürgüne gitmiş (orada verem olmuş). Bilahare (1912’de) Türkiye’ye dönmüş. 1914’de veremden öldü. Çok sevdiğim bu amcam, benim dinsiz yetiştirmeme ve isyankâr olmama, çocukluğumda tesir bırakmıştır.

Bana, ilk komünist fikirlerini aşılamakta yardımcıları geçen, fabrikada beraber çalıştığım iki makinist işçidir. Bunlar, (*Savaş sırasında teknik ihtisas almak üzere onlar Almanya’ya gönderilmiş ve*) Almanya’da sosyalist hareketine katılmış iki Türkiyeli işçidir. Fakat, beni asıl Komünist Partisine çeken, “Komünist Baba Mehmet” adıyla anılan ve benim akrabalarımın olan biridir. “Baba Mehmet” Rusya’da esarete bulunmuş, Büyük Oktyabr İnkılâbıyla inkılâp hareketine kar[ış]mış, bilahare Mustafa Suphi zamanında Türkiye’ye gönderilmiş (*Mustafa Suphi onu literatürle Kırım’dan Türkiye’ye göndermiş*). Bu adam, bilahare Sovyet Rusya’da dönmüş ve (1932-33’te) menenjit hastalığından ölmüştür.

İ. Bilen yoldaşın komünist savaşçısı yolunu bulmasında, Türkiye Komünist Partisi’ne girmesinde öz teyzesinin oğlu Mehmet Aruz’un yardımı olmuştur. Aruz, Oktobr Devrimi’ne, iç savaşa katılmıştı. Bolşevikler partisine girmişti. 1919’da, Mustafa Suphilerin İstanbul’a gönderdikleri büyükçe bir komünist grubun başındaydı. Salgıncılara karşı savaşta, ulusal bağımsızlık, kurtuluş savaşında bu grup önemli rol oynadı. Gene bu grup, daha çok İstanbul’da TKP’nin gelişmesine somut katkılarda bulundu. Aruz’un takma adı: “Baba Mehmet”ti.

Partinin İstanbul örgütünün yeraltı eylemleri çok yanlıydı, özel bir sek-

1 Sayfanın iç bölümünde daha küçük puntolu *italik* metinler “TKP MK Genel Sekreteri İS-MAIL BİLEN Kısa Biyografi” kitabından alınmıştır. TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Mart 2004.

siyon kurulmuştu. Başında “Baba Mehmet” vardı. Bu seksiyonun bir çok birbirinden ayrı alt grupları, tek tek adamları vardı. Kimi adam kaçırıyor. Kimi ajanları, “İngiliz dostlarını”, Fransızlarla, Amerikalılarla, Yunanlılarla çalışanları izliyordu. Kimi, İstanbul’daki yabancı asker birliklerinin içinde, İngilizce, Fransızca bildiri, broşürler dağıtıyorlardı. Ama, bu seksiyonun başlıca görevi: 1. Silâh, cephane bulmak. Bunları Anadolu’ya aktarmak. 2. Taşıt araçları sağlamak, bu silâhların ulaşımını güvence altına almak. 3. Vurucu gruplar, çeteler kurmaktı.

İ. Bilen yoldaşın çalıştığı fabrika küçüktü. Ama, bir çok bakımdan önemli bir yuvaydı. 1. İşçilerin motorcularla, şoförlerle, silâhları alınmış, aylak aylak Tersane’de, Kasımpaşa’da, Haliç’te kahvelerde, ötede beride dolaşan, düşmana diş bileyen deniz erleriyle bağları, yakınlıkları vardı. 2. İşçilerin çoğu gençti. Hemen hemen hepsi ilk ve orta okullardan gelmeydi. Hemen hepsinde salgıncılara karşı açık bir kin vardı, iyi yönüyle gençliğin romantizmi vardı. 3. Almanya’da bulunmuş, 1918-1919 yılı Kızıl Spartaküs çıkışlarına katılmış bir kaç komünist ustabaşı vardı.

Partinin Haliç Komitesi, ayrıca partinin özel seksiyonu bu fabrikaya önem veriyordu. Gençlik grubu aktifti. Her yere dalıyordu. Yavaş yavaş bu grup devrimci bir yol tutmaya, biçim almaya başladı. İ. Bilen yoldaş, “Baba Mehmet”le olan yakınlığı nedeniyle, bu gençler arasında başı çekiyordu. Partiden gelen her işi yapıyordu. Bu grup, kent içinde vurucu, sıkı disiplinli, küçük bir gerilla ekibi niteliği alıyordu. Motorlarla silâh kaçırmakta, Hintli askerler arasında çağrı dağıtmakta, azılı gericileri patklamakta, her şey vardı görevleri arasında.

Anadolu’ya silâh kaçıırken, taşıtların geçeceği yolları güvence altına almak sorunu günceldi. Bu yollardan biri İzmit, Geyve, Akyazı üzerinden, öteki Boğazdan Kandıra, Sakarya, Adapazarı taraflarından geçiyordu. Buralar, o sıralar, Anzavur’ların yataklarıydı.

Parti özel seksiyonu, Haliç fabrikalarında genç, uyanık, partiye çok yakın işçilerden silâhlı bir gerilla ekibi kurdu. Başlarında, Sovyetlerde karşı devrimcilere, “Beyaz orduclara” karşı savaşmış Kürt Süleyman adında bir astsubay vardı. İ. Bilen yoldaş bu grubun içindeydi. 1920 yılının kış aylarıydı. Geyve boğazında bir çarpışma sırasında, 18 yaşında Bilen yaralandı, İstanbul’a döndü, iyileştikten sonra yeniden, çetesiyle, Kandıra-Sakarya boylarında vuruştı. Bu grup, gezginci, akıncıydı. Anadolu’nun bir başından bir başına dalıp çıktılar. Dönüp dolaşıp İstanbul’a geldiler. İ. Bilen’in fabrika arkadaşlarından makinist Hayrullah’ın mezarı Kefken adasındadır. O, silâh yüklü motoru düşmana teslim etmedi. Başka bir arkadaşı, makinist Kara Ahmed’in kurşunlarla delik-deşik ölüsünü Sakarya’nın bulanık suları götürdü.

Türkiye Komünist Partisine girişim, 1922 yılının iptidalarıdır. Partide

bana ilk verilen işler, teknik işler olmuştur. (Öteye beriye literatür ve saire götürmek, adam saklamak, adam kaçırmak) Asıl en çok yaptığım iş “kuryelik”ti. Bu kuryelik vazifesiyledir ki, Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü] yoldaşla tanıştım. Teknik işlerde bulunmaktığıma rağmen kitleden ayrı değildim. Çalıştığım yerlerde propaganda yapardım. Hatta bir aralık İstanbul’da kömür tahmil ve tahliye amelelerinin birliğini kurmak peşindeki faaliyete beni çektiler.

1922 yılının Mart ayında TKP’ye girdi, üyeliğe, İstanbul parti örgütünün Haliç Komitesi aldı.

Çok zor bir durum vardı. Kukla İstanbul — padişah hükümeti bir yandan, emperyalist salgıncılar öte yandan memlekete daha da çullanmışlardı. Komünist Partisi’ne karşı Ankara hükümeti baskısını sürdürüyordu. Parti sıralarını, kadrolarını aktif üyelerle doldurmak, işçi yataklarında örgütlenmek, örgüt kurmak vazgeçilmez, ertelenmez sorun olmuştur.

Haliç Komitesi İ. Bilen yoldaşı örgüt ve propaganda işlerine verdi. O, çalıştığı fabrikadaki temel örgütten bu görevine başladı. Bu görev hiç te Cibali’de — Keresteciler’de, İngiliz dostu, çaçaron, zebella Sait Mollayı, kuru soğanla pataklamaya benzemiyordu. Hele Tersanenin Hasköy kapısında nöbetçi İngiliz askerinin başına çuval geçirmeye, alıp götürmeye hiç benzemiyordu. Bu iş bilgi, Marksist bilgi isterdi. Oysa genç Bilen Marks’ın, Engels’in, Lenin’in yalnız resimlerini görmüştü Komintern’in, “Enternasyonal” dergisinde. Bu dergi de Fransızca gelirdi. Bu dergileri Boğazdan, İngiliz kontrolünden geçirmesini, gereken yere götürmesini beceriyordu. Ama içinde ne yazıldığını okuyamıyordu.

1922 ilkbaharında, Komintern’den Türkiye’ye birisi gönderilmişti. Gelen adamın ismi (Kalakof Mehmet)ti. Bu adam sonraları Narkomindel’de [Dış İşleri Halk Komiserliği] bulunuyor ve Türkiye’deki Sovyet Sefareti memurluklarında bulunmuştur.

1922’de Komintern namına İstanbul’a gelen bu adam[ın vazifesi?], benim bildiğime göre, İstanbul’daki komünist teşkilâtıyla temas temin etmek ve sosyalist teşkilâtlarının vaziyetini anlamaktı. (Çünkü o zaman İstanbul’da açık Sosyalist Fırkası vardı.) Kalakof’un diğer bir vazifesi de, İstanbul’dan Moskova’ya komünist talebe gönderilmesini temin etmekte. Teknik işlerde olduğum için, Kalakof’la çok yakından temasta idim. Talebe gönderilme kararlaştırılışım, ben 1922 yılının ilk ayında (Kutve)ye [Marat KUTV Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi’ni böyle adlandırıyor] Türkiye’de Fırka tarafından ilk talebe olarak gönderildim (*Ülkeden*

ilk Türk öğrenci olarak ben Moskova'ya Ağustos 1922'de vardım). Moskova'ya Kalakof'la beraber geldim. Kutve'ye kabul edildim.

İ. Bilen yoldaş, Merkez Komitesi kararıyla, Sovyetlere, Moskova'ya, "Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi "ne gönderildi.

İ. Bilen yoldaş, motorlu bir yelkenliyle geçti Karadenizi. Makinistti bu motorda. Yanında, "gemici" Komintern'le bağlı, Kalakof adında bir yoldaş vardı. Buharalıydı. Eski Bolşeviklerdendi. Türkçe bilirdi. Türkiye'ye TKP'nin durumunu görüp öğrenmeye gelmişti. Sivastopol'a çıktılar. Sovyet toprağına bastılar. Yelkenliyi, kaptanıya, tayfalarıyla limanda bıraktılar. Onlar yollarını biliyordu. Trene bindiler. Ver elini Moskova!

İ. Bilen, seslerden, konuşmalardan birşey anlamıyordu. Onlar da bir faytona bindiler. Kalakof, İstanbul'dan aldığı bir fesi başına koydu, püskülünü öne sarkıttı. Bilen'le arkadaşı bir otele indiler. Adı "Paris"ti. Kamulaştırılmıştı. Temizdi. Servisi yeniydi. Bilen, Moskova'yı ilk kez Kalakof'un eşiyle gezmeye çıktı. O da Türkçe biliyordu. Tatardı. Sözlerine Rusça karıştırıyordu. Bir bakıma o, Bilen'in ilk Rusça öğretmeni oluyordu. O da iç savaşıyla katılmıştı. Partiliydi. Bilgi veriyordu Moskova'da, Oktobr'un ilk günlerinde geçen sokak savaşları üstüne. Başkent'in göbeğinde bu savaşların duvarlarda kurşun izleri taze taze duruyordu. Yürüye yürüye, şimdiki Puşkin Alanı'nın olduğu yere geldiler. Bir topçu bataryası, Oktobr günlerinde Kremlin'in olduğu yöne, karşı-devrimcilere ateş açmış. Bir mermi, bir tramvay direğini delip geçmişti. Bilen, derse, Sovyet tarihi dersine başlıyordu bile. Derslik çok canlıydı. Olayların dumanı buram buram üstünde tütüyordu.

Puşkin Alanı şimdiki gibi değildi. Puşkin, anıt, şimdiki yerin karşısında, ana caddenin öte yanındaydı. Alanın adı: "Strastnaya ploşcad"tı. Burada, çepeçevre kale duvarlarıyla, kulesi, kilisesiyle bir kadınlar manastırı vardı. Şimdi burası bambaşka. Burada, şimdiki "Rusya" sinemasının arkasında, bir yan sokak var: "Putinkovski". Boyu 100 metreyi bulmaz. Bu yan sokağın üstünde, bugüne kadar duran, dört köşe, dört katlı bir yapı yükselir. Çok eskiden liseymiş. "Doğu Emekçileri Komünist üniversitesi" buraya yerleşmişti. İ. Bilen burada - KUTV'de okudu.

KUTV öğrenciliği

Lektor kursu da dâhil olmak üzere Kutv'u bitirdim. 1926 yılında Komintern ve Parti kararıyla Türkiye'ye çalışmaya gönderildim. Kutve'de okuduğum müddet zarfında, 1924'de V.K.P.'ye girdim. 1926'da Türkiye'ye giderken, V.K.P. azalık biletimi Komintern'e bıraktım. Kutve'de iken muhtelif parti işlerinde bulundum: Türk krujokunun [grubunun] parti

troykasının [üçlüsünün] kâtibi idim. Broyaçeyka (yani Part Kom) azalığında bulundum. “Yoldaş Mahkemesi” reisliği yaptım. Partiye Kabul Komisyonu’nda âzâlık ettim. (*Türk parti grubu sekreterydim, üniversite parti teşkilâtı hücre bürosu üyesiydim, yabancı gruplar arkadaşlık divanı başkanı ve tüm enstitü arkadaşlık divanı üyesiydim, öğrenci komünü yönetim üyesi ve üniversitede partinin kabul komisyonu üyesiydim*) Bu komisyonun reisi de Rusanova adlı eski bir parti âzâsı idi.

Ağustos 1922’de Moskova’ya ulaşan İsmail’in Eylül 1922’de KUTV’a öğrenci olarak gönderildiği; kabul edildikten sonra giriş anketi doldurduğu, 1 yıl sonra da yeni bir anketi cevaplandırıldığının belgelerini sırasıyla veriyoruz²:

KOMÜNİST ENTERNASYONAL

Bütün ülkelerin proleterleri, birleşiniz!

YÜRÜTME KOMİTESİ

Moskova, Eylül 1942.

Yakın ve Orta Doğu Şubesi Tel. 56-71, 2, 3 ve ek: 36 ve 39

No. 300

Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi’ne

İşbu belgenin hamili Türkiyeli İsmail İbrahim yoldaş KEYK Doğu Sektörü tarafından Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesine kaydını yaptırmak üzere gönderilir.

Doğu Sektörü Başkanı (İMZA)

Sekreter (İMZA)

MÜHÜR.

ANKET

(Anketteki verilerin doğruluğundan dolduran sorumludur)

1. Adı ve baba adı	İsmail İbrahimov
2. Ne zamandan komünist	Partisiz
3. Komünist partisine hangi teşkilâtta üye alındı	----
4. KUTV’a hangi teşkilât gönderiyor, kim tavsiye ediyor	Komintern vasıtasıyla
5. Doğum yeri ve tarihi	Trabzon 1901
6. Sosyal durumu	İşçi
7. Başlıca mesleği	Şoför
8. Ebeveynlerinin mesleği	Öğretmen
9. Komünist partisine giriş sebebi	----
10. Eğitim durumu durumu. Hangi okulda, nerede (ayrıntı)	İstanbul’da lise
11. KUTV’dan önceki geçim kaynağı	İşçilik yaptım
12. Sovyet ya da Parti teşkilâtlarında çalıştıysa, hangilerinde, ayrıntılı bilgi	1919-1922’de İstanbul’da
illegal çalıştım
13. Rusya’ya niçin ve nasıl geldi	1922’de parti gönderdi

2 Tüm kitapta belge dışındaki yazılar düz karakterle eklenmiştir.

İMZA: (İMZA)

* * *

DOĞU EMEKÇİLERİ KOMÜNİST ÜNİVERSİTESİ

ÖĞRENCİ KAYIT FORMU

1. Soyadı	İBRAHİM
2. Adı	İSMAİL
3. Öğrenci bileti No.	---
4. Cinsiyeti	Erkek
5. Yaşı	21
6. Doğum yeri	Türkiye
7. Gönderen teşkilât	Komintern
8. Aile durumu a) tek başına, evli b) Kaç kişiye bakıyor	Babam var ---
9. Milliyeti	Türk
10. Bildiği diğer diller	a) konuştuğu RUSÇA, FARŞÇA biraz. b) okuduğu RUSÇA, FARŞÇA biraz c) yazdığı RUSÇA, FARŞÇA biraz
11. Öğrencinin eğitimi a) Hangi okulu, hangi dilde bitirdi b) Geçtiği sınıf, devam ettiği kurs	İPTİDAİ
12. Politik eğitim kurslarına katıldı mı, hangisine, ne zaman, ne kadar	HAYIR
13. Öğrenci yazı işleriyle uğraşıyor mu (bildiri, siyasi yazı, şiir, hikâye)	HAYIR
14. Sosyal durumu a) İşçi (kalifiye) b) Zanaatçı c) Köylü (toprağı?) ç) Aydın (ihtisası)	İşçi, şoför
15. Üniversiteden önceki işi	Şoför
16. Kom. Partisi veya Kom. Gençlik örgütü üyesi mi. Üyelik kartı No.	1919'dan TKP üyesi
17. Başka politik partilere üye oldu mu, ne zaman, ne kadar	---
18. Milliyetçi teşkilâtta bulundu mu, niçin ayrıldı	---
19. Nerede, ne zaman ve kim tarafından baskıya maruz bırakıldı (hapis, kürek, sürgün vb.)	İstanbul'da 2 kez İngilizler tutuklandı
20. I. Hangi parti görevinde bulundu a) 1917 Şubat Devrimi'nden önce b) 1917 Şubat – 1917 Kasım arasında c) Ekim Devrimi'nden sonra II. Kültür ve eğitim işlerinde çalıştı mı	1919'dan sonra literatür dağıtımını yaptım
21. Toplantılarda (küçük ya da büyük) konuşma yaptı mı	---
22. a) İç Savaşa katıl mı, ne zaman, nerede, ne yaptı b) Emperyalist savaşa katılmı mı, ne zaman vb.	---
23. Sendika üyesi oldu mu, hangi sendikaya, ne kadar	---
24. Sendika çalışmalarında aktif miydi (fabrika komitesi, yerel komite, vilâyet vb. teşkilât veya organlarında)	---
25. Hangi Sovyet işinde bulundu, nerede, ne zaman, ne kadar ve hangi görevde	---

26. a) Kooperatif üyesi oldu mu, ne zamandan beri, görevi b) Tanım komünü üyesi oldu mu, ne zamandan beri, görevi	---
27. Sovyet, parti, kooperatif vb. kongresine katıldınız mı, hangisine, ne zaman	---
28. Üniversiteden sonra hangi alanda çalışmayı düşünüyor	İllegal
29. Askerlik durumu	---
30. Daimi ikametgâhı ya da ailesinin adresi, Türkiye, İstanbul	

Formu dolduranın imzası (İMZA)

Denetim Komisyonunun görüşü:

Sağlık kontrolü:

Doktorun imzası

.....teşkilâtınca verilen Yetki Belgesi No:

.....kursuna kayıtlıdır. Bölümü:.....

Yoldaş Stalin adına

DOĞU EMEKÇİLERİ KOMÜNİST ÜNİVERSİTESİ

ÖĞRENCİ ANKETİ

Kayıt tarihi 1922	Öğrencikartı No. 460
1. Soyadı	İBRAHİM
2. Adı	İSMAİL
3. Cinsiyeti	Erkek
4. Doğum tarihi	1901
5. Milliyeti	Türk
6. Anadili	Türkçe
7. Bildiği diğer diller	a) konuştuğu RUSÇA, FARŞÇA biraz. b) okuduğu RUSÇA, FARŞÇA biraz c) yazdığı RUSÇA, FARŞÇA biraz
8. Doğum yeri	Rize, Türkiye
9. Askerlik durumu	a) Eski orduda hizmet, görevi - b) Kızıl Ordu'da hizmet, görevi - c) Bugünkü askerlik durumu - -- ç) Kayıt yeri Belge No. - --
10. Gönderen teşkilât	Komintern
11. Öğrencinin medeni hali. Aile fertleri Baktığı kişiler	Bekâr Babası - 67 yaşında ---
12. Öğrencinin eğitimi: a) Genel eğitimi Bitirdiği okul, kurs vb., nerede, ne zaman, hangi dilde. b) Parti eğitimi	1 yıl KUTV
13. Öğrencinin ana mesleği	Makinist şoför
14. Öğrencinin üniversite öncesindeki başlıca meşgalesi	Türkiye'de özel işletmede şoför
15. Ebeveynlerinin mesleği, sağsalar, babanın mesleği	a) Ekim Devrimi'nden önce - Babam ÖĞRETMEN b) Hali hazırdaki - BİLİNİYOR

16. Öğrencinin parti durumu	PARTİSİZ a)yılından üyesi. Üye bileti No..... b)yılından üyesi. Üye bileti No..... c) yılındanaday. Aday bileti No....
17. Başka hangi partilerde bulundu, nerede, ne zaman, ne kadar	----
18. Nerede, ne zaman ve kim tarafından baskıya maruz bırakıldı	----
19. Hangi parti, komsomol ve askeri-politik görevlerde bulundu	----
20. İç savaşa katıldı mı, ne zaman, nerede	----
21. Hangi Sovyet işinde seçimle veya tayinle bulundu, nerede, ne zaman, ne kadar ve hangi vazifede	----
22. Sendika üyesi mi, ne zamandan beri, ne kadar	----
23. Ailenin tam adresi	Türkiye
24. Öğrencinin Moskova'daki daimi adresi	(Okunmuyor)

21 Eylül 1923

Sağlık Kontrolü

Muayene tarihi: 20/IX-23.

Muayene tarihi:

Hekimler Heyetinin Raporu: UYGUNDUR Hekimler Heyetinin Raporu

* * *

KUTV'a girişte ve sonrasında doldurduğu yukarıdaki anketler, 1937'de Marat KEYK nezdinde TKP Temsilcisi tayin edilme sürecinde yeniden elden geçirilmiş ve anketlerdeki çelişkili ifadeler soru olarak yöneltiştir:

İSMAİL

1. Anket verileri ile raporlar arasında uyumsuzluk var: Doğum yılı 1901 ve 1902 olarak, partiye girişi ise 1919 ve 1922 ile olarak gösteriliyor.
2. 1922 anketinde Türkiye'de iki defa İngilizler tarafından tutuklandığı yazıyor.
3. Babası sultan ordusunda erden subaya terfi ederek 40 yıl hizmet veriyor, 20 yıl İstanbul bahriye mektebinde İngilizce öğretmenliği yapıyor.

(Notlar Blagoeva yoldaşındır).

Haziran 1937

* * *

Bu sorulara Marat'ın verdiği cevap şöyledir:

Kutuv'da doldurulmuş olan ankette hakıkata uymıyan doneler vardır.

1. Ben 1901de değil 1902 yılında doğmuşum. Ve, Trabzonda değil, Rizede doğmuşum. Yani eskiden Trabzon vilayetine tabi Rizede.

2. Babam yalnız "muallim" değil aynı zamanda zabittir: askerî muallim.
3. Ankette partisiz yazılıdır. Ben 1922'den itibaren T.K.P. azasıyım. Ve böylece Kutv'ye gelmişim. Partisiz yazılmış: çünkü ben o zaman
4. R.K.P. azası değilim.
5. Ankette benim 1919'dan beri parti azası olduğum yazılıdır. Hâlbuki 1922'den partiye girmişim. Buda şundan galat olsa gerek: bana şu sual verilmiş olabilir "Hangi yıldan beri inkılap hareketleriyle alakadar oldun?" 1919'dan beri. Çünkü ben amele hareketleriyle 1919'dan beri alakadar olmağa başlamışım. Fabrikada amele olarak.

15

Kutv'de dediklerimden olan ankette kavramla
uygun olanlar vardır.

- 1- Ben Ben 1901'de değil 1902 yılında
defterime 16. Trabzon'da değil, Rize'de defterim
Ama - ben sadece Trabzon vilayetine değil Rize'de.
- 2- Babam yalnız muallim değil aynı zamanda
zabittir: askerî muallim.
- 3- Ankette partisiz yazılmış. Ben 1922'den
İhtisarı T.K.P. azasıyım ve böylece Kutv
gelmişim. partisiz yazılmış: çünkü ben o zaman
R.K.P. azası değilim.
- 5- ankette benim 1919'dan beri parti azası olduğum
yazıldı. Hâlbuki 1922'den partiye girmişim.
Ama şundan galat olsa gerek: bana şu
sual verilmiş olabilir "Hangi yıldan beri
inkılap hareketleriyle alakadar oldun?"
1919'dan beri. Çünkü ben amele hareketleriyle
1919'dan beri alakadar olmağa başlamışım.
Fabrikada amele olarak.

Tp. def.

- 6- Ben - iki defa (iki defa) tutulmuşum. Tutulduğumda yazılmış.
Buna fakat bu da defterde. Ben daha önce
partisiz girmişim. Makinist olarak deniz motorlarında
çalışıyordum. Kazaen motorumuz başka bir
motoruna çarptı ve içerde bulunan bir İngiliz ceneralinin bacağı kırıldı.
Bu yüzden tevkif edildik. Kaptan 10 sene hapis cezası yedi. Beni, arkadaşımı ve gemiciyi sorgudan sonra salıverildik. Çünkü biz aşağıda makine
dairesinde çalışıyorduk. Suçumuz yoktu.

İzahat:

6. Benim iki defa İngilizler tarafından tevkif edildiğim yazılıdır. Evet. Fakat, bu da şöyledir. Ben daha henüz partiye girmemişim. Makinist olarak deniz motorlarında çalışıyordum. Kazaen motorumuz başka bir motoruna çarptı ve içerde bulunan bir İngiliz ceneralinin bacağı kırıldı. Bu yüzden tevkif edildik. Kaptan 10 sene hapis cezası yedi. Beni, arkadaşımı ve gemiciyi sorgudan sonra salıverildik. Çünkü biz aşağıda makine dairesinde çalışıyorduk. Suçumuz yoktu.

İkinci defa ise... İstanbul'dan Anadolu'ya silah kaçırılırdı. Ben, depodan çıkarılan silahları taşıyordum. Birden yapılan bir araştırmada bizim (çalıştığım) motorda beş tüfek çıktı. Daha evvelden haber aldım ve tevkif edilmeden İstanbul'dan kaçtım. Bu 1921 yılına tesadüf eder. Üç ay İstanbul'dan hariçte yaşadım.

Silah kaçırmaya işine ben birkaç defa iştirak ettim. Ben bu işe şuurlu olarak iştirâk ettim.

2-VII-1937

Marat

KUTV'de öğrencilerin giysileri etnik, ulusal biçimler ve renklerdeydi. Dağıstanlılar, Kafkasyalılar bellerinde tabancaları, kornalarıyla dersliklere girerlerdi, öyle dolaşırlardı, Özbekler, Türkmenler, Buharalılar saçaklı, büyük papaklar, üç etek, uzun, ipekli hırkalar giyerlerdi. Kızların belikleri bellerini döverdi. Diller çoktu. Ama hepsi de birbirleriyle bir dille -Lenin'in ana diliyle anlaşırlardı.

Üniversitede bir komüna kurulmuştu. Yemek pişirmekten gayrı, komünün pek çok işlerini öğrencilerin kendileri, nöbetleşe, ekip ekip yaparlardı. Disiplini, düzeni kendileri uygularlardı. Her grubun, kendilerinin toplantılarında seçtikleri Parti Komitesi vardı. Bütün bunların üstünde üniversite topluluğundaki bütün komünistlerin Parti Komitesi vardı. Bunlar, üniversite Rektörü ve Yönetim Kuruluyla uyumlu çalışırlardı. Kimi kapitalist ülkelerden, dışardan, kimi Sovyetlerin değişik Doğu yörelerinden gelen, bilinç, bilgi, eğitim, gelenek, görenek ne varsa hepsi birbirine uymayan bu kadar öğrenciyi disipline sokmak, eğitmek kolay değildi.

Üniversiteye girdiğinden bir hafta sonra, Azerbaycanlı bir yoldaşla, çarşıya çıktı. Devlet satış mağazaları, kooperatif dükkânları azdı. Serbest pazarlar vardı. Daldılar bunlardan birine. Sık bir kalabalık vardı, insanlar birbirlerini taraklıyorlardı. Bu tür pazar yerlerine "tokuçka" - bitpazarı derlerdi. Birazda Mahmut paşaya benzerdi. İ. Bilen, pazardan, yandan, omuzdan, sık, beyaz düğmeli, dik yakalı, mavi bir işçi gömleği, bir de Rus kasketi aldı. Bu Rus işçi giysisi çekiciydi, üniversitede, biraz sonra, bu giyim moda oldu.

NEP — yeni ekonomik politika sürüyordu. Bu, kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde uygulanan bir politikaydı. Bu, bir halkaydı. Bu politikanın ilkelerini, temelini Lenin daha 1918'de "Sovyet erkinin sırada duran görevleri" yapıtında saptamıştı. NEP'le başlıca amaç: Kentle-köy arasında çok önemli ekonomik bağ olan ticareti yoluna koymaktı. Sağlam, duran, geçerli para sistemi kurmaktı, işçi-köylü bağlaşıklığını ve proletarya diktatörlüğünü kuvvetlendirmektir.

1924'te köklü para reformu uygulandı. Çürük paralar kalktı, üniversitede öğrencilere "cep harçlığı" olarak verilen milyonluk banknotlar bir daha görünmedi. Öğrenciler bir milyona yedikleri pastayı artık 10 kapiğe alı-

yorlardı. Nepmanlar, aracı burjuvalar eridi, tarihin seline karıştı. Sovyet ekonomisi canlandı, hızla kalkınma yoluna girdi.

KUTV'nin de yaşamında gelişmeler oldu. Artık kimsenin belinde kama, tabanca kalmamıştı. Etnik, yerel, ulusal giysiler bayramlarda görülüyordu. Boyunbağı takanlar çoğalıyordu. Ama gene de bu okul özgül çizgilerini yitirmiyordu.

Türkiyelilerin grubu az değildi. Alaca bir bileşimi vardı. Bu üniversiteye ilk gelmiş olanlardan yalnız bir tanesi köylüydü. Haymanalıydı. Savaş tutsağıymış. Kızıl Orduya girmiş, iç savaflara katılmış, ötekilerin hepsi, erkek, kadın aydınları. İçlerinde Şevket Süreyya Aydemir, Valâ Nurettin gibi soysuzlar vardı. Nâzım da ilk gelenlendendi. Ve ötekilerden ayrılıyorlardı. 1922'den sonra gelenler çok daha karmaşıktı. Türkiye'de yaşayan ulusal azınlıkların çoğunu içeriyordu. Kürt, Rum, Ermeni, Arap, Laz vardı. Değişik illerden, yörelerden gelmişlerdi. Ankara'dan gelenler İstanbul'dan gelenlerden başkaydı. İşçi olanlar arasında bile farklar vardı. Kurtuluş savaşı sırasında İstanbul'dan Ankara'ya gitmiş, savaşın en çetin, kritik günlerinde "İmalât-i Harbiye"de çalışmış, çaplarına uysun diye top mermilerini, tapalarını çıkarmadan, ivedilikle torna tezgâhlarında işlemiş olanlar vardı, öte yandan, İstanbul'dan gelenler arasında ulusal direnişe katılmamış, kimileri partili bile olmayanlar vardı. Bunlar legal "İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi" kanalından gelmişlerdi. Bu gibiler, bir bakıma, devşirme gibi bir şeydi. Hem TKP'nin, hem üniversite Yönetiminin başına epi iş açtılar. Bunlar arasında provokatör, polis ajanı olanlar bulunduğu sonradan ortaya çıktı.

Hem Anadolu'dan — Ankara'dan, hem İstanbul'dan gelen işçiler arasında, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya gönderilmiş ve orada Spartaküs ayaklanmasına silâhla katılmış olanlar vardı. Bir de, Rusya'da devrim hareketine, iç savaflara katılmış, Kızıl orduda savaşmış, TKP'nin kurduğu "Kızıl Alay"a da gönüllü er olmuş, Parti Okulunda kurs görmüş, Bolşevikler partisine üye olmuş 15 kişi kadar bir grup vardı.

Üniversitede Türk seksiyonunun bileşimi: İşçi, köylü, aydın, asker, kimi de sınıfından kopmuş öğelerden oluşuyordu. Bu bileşim, Türkiye'nin o zamanki toplumsal gelişme düzeyine, sınıfların ayrışma sürecine göreydi. İşçi sınıfı nicelik ve nitelik bakımından yeni bir aşamanın eşiğindeydi. Ancak kurtuluştan sonra, emperyalist salgıncılar Anayurttan kovulduktan sonra İstanbul, İzmir, Adana, Zonguldak, Ankara, Eskişehir işçileri birbirinden ayrı düşmüş olmaktan kurtuldular. Kurtuluş savaşında İstanbul, İzmir gibi büyük işçi yataklarının salgıncıların eli altına düşmüş olması burjuvazinin hegemonyayı, egemenliği ele almasını kolaylaştırdı. Sonra, TKP'nin yasaklanması yeni bir zorluk çıkardı.

1923-1925 yılları arasında KUTV’de, Türk seksiyonunda bozguncu, başıbozuk alayı başkaldırdı. Bunlar, Şefik Hüsnü’ler yönetiminden esinleniyor, onlardan gizli yönerge alıyorlardı. Bunların başında doktor Şefik Hüsnü’nün küçük kardeşi ve Kerim Sadi vardı, ikisi de partili değildi. “Aydınlık” dergisinin bir benzerini, gene “Aydınlık” adıyla “gizli” çıkarmaya başladılar. Parti Komitesi’nin “Duvar Gazetesi”ne saldırıyorlardı. Kerim Sadi, bu serseri alayının “ideologu”, elebaşısı düzeyine çıkarılmıştı. Öğrencilerin kaldıkları yurttan dinginlik diye bir şey tanımaz olmuşlardı. Geceleri, “pir sultan”larını, beyaz yatak çarşafına sarar, “tahtı revan” kurar, Kerim Sadi’yi omuzlarında taşır, “huu” çeker, dervişlik, delilik yaparlardı. “Yapmayın, etmeyin” diyenlere, elebaşılardan ustura çekerdiler. Kerim Sadi, bu soytarırlıklarında o kadar ileri gitti ki, tımarhaneden geldiler, alıp götürdüler. Daha sonra, memlekete, geri gönderdiler.

Bu grubun yanısıra, başka bir grup daha türedi. Bunlar, kendilerine: “işçi opozisyonu” diyorlardı. Bunlar da “gizli toplantılar” yapıyordu. Bozgunculuk havası estiriyor, Parti Komitesi’ne saldırıyorlardı. Bunlar, Şefik Hüsnü’yü boy hedefi almışlardı. Ama tutumları kökünden yanlıştı. Komintern’e vuruyorlardı. Bunlarınki de bölücülüktü. İlkeselliği yoktu. Bu iki grup arasında bir ayırım yapmak gerekiyordu, “işçi opozisyonu” grubunda demagojilere kapılmış, bilinç düzeyi düşük, ama gerçekten okumaya gelmiş partili işçiler vardı. Bunları bu ters tutumlardan bataklığa yuvarlanmaktan kurtarmak gerekti. Genellikle bu grupları, ters akımları silip kaldırmak savaşımı somut biçimleriyle ortaya çıkmıştı. Bu savaş durmadı.

İ. Bilen, Türk seksiyonu Parti Komitesi’ne sekreter ve üniversite Parti Komitesi’ne de üye seçildi, üniversitede bozguncu gruplarla savaşımın en keskin olduğu bir dönemdi bu. Seksiyonda Komintern’in, Lenin partisinin, üniversite Parti Komitesi’nin ve seksiyon Parti Komitesi’nin izledikleri politikayı tutan bir çoğunluk sağlanmıştı. Giderek, aylak, bozguncular temizlendi. Oturaklı, çalışan, disiplinli bir parti kollektifi oluştu. Buna, “Duvar Gazetesi”nin de yardımı oldu. İ. Bilen, bu gazetenin redaktörüydü. Yazı yazmayı buradan öğrenmeğe başladı. Oportünistlerle cebelleşmede burada epice bir şeyler öğrendi.

* * *

KUTV’deki TKP Grubu üyelerinin kişilik özelliklerinin değerlendirildiği dört yıllık raporda İsmail için şöyle deniyor:

“Partili olarak kendine hâkimdir, sapmaları yoktur, yıl boyunca iyi bir Bolşevik olarak kendini göstermiştir. Krujokun en faal, en hazırlıklı ve en sağlıklı üyesidir. Kendisine verilen parti işlerini titizlikle yerine ge-

tirmektedir. İyi bir yoldaştır. Derslerine iyi çalışmaktadır, yıl boyunca çok şeyler kavramıştır. Öğreniminde akademik yaklaşım görülmemiştir.”

Aynı raporda o sıralar karısı olan [Emine Sabiha] Mesrure ile ilgili olarak ise şu kısa bilgi yer alıyor:

“Yakında gelmiştir ve hakkında kesin kanı edinilebilecek şekilde kendini kanıtlamamıştır. Genç bir parti üyesidir. Gerçek anlamda bir partili olmak için kendi kendine daha çok çalışması gerekecektir.”³

Yine aynı döneme ait bir el yazısı bir belgeye göre İsmail, ilk evliliğini KUTV’da birlikte öğrenci olduğu Mesrure ile yapmıştır.⁴

4 nüsha

suret

PERSONEL ŞUBESİ'NE

1925 yılında KUTV’de Marat yoldaş (o zaman adı İsmail’di) Mesrure adında bir Türk öğrenciyle evliydi ki, bu öğrenci ülkesine döndüğünde provokatör oldu ve birçok yoldaş polise ele verdi. Türk yoldaşlardan duyduğuma göre, daha kalifiye bir casus olması için yurt dışına gönderilmiş.

Marat yoldaşın onunla ne zamandan beri ilişkide olduğunu ve genel olarak bu ilişkisini personel şubesine bildirip bildirmediğini bilmiyorum.

25/XII-37.

O. İvanova /İmza/

Memlekette Parti Görevinde

Türkiye’ye, doğrudan doğruya T.K.P. Merkez Komitesinin emrine gönderildim. S.K.’nın o zamanki kararıyla 1926’nın Haziran (yahut Temmuz) ayında Adana’ya gönderildim. Vazifem: Partinin Adana’da vilâyet teşkilâtını yaratmak ve kurmaktır.

3 Türk Krujoku Komünist Fraksiyonu Toplantısı Tutanağı, RGASPI, f. 532, op. 2, d. 164, s. 9+10+11+12 [Rusça].

4 1928 TKP Davası, Derleyen: Emel Seyhan Atasoy, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul 2008’de 22 Ocak 1928 günlü *Milliyet* gazetesinden şu satırlar da aktarılıyor: “Evvela Hasna [Hesnâ-Vakî] Hanım’ın malumatına müracaat olundu [İsmim Hasna, Otuz yaşımdayım. Kasımpaşa’da oturuyorum-Cumhuriyet]. Hasna Hanım kendisine uzatılan resimlerden hiç birini tanımadı. Şu ifadede bulundu:

- Benim evimde bundan bir ay evvel Mesrure isminde bir hanım oturdu, zevcinin ismi de İsmail’miş. Evimde bir buçuk ay kadar oturdular. Bu kiracıları bana Hasan Efendi isminde biri getirdi. Mesrure Hanım mektup muallimi idi, mektepler açıldığı zaman evimden çıktılar. Ben evimin ayılgını Hasan Efendi’den alırdım. Sonra Mesrure Hanım Bursa’ya tayin oldu ve evimi terk ettiler. “ (s. 115-116)

İ. Bilen üniversiteden döndükten sonra Parti yönetiminin adı var, kendi yoktu. 1925'te hapse atılanlar gerçi bir yıl yattılardı. Ama daha çıkmamışlar, içerdeydiler. Parti Merkez Komitesinde örgüt işlerine, bu kesime Hamdi Şamil (Alev) yoldaş bakıyordu. Sekreter Vedat Nedimdi. Uyuşukluk, yönetimde uyuza, miskinliğe varmıştı, üniversiteden epeyce yoldaş geri dönmüştü. Kimi vatman, kimi kapıcı olmuş, kimi Zonguldak'a, kimi Balya-Karaaydın kurşun madenlerine gitmişti. Kimi anasının, babasının evine postu sermişti. Çoğunluk İstanbul'da kalmıştı. İ. Bilen'e de Adana düşmüştü.

İ. Bilen'in, üniversiteden iki arkadaşı vardı, ikisi de İstanbullu, işçiydi. Biri, Hüsamettin Özdoğu. öteki, Suphi - "Şakir"di. ikisi de Halkalı'dan çıkma, kurtuluş savaşında, Ankara'da fabrikalarda çalışmışlardı. Hüsamettin'e İzmir, Şakir'e Eskişehir dediler.

İ. Bilen de, öteki arkadaşları da, partinin o dönemdeki politikası, taktiği, güncel, günlük savaşımın ne olduğu üstüne Merkez Komitesi'nden, Örgüt Bürosundan işe, dişe gelir bir yönerge alamadılar.

İ. Bilen, İstanbul'da kaldığı iki hafta içinde, Haliç'ten, fabrikadan tanıdığı eski arkadaşlarını aradı. Kulaksız Salih'i Baltalimanında buldu. Ondan bazı ipuçları edindi. Çerkez Osman'ın Adana — Yenice demiryolunda makinist olduğunu öğrendi. Ve en önemlisi, Kulaksız'ın yardımıyla, Kasım Benekli adına bir kimlik cüzdanı çıkardı; elinde fotoğrafı "kimliği" ve cebinde 25 lira ile Haydarpaşa'dan Adana'ya 22 liraya bilet kestirdi.

Tren istasyona giriyor. Yolcular boşaldı. Kimi faytonlara biniyor. Kimi yaya yürüyor. İ. Bilen de yayaların arasında. Elinde küçücük bir bavul.

İ. Bilen kalacak bir yer aradı. Gece boğucuydu. Abidinpaşa'da bir hana indi. Handa kalmak sakıncalı, rizikoluydu Eski arkadaş, makinist Çerkez Osman'ın adresini, evini aradı. İstasyonun arkasına, onarım atölyesinin yanı başında gecekondu sıralanmış; arkadaşının evini bulmakta zorluk çekmedi. Oldukça bakımlı, bahçemsi, küçük bir avlusu olan lojmanlardan birinde oturuyordu. Çerkez Osman, eski arkadaşını görünce, önce şaşırır gibi oldu. Ayağa kalktı. Kollarını açtı. Kucaklaştılar. Arkadaşını hemen uyardı. Adının Kasım olduğunu söyledi. Çabuk anlaştılar. Gece sabaha kadar konuştular. Tek başına kalmış. Çevresinde her hangi bir örgüt yok. Ama hem Adana'da, hem Mersin'de, Tarsus'ta, Ceyhan'da, bu demiryolunda çalışanlar arasında "kanca atılabilecek" işçiler varmış. Adana'da kentin içinden tanıdıkları' arasında, güvenilebilir bir şoförden söz etti. Tanıştıracağını söyledi. O geceki konuşmalar, bir bakıma, TKP'nin Çukurova'da oluşturulan komitenin temel taşlarından biri oldu. Çukurova'da, illegal - gizli TKP örgütü, 1922'lerde, kurtuluş savaşı yıl-

larında, Mersin’de, bir komite niteliğinde kurulmuştu. TKP çalışmaları için Adana’nın o günkü politik toprağı büsbütün ham değildi.

Buraya evvelce Aziz, İsmail gelmiştiler. Dün de Şakir geldi. İlk gelenlerin üstleri başları berbat bir halde idi. Ellerinde metelik yoktu. “Asasız, abasız, parasız ve nüfus tezkiresiz”! Hepsini tedarik ettik. Fakat ama biz de züğürtledik. Bize her şeyden evvel telgrafilen para yollayın. Birçok teşebbüslerimiz parasızlık yüzünden geri kalıyor. Aziz’i İsmail’i mahall-i mürettebelerine daha gönderemedik. (...) Haygits yoldaş ancak 130 lira tedarik edebilmiş ve bununla Aziz, İsmail, Şakir yoldaşların harcırahları temin edilebilmiştir. (...) Adana’dan celb olunan Osman yoldaşla, Adana’ya hareket edecek olan İsmail yoldaş temasa getirilmiş ve kendilerine icap eden talimat verilmiştir. Osman yoldaş Adana’daki arkadaşların bazı komünizm ile kabil-i telif olmayan faaliyetleri hakkında malumat vermiştir. Mesela: Sahte evrak-ı nakdiye tab’ı, terör grubu teşkili gibi (!). Tabii bu teşebbüslerin tamamıyla aleyhinde bulunulmuş, hatta takbih edilmiştir. Tabii uzun boylu, ve müdellel (97) bir surette izah edilerek. Ferdi terör ile sınıf terörü farkları gösterilmiştir.

Adana’da bir rehber arkadaşın boşluğunu İsmail yoldaş dolduracaktır.⁵

Ben Adana’ya gittiğim zaman orada ortada hiçbir teşkilât yoktu. Yalnız, teşkilâtsiz birkaç sempatizan unsur vardı. Burada ilk ayım muhiti öğrenmekle geçti. Sonra yavaş yavaş teşkilât kurmaya koyuldum.

İ.Bilen Eski İstasyon semtine yerleşti. Osman’la haftada iki kez buluşuyorlardı. Bir defasında, Osman. yanında esmer, orta boylu birisiyle geldi. Böylece Kasım Benekli’yle makinist Şevket, Kumlukta tanıştılar. Komünist olduğunu söylüyor. Örgüt bilmediğini, yalnız yakın arkadaşlarıyla bu konu üzerinde tartıştıklarını vurguluyor. Arkadaşlarından ikisi traktör makinisti, biri de Avni Paşa’nın şoförüyümüş. Ertesi gün Papazın Bahçesi’nde randevu verdiler. Paşanın şoföründen, İstanbul’da Hamdi Şamilof - Alev söz etmişti.

Kasım, Papazın Bahçesi’nde verdiği randevuya gitti. İki yerine üç kişiyle karşılaştı. Makinist Şevket, kısa boylu, sarışın birisini gösterdi: “Şoför Ragıp” dedi. Sonra. Uzun boylu, çiçek bozgunu bir delikanlı için: “Bu da Celal. O da makinist. Biz üçümüz de Adana’nın yerlisiyiz. Bir mahalle-deniz. Çocukluktan tanışırız. Görüşlerimiz birdir.” dedi. Celal’in kimlik öyküsü ilginçti. Şoför Ragıp yetim büyümüş. Babası kurtuluş savaşında ölmüş. O da sanat okulundan yetişme. Anasıyla otururmuş. Paşayı her gün incirlik çiftliğine götürür, getirirmiş. Kimi zaman çiftlikte kalırmış.

5 Vedat Nedim’in Şefik Hüsnü’ye mektubu, TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD 29, Klasör: 01_08, Belge no: 490-493 [Osmanlıca].

Oldukça serbest zamanı varmış. Daha temelli konuşmak için, kentin dışında bir bağda toplanmayı önerdiler. Bağ bekçisi Celal'in kardeşiymiş. Anlattıklarına göre, Adana'nın sayılı kabadaylarındanmış.

Kasım yoldaş, Adana'ya indikten bir ay sonra, artık yalnız değildi. Seyhan ırmağının kıyısında, bir bağ evinde; 1926 yılının başında: Türkiye Komünist Partisi'nin Adana il Komitesi kuruldu. Üyeler: Demiryolcu makinist Çerkez Osman, sanat okulu fizik-matematik öğretmeni Haydar, şoför Ragıp, makinist Şevket, makinist Celal. Kasım Benekli, parti tüzüğü gereği, komitenin berkitmeni - yönetmeni kalıyordu. Şevket sekreter seçildi. Komitede işbölümü yapıldı. Kasım profesyonel çalışacaktı. İlk ağızda: Parti, sendika, gençlik, konspirasyon, genellikle dünya ve memlekette politik durum, gelişmeler üstüne kısa, popüler, küçük el broşürlerine gereksinme olduğu belirtildi. Yer, araç, kâğıt dediler. Ve para dediler.

Demiryolu onarım atölyesinde komitenin temel örgütü, oldukça kolay oluşturuldu. O dönemde en kalıcı temel örgüt - hücre de o oldu. Bu işletme yeri sürekli işyeriydi. Sonradan bu hücre, "Şimendiferciler Komitesi" adını aldı. Bu komite Mersin'den Suriye sınırına kadar, demiryolcularla ilinti, ilişkiler kurdu. Daha sonra, 1927 grevinde önemli rol oynadı. Temel örgütlerden biri de "Şoför Okulu"nda oluştu. Bu, özel okuldu. Başında, okulu kuran Ali Şahin adında, sendika hareketine karışmış bir yoldaş vardı. İşçiler, makinistler, şoförler arasında sayılıyor, seviliyordu. Yeni partileşmişti. Ama parti görevini yerine getiriyor, girişkendi. Daha sonra, İl Komitesinde değişiklik yapıldı. Ali Şahin yoldaş komiteye alındı. Yetenekli bir örgütçüydü. Öğretmenler arasında kurulan temel örgüt - hücre Sanat Okuluna dayanıyordu.

Kendimi geçindirebilmek ve kitleye girebilmek maksadıyla fabrikaya makinist olarak girdim. Bilahare Vilâyet Komitesi kurulup parti faaliyeti artınca komitenin kararıyla fabrikadan çıktım. Çünkü, fabrika çalışmaklığım parti işlerine sekte vuruyordu.

Macar dostlarının yardımıyla fabrikada işe girmişti. Yalnız uykuya doyamıyordu. Gündüz fabrikada vardiyada. Gece, hemen işten sonra, ya toplantıda, randevuda, ya yazılacak bir yazının üstünde. Zayıflamıştı. Kasım, fabrikada çok kalmadı. Parti işlerine az zamanı kalıyordu. Bu fabrikada dişe gelir. Partiye kazanılır öğeler pek yoktu. Elektrikçi Akif olumlu bir tipti. Tesviyeci Hamit çırağı. Bu işçiler, demiryolu deposu, onarım atölyesi işçileriyle yakınlık içindeydiler. Fabrika istasyonun yanı başındaydı. Tesviyeciyse elektrikçi, Kasım fabrikadan ayrıldıktan sonra partiye girdiler.

Burada bir yıllık faaliyetin neticesi şu olmuştur: Partinin Adana Vilâyet Komitesi kuruldu. Bu komiteye bağlı Tarsus, Mersin ve Misis kaza komiteleri teşekkül etti.

Parti örgütü geliyordu. Tarsus komitesi kuruldu. Mersin öyle. Demiryolu boyunca Ceyhan, Osmaniye, Bahçe. İçeriye doğru Kadirli’de artık aktif parti üyeleri vardı, öğretmenler arasında bir gelişme görülüyordu.

Tarsus’daki konakta iki “kiracı” oturuyordu. Birisi, karı-koca, öğretmendi. Ötekisi, dokuma fabrikasında işçiydi. Bu üç yoldaş, Tarsus Parti Komitesi’ni oluşturuyordu. Öğretmen Haydar yoldaş komitenin sekreteriydi. Bu yoldaş, bir yandan da, CHP’nin yerel örgütünde – Halkevi’nde bir “görev” almıştı. Sarışın bir delikanlıydı. Girişken, ataktı. Eşi, tersine dingin, her şeye parlamazdı. Esmerdi. Özveriliydi. İstanbulluydu. Kardeşi işçiydi tersanede - havuzlarda. Ablasının tersi, kavgacıydı.

Kaza komiteleri delegelerinin de iştirakiyle, 1927’de Adana Vilâyet Komitesinin konferansı yapıldı. Konferansta yeni vilâyet komitesi seçildi. Bu konferansta, o zamanki likidatör-oportünist S.K.’nın idaresi şiddetle tenkit edildi. Konferans bu hususta aldığı kararları S.K.’ya bildirdi. Vilâyet konferansının, o zaman üzerinde ısrarla durduğu meselelerden birisi “Fırkanın işaası” ve beyannameler neşretmek meselesi olmuştur.

Mersin’de liman işçileriyle demiryolcular kumpanyaya karşı bir direniş geçtiler. Gündelikleri çok düşüktü, iş saatleri ölçsüzdü. Başlıcası, işçilerin sendika, birlik kurmalarına hem kumpanyalar, hem hükümet karşı duruyordu. Mersin liman işçileri oldukça uyanıktı. Sendika kurmak, greve gitmek zorunluğunu duyuyorlardı. Bu havayı değerlendirmek, bundan yararlanmak, yığına inmek sorunu gündemdeydi. Adana il komitesi, durumu açıklayan, işçileri birlikte dayanışmaya çağıran bir bildiri yayınladı. Bildiri daktiloyle yazılmış, “patla” çoğaltılmıştı. En önemlisi, bildirinin altında: Türkiye Komünist Partisi Adana Vilayet (il) Komitesi yazılıydı. Parti kamuoyuna, yığına, halka duyuruluyordu. Bu çıkışın yankıları, tepkileri çeşitli oldu. İşçi bir türlü, polis başka türlü tepki gösterdi. Merkez Komitesi’nde Vedat Nedim’lerin, Şevket Süreyya Aydemir’lerin tepkisi en aşağılıktı. O zamana kadar arayıp sormadıkları, ne bir yönerge, ne salık, ne bir öğütlemeye vermedikleri Adana örgütü akıllarına gelmişti. Kasım yoldaşı İstanbul’a çağırıldılar.

(...)

Forum-konferans, komitenin saptadığı gibi, çukurda, Çakıt’la Seyhan’ın birbirine katıldığı yerde, (şimdi orası bara jdır) “yarım adacıkta” toplandı. Gözcüler, daha gün çıkmadan gelmiş, yerlerini tutmuşlardı. Sıkı güven-

liğe önem veriliyordu. Ali Şahin yoldaş tam komutandı o gün. Tam vakitinde, gelecek olanlar geldiler.

Toprakkale'den Mersin'e, Kozan'dan, Karaisalı'dan Yumurtalık'a kadar bir örgüt ağı kurulmuştu. Delegeler şendi, coşkuluydular. Gözcüleri, koruyucularıyla foruma katılanların tümü 70 yoldaşın üstündeydi. Tarsuslu dokumacı kadın yoldaş, dokuduğu bir top kırmızı bezi, gene Tarsuslu öğretmen kadın arkadaşıyla birlikte, beyaz çakıl taşlarına serdi.

Toplantıyı Adana İl Komitesi sekreteri açtı. Mustafa Suphilerin, Türkiye proletaryasının, işçi sınıfının ve halkının kurtuluşu uğrunda can verenlerin kutsal anılarına saygı duruşu yapıldı. Lenin'in küçük bir portresini yerdeki al kumaşın ortasına koymuşlardı. Delegeler selam durdu dünya ve Türkiye emekçilerinin ölümsüz yüce önderinin önünde.

İlk konuşmacı - raportör Kasım yoldaştı. Bir çok yoldaşlar söz aldı, konuştular. Onlar da, rapora uygun biçimde partinin yeni bir kongreye gitmesi istemini vurguladılar. Partinin, memleketin durumu, uluslararası gelişmeler, komünist ve işçi hareketleri, ulusal bağımsızlık direnişleri, özellikle kapitalizmin, emperyalizmin genel bunalım süreci Türkiye komünistlerinin konumlarını, durumlarını baştan aşağı gözden geçirmelerini zorunlu yapmıştı. Egemenlik başına oturan burjuvazinin konumunu, politikasını, bu burjuvazinin nereye yöneldiğini incelemek, irdelemek, ona göre sonuç çıkarmak, partiye yön çizmek gerekiyordu.

Konuşmacılar, demiryolu işçileri arasındaki gelişme ve kıpırdamaların üzerinde ayrıca durdular. Bu olayı, işçiler arasındaki gelişmeleri, Adana demiryolu deposundaki parti komitesinin sekreteri Kazancı İsmail yoldaş, ayrıntılarıyla anlattı. Depoya Aleattin adında bir "demirci ustası"nın geldiğini bildirdi. Konferans, bu demiryolu olayları karşısında işçileri, kamuoyunu uyarmak, parti komitesinin bu olaya iyice eğilmesini sağlamak, depodaki parti komitesine yardım etmek önerisini onayladı. TKP kongresinin yapılması, önerinin Merkez Komitesi'ne bildirmesi oy birliğiyle kabul edildi. Komintern'e selam gönderildi.

Toplantı, ayakta söylenen Enternasyonal marşıyla kapandı.

Adana'daki faaliyetim esnasında yaptığım işler arasında şunlar da vardır: Vilâyet Komitesinin matbaa[sını] kurdum. Bu matbaa evvela "steklografi" [camla baskı tekniği] ile idi. Sonra, şapirografla işledi. Hakiki tipografi kurmak için teşebbüslerde bulunduk. Bunun için, bir matbaayı soymak istedik. Muvaffak olamadık. *(Bu amaçla gece bir matbaayı soyduk, ama gereken her şeyi taşıyamadık.)*

Partiye üye alınanlar, kazanılan sempatizanlar, kurulan, kurulmakta olan temel örgütleri ideolojik beslemek gerekti. Onlara partiyi, onun politi-

kasını, programını, stratejisini, taktiğini, partinin yapısını, kuruluşunu anlatmak gerekti. Marksizm-Leninizm ilke ve ülkülerini ağızdan yaymak yetmiyordu. Bu ilkeleri propaganda etmek, yaymak için yazılı yayın gerekti. Bir program yapıldı: Küçük, el-cep broşürleri basmak. Önemli olaylarda çağır, bildiri çıkarmak, açıklamalar yapmak.

Baskı araçları ilkeldi: Şapirograf. Bunun yerine steklografi kullanmak istendi. Bu, taşbasması gibi bir şeydi. Mermer taş yerine, pencere camı, ya da büyükçe ayna taban oluyordu. Denendi bu yöntem. Pratik olmadı. “Pat” türü şapirograf daha pratikti. Tabağa koy, pelte gibi bir şey. Tabağı sıcak suya koy, hemen erir. Dök tepsiye, hemen donar, düz, cilalı “mermer” olur. Düz beyaz kâğıda çini mürekkeple yaz istediğini, sonra geçir pota. Bu, pelür gibi bir şey olur. Yüz kadar rahat basılır.

Bu devrede, S.K.’dan hiçbir ne maddî, ne de manevî yardım görmedik. Hatta, daktilo ile kurmak istediğimiz bir matbaaya ufak bir yardımı reddettiler (*Daktilolu bir baskı tezgahı yapmak istediğimizde ve bunun için 70 lira gerektiğinde bu az parayı vermeyi bile reddettiler*). Likidatör-oportunist S.K.’nın sevk ve idaresi öyle idi ki, Adana’da çalıştığım müddet içinde bir tek direktif almadık.

Basılan broşürler elle, üstelik eski harflerle yazılıyordu. Eski, Osmanlıca yazıyı herkes yazamazdı. Düzgün, okunaklı yazısı olanlar vardı. Ama buna da konspirasyon, gizlilik yol vermiyordu. Zorluk bir türlü değildi. Adana’da, o sıralar, mağazadan daktilo makinesi satın almak doğru değildi. Bu makineleri satan mağaza bir taneydi. Sonra, herkes, bu gibi şeylerde birbirini bilirdi. Bu iş için bir kişi görevlendirildi. Adana’nın zenginlerinden, Arap kökenli birisinin oğlu büro açıyor. Babasının verdiği sermayeyi yiyip bitiriyor. Satıyor bürosunu. Bürodaki daktiloyu, aşırma bir elle hem de ucuz tarafından, gene bir Arap komünistin kardeşi satın alıyor. Daktilo, hemen kullanılmadı. “Yattı” bir süre.

Türkiye Komünist Fırkası Merkez Komitesi’nin 6 Ocak 1927 tarihli içtimasına Adana ve İzmir’den son günlerde gelen murahhaslar (Aziz ve İsmail yoldaşlar) katılmıştır. Toplantı tutanağında şöyle deniyor:

Adana ve İzmir murahhasları, Fırka’nın bu iki mühim şubesi hakkındaki raporlarını takdim ettiler. Bu layihalardan, bu iki vilayetdeki teşkilâtlarımızın muntazam ve tatminkar bir faaliyet sürdürdüğü ortaya çıkmaktadır. Aza sayısı hâlâ çok değil (Adana’da 14, İzmir’de 10 parti azamız mevcuttur); ancak sağlam ve disiplinli bir ekip teşkil ediyorlar. Adana’da olsun, İzmir’de olsun, bölge komiteleri, Merkez Komitesi tarafından hazırlanan plan dairesinde tertip edilmiştir. Adana’da, istihsal hücrelerinin yanı sıra, birkaç sokak hücresi, hatta bir de semt hücresi mev-

cuttur. Bu iki yoldaşın izahatı 1) Matbu eserlere, 2) Merkezin maddi yardımına duyulan ihtiyacı ortaya koymuştur.⁶

Vilâyet Komitesi[nin] tek gazetesini organize ettim. Bunun adı “Projektör”dü. Ancak dört numara kadar çıkarabildik.

Parti İl Komitesi, kendi yayın organı olarak, gizli bir aylık dergi çıkarma kararı aldı. Bunu uygulamaya koydu. Derginin adı “Projektör”dü. Boyutu küçüktü. İlk sayısında Mersin çıkışı başa alınıyordu. Mersin çıkışı, 1927’de patlak veren ünlü demiryolcular grevine önsözdü.

Bundan başka, benim yazdığım şu broşürler Adana’da basıldı idi. “Lenin ve Komünist Partisi”, “Lenin ve Meslek Birlikleri”, “Grev ve Meslek Birlikleri”. O zamanki parti programı. Bunlardan başka da: her hafta, “Günün İşleri” başlıklı enformasyon kâğıdı (*bülteni*) çıkarırdık. (*Bütün bu literatür illegaldi*)

İlk çıkarılan broşür: “Lenin ve Komünist Partisi” oldu. Eni-boyu küçüktü. Bir buçuk formaydı. TKP’nin kuruluşu, Leninci ilkeler anlatılıyordu. Az sonra, bunun arkasında: “Lenin ve Sendikalar”, daha sonra, “Lenin ve Gençlik” broşürcükleri geldi.

Gerek Vilâyet Komitesi teşekkül ettiği zamanda ve gerekse konferans-tan sonra ben Vilâyet Komitesine âzâ değildim. Vilâyet Komitesi nezdinde, S.K.’nın [Merkez Komitesi’nin] enstrüktörü idim. Vilâyet Komitesinin bütün içtimalarına iştirak ederdim. Vilâyet Komitesinin kâtibi “Makinist Şevket”ti. Azaları da: “Şoför Ragıp”, “Makinist Galip”, “Ali İlhami” ve “Ali Şahin”di. Bu komiteyi olduğu gibi, o zamanki likidatör S.K.’nın kâtibi olan provokatör “Vedat Nedim” 1927 tevkifatında polise verdi, bu meyanda beni de. “Vedat” kaza komiteleri âzâlarını veremedi, çünkü onların adlarını bilmiyordu. Vilâyet Komitesi âzâlarının tevkif edilmesine yardım edenlerden birisi de (vaktiyle Kutv’da okumuş) asıl adı Fahri olan bir provokatördür. (Bu adam, Şadan’ın kardeşidir)

Komitede bazı önlemler almak gerekiyordu. Önce, yedek, çok daha gizli bir grup oluşturuldu. Baskın, tutuklama olursa onlar komiteyi yürüteceklerdi. Grubun başına Osman Çerkez verildi. Osman, komiteden ayrıldı. Grup üç üyeden oluşuyordu. Osman ötekileri biliyordu. Ama hiçbirini birbirini tanı mıyordu. Aralarında bir parola saptandı. Osman İslahiye’ye taşındı.

6 TŪSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 22, Klasör: No: 28_36, Belge No: 386a [Fransızca] ve 388 [Osmanlıca].

Adana deposunda bir temel örgüt - hücre oluşmuştu. Sekreteri Kazancı İsmail'di. Komite bu hücreye ayrı bir önem veriyordu. Merkez Komitesinin mektubu komitede okundu. Kısa bir rapor hazırlandı. Çalışmaların dökümü verildi. Adana örgütünün, İl Komitesinin, Çukurova çapında, bir parti konferansına hazırlandığı yazıldı. Konferansta görüşülecek sorunların saptandığı belirtildi. TKP'yi halka, yığınlara duyurma girişimi özellikle vurgulandı. Rapor oportünizme, uyuşukluğa, ilkesizliğe karşıydı.

Likidatör S.K. idaresiyle V.K. [Vilayet Komitesi] arasında şiddetli çarpışma başladığı zaman S.K. beni İstanbul'a çağırttı. "Adana'da gizli parti neşriyatı yaptığım ve partiyi işaaya koyulmuş olduğum, S.K.'ya karşı gittiğim (*illegal parti yayınevi kurduğum ve MK'nin [Merkez Komitesi'nin] direktifine rağmen illegal çalışma yaptığım vb.*)" töhmet[iy]le beni S.K.'nın Kontrol Komisyonuna verdiler. Bu komisyon "Şevket Süreyya, Vedat Nedim, Ana Mahmut" ve "Hamdi Şamilof"tan mürekkepti. (O zaman bu adamlar S.K.'nın başında idiler. (Malumdur ki, bunlar hepsi yalnız likidatör değil, basbayağı provokatör çıktılar. "Kara liste"nin başında gelirler). Kontrol Komisyonunun kararıyla beni "bir ay ekarte" ettiler. İşte bu ekarte zamanında, Fahri'yi Adana'ya gönderdiler. Fakat Vilâyet Komitesi onu kabul etmedi. Vilâyet Komitesi tekrar benim oraya dönmem üzerinde ısrar etti. Fahri'yi geri çevirdi. (Fakat maalesef [.....] konspirasyon işlerinde çok acemi olduğum için Fahri bütün V.K. âzâlarını tanıdı. Sonra biz de, S.K.'ya konferanstan sonraki V.K. âzâlarının isimlerini vermiştik. Bu suretle Vedat ve Fahri polise kolayca V.K. âzâlarının isimlerini verdiler.

Vedat Nedim'lere karşı savaşımın, partiyi yığınlara duyurma girişiminin açık çatışmalara dönüştüğü bir dönemde, il komitelerinin başındaki sorumlu, enstrüktör - destekçi yoldaşları İstanbul'a çağırdılar. Adana'dan Kasım Benekli, İzmir'den Aziz - Hüsamettin Özdoğu, Eskişehir'den Şakir - Suphi, Ankara'dan Seyfi usta ve öteki illerden daha başkaları geldiler. Seyfi usta, II. Kongrede Ankara'dan, işçi kesiminden Merkez Komitesine seçilmişti. Partiye bağlılıkta, özverilikte, komünist morali temiz tutmakta herkese örnekti.

Adana'dan geleli bir hafta olmuştu. Hamdi Şamilof Alev yoldaş, Merkez Komitesi'nde Örgüt Bürosu şefiydi. Bir gün, Kasım yoldaşa: "Polit Büro'ya gidiyoruz" dedi. Gittiler, Kadırga'da, uzunlamasına, tahta, eski bir konak. Kim bilir hangi paşadan, hangi "soylu"dan kalmaydı. Kasım'ı kapıda iri yarı iki kişi karşıladı. Bunlar iki kardeştiler, Kasım onları Moskova'dan, Üniversiteden tanıyordu. İki zengin çocuğuydu bunlar. Boylu postluydular, kafaları koftu. Yüreksizdiler. Cakalıydılar. 1920 yıl-

larında İstanbul'dan Anadolu'ya çıkmışlar. Yolda dümen kırmışlar, geçmişler Kafkaslara. Serüvenci. Azerbaycan'da kalmışlar. Partiye girmişler. Moskova'ya, Üniversiteye bu yoldan gelmişler. Memlekete dönünce, gelip baba konağına oturmuşlar. Şık giyinmişlerdi. "Soylu" olduklarını göstermek istiyorlardı. Bu iki kardeşten büyüğünün adı Fahri, küçüğünün Şadan'dı. İkisi de Kasım'a Üniversitedeki parti adıyla seslendiler. Büyüğü "soylu" formunu tam almamıştı. "Yoldaş" diyordu. Küçüğü - Şadan "bey" olmuştu.

Kadırga'daki konakta Kasım'ı büyükçe bir odaya aldılar. Eğri bacaklı, oval bir masanın başına iki kişi oturmuştu. Şamilof yanda, iskemledeydi. Masa başını Vedat Nedim'le Şevket Süreyya tutmuştu. Vedat Nedim'le ilk karşılaşmasıydı Kasım'ın. Vedat Nedim kurusıkı başladı. Kekelemedi: "Marat yoldaş, nedir o yaptıklarınız? Parti disiplininizi çiğniyorsunuz. Kim izin verdi size beyanname çıkarasınız, altına Türkiye Komünist Partisi Adana Vilayet Komitesi adını basasınız diye? Bu ne demektir? Anarşidir bu. Gizliliği bozmaktır bu..."

Sözü çipil gözlü [Şevket Süreyya] aldı: "Bize menşevik diyorsunuz. Neymiş menşevikliğimiz? Görelim, bakalım. Gelişmelerin, hayatın dışında yaşıyorsunuz. Cemiyette bugün bir ahenkleşme, bir istikrar seyri başlamıştır. Halk sükuna muhtaçtır. İşçi sınıfı kendisini nasıl toparlayabilir? Biz, bugün ortalığı dağdağaya vermeden, teşkilâtımızı beriye kıskırtmadan hazırlık yapmalıyız. Beklemeliyiz. Beklemesini bilmeyenin, acele edenin etekleri ayaklarına dolaşır. Sizinkisi polisi, hükümeti üzerimize kıskırtmaktır..."

Hamdi Şamilof sigara üstüne sigara tuttürüyordu. Parmaklarıyla dik saçlarını tarıyordu. Ne söyleyeceğini, ne yapacağını bilmiyordu. Ötekiler, lafı biri bırakıp biri alıyordu. Şamilof: "Bakalım. O da söylesin" diyebildi.

Kasım yoldaş, sırasıyla, dayatılan soruları yanıtladı. En başta partinin tüzüğünü ve Viyana Konferansı'nın kararlarını öne sürdü. "Parti tüzüğünün dışına çıkılmamıştır. Tüzüğe uyulmuştur. Tüzük komitelere çağrı, bildiri çıkarmak yetkisini tanıyor, veriyor. TKP'yi işçi sınıfına, emekçi yığınlara, bütün halka, kamuoyuna duyurmakla gizlilik ilkeleri bozulmamıştır. Disiplinsizlik yoktur. Bunları, 'anarşi'yi nereden çıkarıyorsunuz? Eğer polis TKP'yi 'bilmiyor', bundan 'haberi yok' diyorsanız ya 'aldanıyor' ya da işçi sınıfını, halkı, kamuoyunu aldatıyorsunuz. Eğer parti çalışmıyor, varlığını halka duyurmuyorsa 'yok' demektir. Ya da polis partinin 'yakasını bırakmıştır' demektir. Bu, polis ajanlarını savunmaktır."

"Parti örgütleri havada kurulmuyor. Fabrikalarda, işyerlerinde, köyde, kentte kuruluyor. Toplumun, yaşamın, politik-sosyal yaşamın 'dışında' bir şey yapılmıyor. Siz, bugünkü toplumda 'ahenk'ten, bir 'istikrar'dan söz ediyorsunuz. Yok böylesi bir şey bugünkü kapitalist Türkiye'de, bur-

juvazinin diktatorası var. Sınıf savaşı var. İşçi sınıfıyla burjuvazi arasında boğuşma var. Emperyalistlerin yurdumuzda eski konumlarını yeniden geri alma girişimlerine, onlara destek olan kompradorlara karşı halk içinde bir direniş var. Bunun ‘ahenk’ neresinde? Hükümet yasalar çıkarıyor. Kendisinin ekonomik, politik durumunu, konumunu güçlendirmek için. ‘Takrir-i Sükun’la dinginlik, ‘Teşvik-i Sanayi’, ‘Ticaret ve Sanayi Odaları’ yasalarıyla burjuvazi kendi gelişimini sağlama bağlamak istiyor. İş yasasını Mecliste askıya aldı. İşçiye yasal hak, demokratik hak tanımak istemiyor. Bunun karşısında susalım mı istiyorsunuz? Esnaf loncaları kaldırılıyor. Yeni yasalar konuyor. Lonca sisteminin kalkması iyi. Esnafı, zanaatçıları baskı altına alan önlemlere, yasalara karşı çıkmayalım mı? Komünist Partisi bu katmanları, dükkânını kaybeden, işçi sınıfına akan bu yığınları savunmazsa, biz savunmazsak kim savunacak? Haliç’te kayıkçılar, mavnacılar polislerle, üstlerine sürülen askerlerle vuruşuyor. Silahlar patlıyor karşılıklı. Merkez Komitesi, siz, ‘dinginlik’ deyip kullaklarınızı bu silah seslerine tıkıyorsunuz, olaylara gözlerinizi kapıyorsunuz. Sonra, size ‘menşevik’ demelerine kızılıyorsunuz. Bu tutumunuzla size ‘menşevik bozması’ da derler.”

Parti komiteleri, tüzük gereği, konferanslarını yapmak istiyorlardı. Vedat Nedimler bunun sözünü bile duymak istemiyorlardı. Tartışma ve konuşma iyice sertleşti. Kasım’a, “bu tutumunla Adana’ya gidemezsin. Gitsen gitsen Kontrol Komisyonu’na gidersin” dediler.

Kadırga’daki konağın büyük oğlunu Adana’ya gönderdi. Gene bunun hemen peşi sıra, “ince hesaplar” kurdular. “Ayır, buyur” oyununa geçtiler. Aziz’i - Hüsamettin’i - İstanbul İl Komitesi’ne sekreter yaptılar. Her iki oyun da ters, onların beklemedikleri sonuçlar verdi. Adana’ya gönderdikleri “soylu” adam, haftasına varmadan, apar topar geri döndü. Adana Komitesi ona hiç yüz vermemişti, tanımamıştı.

Adana’da yaptığım işlerden biri de “Adana Mersin Demiryolu İşçileri Birliği”ni reorganize etmek, Birlik idaresinin intihabatıyla uğraşmak oldu. Ben bu işle doğrudan doğruya alâkadar oldum. V.K.’yı bu iş üzerinde harekete sevk ettim. İntihabat neticesi, bizim ileri sürdüğümüz namzetler idare heyetine seçildi. Bu intihabattan sonra, “demiryolu işçilerinin grevi”ni organize ettim. *(Bir gerçek bir de yedek grev komitesi seçtik. İşçilerden peşinen imza topladım, ek bir Projektör sayısı çıkardım vb.)* Grev şöyle olmuştu:

Adana’daki demiryolu depoları ameleleri bayram münasebetiyle avans istediler. İdare avansı reddetti. Bunun üzerine depo amelesi birdenbire işi bıraktı. Grev ilân etti. Depoda o zaman bizim hücremiz vardı. Ameleyi greve teşvik eden hücre oldu. Hücre ameleleri greve teşvik etmekle beraber,

grevi idare için hiçbir hazırlık yapılmamış idi. Hatta bir grev komitesi bile seçilmemişti. Vaziyeti hücre derhal V.K.'ya bildirdi. Meselenin ehemmiyeti üzerine ben kendim bizzat depoya gittim. Grevci amele ile temasa geldim. Derhal bir "grev komitesi" vücuda getirmek için tavsiyede bulundum. Bu yapıldı. "Grev komitesi"nin adına "Grevcilerin Mümessil Heyeti" adı verildi. Dört beş maddelik bir mutalebat listesi yapıldı. Fakat en başında avans isteği geliyordu. Grevcilerin depo içindeki umumî içtimalarında, harekâta iyi bir istikamet vermek için, depoya yeni gelmiş bir amele sıfatıyla söz söyledim. Grev 24 saat sürdü. Polisle çarpışma oldu. İdare avans vermeyi kabul etti. Harekâtı daha planlı ve daha iyi yapmak için, avans isteğinin kabulüyle grev durdu. Fakat bu küçük hareket V.K.'da müzakere edildi. Şu karara gelindi: Amelenin içinde kumpanyaya karşı şiddetli bir başkaldırma var. Sonra amelenin birçok istekleri var. Binaenaleyh, ameleyle evvelceden düşünülmüş, planlı ve teşkilâtlı bir grev yaptırmak. V.K. tarafından bu işin idaresini bana verdiler. Ben bu iş üzerinde bir ay çalıştım. Teşkil edilen komisyonda (ki bunun içinde "Kazancı İsmail, Mehmet Kaptan [?], Demirci [.....], ve bir de Alaattin-Fahrof, (ki sonra bu adam, bu o zaman dahi provokatör olmuştu), amelenin istekleri tespit edildi. Bu mutalebat listesi (yanılmıyorsam) 32 madde olacak. Komisyonun tespit ettiği maddeler ameleyle bildirildi. Grev hazırlığı için imza toplandı. İmza toplarken, devamlı bir ajitasyon yapıldı. V.K. bu münasebetle Projektör'ün "fevkalade" bir nüshasını çıkardı. Umumî ve açık intihapla grev komitesi seçildi. Yine adı "Mümessil Heyeti" idi. Bunun [.....] de vardı. Tam grev hazırlığının bittiği günlerde beni tekrar İstanbul'a çağırdılar. Üst üste birkaç telgraf yağdırdılar. Telgrafla pul parası gönderdiler. Meseleyi anlamak için, birkaç günlüğüne İstanbul'a gitmeme V.K.'da karar verdik. İstanbul'a geldiğim zaman, meseleyi anladım. Likidatör S.K. beni Adana'dan çekmek istemiş. Adana V.K. bunu derhal protesto etti. Bu arada hazırlığını yaptığımız "İslahiye-Adana-Mersin demiryolu işçilerinin" umumî grevi patladı. Grev 15 gün devam etti. Askerle, polisle, jandarma ile çarpışma oldu. Diğer fabrika ameleleri, şoförler, hatta küçük esnaf grevcilere maddî yardımda bulundular (para topladılar) (*Tekstil fabrikalarından işçiler, şoförler ve hatta şehir zanaatçıları greve maddi ve manevi destek verdi*). Maalesef hazırlanmasına günlerce iştirak ettiğim bu işe, grev günlerinde katılamadım. S.K. yalnız beni oradan çekmekle kalmadı. Greve de hiçbir yardım göstermedi. Grev amele metalibinin 22 maddesinin kabulüyle nihayetlendi. Fakat, kumpanya

grev fırtınası geçtikten sonra, epey işçiyi muhtelif bahanelerle işten çıkardı.

1927'de Partinin teşkilât idaresi şöyle bir manzara aldı: Resmen, görünüş[de?] ortada bir S.K. var. Fakat, bütün vilâyet komiteleri S.K.'ya karşı. Meselâ: Adana, İzmir, İstanbul, hatta Ankara Vilâyet Komitesi. İzmir Vilâyet Komitesinin başında Hüsamettin (Aziz) vardı. İstanbul'da Suphi (Şakir) ve "Sarı" Mustafa bulunuyordu. "Likidatör" S.K.'nın idaresine karşı olan umumî hücum birkaç madde halinde hemen hemen şu noktalarda toplanıyordu:

"Vilâyet komitelerinin konferanslarını yapmak. Konferanslardan sonra parti kongresini toplamak. S.K.'yı temizlemek. Partiyi işaa etmek." Beyanname neşretmek. Parti programını gözden geçirmek. Yeni bir taktik yeni (?) bir kurs" (Adana V.K.'sının konferansı bu platform üzerinde olmuştu). *(1) Vilayet komitelerinin konferansı yapılsın ve bu konferanstan sonra parti kongresi çağırılsın.; 2) MK terkibi ve aparatı arındırılsın; 3) bildiriler dağıtılsın; 4) TKP'nin varlığı halka açıklansın; 5) parti programının birçok eski hükümleri gözden geçirilsin. Bizim Adana'da çağırdığımız konferans bu platform üzerindeydi. Ardından MK diğer vilayet komitelerinin konferans yapmalarını yasakladı.)*

Böyle bir anda ben İstanbul'da bırakıldım. S.K. beni "elebaşı" görerek ekarteye uğraştı. Aziz'i İzmir'den İstanbul'a aldırdı.

Ben bir yandan Adana V.K.'sı namına S.K. ile gırtlaklaşırken, öte yandan da İstanbul Vilâyet Komitesi nezdinde "propagandist" olarak iş aldım. Hücrelere ders veriyordum.

O zamana kadar S.K.'nın bir organı vardı. Adı "Alev"di. Fakat bunu S.K. değil, İstanbul V.K.'sı çıkarırdı. (O da birkaç nüsha çıkmıştır.) Bu arada ben, İstanbul V.K.'sına bir teklifte bulundum. "Sırf V.K. namına ayrı bir organ kurmak". Benim inisiyatifimle "Bolşevik" adıyla bir mecmua çıkardık. Bu mecmua bilahare merkez organı oldu. (Hepsi 8-9 numara kadar çıkmıştır). *(Benim girişimim üzerine biz Bolşevik adında yeni bir dergi çıkarmaya başladık (her sayısı 30-40 sayıydı, 9 kadar sayı çıktı). Daha sonra bu dergi partinin merkez organı oldu. Ben derginin neredeyse başlıca yazarı ve politik redaktörüydüm.)*

O dönemde İstanbul İl Komitesi, gizli, "Alev" gazetesini çıkarıyordu. Pek silikti. Emeğe, kağıda yazık oluyordu. Hüsam, Kasım'ı yardıma çağırdı. Kasım, Beyoğlu Semt Komitesi'nden, açık göz iki yoldaşla bu işi üstüne

aldı. Yazı yazmak zor değildi. Başta, zor olan yer bulmaktı. Araç: daktilo makinesi, basacak aygıt bulmaktı. Yazı makinesi bulundu. Mumlu kağıt, çoğaltma makinesi hemen bulunamadı. Şapirografa-pata başvuruldu. El yazısı kalktı. Yeni düzenlemeyle: “A L E V” adının altına Türkiye Komünist Partisi İstanbul İl Komitesi organı başlığı çekildi. Partiyi yığınlaraya duyurmak savaşı yürüyordu. “Alev” çok ilkel basılıyordu. Gene de, baskı ve dağıtım işleri birbirinden kesinlikle ayrılmalıydı. Bu yola gidildi. Bu girişim, Türkiye çapında illegal bir organ için hazırlık niteliğindekiydi.

Adana’dan İstanbul’a alınıp da tahaddüs eden bu durum esnasında, Komintern’e mümessil olarak İstanbul’a “Kitaygorodski” geldi idi. Kitaygorodski’nin de iştirak etti[ği] Merkez Komitesinin bir içtimasına, beni de çağırdılar. Adana V.K.’sının konferansında alınan kararların hesabını istediler. Daklad yaptım. Konferans kararlarının bir suretini de Komintern’e bildirmesi için bizzat Kitaygorodski’ye verdim. Kitaygorodski bu içtimada bana saldırdı. Birkaç gün sonra da, Hüsamettin’i ve Şakir’i görüşmek için çağırttı. İki üç defa onunla görüştük. Vaziyeti anlattık.

TKP Merkez Komitesi ise durumu Doğu Sekreterliği’ne yaptığı bir toplantının tutanağı çerçevesinde aktarıyor.

Komintern Şark Kitabeti’ne

T.K.P. SeKa’sının 14 Kânunsani 1927 içtimasına Yahya [Hemşinli Mahmut], Rıza [Hamdi Şamilof], Rafet [Vanlı Kâzım], Aydemir [Şevket Süreyya], Süleyman [Vedat Nedim] yoldaşlar iştirak etmişlerdir. Bu içtima bilhassa Şadan yoldaş tarafından bütün teferruatı SeKa’ya ifşa edilen bir gizli içtimanın tetkik ve tahkiki ve bu içtimaa iştirak edenlerin muhakemesi maksadıyla akdedilmiştir. Binaenaleyh içtima mahalline isticvap edilmek üzere bu gizli içtimaa iştirak ettikleri sabit olan İsmail, Mustafa [Sarı-Börklüce], Suphi, Sait [Hüseyin Sait] ve Şadan yoldaşlar da davet edilmişlerdir. Her ne kadar İzmir Vilayet Komitesi Reisi Aziz [Hüsamettin] yoldaş da bu gizli içtimaa iştirak etmiş ise de vakanın ifşasından evvel hareket etmiş bulunduğundan şahsen isticvabına imkân kalmamıştır.

SeKa içtimasında evvela Şadan yoldaşın ifadatını dinlemiştir. Bu ifadata nazaran:

1- Aziz, İsmail, Mustafa, Suphi, Sait, Şadan yoldaşlar yeni bir SeKa intihabı için memlekette iki seneden beri yapılmayan resmî kongrenin akdini müzakere etmek üzere bir içtima akdetmişlerdir.

2- Kongrenin SeKa’dan talebi için vilayet komiteleri konferansları akde-

dilmesine karar verilmiştir.

3- SeKa bu talebi kabul etmediği takdirde İstanbul Vilayet Komitesi'nin muvakkat SeKa ilanı takarrür etmiştir.

4- Komintern'le bir ihtilaf zuhurunda bir heyet-i Murahhasa izamı karrargir olmuştur.

5- Bu hareketin malî cihetini temin için Alimof'tan para istenmiştir.

Şadan yoldaşın bâlâdaki ifadatından SeKa esas hatları ber-vech-i âti bir komplo karşısında bulunduğuna kani olmuştur:

1- Muhtelif vilayetlerin başında bulunan mesul yoldaşlar muayyen meseleler üzerinde müşterek kararlara dâhil olmak maksadıyla gizli bir içtima akdetmişlerdir ki bu komünist disipline tamamıyla mugayir bir harekettir.

2- Her vilayet teşkilâtının kongre akdini iltimas için doğrudan doğruya SeKa'ya müracaatta bulunması hadd-i zatında bir cürüm teşkil etmemekle beraber böyle muhtelif vilayet mümessillerinin mürettep bir içtima akdederek kongre meselesi etrafında müzakerat ve münakaşatı ve mukarreat ittihazı tam manasıyla bir opozisyon, bir fraksiyonizm, bir komplodur.

3- SeKa kongre akdi teklifini kabul etmediği takdirde ne yapalım? sualinin vaz'ı ve buna mukabil tedabir ittihazı komplonun harekete inkılâbını ispat etmektedir ki bu da doğrudan doğruya parti vahdetine bir darbedir.

4- Bu gizli içtimanın akdedildiği günün akşamında SeKa'ya raporlarını okuyan yoldaşlar SeKa'ya karşı hiçbir hücumda bulunmamışlardır ki bu da bu yoldaşların samimi olmadıklarına bir delildir.

Bu nukat tespit olunduktan sonra mahut içtimaa iştirak edenleri birer birer isticvap etmek üzere bir kontrol komisyonu intihap edilmiştir. Bu komisyona Süleyman, Şevket, Yahya yoldaşlar intihap edilmişlerdir.

Beş saat devam eden isticvabat neticesinde SeKa'nın kanaatleri tam manasıyla teeyyüt etmiştir.

Kontrol Komisyonu'nun aldığı kararlar:

1- Bu harekete iştirak eden İsmail, Suphi, Aziz, Sait, Mustafa yoldaşlar hakkında SeKa'nın kontrolü altında çalışmak üzere ihtar cezası verilmiştir: (vıygovor). Tekerrürü halinde parti âzâlıkları ref olunacaktır.

2- Mustafa yoldaş İstanbul Vilayet Komitesi kitabetinden alınacaktır. Ve Teşkilât Bürosu'nun emrine verilecektir.

3- SeKa âzâları ayrıca bu arkadaşlarla şahsen temas edip kendilerini tenvir ve irşat edecektir.

4- Alimof'un vaziyeti hakkında Komintern'in nazar-ı dikkati celp edilecektir. Çünkü Alimof alelumum Türkiyeli komünistlerin dâhili hayat-

larında ya daima nifak ve şikak âmili olmuş yahut da bu gibi hareketlere tevessül edenler kendisinden müzaheret ummuşlardır. Bu arkadaşın muhtelif kontrol komisyonlarınca da daima takbih edilen menfi hareketleri ve menfi vaziyetinin Komintern’ce artık nazar-ı itibara alınmasını bilhassa ve musırren rica ederiz.

5- Bu hareketle alakadar olanlar münhasıran bu beş yoldaştır. Parti dâhilinde bu hareketi tasvip eden hiçbir yoldaş ve teşkilât yoktur.

Bu mukarrerat alâkadarâna tebliğ edilmiştir. SeKa âzâları da ayrıca kendileriyle temas ederek lazım gelen ihtar ve tenviratta bulunmuştur.

Parti hareketinin gittikçe tevessü ve taazzuv etmekte olduğunu gören SeKa da yakın bir âtide bir kongre akdine taraftar bulunmaktadır.

Bu hususta Komintern’in evamirine muntazırız.

Kâtib-i Umumî

Süleyman⁷

Merkez Komitesi’nin bu başvurusu üzerine Dış Büro da aşağıdaki değerlendirmeyi yapıyor.

TKP SeKa’sının 14 Kânunusani 927 içtimasına ait rapor vasıtasıyla 6 Şubat’ta haberdar olduğu, fırka merkezine karşı fiî bir tecavüz derecesine kadar varan hizipçilik = fraksiyonizm hareketini tedkik eden Harici Büro aşağıdaki görüşleri tespit ve kabul etmiştir.

1- Son beş altı ay esnasında SeKa’ya karşı mükerreren vuku bulan huruc hareketleri, esbabı müstacelen izale edilmediği takdirde fırkayı mahva ve inhilâlê sürükleyebilecek gayritabiî bir vaziyetin fırka dâhilinde mevcut olduğunu ispat etmektedirler. Daha Mayıs konferansı esnalarında, bazı vilayet murahhaslarının mahalli teşkilâtlarda, bir SeKa mevcut olduğunun farkına bile varmadan çalışıldığını söylemeleri ve Sait gibi bazı fırka azalarının SeKa’yı tanımadıklarını ilan etmeleri, vesaire gibi manidar hadisatın vehameti takdir edilmiş ve bunun fırkayı bizzarure dağınıklığa yani bir müstakil mahalli teşkilâtçılar yığını haline getireceği kabul olunmuş ve bu felâketin önüne geçmeye medar olacak seri tedabir, fırka hayatına ait kararlar meyanına ithal olunmuştu. Bütün fenalığın SeKa’nın adem-i faaliyetinden ve derin zaafından ileri geldiği de aşikâr idi. Bu nokta üzerinde de konferansta ittifak edilmişti. Henüz bir Harici Büro mevcut olmadığı cihetle bu fırka uzvunun müdahalesi ve SeKa’nın serbestî-i harekâtını ihlâl etmesi meseleleri mevzubahis bile olamazdı.

⁷ *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 27, Klasör No: 34_36, Belge No: 333-335 [Eski Türkçe]. Bu sürece ilişkin ayrıntılı belgelerin tümü için bkz. *1926-1927 TKPMK Tutanakları BÜYÜK KIRILMA*, Çeviri: Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2007.

Herşeyinden evvel SeKa'yı takviye etmek ve faal kılmak, mahallî teşkilâtları daimî ve fiilî bir tarzda sevk ve idare edecek hale getirmek icap ediyordu. Bunun için kuvvetlerimizi teksif etmek, bir rabîta teşkilâtı yaratmak, fırkayı kitlelere tanıtarak sınıksız kapalı bir klüp derekesine düşmekten kurtarmak ve bu gayeler uğrunda el birliğiyle çalışmak lâzımdı. Maatteessüf irtibat meselesine ait bazı gayretlerden maada bu hedeflerin hiçbirisi tahakkuk ettirilemedi. Ve binnetice ikinci saftaki fırka mücahitleri arasında müstakilen hareket etmek veya fırka mukarreratına gayrimeşru yollardan vaz'-ı yed etmek hevesleri gün günden arttı.

2- Dâhili münazaaların şiddetlenmesinde ve fırkanın inhilâlê doğru yuvarlanmasında yegâne âmil, faaliyet ve idare fıkdanı olduğu pek belli olmasına ve bütün kurtuluş çarelerini bu sahada aramak zarurî bulunmasına rağmen -izâhı çok müşkil bir saika ile- SeKa, disiplin haricine çıkan yoldaşların bir maksad-ı mahsusla ileri sürdükleri perva her vesileyi benimsemiş ve bütün bu müzminleşen hastalık tezahüratını Harici Büro'nun kendi üzerinde bir tesir ve tahakküm icra ettiği zehâbına bağlamakta ısrar edip durmuştur. Esbâb ve avâmili tamamıyla meydanda olan yeni hizipçilik suikasdı vesilesiyle de SeKa Kitâbeti'nin elân bu isnad ve iddia vasıtasıyla meseleyi izaha kalkışması Harici Büro'yu son derecede müteessir etmiştir.

3- Aynı platform üzerinde anlaşmış ve Komintern'ce tasvip edilmiş fikirlerde birleşmiş olan SeKa ve Harici Büro'nun, sağdan soldan gelen fikriyat ve teşkilât hücumlarına karşı müttehid yekpâre bir cephe ile mukabele edecek ve tedâfûi değil tecâvüzî bir vaziyete geçeceği yerde, vârid olsa bile -hat ve fikriyat doğru olduğuna göre- hiçbir ehemmiyeti olmayan bir şekil meselesi üzerinde çekişmeye lüzum hissetmeleri vaziyetin en feci fârikasıdır. Mevcut şerâitin vehametini idrâk eden Harici Büro, SeKa'ya, çok tali mahiyette olan anlaşamamazlıkları bir kenara bırakarak, fırkanın faaliyetini bir an evvel artırmayı ve en sağlam kuvvetlerimizi seferber kılmaya elverişli en cezrî çarelere azamî sûratle müştereken tevessül etmeyi teklif eder.

Bu teklifimiz en ön safta azim ve celadetle harekete geçmeyi icap ettiği cihetle, Sait, İsmail ve arkadaşlarının fırkaya karşı suikasd teşebbüsleri hakkında ittihaz edilmiş olan mukarreratın âtideki tarzda tamamlanmasını muvafık bulmaktayız.

a) Bu suikasdın mürettip ve elebaşısı Sait yoldaştır. Bu yoldaşın fırkayı tahrip edecek mahiyetteki sabıkaları sayılmaz dereceye gelmiştir. Bugün artık kendisinin komünistlikle hiçbir alakası olmayan bir TKP düşmanı olduğu katiyetle sabit olmuştur. Bir daha kabul edilmemek üzere fırka ile kati surette alakasının kesilmesi elzemdir. Bu yıkıcı temayülâtı onun şahsında kalbinden vurmadıkça bu nevi serseriyâne hareketlerin önüne

geçmek imkânsızdır. SeKa siyaseten konferans kararına istinaden yeni bir mahkemeye lüzum görmeksizin böyle bir karar ittihaz edebilir.

b) Aziz, İsmail, Şakir yoldaşların bu huruc hareketine iştirakı, fırka merkezince kendi haklarında beslenen teveccühkâr kanaatleri alt üst edecek derecede ağır bir kabahat teşkil etmekle beraber, ilk defa disiplin haricine çıktıkları nazar-ı itibara alınarak, şiddetli ihtar ve takbih cezasıyla iktifa edilmesi muvafık olmuştur. Fakat bu cezayı bir teşkilât tedbirıyla itmam etmek gerektir. Bu yoldaşlar asgari iki sene vilayet komitesi azalığı gibi mesul işlerden uzak bulundurulmalı, bizzat teşkil etmekle tavzif edilecekleri hücreleri idare işiyle tavzif olunmalıdırlar. Biz Şakir ve İsmail yoldaşların hiç işlenmemiş bir amele merkezi olan Zonguldak'a gönderilerek orada -bilahare ayrı bir vilayet komitesi teşkil olunmak üzere- amele arasına karışmalarını ve hücreler teşkil etmelerini münasip görüyoruz. Aziz yoldaş da İstanbul'a celp olunmalı ve SeKa'nın kontrolü altında bir fabrikada hücre teşkiline memur edilmelidir.

c) İlk vasıta ile Adana'ya Rıza yoldaş, İzmir'e de ya Demir veya diğer bir yoldaş izam kılınarak, İsmail ve Aziz yoldaşların diğer yoldaşlar üzerinde SeKa aleyhinde yapmış oldukları muhakkak olan tahripkâr tesirin izalesine ve işledikleri onca hatanın izahına çalışılmalıdır.

d) Mustafa yoldaşın da Bursa'ya veya henüz fırka şubesi olmayan diğer bir yere gönderilerek, kendi kendine bir hücre yaratmakla tavzif edilmesine taraftarız.

e) Fırka SeKa'sının emriyle gönderildikleri yere gitmeyenlerin fırkadan derhal ihracında bir saniye bile tereddüt etmek caiz değildir. Bizim bir kitle fırkası olmaya namzet bir teşkilât olmakla beraber kadrolarımızda kemiyetten ziyade keyfiyete kıymet vermek ve mücahitlerimizden, hile ve hud'adan, ve sui niyetten azade hafi bir inzibat riayetkârlığı talep etmek mecburiyetinde bulunduğumuzu unutmamalıyız.

5- Bu teşkilât tedbirleri yanında Harici Büro, bu suikastı öne sürerek esasen takarrur etmiş olan gizli resmî fırka naşir-i efkârının memleket haricinde derhal neşrine başlanılmasını temine çalışacaktır.

6- SeKa bu gazeteyi vasi mikyasta tevzi için tertibat almakla beraber, bültenini muntazaman çıkarmaya gayret etmeli ve onda umumî mevzulardan ziyade fırka fikrine müteallik meselelere ve fırka dâhilindeki teşkilât ve fikriyat inhıraflarıyla mücadeleyle dair yazılar neşretmelidir. Günün en keskin meselelerini daha sıcakken tahlil ve tenkit etmezsek rehber vazifemizi ihmal etmiş, fuzulî müdahalelere sebebiyet vermiş oluruz.

7- SeKa'ya sadık kalan en sağlam arkadaşlarımız belli başlı teşkilâtlarımızın başına geçirilerek onları fırka nam ve hesabına faaliyete sevk etmeye gay-

ret etmeli, bir kollektif rehberliğin mevcudiyetini bütün fırka azasına bilâ-inkıta' hissettirmelidir.

8- Burada mahkum bulunan yoldaşların avdeti meselesi de en müstacel meseleler meyanında SeKa tarafından tedkik edilmeli ve bu yoldaşlar gizli olarak memlekete girdikleri takdirde saklanacakları yerler şimdiden ihzar ve muayyen adresler bir an evvel Harici Büro'ya tebliğ olunmalıdır. (...)⁸

Bu görüşmeler neticesi bizimle dakor [mutabık] olduğunu bildirdi. Hatta, beyanname neşretmek teklifimizi kabul etti. Bu hususta S.K.'yı empoze edeceğini söyledi. S.K. namına bir beyanname müsveddesini bize getirdi. Bundan vilâyetlerde dağıtılmak üzere bunun basılmasının ve dağıtılmasının teknik cihetini biz üzerimize aldık. Beyannameleri bastık, hazırladık. Fakat dağıtmak sırasına gelince Kitaygorodski caydı. "S.K. mesuliyet kabul etmiyor. Onların izni olmadan bir şey yapılamaz, vazgeçin" dedi.

Kitaygorodski likidatör S.K.'nın memleketteki idarecileriyle uzlaştı. Bundan başka, o sırada İstanbul V.K.'sının kâtibi olan "Şakir" de İstanbul'da beyannamelerin dağıtılmasından yüz çevirdi. "Tevkifata sebebiyet verecek" bahanesiyle korkakça bize dirsek çevirdi. "Sinir hastalığını" bahane ederek Sovyetler'e gitmeyi S.K.'ya teklif etti. Vedatlar bu teklifi bayılarak kabul ettiler. Böylece (Şakir) birkaç gün içinde Sovyetler diyarını boyladı.

Fakat, biz cepheden çekilmedik. Hemen (Şakir)in yerine (Hüsam)ı sürerek bu işte o zaman S.K. azası olan oportünist Elektrikçi Nuri'den istifadeye koyulduk. İstanbul V.K.'sının kâtipliğine Hüsam'ın getirilmesi için, S.K.'ya teklifte bulunmasını söyledik. S.K. Hüsam'ı kazanmak, yahut Şakir [.....] sokmak emriyle bir toleransta bulundu. Hüsam V.K. kâtipliğine tayin edildi.

Bu gelişmeler Merkez Komitesi'ne yansıdı. Sürtüşmeler arttı. Örgüt Bürosu'na Elektrikçi Nuri'yi getirdiler. Nuri, işçiydi. Ankara örgütündendi. Almanya'da, o da Spartaküsler'e katılmıştı. Çalışlıydı. Onun da, oportünist grupçuklar arasında, kendine göre "ince hesapları" vardı. Hüsamettin'le arayı bulmak istiyordu. Hüsam'ın kız kardeşiyle, bir zamanlar, Ankara'da nişanlıymış. 1925'te "İstiklal Mahkemesi"ne düşmüş. Konya cezaevini boylamış. Nişan bozulmuş. Bir yıl sonra o da "af"fa uğramış. Artık, pek öyle sıkıya gelmek istemiyor. Oportünistlere karşı kesin

8 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 22, Klasör No: 28_36, Belge No: 590-597 [Eski Türkçe].

bir tutum aldığı da yok. Merkez Komitesi'nde ikircikli bir hali vardı.

SeKa'nın 15 Mart İhtimalı 927

İhtimalda Süleyman [Vedat Nedim], Rıza [Hamdi Şamilof], Refet [Vanlı Kazım], Yahya [Hemşinli Mahmut], Salih [Hacıoğlu], Demir [Şevket Süreyya Aydemir] yoldaşlar bulunmuşlardır.

1- Haricî Büro'nun ve Şark-ı Karib Kitabeti'nin mektupları okunmuştur. Haricî Büro'nun bu son fraksiyoncu hareketin bir ideolojik platformu olması lazım geleceği hakkındaki kanaati esassızdır. Filhakika komünist fırkalarında şimdiye kadar yapılmış her fraksiyoncu hareket kendisine bir ideolojik temel aramıştır. Bu (olması lazım gelen) fraksiyonculuktur. Fakat bizim memlekette yapılan fraksiyonculuk bile olması lazım gelene tetabuk etmiyor! Bizim fraksiyonculuk tam manasıyla bir ahlâksızlık, bir dedikodu, bir kariyerizm mahiyetindedir.

SeKa ve Kontrol Komisyonu fraksiyoncuların kuvvetinden ürkerek değil, partinin kuvvetten düşeceğini tahmin ederek ve mücrim yoldaşların komünist namusuna itimat ederek -çünkü hepsi kabahatlerini alenen itiraf etmişler ve verilen cezanın hak ettiklerinden pek hafif olduğunu yine alenen tasdik etmişlerdir- biraz müşfik davranmıştır.

Fakat Adana'dan son aldığımız malumata nazaran İsmail yoldaş pek namussuzca tahrikâta devam ediyor. SeKa'nın kendisine hiçbir para vermediğini, borç ederek oraya gidebildiğini, raporlarının reddedildiğini söylemiş ki bunların hepsi yalandır. Suphi yoldaş aynı suretle İstanbul'da alttan alta dedikodularına devam etmektedir. Aziz yoldaş hakkında tahkikatta bulunacağız. Yine Haricî Büro'nun tahminatı hilafına bu fraksiyoncuların en namuslusu yahut en kurnazı Sait yoldaş olmuştur. Herhalde Sait Kontrol Komisyonu'nun kararından sonra hiçbir hatalı harekette bulunmamış, bilakis hatası olanlara karşı vaziyet almıştır.

SeKa bu son vaziyete karşı tedbirlerini almıştır: İsmail yoldaş İstanbul'a celp edilecek yerine Fahri yoldaş gönderilecektir. İsmail yoldaş İstanbul'da yeniden Kontrol Komisyonu'na verilecektir. Suphi Zonguldak'a sevk olunacaktır. Adana'dan İstanbul'a gelen Ziya yoldaş İstanbul Vilayet Komitesi'ne takviyeci olarak ilhak edilecektir. İsmail yoldaşın tahrikâtı hakkında ifşaatta bulunan Ziya yoldaştır.

SeKa parti dâhilinde inzibatı temine kadir ve âzimdir. SeKa Alimof

serserisinin mektepten uzaklaştırılmış olmasına çok memnun olmuş ve Türkiye partisi dâhilindeki ikilik membainın bu suretle kurutulmuş olduğuna kanidir.

2- Haydarpaşa şimendifercileri arasında da bir spor kulübü tesis edilmiştir. Beykoz'daki işçi spor kulübü Şadan yoldaşın kaptanlığı altında çalışıyor.

3- Bir Mayıs programı Prof Büro tarafından ihzâr edilecektir Sekiz saat iş etrafında tahrikât yapılacaktır. Yeni Mesai Kanunu layihasında Pravesti işçileri için on saat iş esas kabul edilmiştir.

4- İstanbul'a geleceği rivayet olunan Albert Thomas aleyhine bir beyanname neşredilecektir.

Süleyman⁹

Ben o arada "Bolşevik" in çıkarılmasıyla sıkı sıkıya alâkaddım. Adeta "gayrı resmî" redaktörü ve başlıca yazıcılarındandım.

M.K.'nin 10 Nisan 1927 Tarihli Celsesi

Asım [Vedat Nedim], Refet [Vanlı Kazım], Rıza [Hamdi Şamilof], Gündüz [Elektrikçi Nuri], Salih [Hacıoğlu], Demir [Şevket Süreyya] ve İcra Heyeti murahhası [Kitaygorodski] hazır bulunmuştur. Süleyman Edirne'ye gitmişti. Yahya [Hemşinli Mahmut] da hastaydı.

(...)

5 – Kontrol Komisyonunun kararları:

1/ İsmail yoldaş muhalefetçi tahrikatına devam ettiği için bir kere daha kınandı. İstanbul'da tutuldu ve matbuat komisyonunun emrine verildi. Onun yerine Adana'ya Fahir yoldaş gönderildi.¹⁰

(...)

SeKa İçtimai

10 Nisan 927

(...)

5 – Kontrol Komisyonu'nun kararları: 1) İsmail yoldaş hakkında verilen karar: Şahsına ait olan ihtarın vilayet komitesine teşmili bir hatadır. Bunu İsmail yoldaş da itiraf etmiştir. İsmail yoldaş muvakkaten merkezde neş-

9 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 27, Klasör No: 34_36, Belge No: 346-347 [Eski Türkçe].

10 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 22, Klasör No: 28_36, Belge No: 416-419 [Fransızca].

riyat bürosu emrinde çalışacak ve bundan sonra yine Adana vilayetine iade edilecektir. Adana vilayet komitesinin emrine Fahri yoldaş gönderilmiştir.¹¹

1927 Ağustos ortalarında Ferdi yoldaş Türkiye'ye geldi. Onun gelişinden biraz evvel, S.K. âni bir geniş içtima yaptı. İçtimaa bizi de çağırdırlardı. Maksat yeni bir manevra yapmaktı. Onlar Ferdi yoldaşın geleceğini haber almışlar. Ferdi yoldaş mümessil olarak geliyor. Kitaygorodski gidiyor. Bu yüzden onlar, yeni bir cephe almak istediler. Hatta Hüsamet'in, S.K.'nın Teşkilât Bürosuna çekmek istediler. Bu suretle İstanbul V.K.'sını avuçlarında tutmak fikrinde idiler. İçtimada şiddetli münakaşalar oldu. S.K.'nın o zaman memleketteki bütün âzâları (Hamdi Şamilof, Vedat Nedim, Şevket Süreyya, Ana Mahmut, Hacı Salih oğlu [Salih Hacıoğlu], Kâzım [...], Elektrikçi Nuri) (*Bu plenumda MK üyeleri Hamdi Şamilov, Vedat Nedim, Ana Mahmut, Şevket Süreyya, Salih Hacıoğlu, Vanlı Kazım ve Elektrikçi Nuri vardı.*) hepsi hemen hemen bizim ortaya sürmüş olduğumuz teklifler[e] saldırdılar. Hele, Şevket Süreyya adeta kudurdu. Bu içtimaa Doktor Hikmet gençlik namına iştirak ediyordu. Ankara Vilâyet Komitesi namına da "Eşkiya" yahut "Tütüncü" denilen Ahmet vardı. Hikmet tamamıyla bizim tezimizi müdafaa etti. Tütüncü Ahmet keza. İçtimada bana pek kızdılar. Ben yüzlerine karşı: "Korkaklar.. Likidatörler... Prensiplerimiz üzerinde pazarlık yapmayacağız.." gibi sözler söyledim. Onların açıktan açığa satılık kimseler olduklarını, Partiye ve amele sınıfına düşmanlık ettiklerini açıkça ortaya koydum. Hele, Şevket Süreyya'nın Lenin'den stasyonlar [sitasyonlar-alıntılar?] gösterek Leninizm'i karikatürize edişine şiddetli hücum yaptım. (*Benim Şevket Süreyya ile çatışmam özellikle sertti. MK üyeleri Ferdi'ye parti aktifinin sözde kendileriyle olduğunu göstermek için işi uzlaştırmaya getirme yi denedi.*)

Hücumlarımın karşısında Vedat ve Şevket o hale geldiler ki, kavgaya başladılar.

Bu içtimada hiçbir netice çıkmadı. Onlar eski bataklıklarında kaldılar. Biz kendi cephemizde.

Hasan Âli Ediz'in 8/9 Eylül 1927 tarihli Baytar Cevdet'e mektubunda partinin içinde bulunduğu durum ve bu toplantıyla ilgili şu bilgilere yer veriliyor:

11 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 3_8, Belge No: 461-464 [Eski Türkçe].

(...) Kitaygorodski gençleri hiç görememiş. Onlardan malumattar bile değil. Mamafih gençlik arasında SeKa'ya karşı bir adem-i memnuni olduğunu da ilave ediyor. Onun kanaatini hülâsa etmek icab ederse şunu demek lazımdır ki, bugün SeKa baştan başa menşeviklerden, likidatörlerden mürekkeptir. Bunların ele başıları Asım ve Aydemir'dir. Bunların hepsini atmak lazım...

Asıl mühim olanı, Şakir'in getirdiği havadislerdir: Kitaygorodski'nin azimetinden biraz sonra bilhassa Mazhar'ın [Dr. Şefik Hüsnü] oraya gideceği oraca anlaşıldıktan sonra Ağustos yirmi altısında bir konferans birşey yapılmış. İzmir, Adana, Ankara mümessillerinden gayri Sait, gençlikten Hikmet, buradan giden Atıf, iştirak etmişler. Hepsi onbeş kadarmış. İsmail grubu bu konferansa itiraz etmiş. Formele doğru yolu çevirmiş. Fakat ekaliyette kalmış. Burada mühim olarak ittifak -ı ârâyla Harici Büro'nun ilgası kararı verilmiş... Şevket'in memlekette görüş ve telakki ediş tarzları onun 45 dakika süren bir nutkuyla dinlenmiş. Müzakere esnasında İsmail ile Şevketçiler arasında bir hayli çarpışma olmuş. Ta bu konferansa kadar (ki biz buna ancak SeKa'nın geniş bir müşaveresi diyebiliriz) İsmail, Harici Büro ile SeKa arasında ihtilaf olduğunu bilmiyorlarmış. Konferans esnasında buradan giden materyallerla tanış olunmuş.

Konferans ayrıca 45 gün sonra akdedilmesi takarrür eden kongre için de, bir komisyon marifetiyle, istihzarata başlamış. Atıf bütün konferansın, bütün imtidadınca sükût etmiş. SeKa konferans protokollerini de buraya göndermeye karar vermiş. Henüz gelmediler. Ancak dün, Komintern'e hitaben Asım tarafından yazılan oldukça eski, Almanca lisanında bir mektup geldi. Rusçasını okudum. Konferansın akdedileceğinden ve saireden, nakdi muavenet lüzumundan, kendilerine üvey evlat muamelesi yapıldığından şikâyet ediyor. Harici Büro'nun üç aylık sükûtunu mevzu bahis ediyor. (...) ¹²

Ferdi yoldaş gelir gelmez, bizimle temasa geçti. Likidatör S.K.'ya karşı mücadelede bizim bir hatamız olmuştur. Biz o zaman, S.K.'nın hatt-ı hareketini tenkit ederken, bütün S.K. âzâlarını küll olarak alıyorduk. Ferdi'nin [Dr. Şefik Hüsnü], Fahrî'nin [Baytar Cevdet], Halim'in [Hasan Âli] diğerlerinden ayrı bir şey olmadıkları kanaatinde idik. Onlar da bizim, S.K.'ya karşı olan mücadelemizde pek samimi olmadığımızı hükmetmişlerdi. Arada bir anlaşamamazlık vardı. Hatta bu anlaşamamazlıklar, pis bir grupçuluğun, tarafgirliğin de temeli oluyordu.

12 *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 3_8, Belge No: 499-502 [Eski Türkçe].

Dr. Şefik Hüsnü Komintern yetkilisi olarak Türkiye'ye gelmeden önce KEYK'e bir başvuruda bulunarak kimi yetkiler almıştır.

Çok gizli

BUHARİN VE PETROV YOLDAŞLARA (Piatnitski (438) ve Şmeral (439) yoldaşlara tebliğ edilmiştir)

Aziz yoldaşlar,

Türk Komünist Fırkası'nın içindeki vaziyetin had safhadaki vehameti, fırkamızı muhakkak bir inhilâlden koruyacak tedbirleri acilen ittihaz etmek için dikkatinizi onun üzerine celbetmeye beni mecbur ediyor. (...)

Fırkamızın kaderine dair endişelerimizi paylaşacağınız ve pratik tekliflerimizin hemen gerçekleşmesini vaz etmek için bizimle tamamen mutabık olacağınız kanaatindeyiz. T.K.F.'yi kenarına geldiği uçuruma düşmekten muhafaza edecek en müessir tedbirler şunlardır:

1. Mevcut SeKa'nın feshi
2. Fırkanın siyasî ve ideolojik idaresinin, İcra Heyeti'nin kontrolü altında Harici Büro tarafından deruhte edilmesi
3. Memlekette, Harici Büronun talimatlarına göre hareket eden ve taşradan birkaç fedakar militandan müteşekkil bir teknik icra komitesinin yaratılması
4. Teknik komitenin teşkilinin hemen akabinde, daha önce alınmış bir karara istinaden, ecnebi bir şehirde siyasi bir gazete /fırkanın illegal organı/nın neşri
5. Ferdi yoldaşın, yukardaki kararları Komintern adına bizzat yerinde ifa etmek vazifesiyle hemen Türkiye'ye gitmesi
6. Bu yoldaşa, teknik komitenin teşkili ve gazete tevzii ve irtibat cihazlarının teşkilâtlandırılması için lüzumlu olan meblağların tahsis edilmesi
7. Mevcut SeKa'ya yollanan muavenetin bugün itibariyle kesilmesi ve Komintern murahasına telgrafla, isimleri kendisine tebliğ edilecek yoldaşları Ferdi oraya vardığında bulabilmesi için İstanbul'a getirmesinin söylenmesi
8. Teknik komitenin asli vazifesi, 6 aylık bir müddet zarfında, memleket haricinde toplanacak bir Fırka konferansınının hazırlanması olacaktır.
9. Mevcut SeKa, yeni organların teşkiline kadar bu kararları bilmemeli ve Ferdi yoldaşın kontrolü altında çalışmaya devam etmelidir.

Bir de Ferdi'nin, vazifesinin ifa edemeden tevkif edilmesi ihtimalini düşünmek gerekir. (...) Bu hedefle, ilk elde Fahri ve Halim yoldaşlardan, saniyen Moskova'da bulunan Atıf ve Nâzım yoldaşlardan istifade edilmesini tavsiye ediyorum. Bu yoldaşlardan biri veya ikisi Odessa'ya gönderilip

mevzubahis edilen merkez komitesinin terkiibine girecek militanları oraya teker teker getirir ve onlarla çalışmanın teşkilâtlandırılması hakkında mu-tabakata varırlar.

Bu vazife için aklımda aşağıdaki yoldaşlardan birkaçı var: Aziz [Hüsamettin], Şevki /Sanayi/, Vasıf [Eczacı], İhsan /İzmir/, Tahsin /Trabzon/, İsmail /Adana/, Kâzım [Vanlı] /SeKa'dan/

Harici Büro, bensiz dahi siyasi idare mesuliyetini Komintern'in kontrolü altında deruhte edecek kadar ehildir.

T.K.F.'nin Harici Bürosu namına¹³

Ferdi yoldaşın gelir gelmez bizimle görüşmesi çok iyi oldu. Biz vaziyeti anlattık. O, bizim fikirlerimizle dakor olduğunu söyledi. Hatta S.K.'nın temizlenmesinin zarurî olduğu kanaati[ni] bildirdi. Biz hemen derhal, teşkilât işlerimizde bir reorganizasyon işi yapmamızı, hücrelerin faaliyetlerine yeni bir istikamet vermemizi kararlaştırdık. Beyanname neşri ve Partinin işaası işinde Ferdi yoldaş bizimle dakor olduğunu bildirdi. Derhal, beyanname neşri işine koyulduk. S.K.'da görülecek işleri mümessil olarak o yapacaktı.

14 Eylül 1927'de ilk beyannameleri İstanbul V.K.'sı dağıttı. Aynı gün-de ben İzmir'e hareket ettim.

Hüsam İzmir'den ayrıldıktan sonra, oradaki vilâyet teşkilâtında bir takım bozukluklar olmuştu. Polis birçok şeyleri öğrenmişti. Öyle ki teşkilâtın içerisine bir provokatörün girdiği belli oluyordu. Oradaki teşkilât işlerini düzeltmek, yeni kursa göre harekete geçmek, beyanname neşretmek ve teşkilâta polisin ne dereceye kadar girebilmiş olmasını araştırmak ma[k]sadyla iki ay için benim İzmir'e gitmekliğim kararlaştırıldı.

İzmir'e gittim. Görülecek işlerin hepsini gördüm. İlk beyannameleri çıkardık. V.K.'da bir reorganizasyon yaptık. Bu arada da, V.K.'nın teşkilât işlerine kadar girmiş olan polisin ajanı "Kabakkafa Sarı" İhsan'ı meydana çıkardık.

İzmir'de bulunduğum sırada İstanbul'da 1927 tevkifatı başladı. İstanbul'la canlı irtibatım mükemmel olduğu için her hafta muntazam haber alabiliyordum. Bana, polisin şiddetle beni aramakta olduğunu bildirdiler. İzmir işleriyle uğraşırken benimle de birçok kimseler temas

13 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 27, Klasör No: 34_36, Belge No: 383-386 [Fransızca]. Belgenin Fransızca metninin altında 21.7.1927, Rusça metninin altında 21.6.1927 tarihi vardır.

etti idi. Sonra o provokatör İhsan'ı meydana çıkarmak işi benim gayretimle olmuştu. Bunun için, polis benim İzmir'de olduğumu kestirmişti. İzmir'den ayrılmaklığım lâzım geldi. İstanbul'a döndüm.

Vedat Nedim'in ve kara listede ismi geçen Mesrur Naci'nin poliste yaptıkları ifşaatlar üzerine İzmir Vilâyet Komitesi âzâlarının hepsi tevkif edildi¹⁴. (Mesrur Naci'yi S.K. bir aralık İzmir'e Hüsam'ın yanına adeta kontrol gibi göndermişti. O vesile ile V.K. âzâlarını biliyordu.)

İstanbul'a döndükten iki gün sonra Ferdi yoldaşla buluştuk. [...] bir defa daha buluşamadık. Çünkü: Vedat Nedim Ferdi yoldaşa vermiş olduğu randevu yerinde onu yakalattırdı.

Muvakkat Merkez Komitesi Sekreterliği

Ferdi yoldaşın ve memleket içindeki bütün S.K. âzâlarının tevkifinden sonra, biz, bir muvakkat merkez komitesi teşkilini Komintern'e bildirdik. Komintern'e adam gönderdik. Komintern'in tasvip ve karar[ıyla] şu arkadaşlardan mürekkep bir muvakkat S.K. meydana geldi: "Fahri, Halim, Hüsamettin, Sarı Mustafa, İsmail (ben), Ferdi". Ben teşekkül eden bu muvakkat merkez komitesinin kâtipliği işini görmeye başladım.

Ferdi hapishane[de] idi. Fahri ile Halimse Moskova'da bulunuyorlardı. (*Ferdi 1,5 yıl hapse mahkûm edildi. Sorgulamada ve hapiste iyi tutum sergiledi; o hapisteyken kendisiyle bağ kurduk*) 1927 tevkifatında polis beni ele geçiremedi. Yalnız, mahkemeye verildim. Gıyaben dört ay hapis cezası giydim. Fakat polis beni ve Hüsamettin'i pek şiddetle arıyordu.

Tevkif edilenler ve bilhassa provokatör Vedat, Mesrur Naci, Fahri, sonra vilâyetlerde tutulanlar hakkımızda pek çok ifşaatlarda bulunmuşlardı.¹⁵

14 Bu konuda ayrıntılar için bkz. *1928 TKP Davası*, Derleyen: Emel Seyhan Atasoy, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2008. *İzmir Grubu* (7 kişi, hepsi 3'er aya mahkûm): Modelci Abdülkerim (Soyka), Tamirci Mehmet Ragıp, Şoför Tango Tefvik, Tornacı Fethi, Makinist İhsan, Elektrikçi Mesrur Naci, Tornacı (Acente) Suphi.

15 *İstanbul Grubu* (27 kişi = 11 mahkûmiyet + 16 beraat): Dr. Şefik Hüsni (Değmer) İstiklal Mahkemesi'nden 1 yıl + 4/6 ay, Vedat Nedim (Tör) 4 aydan 2 ay 20 güne indirilmiştir, Baytar Salih (Hacıoğlu) 4 ay, Hamdi Şamilof (Alev) 4 ay, Fahrettin 4 ay, Muallim Adnan 3 ay, Tesviyeci İbrahim 3 ay, Tesviyeci Küçük Hakkı 3 ay, Saatçi Niko 3 ay, Tuhafiyeci İstefan 3 ay, Dr. Hikmet (Kıvılcımlı) 3 ay; beraat edenler: Muallim Şevket Süreyya (Aydemir), Rizeli Mahmut, Elektrikçi Nuri, Hüseyin Sait, Marangoz Niko, Yuvakim (Yunanlı), Ahilya (Yunanlı), Yorgi Todorov (Bulgar), Tenekeci Şamis, Mehmet Sabri Usta, Tesviyeci Galip, Garson Hasan, Perükar Ahmet Şevki, Eczacı Vasıf (Tokuzlu), Faik (Altındış), Vanlı Kazım (Kip). *Adana Grubu* (14 kişi = 5 mahkûmiyet + 9 beraat): Şoför Ragıp 3 aydan 2,5 aya indirilmiştir, Tornacı Şamil Tefvik 3 aydan 1,5 aya

Muvakkat Merkez Komitesi teşkil edildikten sonra, yeniden vilâyet komiteleri kurmaya koyulduk. Bu arada ben, İstanbul'da merkezin bir matbaasını kurdum. Merkezin matbaasında "Orak Çekiç"i merkezî organ olarak çıkardık. Aynı zamanda da "Bolşevik"i merkezin mecmuası olarak çıkarmaya başladık.

1928 bir Mayıs kampanyası hazırlığına koyulduk. Bu kampanyanın idaresi işini ben üzerime aldım. Hazırlanan plan mucibince 1928 Nisanın son gecesi: İstanbul'da, Adana'da, İzmir'de, Bursa'da, Ankara'da, Kayseri'de, Adapazarı'nda, Eskişehir'de, Zonguldak'ta aynı saatte beyannameleri dağıttırdık. Bu iş hiçbir iz vermeden yapıldı idi. Fakat yalnız, Ankara'da polis iş bittikten epey bir zaman sonra, Tesviyeci Talat'ın aptallığından istifade ederek orada beyannameleri dağıtanları yakaladı. Fakat, ikişer üçer ay ceza ile çıktılar hepsi.

İzmir'de Beyanname Talik Edenler Hakkında

Bir Mayıs Amele Bayramı günü İzmir'de duvarlara talik edilen beyannameler hakkında İzmir zabıtası tahkikatına devam etmektedir.

Tahkikata nazaran komünist propaganda teşkilâtı beş on işsiz ameleye inhisar etmektedir. Yalnız şayan-ı dikkat olan bir mesele varsa o da 1 Mayıs Amele Bayramı günü Karşıyaka havali istasyonlarına, Halkapınar fabrikaları civarına talik edilen beyannameler gayet iyi bir şekilde tab edilmiştir. Bunlar hariçten tedarik edildiği anlaşılmıştır. Şu halde komünistlerle hariçten bir grup meşgul olmaktadır. Zabıta tahkikatına devam etmektedir.¹⁶

Ankara'daki Komünistlerin Muhakemesi

Ankara 31 - Bu gün Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde Ankara sokaklarına beyannameler yapıştırmak ve gizli komünist propagandası yapmakla maznun Tütüncü Ahmet Hilmi, İmalât-ı Harbiye ustalarından Hüseyin Talat ve Ahmet Hikmet, Şöför Abdülkadir, asker Mehmet Nasuhi efendilerin muhakemesi yapılmıştır. Evvela bu husustaki davayı tetkike kendisinde salâhiyet görmeyerek evrakın Ağır Ceza Riyaseti'ne tevdiini kararlaştıran Ankara Asliye

indirilmiştir, Kazancı İsmail 3 ay, Tornacı Abdülmecit 3 ay, Makinist Şevket 3 ay; beraat edenler: Demirci Mehmet Kaplan, Şimendifer Lavajcısı Yusuf, Muallim Ali İlhami, Muallim Ali Haydar, Şöför mektebi müdürü Ali Şahin, Makinist Kadri, Amele Turan, Hüseyin Sabri, İstikbal Pamuk Şirketinde Makinist Hilmi. *Gıyaben yargılananlar* (3'ü 4'er aya + 4'ü 3'er aya hüküm giymiştir): Laz İsmail (Kasım - İ. Bilen) 4 ay, Hüsamettin (Özdoğu / Aziz) 4 ay, Ali oğlu Suphi (İbrahim) 4 ay, Nâzım Hikmet 3 ay, Sarı Mustafa (Börklüce) 3 ay, Hasan Âli (Ediz / Halim) 3 ay, Alaeddin 3 ay.

16 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 31, Klasör No: 6_8, Belge No: 62 [Eski Türkçe].

Ceza Riyaseti'nin kararını muhtevi Müddei-i Umumilik teskeresi okunmuştur. Ba'de maznunların hüviyetleri tesbit edilmiş, kısa bir isticvabı müteakip muhakeme yarına talik olunmuştur. Maznunlar evvelki ifadelerini kâmlen inkâr etmekte ve komünistlikle alâkadar olmadıklarını söylemektedirler.¹⁷

1928 Mayıs'ında, Muvakkat Merkezin işleri hakkında rapor etmek ve bazı pratik ve teknik işleri halletmek için birkaç günlüğüne Moskova'ya geldim. Benim buraya gelişimden bir hafta sonra Hüsamettin ve Mustafa tevkif edildi. Bunlar ikisi o zaman bir evde oturlardı. Bir Mayıstan pek az evvel, Moskova'dan gelmiş olan Altın Diş Faik (İbrahim)i Hüsamettin oturduğu eve götürüyor. Satılmış provokatör Faik o evde Hüsam ve Mustafa'yı bastırıp yakalatıyor.

Tevkif Edilenler

1 Mayıs da Amele Bayramı münasebetiyle duvarlara mechul eşhas bazı beyannameler yapıştırdı. Bir Mayıs Amele Bayramı münasebetiyle evvelki gece şehrin bazı nikatına [noktalarına] beyanname yapıştırılmıştır. Makina ile yazılmış olan beyannameler Cibali'de, Şehzadebaşı'nda, Tahtakale'de bazı müessesatın ve fabrikaların duvarlarına yapıştırılmış, bazı mahallerde de sokaklara atılmıştır. Zirinde Üçüncü Enternasyonal Seksiyonu Türkiye Komünist Partisi Merkezi Komitesi cümlesi munderic bulunan beyannamelerde ameleye Bir Mayıs Bayramı'nın tes'id edilmesi bildirilmekte ve bazı ihtarlarda bulunmaktadır.

Zabıta bunları dağıtanlardan beş kişiyi dün sabah taht-ı tevkife almıştır. Akşam üzeri üç kişi daha müdüriyete getirilmiştir.¹⁸

Komünistlerin Dünkü Muhakemesi

Üç Tecrim Kararı verildi. Hüsamettin, Mustafa ve Hakkı'dan başka maznunlar berâat ettiler

İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde Bir Mayıs'ta beyannameler dağıtmakla maznun bulunanların muhakemelerine dün sabah devam olunmuştur.

Dünkü celsede evvela şahit Yani Yuanidi Efendi dinlenmiş, kendisinin bunlara mürekkep ve beyanname hazırlanmasına yarayacak diğer şeyler satmadığını söylemiş, bundan sonra muhakemenin tahkikat safhası hıtam bulmuştur.

İddia makamı, esas hakkında mütâlaasını serdederek, maznunlardan Hüsamettin nam-ı diğer Aziz, Sarı Mustafa ve İsmail Hakkı'nın

17 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 31, Klasör No: 6_8, Belge No: 48 [Eski Türkçe].

18 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 31, Klasör No: 6_8, Belge No: 7 [Eski Türkçe].

Teşkilât-ı Esasiye'yi ilgâ ve Büyük Millet Meclisi'ni hususi vasıtasıyla ıskat maksadıyla gizlice ittifak akdi cürmünden tecrimlerini, gayrı mevkuf olarak muhakemeleri görülen Hamdi, Mehmet Galip, Hamit, Ahmet Yusuf, Ethem efendilerin de berâatını istemiştir.

Heyet-i hakime, icabını müzakere etmiş üç mevkuf maznun Hüsamettin, Sarı Mustafa ve Hakkı'nın halkı kanuna adem-i itâate tahrik ve muhtelif sınıfları umumun emniyeti aleyhine kin ve adavete tahrik noktasından tecrimlerini Hamdi, Mehmet Galip, Hamit, Ahmet Yusuf ve Ethem efendilerin de talep vechiyle berâatlarını kararlaştırmıştır. Muhakeme mücrimiyetlerine karar verilenlerin mahkûmiyet-i sabıkalarının isti'lâmı için önümüzdeki Salı gününe bırakılmıştır.¹⁹

Ben, Komintern'e birkaç gün için gelmişim. İstanbul'da bu tevkifat olunca daha süratle geri dönmeye gayret ettim. Türkiye'ye, karadan Batum hududundan döndüm. Hududu geçer geçmez yakalandım. Hududu geçtiğim günün akşamına doğru, Hopa'da Peronit [bugün Çamlıköy] denilen bir mahalde tutuldum. Yanımda, Türkiye'ye benimle beraber dönmekte olan Nazım Hikmet de vardı.

Tevkif sebebi: Bir defa muhite göre giyinmemiştik.²⁰ İkincisi, bizim oradan geçeceğimiz polisçe malummuş. (Bunu tevkif edildikten sonra öğrendik.) Herhalde o zaman Batum depeç[?]sinde²¹ bir şey vardı. (*Biz o zaman ya Batum siyasi şubesi ya da Odesa'daki OMS işçisinin ele vermiş olabileceğinden emindik. Çünkü bizim güzergâhımızı başka hiç bir yerde hiç kimse bilmiyordu.*)

Tevkif edildikten sonra Hopa'ya götürüldük. O zaman bize dayak atmadılar. İki ay Hopa hapisanesinde yattık. Sonra Rize hapisanesine sevk edildik. Rize Ağır Ceza Mahkemesine verildik. Mahkememiz, arka arkaya üç gün sürdü. Nazım mahkemede ve hapishanede kendisini pek iyi tuttu. Rize'deki mahkememiz, pek büyük bir alâka uyandırdı. Açık cereyan ettiği için, mahkemeden güzel bir kürsü gibi istifade

19 TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 31, Klasör No: 6_8, Belge No: 19 [Eski Türkçe].

20 Hopa'nın zoraki misafiri: Nâzım Hikmet başlıklı yazısında Mustafa Alp Dağıstanlı'nın muhbir Sabri Çiçek'in tanıklığını Haluk Oral *Nâzım Hikmet'in Yolculuğu* kitabında (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 92) aktarıyor: "Kahvedeki bu iki yabancıanın 'davranışları, sorulara cevapları tedirgin etti' Sabri Çiçek'i. Bu tedirginlikle bir sonuca varılamazdı elbet, ama iki yabancı, bir şeyler sakladıklarını ele veren vahim bir hata yaptı, oradakilerin hemen fark edeceği bir hata: 'Vapurla Pazar'dan Hopa'ya geldiklerini söylüyorlardı. Halbuki vapur Pazar'a uğramaz. Bindikleri vapurun adını bile bilmiyorlardı.' Bunun üzerine Sabri Çiçek jandarmaya haber gönderdi ve iki yabancı tutuklandı.

21 *Dorojna Patrulnaya Slujba (Yol Devriyesi) İçişleri Bakanlığı altındaki Polis teşkilâtında yer alan bir yapı.* Yolların güvenliğinden sorumlular.

ettik. Müddeiumumi idam talebinde bulundu. Fakat, bize ceza vermek için, ellerinde hiçbir delilleri yoktu. Sonra, şahit yoktu. Bundan başka bizim ifadelerimiz yoktu. Beraat ettik. Fakat ben, İstanbul'da gıyaben 4 aya mahkûmdu[m]. Sonra beni, o zaman İstanbul'da tevkif edilen Hüsam ve Sarı Mustafaların davalarıyla bağlamak istediler. *(Nazım da serbest bırakılmadı, çünkü 1925 davasıyla ilgili olarak o da Ankara mahkemesi tarafından gıyabında 15 yıl hapis cezası almıştı.)* 4 ay cezayı bana "Kasım" adıyla vermişlerdi. Sonra, benim hakkımda gerek poliste ve gerekse mahkemede söz söylemiş olanların hemen hepsi, ismimi başka başka vermişlerdir. Ben bundan istifadeye koyuldum. Ben, "4 ay ceza yemiş olan [.....] İsmail diğer isimleri "Kasım, Basri, Bahri ve ilh." değilim" diye tutturdum. Hele Hüsam ve Sarı Mustafa'yı katiyen tanımadığımı ispata çalıştım. Bunun üzerine Rize mahkemesi beni, muhakeme edilmek üzere mahfuzen İstanbul'a gönderdi. İstanbul Müddeiumumiliği de istintakla bir şey çıkaramayınca, muhakeme edilmek üzere Ankara Ağır Ceza Mahkemesine sevk edildim. Ankara Mahkemesine sevk edilmeme diğer bir sebep de, o zaman İstanbul'da arka arkaya bir sürü komünist muhakemeleri oldu idi. Daha fazla gürültü çıkarmamak istediler.

Fotoğraf: Piraye koleksiyonu

Ankara Ağır Ceza Mahkemesinde 15 celse kadar süren muhakemeden sonra, 4 ay üç [gün] hapis ve 125 lira da para cezasına mahkûm oldum. (*Dava bittiğinde Nazım hakkında gıyabında verilen 15 yıllık mahkumiyet düşürüldü. Çünkü 1925'den sonra çıkan yeni kanun, o yılki hükümleri kaldırıyordu.*) (4 aylık hapis cezası mahkemede yaptığım açık konuşma, 3 gün hudut ihlali ve 75 lira sahte pasaport ve geri kalan para cezası dava masrafları içindi. *Kasım'ın İsmail olduğu kanıtlanamadığı için 1927'de İstanbul'da gıyabımda verilen 4 aylık hapis cezası ise düştü.*) Muhakeme netice[lenince]ye kadar altı ay yatmış olduğum için, 1929 yılının ilk günü hapishaneden saliverildim.

Hapisten çıkar çıkmaz, ilk iş olarak, Ankara'daki vilâyet teşkilâtıyla temasa geldim. Onların vaziyetlerini öğrendim. O arada vaktiyle Adana Vilâyet Komitesinde aza olan Şoför Ragıp'a rastladım. O, Ankara'da, Adana'dan fabrikatör Suphi Paşa'nın oğlunun otomobiliyle çalışıyordu. Ragıp'la dakor kaldıktan sonra, otomobili üç bin lira kadar bir paraya sattık (*Sahte evrakla bu kapitalistin otomobilini rehine koyup bankadan paraları aldık.*). Bu suretle Partiye, para buldum.

Parti o zaman paradan yana pek dar bir vaziyette idi. Hemen bu parayla bir matbaa kurmaya koyuldum. Ankara'da, 1929'da Partinin bir tipografisi[ni] vücuda getirdim. Bu tam bir matbaa idi. (İdarecisi, müret-tibi vardı.) Burada Partinin merkez o[r]ganı olarak "Komünist" gazetesini ve yine Bolşevik'i çıkarmaya başladık.

Ben Ankara'da çok kalmadım. Derhal İstanbul'a döndüm, Ankara'daki tipografi işlerini İstanbul'dan idare ediyordum.

İstanbul'a döner dönmez, S.K.'yı (*İstanbul'da MK (SSCB'den gelen Halim, serbest bırakılan Mustafa ile Aziz ve onların koopte ettiği Hikmet*) buldum. Bu arada Halim de memlekete dönmüştü. Onunla da buluştuk. Ben, İstanbul'a döndükten sonra yapılan ilk S.K. içtimasında, aramızda iş-bölümü yaptık. Ben yine kâtiplik vazifesini görmeye başladım. Muvakkat Merkez kadrosuna bu defa Doktor Hikmet de dâhil oluyordu.

İstanbul'a döndükten sonra, organize ettiğim işler[d]en birisi de İstanbul Vilâyet Komitesinin matbaası oldu. Bu matbaa, dak[t]ilo ile ve rotatifle işliyordu. Bundan başka o zaman V.K.'nın organı olan "Kızıl Yıldız" gazetesini teşkilâtlandırıdım.

Halim bu arada, Gençlik Teşkilâtını idare ediyordu. Gençlikle Parti arasındaki münasebetler hiç de iyi değildi. Bundan ötürü, Halim'i İstanbul V.K.'sına takviye ettik. Ben de Gençlik S.K.'sına takviye edildim. Fakat maalesef hiçbir defa bile içtimalarında bulunamadım.

1929'da Partinin S.K.'sındaki arkadaşlar arasında pek pis bir grupçuluk keşmekeşi vardı. (*Parti MK ile KGB MK arasındaki bu kötü ilişkilerin sebebi, parti MK'nin bizzat içinde hakim olan uğursuz ilişkilerdi. MK'de gruplar vardı: Bir yanda Halim, Fabri, Hikmet, öte yanda Aziz, Mustafa ve ben. Bu gruplar likidatör MK dönemindeki savaşın ve bizim bu savaştaki aşırılıklarımızın kalıtıdır. Şöyle ki, Halim KGB'ni Parti MK'ne karşı çıkarıyordu.*) Bu yüzden Parti işleri[ni] kontrol, polise karşı tetik davranmak pek müşkül bir hâl almıştı.

1929 yılının 6 Nisanında tekrar İstanbul'da tevkif edildim. Beni ele veren "Nesim Vitali"dir.

1929 Bir Mayıs hazırlığını yapıyorduk. Bu maksatla, fırkanın bütün tipografilerini sefer[ber] ettik. Beyannamelerden bir kısmını da, Nesim basacaktı. Kendisine, bir beyanname müsveddesi vermiştim. Müsvedde benim el yazım değildi. Müsveddeyi kendisi tebyiz etmişti. Kendi el yazısı ile olan müsveddeyi "Vitali [?] Nesim" Şarfman'a veriyor. Şarfman, İzmir'deki Gençlik tevkifatıyla alâkadar görülerek çalıştığı bankada tevkif ediliyor. Ve üzerinde benim Nesim'e verdiğim beyanname müsveddesi çıkıyor. Şarfman'a, polis müdüriyetinde dayak atılınca, beyanname suretini kimden aldığını söylüyor. İlâve olarak da, daha önceden bu beyanname suretini benim Nesim'e vermiş olduğumu ve bunu Nesim'den öğrendiğini ilâve ediyor.

Polis müdüriyetinde beni ilk evvel Nesim'le muvacehe ettiler. Evvela o beni tanımak istemedi. Fakat, bir saat sonra, azcık dayak yiyince bütün bildiğini yüzüme karşı polise itiraf etti. Onun bu itirafından sonra, dayak sırası bize geldi. Benim için bir tek yol vardı, hiçbir şeyi kabul etmemek. İlk işkence ve dayak, akşam saat yediden gecenin birine kadar bilâ-fasıla sürdü. Ondan sonra beni günlerce uykusuz bıraktılar. Yemek falan da vermediler. İşkencelerden bütün vücudum yara içinde kalmıştı. Ayağım kırıldı. *(Sağ bacak kemiğimi kırdılar, başımı yarıdılar, iki ayağımın derisini kerpetenle soydular, sopadan bütün ayak tırnaklarım düştü, tabanlarımda neredeyse deri kalmadı.)* O hale geldim ki, polis mecbur oldu beni Cerrahpaşa hastanesine kaldırdı. Orada ayaklarıma ameliyat yaptılar. Yaralarım fazla olduğu için, polis beni bir ay hiç kimse[ye] göstermeden giz[li] tuttu. Ayasofya polis merkezinin bir odasında sakladı.

Polis benden çok şeyler istiyordu: Matbaa, gazete.. Teşkilât. Hüsametdin de benimle beraber tevkif edildi idi. Ona da işkence yaptılar. Fakat, o zaman bizimle beraber polis müdüriye[ti]ne alınan Sarı Mustafa'ya bir fiske bile vurulmadı. Sonra polis öyle sualler soruyordu ki: bunlar[ı] pek az kimseler bilirdi. Polisin benden gizli matbaayı istemesi pek tesadüfî, gelişigüzel değildi. Sarı Mustafa benim matbaa işini organize etmiş olduğumu bilirdi. Yalnız yerini ve kimlerle bu işi yaptığımı bilmezdi. Sonra, "Komünist" gazetesinin, Bolşevik mecmuasının redaktörlüğü işleriyle de uğraştığımı bilirdi. Fakat yazıların kim vasıtasıyla bana gelip gittiğini bilmezdi. Bundan başka Sarı Mustafa benim Partinin kâtibi olduğumu bilirdi. Onun için, polis (şimdiki kanaatime göre) Mustafa'yı ele vermeden dayak ve işkence zoru ile bunları benden çıkarmak istedi. O, çok aldıandı. Çünkü buna muvaffak olamadılar.

Biz tevkif edildikten sonra, İstanbul V.K.'sının [.....] bir beyanname-si üzerine İstanbul'da da tevkifat yapıldı. Bu meyanda V.K. azalarından Telefoncu Ferit, Tütüncü Selânikli Hüsnü ve Halil (Manuel) tevkif edildi. Ferit'le Halil'i Selânikli Hüsnü ele verdi. Ferit'in tevkifinden sonra benim vaziyetim daha fenalaştı. O, V.K. kâtibi idi. V.K.'nın organı Kızıl Yıldız gaze[te]sinin ve matbaasının organizasyonu işlerine onu çekmiştim.

Ferit bütün bildiklerini itiraf etti. Ve Ferit İstanbul V.K.'sının matbaasını ele vermeye muvaffak olamadı. Çünkü Halil, [.....]'in ve Hüsnü'nün tevkif haberini duyunca matbaa aparatını başka yere kaldırıyor ve saklıyor. Böylece aparat ele düşmedi.

Ferit'in itirafları bana yapılan işkenceyi arttırdı, başka bir şey değil. Gerçi bunların hepsi İzmir mahkemesinde bana iftira ettiklerini söylediler ama: iş işten geçtikten sonra.

İstanbul'dan muhakeme edilmek üzere İzmir'e sevk edildim. Orada muhakeme edildim. Tevkif edilenlerin hepsi 55 kişi idi. Fakat mahkemeye verilenler 35'di. *(bunlardan 25'i hüküm giydi: Aziz, Halil, Nahimov, Asimov, Şarfman, İslâmov, Ahmet Kaya, Dumov, Doktor Hikmet, Konstantin Zahariadis vb. Beni Şarfman'ın ele verdiği mahkemede anlaşıldı (bu yüzden ben hapishanede onunla 4 yıl konuşmadım). Mahkemede ben partimizi, programımızı savunmaya ve davayı propaganda için kullanmaya çalıştım (bu dava hakkında gazeteler çok yazdı) 1929'da İzmir Ağır Ceza Mahkemesi bana 4 sene altı ay 15 gün ceza verdi. Bir o kadar da, emniyet nezareti altında bulunmak, amme hizmetlerinden mahrumiyet kararı ilâ[n] etti.*

Yeni Asır gazetesinin 27 Haziran 1929 tarihli nüshasından aynen iktibas ediyoruz:

"Dün sabah isticvâb edilenler, komünist olduklarını; fakat, irticâla alâkaları bulunmadığını söylediler. Rusya'da Amele Fakültelerinde tahsil etmiş bulunan Laz İsmail ve Hüsamettin Efendiler, komünistliğin maksat ve gayelerini anlattılar. (...)

Laz İsmail'in hitâbesi.

Müteakiben, Laz İsmail ayağa kaldırıldı. İsmail bir adım ilerledi. Elini, mevkıfların etrafını çeviren, parmaklıklara dayadı. Gözlerini Reise dikti. Ayağa kalkışında, civarında pervasızlık okunuyordu. Kendisi ve fikirlerini kuvvetle müdafaaya hazırlanmış olduğu gözden kaçmıyordu.

Reis. - İcra Vekillerini ıskat cürmile maznunsunuz. Buna karşı diyeceğiniz var mı?

İsmail. (Sözün kendisine teveccüh eylesinden memnun bir vaziyetle, muhtelif jestler yaparak, yumruklarını sıkarak, ellerini havaya kaldırarak, anlatmaya başladı. Sözleri arasında birçok ecnebi kelimeleri istimal ediyordu. Bir hatip bir hitâbe irâd edercesine, fikirlerini müdafaa eyliyordu.)

İsmail. - Reis Beyefendi, her şeyden evvel arz edeyim ki, ben bir İnkılâpçıyım. Milli Kurtuluş Hareketlerini kavramış; bu dâvayı benimsemiş bir adamım. Müdde-i Umumî Bey, Talepnâmelerinde, irticaî hareketlerden, Heyet-i Vekileyi ıskattan bahs ettiler.

Amele dâvasını kavramış bir İnkılâpçı bir adam nasıl irticaî hareketlere uyabilir? Ben komünistlikten değil, İcra Vekilleri Heyetini ıskat cürmünden maznun imişim. Hâlbuki, beni komünist olarak tevkif ettiler.

Komünistliye irtica atf etmeyi şiddetle red ederim. Bu vârid değildir. Ben komünistim. Ne için komünistim. Çünkü, ben Reis Bey, evvelâ Türkiye’de doğdum. Türkiye amele hayatı içinden çıktım. Onun bütün ıstıraplarını, dertlerini, hayat mücadelelerindeki çetin mevkiini gördüm; tattım; alakadar oldum. Komünizm amele sınıfının mefkûresidir. Sınıf farklarından, kapitalizmin, emperyalizmin ezici hareketlerinden doğmuştur. Beynelmilel mikyasında komünizm, emperyalizmin, kapitalizmin cihan kudreti üzerinde hâkim bulunmasından dolayı bugünkü cemiyetin içersinden beliren bir harekettir. Bana atf edilen cürüm, benim görüş tarzımla taban tabana zıttır. Komünizmin önüne sed çekmek istemek mafevkattabiî hâdisata dayanmak demektir. Onu anlamamak demektir. Komünizmin beynelmilel vaziyeti kurtuluş cidalinden sonraki iktisadî vaziyeti fabrikaların tesisi, vapurlar vesaire sınıf farkını doğurmuştur. Türkiye de, kapitalizmin başlaması nizâm-ı ictimâiyi değiştirdi. Mahdut ellerde teraküme başlıyan servet halkı fakirleştirdi. Fakirleşen halk komünistliği benimsiyor. Amelenin, kendi kanı bahasına yazılan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’ndan kendi hakkını istemesi çok görülmemelidir. Türkiye, serbest olması lâzım geldiği kadar serbest değildir. Cemiyetlerin teşekkülleri istenmiyor. Türkiye’nin refahı millî inkılâbı genişletmekle kabildir. Amele ve halk kitlelerine verilmesi lâzım gelen haklar vardır. Bunların istenmesi Cumhuriyet Kanunlarına münâfi değildir. Türkiye’de nasıl bir Halk Fırkası varsa, Türkiye amelesinin de bir Fırkası olmasını istemek bir haktır. Bunu istemek irtica demek midir? İrtica ile alâkadar değiliz: Amele sınıfı, Türkiye’de en samimî İnkılâpçılardır. Türkiye’nin refah ve istikbâli bunu yaratan iş kuvvetini himaye etmelidir, işçi sınıfı, iş kuvveti patronların elinde oyuncak değildir. Mesaî şeraitinin tanzimini, İş Kanunu’nun çıkarılmasını istiyoruz. İş Kanunu’nun çıkarılmasını istemek, ne İcra Vekilleri Heyeti’ni yıkmak ve ne de eski Derebeyi zamanını yapmaktır. İrtica ithâmı amelenin şuuruna, mefkûresine tecavüzdür. Bir komünist nasıl olur da, sa’y ü amelini, üzerine bütün varlığını koyduğu Hükümeti yıkmak ister? Bir komünist inkılâp aleyhdârı olabilir mi? İrticaî bir hareketle katıyyen alâkadar değilim. Böyle bir Cemiyete ne girdim, ve ne de Beyanname yazdım. Bir Mayıs amele bayramına ait Beyannameleri ben yazmadım; fakat, ben yazmış gibi, mesuliyetini üzerine alabilir ve müdafaa edebilirim. Altı Nisan’da Ankara’dan geldim. Esasen takip edebiliyordum. Beş altı taharrî memuru daima arkamda idi. Hattâ yattığım yere bile gelebiliyorlardı. Daima yanyana idik. Nihayet, bir gün beni tevkif ederek, Üçüncü Şube’ye getirdiler. Odanın içersinde ayaklarından kan sızan bir adam gördüm. Ona beni tanıyıp tanımadığını sordular. “Hayır” cevabını verdi. Beş on dakika sonra, beni tekrar bu odaya getirdiler. Tekrar sordular, yine “tanımıyorum” cevabını verdim.

Bu girip çıkma ameliyesi üç defa tekrar edildi. Bana da “gözünü aç burası Ankara Mahkemesi değildir. Orada İnkılâpçıyım diye bağırmaya ben-zemez” dediler: Ve, dayak atmaya başladılar. Reis Bey, belki inanmazsınız; fakat, Engizisyon mezâlimini ihya ettiler. O kadar dayak yedim ki, Cerrahpaşa Hastahanesi’nde ameliyat olarak yirmi gün tedavi olundum. Tekrar ediyorum: “Komünistim; Komünist olarak yaşıyacağım. Bu ilmi bir meseledir. İrtica ile alâkam yoktur ve olamaz”.

Reis. - ‘Nesim Efendi’yi tanır mısınız?

İsmail. - Tanımazdım. Fakat, şimdi bin sopaya tanıdığım için, ilelebet unutmıyacağım.

Reis. - Baytar Mehmet Efendi’yi tanır mısınız?

İsmail. - Baytar Mehmet Efendi ismi, işkenceden kurtulmak, hayatımı kurtarmak için, muhayyilede yarattığım bir isimdir. Bu sayede hayatımı kurtardım. Hayatımı kurtarışım, onu çok sevdiğim için değil, o hayatı yine amelenin kurtulmasını temin için ve onun refahına tahsis eylemek içindir.

(Reis Bey, burada sözü kâfi görerek, Laz İsmail’in ifade-i evveliyelerinin okunmasını emr eyledi. İlk ifadesinde, Rusya’da dört sene kaldığını, Amele Fakültelerine devam eylediğini; üç yüz yirmi altı senesinde komünist faaliyetine başladığını; hiçbir iş göremediğini; Adana’da Şinasilerin fabrikalarında çalıştığını; orada amelenin Cemiyetler etrafında toplanması için teşvikatta bulunduğunu; bilâhara İzmir’e geldiğini; iş bulamıyarak İstanbul’a avdet eylediğini; tevkifata başlanması üzerine Rusya’ya kaçtığını; avdetle yakalanarak, Ankara’ya gönderildiğini, dört aya mahkûm olduğunu; Nâzım Hikmet’le mefkûre arkadaşı bulunduklarını; Doktor Hikmet’i hapishanede tanıdığını, söylemektedir. Müstantik Kararnamesinde kendisine atf edilen fiillerin faili bulunduğunu kısmen itiraf eylemekte idi. Kendisinden bu ifadelere karşı ne diyeceği ve itirâfâtının poliste değil, Hâkim huzurunda olduğu ihtar edilince, dedi ki: “Ben hayatta hiç yalan söylemeyen bir adamım. Yalan söylemeyen yegâne unsur komünistlerdir. Buraya total olarak geldim. Müstantik huzuruna çıkarılınca, dayaktan şikâyetle muayenemi istedim. Müstantik Bey, cevaben, ‘bunlar demokrasinin cilveridir, geçer’ dedi. Bu ifadeyi kullanan Hâkime başka türlü ifade vermek mümkün müdür, Hâkim Efendi.”)

Reis. - Hüsamettin Efendi “Açlık” diye bir eser yazmış. Bunda nelerden bahsediliyordu? ‘

İsmail. - Hüsamettin Efendi, filhakika bazı hikâyeler yazardı. Mevzuunu bilmiyorum. Hapishanelerde yazı ile vakit geçiriyoruz. Hattâ, ben de “Körler Şehri” diye bir eser yazıyorum. Körler Şehri, Hapishane demektir.

(Müdde-i Umumî muavini Ali Rıza Bey, İsmail'e cevap vermek için ayağa kalktı ve dedi ki: "İsmail Efendi de, diğer maznunlar gibi, ifadelerini tazyik ve işkenceye atf ederek tevil yolunu tuttular. İfadelere dikkat buyurulursa, en geniş tafsilâtı ihtiva eylemektedir. Tazyik altında böyle böyle ifade verilemez. 'Ben yaptım. Evet veya Hayır' gibi kısa cümleler olabilir. Hâlbuki, ifadelerin tafsilâtı hikâyeler gibidir. Bundan başka diğer alâkadarların birbirine bağlı hâdiseyi teyid etmektedir. Nesim ve diğer maznunlar, birbirinden ayrı, birbirinden haberdar olmaksızın ifade vermişlerdir. Ankara'dan avdetle, İsmail, Hüsamettin Efendi ile bir evde oturmuşlar; Hüsnü ve Ferid Efendilerle tanışmışlar. Onlar da bu ifadeyi teyid ediyorlar. İstanbul'da da serbest komünist cereyanları için çalışmışlardır. Dayak hakkında, dün de söylediğim delilsiz bir iddianın Mahkeme nazarında bir kıymeti olmayacağını takdir etmeleri lâzımdır. Bu iddiaları dermeyer eylerken, delillerini de beraber serd etsinler. Binaenaleyh, evvelki ifadelerinin samimiyetinden şüphe edilemez".)

Laz İsmail. - Hüsamettin'i eskiden tanırım! Hüsnü ve Ferid Efendileri tanırım diye, hiçbir yerde ifadem yoktur. Nesim Efendi'yi, dayak altında tanırım dedim. Nesim'e taallük eden ifadelerimde: "Tanırım; Beyannameleri ben dikte ettirdim" dedim. İfadelerde mahdudiyet daha nasıl olur, anıyamıyorum. Müdde-i Umumî Bey Talepnamesinde, amele sınıfından adamları iktidar mevkiine getirmek istememizi bir cürüm diye tavsif ettiler. Amelenin dertlerini düşünen, ve bunların izâlesini istiyen adamların amele sınıfına mensup ve onları düşünenleri iktidar mevkiine getirmek bir cürüm müdür? Reis Bey, ben nerede ve kime "kalkınız; İcra Vekilleri Heyeti'ni yıkınız!" diye bir söz sarfettim?

(...)

Taleb edilen ceza. - Maznunlardan Nuri oğlu Nafiz, Avram oğlu Nesim, Ahmet oğlu İskeçeli Hasan, Osman oğlu Şerif, Kafkasyalı İbrahim, Aziz oğlu Mustafa, Ahmet Tevfik oğlu Sıtkı Efendilerin bu teşkilâtta oynadıkları rol ve seviyye-i fikriye ve içtimaiyeleri bunların yukardan beri izah ettiğim anâsır-ı cürmiyeyi ihdas etmelerini mümkün kılmamaktadır.

Binaenaleyh, kendilerinin beraatini; diğer maznunların, yani Ahmet Kaya, Şükrü, Küçük Hilmi, Doktor Hikmet, Kanber oğlu Ali, İzmirli Mustafa, Enver, Ahmet, Marangoz Hilmi, Makinist Tevfik, Salamon, Muhiddin, Yusuf, Şarfman, Troçki Mehmet, Koço, Niko, Laz İsmail, Hüsamettin, Ferid, Selânikli Hüsnü, Çakır Hasan, Selânikli Mehmet, Kavalalı Abbas, Niyazi, Halil ve Şoför Ahmet Efendilerin mücrimiyetlerine karar itâ edilmesini talep ederim.

(...)

Yeni Asır gazetesinin 11.7.1929 tarihli nüshasından aynen iktibas edilmiştir:

Laz İsmail Efendi. - İsmail Efendi dedi ki: Müdde-i Umumi Beybizi komünist perdesi altında halkı hükümet aleyhinde kıyama ve Vekiller Heyeti'ni ıskata teşvik için ittifak etmiş ve vatandaşlar sıfatıyla muhakememizi ve mücrimiyetimizi talep etti. Evvelâ, komünist perdesi altında tâbirini reddederim. Ben yalnız komünistim. Perde arkasında gizlenmek yâni maske taşımak ancak irticaa mahsustur. İddia makamı bunu katıyetle kaydetmelidir. İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata teşvik ve tahrikâtta bulunmak için herhangi bir cemiyete mensubiyetim iddia ediliyor. Elllerinde, İsmail vatandaş böyle bir cemiyete dâhildir veya bundan malûmatı vardır demeye müsbet tek bir delil yoktur. Ne istintakta, ne poliste böyle bir cemiyet hakkında, bir sual sorulmuş; bundan haberdar olduğumuza dair ne kendimin ne de başkalarının bir ifadesi elde edilmiştir. İddia Makamı'nın serdettiği iddiaların biri diğerine zıttır. Meselâ, Ankara'dan hapisten geldikten sonra Hüsamettin ile tanışmışım. Hâlbuki ben Hüsamettin'i 1919 senesinden beri tanırım. Saniyen ona Ferit ve Hüsnü'yü tanıştırmışım. Ferit ve Hüsnü'yü tanırım diye bir ifadem yoktur. Tanımadığım bir kimseyi başkasına nasıl tanıştırayabilirdim? Nesim Efendi'ye beyanname dikte ettirmişim. Bunu ne suretle söylediklerini arzettim. Nesim Efendi ne söyledi. Böyle bir şey yazmadım. Yazdırmadım. Faraza yazdıracak olsaydım, ben madem ki Ferit ve Hüsnü Efendileri tanıştırmışım, bir makina almış Ferit'e vermişim ve o vasıta ile Hüsamettin Efendi beyannameler yazıyormuş; o halde beyanname yazsam alır Hüsamettin'e verirdim. Zaten bir evde yatıyoruz. Neden hiç tanımadığım bir adama sokak ortasında beyanname söyleyeceğim. Siz yazınız diyeyim. Nesim'i tanımadığıma polis Kısım-ı Siyasisi şahittir. Ankara'dan avdetimde arkamda atlı taharri memuru dolaşır her hareketimi takib ederdi. Beyannameye gelince: Yazmadım, fakat okuduktan sonra içinde bir şey olmadığını gördüm. Eğer bu yazılar bir cürüm ise kabul ediyorum. Orada, Türkiye amelesine Bir Mayıs izah ediliyor. "Serbest içtima, neşriyat kanunen hakkınızdır. Hiçbir kanun bu haktan istifadenize mâni olamaz" deniliyor. Bunu söylemek, İcra Vekilleri Heyeti'ni ıskata teşebbüs etmek ve bu maksatla gizli bir Cemiyete girmek, demek değildir ve olamaz. Keza, benim hiçbir ifademde Kızıl Yıldız gazetesinden malûmatım olduğuna dair bir kayıt yoktur. Malûmatım olmıyan bir şeye nasıl olur da makale yazarım. Muhakeme esnasında Günün İşleri diye bir makale okundu. Ne İstintak Hâkimi'nde, ne poliste bana böyle bir şey gösterilmedi. Bu da, zannedersem, sahibi bulunmadığı için, İsmail Efendi'nin üzerine geçirilmiştir. Makine meselesine gelince: Bir dükkân sahibinin ismi okundu. Pek bilemiyorum ki, böyle bir şahıs nereden karşıma çıkarıldı. Ben, o gün Cerrahpaşa

Hastanesi'nde idim. Ameliyat yapıyordu. Bu efendiyi getirdiler ve ona sordular: "Bu adam sizden makine aldı mı?" "Hayır, dediler, bu adamı ilk defa burada görüyoruz." Eğer makine aldığıma dair bir şey olsaydı; orada zabıt varakası tutulur ve bana imza ettirilirdi. Bana, Polis Müdürlüğü'nde gösterilen teksir makinesi harâb ve köhne bir makinedir. Sonra, böyle bir makine alsam, madem ki, Beyannameleri Hüsamettin Efendi teksir edecekmiş; makineyi ona verirdim. Deniliyor ki, İsmail, Hüsamettin'le bir evde yattıklarından, muhakkak gizli teşkilâta dâhildirler. Bunun da gayesi Heyet-i Vekile'nin ıskat teşebbüsüdür. İki amele bir çatı altında yaşırsa, gayesi muhakkak Heyet-i Vekile'nin ıskatı mı olur? Bundan başka bize isnâd edilen Beyannamelerde: "Biz bunu burjuvaziden istemiyoruz" denmesi bir cürüm addediliyor. Reis Beyefendi, eğer İddia Makamı'nın bundan maksadı, "burjuvazi demek İcra Vekilleri Heyeti'dir" demekse, çok yanlıştır. Burjuvazi, istihsal vasıtalarına sahip olan ve iş kuvvetlerine istismar eden vatandaşlara Marx tarafından verilen isimdir. Bununla İcra Vekilleri Heyeti tavsif edilirse, çok yanlış ve mânâsı tasrih edilmenden, üzerimize bir iddia atılmış olur. "Biz bunları Burjuvaziden istemiyoruz" demek, "varlı sınıftan istemiyoruz" demektir. Beyanname'de, "Türkiye amelesi Komünist saflarına gelmez!" tâbirini kullanmış olmaları İcra Heyeti'ni ıskat içinmiş, diyorlar. Efendim, bugünkü kapitalist dünyada, amelenin iş kuvveti de bir meta'dır. İş kuvvetini himaye için kendileri de teşkilât yapabilirler. Aynı suretle, Ticaret Odaları vardır. "Amele teşkilâtına giriniz" demek, "Vekilleri ıskat ediniz" demek midir? Türkiye'de vatandaşların serbest içtima, neşriyat, miting hakları kanunen tanınmıştır. Yapılan inkılâp bunu temin etmiştir. Demek isterim ki, ben bir komünistim; fakat komünist olmakla İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata teşebbüs İnkılâbın yürüyüşünü anlamamak demektir. Hiçbir komünist, irticânın kaynamak istediği bir devirde, böyle bir işe el uzatamaz. Bilâkis, İnkılâbı tarsine çalışır. Hâkimiyet milletindir, düsturunu gaip eden Teşkilât-ı Esasiye Kanunu içinde bize verilen haklardan istifade etmeyi besler. Bu, ne Hükümeti zaafa düşürmektir, ne de İnkılâbı uçuruma sürüklemektir. Hafî teşkilâta gelince, bunda alâkadar olmadığım halde, Müdde-i Umumî Bey, nasıl olur da, hakkımda 171'inci, 147'nci maddelerin tatbikini isteyebilirler. Bu hakları değildir.

(...)

147. madde delaletiyle 171'inci maddeye tevfikân tayin-i cezalarına.

Mücrimiyeti karargir olan maznunlardan Doktor Hikmet Bey'le, Hüsamettin ve Laz İsmail Efendilerin dörder sene altışar ay ağır hapse konulmalarına ve kendilerinin aynı cinsten olmayan infaz edilmiş, mahkûmiyet-i katiye-i sabıkaları olduğu vürudedden müzehhere-i ceva-

biyelerinden anlaşılmakla, haklarında tekrar mutlak ahkâmının tatbiki icabettiğinden, seksendördüncü maddenin birinci fıkrasına tevfi kan müddet-i mahkûmiyetlerine onbeşer gün ilâvesiyle; bunlardan Hikmet Bey'in bidayet-i tevkifi olan 11.4.929 ve Hüsamettin Efendi'nin 25.4.929 ve Laz İsmail Efendi'nin 30.4.929 tarihinden itibaren dörder sene altışar ay onbeşer gün müddetlerle ağır hapse konmalarına; 173'üncü maddeler mucibince aynı müddetle hidamat-i ammeden memnuiyetlerine ve Emniyet-i Umumiye nezareti altında bulundurulmalarına; (...) 16.7.929.²²

Muhakeme neticesi, Diyarbekir hapishanesine sürüldüm. 4 sene altı ay 15 gün bitirdikten sonra 1933 senesinin 18 Teşrinievvelinde hapisten çıktım.

Hükümeti cebren devirmeye teşebbüsle suçlanmıştık. İzmir'de hükümler okunduktan sonra, dört ay sonra tutuklanan A. Sinkeviç dışında, hepimiz Diyarbakır'a sürüldük. Aramızdan Dr. Hikmet, Assimakopulo, Abbas, Mehmet, Niyazi, Salamon, Hüsnü ve Marangoz Hilmi olmak üzere, 8 kişi oradan Elazığ'a sevk edildi. Laz İsmail, Hüsamettin, Halil, Ferit, Troçki Mehmet, Ahmet Kaya, Yusuf, Küçük Hilmi, Tevfik, Mansur, Şükrü, Şoför Ahmet, Ali, Enver, Küçük Ahmet ve ben Diyarbakır'da kaldık. (a.g.e., Şarfman'ın Ağustos 1933 başlarında Moskova'da kaleme aldığı rapordan)

Türkiye. Cumhuriyeti Diyarbekir Vilâyeti

Baş Müdde-i Umumiliğine

Efendim, Dört senelik mahkûmiyetimizi ikmal etmek üzere sevk edildiğimiz Diyarbekir Hapishanesi'nde, tarihin ve Türkiye Cumhuriyeti kâvâninin hiçbir veçhile cevaz vermediği ve insaniyetin kabul etmediği bir ağır şerait altında adetâ ölüme mahkûm edildik. Hapishane idaresi kanunen verilmesi lâzım gelen ekmeğimizi kat etti. Ve bunu yaparken, hiçbir kanuna, hiçbir usule riayet etmedi. Bundan maksat onbir kişinin açlıktan mahv ve ifnası ise bunu diğer vasıtalarla bir an evvel yapmak daha zahmetsiz olur:

Yok eğer hakikaten kanun ve nizama göre hareket edilmek lâzım gelirse; ekmek, ancak emval ve emlâkiyle hapishanede geçinebileceklere verilmez. Yoksa bizim gibi hiçbir yerden geliri olmayanların ekmeğini kesmek gayr-i kanuni olacağından bu hususun tetkik ve tahkiki ile tanzimi ve lâzım gelenlere muktezî emrin itasını Türkiye Cumhuriyeti'nin kavanin ve nizâmatını tamam-i tatbiki memur olan zât-ı Aliniz'e istida ederiz efendim.

²² Erden Akbulut, 1929 TKP Davası, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2005.

12.1.1930

Diyarbakir Hapishanesinde mahkûm komünistler.

Ferit, Kaya, Ahmet, Mehmet, Tevfik, Şarfman,

Koço, Halil, İsmail, Hüsametdin.²³

22 Ocak 1931

KEYK Doğu Sekreterliği'ne

Değerli yoldaşlar

(...)

Elaziz hapishanesinden Hikmet'in MOPR icra komitesine göndermiş olduğu ve bir suretini bana gönderdiğiniz mektup, sizin tarafınızdan ve dostumuz Stasova tarafından alabildiğine yanlış anlaşılmış. Dr. Hikmet, kendisi tarafından son derece doğru bir biçimde değerlendirilmiş olan bu durumu bana daha önce yazmıştı. Söz konusu olan, Diyarbakir mahkûmları arasında hüküm süren son derece üzüntü verici bir anlaşmazlıktır. Orada 11-12 mahkûm kadardır ve aralarında 2 eski MK üyesi [İsmail ve Hüsametdin] de vardır. Bu cezaevindeki yoldaşlarımızın ihtiyaçları için gönderilen yardımı işte bu yoldaş almaktadır. Ancak, haklı veya haksız İsmail ve Hüsametdin, yoldaşların çoğunluğuyla tartışmışlar ve adım adım onları komunalardan çıkarmışlardır. Öyle ki hali hazırda kendileriyle sadece 2 yoldaş kalmıştır. Bu 4'ü, 12 kişiye ayrılmış paranın tümünü tüketmektedirler. 7 veya 8 diğer yoldaş, kesinlikle her türlü kaynaktan yoksun bulunmakta ve açlıktan ölümle karşı karşıya bulunmaktadır. Ortadaki sorun, İsmail ve Hüsametdin tarafından keyfi olarak yardımdan yoksun bırakılmış bu gruba yardımcı olmanın yolunu bulmaktır. Sanıyorum ki, siyasal görüş ayrılıklarıyla değil, kişisel, kaba çatışmalarla yüz yüze bulunmaktayız. Bu tartışmada kimin haklı, kimin haksız olduğunu bir kenara koyarak, bu 2 gruba eşit biçimde yardımda bulunmalıyız. Bu nedenle Hikmet tarafından önerilen çözüm son derece adildir. İsmail ve Hüsametdin'e yardım gönderilmeye devam etmeli, ama sadece 4 kişi için. Diğer 8 kişiye de, Hikmet'in verdiği adres üzerinden doğrudan doğruya ayrıca yardım da bulunmak gerekir. MOPR'a bu yönde yazmanızı rica ediyorum.

(...)

B. Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü] (a.g.e.)

Hapisten çık[tık]tan sonra nezaret altında olarak jandarma ile İstanbul'a sevk edildim. İstanbul'da polis nezareti altına konuldum.

23 Kerim Sadi, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, İletişim Yayınları, 1994.

İstanbul'a geldikten sonra, Partinin içinde, ben hapse düştükten sonra, muhalefetin çıktığı, bunun başında Nazım Hikmet'in ve sairelerinin bulunduğunu ilk defa olarak Zeki'den öğrendim. Zeki o zamanki Politbüro azası idi. Hapisten ben hasta çıktım. Hapishanede tropik malaryaya tutuldumdu. İki sene bilâ-fasıla sıtma çektim. Bundan ötürü pek zayıftım.

Marat – 1934

Bundan ötürü, tedavi edilmek için, Moskova'ya gelmeme, Komintern'ce karar verilmiş. 1934 yılının Nisan ayında Moskova'ya geldim. *(Burada ben tedavi görüyor, partimizin iç sorunlarını görüşüyorduk. Partimizin dış bürosu bizim grupçuluk konusunda bir karar aldı. Bu karar KEYK Doğu Sekreterliği tarafından onaylandı. Bütün ağır hatalarımıza işaret edildi, ama ceza verilmedi. Bu karardan ve acı tecrübemizden sonra ben artık ülkede grupçuluğu tamamen giderdiğimiz kanısındayım. Daha sondaki bütün çalışmalarımız boyunca Halim ile gayet dostça, dürüstçe, partilice yaşadık.)*

1932'de Parti konferansı beni de S.K.'ya seçmiş, onun için, hapisten çık[tık]tan sonra S.K. Polit Bürosu ile doğrudan doğruya temasa geldim. Hasta olmaklığım yüzünden o arada S.K.'ya fazla bir faydam olamadı.

Cezaevinden çıktıktan sonra İstanbul'da Hüsamettin, Semiha, İsmail – 1933

1935 Mart ayında, tekrar, Moskova'dan memleketeye döndüm. Bu defa Polit Büro azası idim.²⁴ Yapılan iş yolunda ben Partinin teknik işlerini (matbaa, irtibat ve saire) işlerini idare ediyordum. Bu arada yaptığım işlerden birisi de Merkez Komitesinin şimdiki tipografisini kurmak ve Orak Çekiçi'ni çıkarmak olmuştur. 1936'[dan] itibaren de tekrar Parti kâtipliği vazifesi gördüm. *(Sıtkı SSCB'ne geldikten sonra sekreter bendim)*

Marat Yoldaş (Laz İsmail)

Bahriye Mektebi İngilizce mualliminin oğlu. 1902'de doğmuş. İlk tahsilini İstanbul'da yaptıktan sonra makinistlik ve şoförlük etmiştir. 1920-921 senelerinde parti haricinde bulunan bazı komünistlerle temasa geçmiş onlarla beraber çalışmış ve nihayet bilfiil 1922 senesinde partiye intisap etmiştir. 1922 senesinde parti tarafından Moskova'ya gönderilmiş ve 1926'ya kadar tahsil etmiştir. 1926 senesinde Türkiye'ye gitmiştir. Marat yoldaş o zaman Adana'ya gönderilmiş ve orada vilayet komitesinin başında aktif olarak çalışmış, oldukça kuvvetli bir teşkilât yaratmıştır. İstanbul'da, Menşevik SeKa'ya karşı mücadele etmiş ve geniş teşkilât

24 Dış Büro'nun 1934 Ağustos ayında yaptığı genişletilmiş toplantıda saptanan Merkez Komitesi üyeleri: 1) Hüsamettin (Aziz, Anastas), 2) Ahmet Fırıncı (Nuri, Aliyef), 3) Saim (Sabri Mehmet), 4) İsmail (Laz, Marat), 5) Reşat Fuat (Refik, Sıtkı), 6) Zeki (Aydın, Petrof), 7) Boz Mehmet (Feridof), 8) Dr. Şefik Hüsnü (Ferdi), 9) Edirneli Remzi (Sakof), 10) Abbas (Dumof), 11) Sıdika (Semiha), 12) Niko Sinkeviç (Nahimof), 13) Fevzi (Ahmet), 14) Eczacı Vasıf (Can), 15) Dr. Hikmet, 16) Hasan Âli (Halim), 17) Tayyareci Nuri; 3 de aday üye tespit edilmiştir: 1) Baytar Cevdet (Fahri), 2) Fikret, 3) Namık (Yunus). Dış Büro'nun aynı toplantısında 1932 Konferansı'nda seçilen 28 kişilik Merkez Komitesinden 9 kişinin çıkarılması kararlaştırılmış ve bu KEYK Doğu Seksiyonu onayına sunulmuştur: 1) Tornacı Mehmet Emin (Nazmi), 2) Hamit (Hüseyin Avni), 3) Nizameddin (Edirneli), 4) Troçki Mehmet, 5) Tayyareci Celal, 6) Baba Haydar, 7) Şoför Emin (Hadi), 8) Nihat (Edirneli), 9) Fahrettin (Ankaralı).

ve neşriyat yapılması hususunda uğraşmıştır. Marat yoldaşın Menşevik Seka'ya karşı yaptığı mücadelesi şayan-ı takdirdir. Fakat o zaman Marat yoldaş bütün fırka SeKa'sına karşı birden mücadele eder bir vaziyet almıştır. O, Moskova'da bulunan ve Komintern hattının tatbiki için memleketteki SeKa azaları ile mücadele eden Haricî Büro mensuplarını da bu mücadelesinde ve tenkitlerinde ayırmamıştır.

1927 senesi tevkifatından sonra Muvakkat Merkezî Komite'ye seçilmiş 1929 senesi başlangıcında tevkif edilinceye kadar SeKa kâtipliği vazifesini yapmıştır. 1928 senesinde parti işi dolayısıyla Sovyetler'e kısa bir müddet için gelmiş ve avdetinde Hopa'da tevkif edilmiştir. Rize'de ve bilahare Ankara'da görülen muhakemesi neticesinde beraat etmekle beraber 1927 senesinde gıyabında verilen 4 aylık hapis hükmü infaz edilmiş ve böylelikle dört ay yatmıştır. Tahliyesinden sonra İstanbul'a gelerek faaliyetine devam etmiş ve 1929 senesi Nisan'ında yeniden tevkif edilmiştir. Bu tevkifata takaddüm eden devrede Marat, Aziz ve Mustafa (Sarı Mustafa) bir tarafta, Halim, Fahri ve Hikmet bir tarafta olmak üzere (bunlar o zaman Muvakkat Merkez Komitesi azası idiler) prensipsiz bir mücadeleye girişmişler, aralarındaki şahsî [*görüş ayrılıklarını*] resmî fırka yollarıyla ve Komintern tarikiyle halledeceklerine, adeta ayrı ayrı çalışmak suretiyle şiddetlendirmişlerdir. O zamanki bu Muvakkat Merkez Komitesi mensuplarının her birinin derece derece bu işte mesuliyeti vardır. Marat yoldaş da bütün hüsn-i niyetine rağmen kendisini bu kavgadan uzak tutamamış böylelikle de kendisine bu işin mesuliyetinden ufak da olsa bir pay ayırmıştır. 29 senesi tevkifatının öyle yıkıcı olmasına ve bilahare teşkilâtın dağılıp muhalefetin eline geçmesine bu prensipsiz mücadelenin büyük tesiri olmuştur. 29 tevkifatında Marat yoldaş kendisini gayet iyi tutmuş ve dört buçuk seneye mahkûm olmuştur. Mahpusiyetini Diyarbakır'da geçirmiştir. 1932 parti konferansında Merkez Komitesi azalığına seçilmiştir. 1933 senesinde cezasını bitirerek hapishaneden çıkmıştır. 1934 bidayetinde Komintern'in kararıyla Sovyetler'e gelmiş, bir sene burada kaldıktan sonra 1935 Nisan'ında Türkiye'ye gitmiştir. Bu müddet esnasında 1936 Mart'ına kadar Polit Büro azası ve Mart'tan sonra da Merkez Komitesi kâtibi olarak çalışmıştır. Marat yoldaş bütün fırka faaliyeti esnasında çok müspet işler görmüş, değerli bir yoldaştır. Marat yoldaş Profintern'in bir kongresinde (hangisi olduğunu bilmiyorum) bizi temsil etmiştir.

Marat yoldaş, çok aktif, büyük inisiyatif sahibi, siyasî seviyesi ve olgunluğu itibarıyla yüksek, çok kıymetli bir yoldaştır. Şahıslara karşı ilk zamanlarda gösteremediği afakiliği şimdi tam manasıyla gösterebilen, parti uyanıklığına sahip disiplinli bir yoldaştır.

21 Ağustos 1936

Sıtkı

İki seneden fazla derin bir konspirasyon şeraiti içinde çalıştım. Tevkif edilme tehlikesi arttığı için, gerek parti Polit Bürosunun kararıyla ve gerekse Komintern'in tasvibi ile 1937 27 Nisanında Moskova'ya geldim.

ÇOK GİZLİ.

Pik yoldaş.

Biraz önce TKP Sekreteri Marat yoldaştan bir mektup aldık. Durumunun gitgide daha umutsuz olduğunu yazıyor. Bu durum partiden çoktandır para alamadığı için zorlaşmaktadır. Marat orada artık en yakın zamanda tutuklanma riskini göze almadan daha fazla illegal yaşamayacağını yazıyor. Onun legale çıkması ya da legal olarak ülkeden ayrılması şu an olanaksızdır.

Biz Sizden Marat'ın illegal olarak buraya gelme ve ülkeden ayrılma izni verilmesi önerisini Sekreterlik önünde gündeme getirmenizi rica ediyoruz.

Bu sorunla ilgili olarak Sıtkı yoldaş kendisinin hemen ülkeye gitmesini öneriyor. Ve bu sorun Sekreterlikte görüşülüp karar alınmalıdır.

Selamlar.

5.1.1937. Ferdi.

Onaylıyorum: Pik /İmza/

Gizli İşler Dairesi

Çok gizli.

ANKET²⁵ No. 001.133

1. Soyadı (takma adı)	MARAT
2. Gerçek soyadı	Laz İsmail
3. Şimdiki uyruğu	Türkiye
4. Parti durumu	1922'den TKP üyesi
5. Pasaport soyadı	yok
6. Pasaporta göre uyruğu	yok

²⁵ Anket Personel Şubesi ya da Gizli İşler Dairesi (GİD) sorumlu görevlisi tarafından doldurulur. Madde 7 GİD'ce doldurulur.

7. Sovyet vizesi No. ve tarihi

verildiği yer ----

verildiği soyadı ----

SSCB'ne gelişi

Nisan 1937'de kaçak

8. olarak çalışıyor/okuyor

KEYK emrine geldi, KEYK aparatında
çalışacak

9. Kaldığı adres Gorki Sok. Lüks Oteli.

10. İkamet tezkeresi hangi soyadına Marat Bostancı

23.IV-1937

Anketi tasdik eden şahsın imzası: Galcyan /İmza/

No. 4/1447

28.IV.1937.

Gizli.

Kornilyev yoldaşa

MARAT BOSTANCI'ya İkamet tezkeresi verilmesi rica olunur:

1. Gerçek soyadı LAZ İSMAİL

2. Takma adı MARAT BOSTANCI

3. Uyuğu Türkiye

4. Parti durumu 1922'den TKP üyesi

5. SSCB'ne 1937'de kaçak gelmiştir

6. Çalışmak için KEYK'in çağrısı üzerine SSCB'ne gelmiştir.

7. Adresi - Gorki Sok. 36 Otel Lüks.

MARAT yoldaşın 1 Mayıs'ta Kızıl Meydan bileti olduğundan, ikamet tezkeresi acilen gereklidir.

SE/2

Sıtkı /İmza/

ASLINA UYGUNDUR: İmza

Arşive alınma tarihi: 4/V-37. İmza.

BÖLÜM 2

TKP TEMSİLCİLİĞİNDEN DIŞ BÜRO ÜYELİĞİNE 1937-1962

Marat'ın Moskova'ya dönüş sürecinde Reşat Fuat (Sıtkı) da İstanbul'a dönmüş ve tutuklanmıştır. Bunun üzerine Komintern Kontrol Komisyonu'nda Dr. Şefik Hüsnü ve Marat ile ilgili geniş kapsamlı bir soruşturma yürütülmüştür. Bu soruşturmanın ayrıntılı belgeleri Sosyal Tarih Yayınları'ndan çıkmış *Dr. Şefik Hüsnü Deymer –Yaşam Öyküsü*, *Vazife Yazıları* (Derleyen: Erden Akbulut, s.65-76) ve *Reşat Fuat Baraner – Yaşamı, Çalışmaları, Anılar* (Derleyen: Ersin Tosun, 2. Baskı, s. 23-34) ayrıntılı olarak yer aldığı için İsmail Bilen'in şahsi dosyasında bulunan soruşturmanın sonucuna ilişkin 13 Haziran 1937 tarihli belgeyi aktarıyoruz.

“24”

7487(3)la.
13.VI-37.

No. 08599

Çok gizli.

SITKI YOLDAŞIN TUTUKLANMASI OLAYINI ARAŞTIRMA KOMİSYONUNUN ÇALIŞMASI

Sıtkı yoldaş gerekli işlemlerin yapılması için bir süre kaldıktan sonra ülkesine geçmek üzere 19 Mart 1937 tarihinde SSCB'den Fransa'ya gitmiştir. 16 Nisan 1937'de Fransa'dan hareket etmiş ve 22 Nisan 1937 tarihinde İstanbul'a vardığını bir telgrafla bildirmiştir. 13 Mayıs 1937 tarihli Türk gazetelerinden, birçok kişinin, bu arada Reşat'ın (Sıtkı) komünist faaliyette bulunmaktan mahkemeye verildiği öğrenilmiştir.

Pik, Belov ve Galcyan yoldaşlardan oluşan özel bir komisyon, başarısızlığa ve Sıtkı yoldaşın tutuklanmasına yol açan hususları araştırmış ve şu olguları tespit etmiştir:

1. Sıtkı yoldaşın ülkeye gönderilmesi kararı alınırken ve hareket ettiği ana kadar; geçen yılın Eylül ayında İstanbul parti komitesi destekçisi Sako'nun [Edirneli Remzi Sakov] tutuklandığı, Sako'nun poliste Sıtkı ile Marat'ı parti yöneticileri olarak tanımlayıp ele verdiği bilinmekteydi. Sıtkı bu konuda iyi bilgilendirilmişti. Şöyle ki, Sıtkı'ya karşı polisin elinde tek bir kişinin, yani Sako'nun ifadesi vardı ve Sako akıl hastanesine nakledilmişti.

2. Marat'ın hasta olduğu, tutuklanma tehlikesi bulunduğu, ülkede kalmasının çok zorlaştığı, Marat'ın 21 Aralık 1936 tarihli mektubundan bilinmekteydi. Bu verilerden hareketle, kimi risklerin bulunmasına karşın, Sıtkı'yı ülkeye gönderme kararı alınmıştır. Sıtkı'nın Marat'ın işini devralması söz konusudur.

3. Sıtkı SSCB'den ayrıldıktan üç gün sonra, yani 22 Mart 1937 tarihinde Marat'ın 8 ve 17 Şubat 1937 tarihli mektupları gelmiştir. Bunlardan 8 Şubat günkü mektupta şöyle denmektedir:

"Bu yıl kış ağırdı. Hastalıklar salgın niteliğinde. Ailemi koruyabilmem çok zor. Dikkatli davranılmazsa yok olabilir. Durum o kadar ağır ki, atölyeyi kapatmak zorunda kaldım. Bunu yapmasaydım, icra memurları çoktan yakama yapışmış olurdu. Pavlov da ağır şekilde hastalandı. Hastaneye kaldıracaklar. Şimdi evde yatıyor. Galiba çaresi yok. Parayla kurtarmak için birkaç yüz lira vermek zorunda kaldık. Bu yolla tedavi edebilirsek, iyi olacak. Pavlov'un bu ağır hastalığının bütün sebebi Hamdiye'nin kocası. O yalnız Pavlov'a değil, ama bana da zarar verdi. Daha geçen yıl bu deli benim hakkımda çok dedikodu yapmıştı. Seni bile işe o karıştırmış, şimdi ise adam tepeden bütün bunların içine etti. (...) Buradan ayrılmalıyım. Yıkımın eşiğindeyim. Bir beşlik daha kazanabildim. Acele cevap ver. Diken üzerinde duruyorum, ateş içindeyim. Mümkünse, telgrafla bildir. Burada dinlenmem imkânsız, bunu aklından çıkar."

17 Şubat günlü mektupta şöyle denmektedir: *"Birkaç gün çok hastaydım. Öyle pis bir bronşite yakalandım ki, neredeyse öbür dünyayı boyluyordum. Çok şükür, artık ölümün pençesinden kurtuldum, bu defa da kefeni yırttım. Ama, Pavlov'un durumu çok berbattı. Ameliyat olması gerekti. Gerçi, çok para ödememiz icap etti, ama şükürler olsun, kurtarıldı. Hastalığı başkalarını da etkilemesin diye şimdilik bir süre dinlenecek. Onun yokluğu işimi olumsuz etkileyecek, ama yapacak bir şey yok. Bir kolum felç olmuş gibiyim."*

Marat'ın bu mektupları, üzerinde düşünülerek tahlil edildiğinde, Aralık 1936'dakine oranla ülkede durumun daha da ağırlaştığını göstermektedir ki, Sıtkı bu durumu Marat'ın 21 Aralık 1936 tarihli mektubundan bilmektedir. Durum şudur: Ülkede sistematik olarak tutuklamalar yapılmaktadır, ağır bir darbeyi önlemek amacıyla matbaada işler durdurulmuştur, partinin baş irtibatçısı Pavlov ihbar edilmiş ve işten alınmıştır,

eski bağlantılar kesilmiştir, polis Marat'ın izine son derece yaklaşmış, tutuklanması kaçınılmaz olmaktadır, yeni hain Laz Mehmet (Hamdiye'nin kocası) Sıtkı'ya karşı ifade vermiştir ve Sıtkı'nın geçen yıl Sako'nun ihanetiyle kötüleşen durumunu bu hain daha da ağırlaştırmıştır.

4. Marat'ın 8 ve 17 Şubat 1937 tarihli mektuplarında Sıtkı'nın ülkeye gelmemesi yönünde somut şekilde ifade edilmiş bir uyarı yoktur, ama Sıtkı'nın ülkede ihanete uğradığını ve Türkiye'de oluşan bu ortamda ülkeye gelmesi durumunda kaçınılmazlıkla tutuklanma tehlikesiyle yüz yüze kalacağını gösteren yeterli bilgi vardır.

5. Marat'ın bu mektupları alınır alınmaz Sıtkı daha Fransa'da iken partideki durumun kendisine bildirilmesi ve yoluna devam etmesinin önlenmesi gerekmektedir ve bunu yapmak için 22 Mart'tan 16 Nisan'a kadar yeterince zaman olmasına rağmen partinin temsilcisi Ferdi, Sıtkı'yı uyarmak için önlem almamıştır. Sekreterlik görevlisi Spiridonov yoldaş mektupları teslim ederken Ferdi yoldaş bu görevlinin dikkatini Sıtkı'nın karşı karşıya bulunduğu tehlike üzerine çekmemiş olduğundan Spiridonov yoldaş da bu mektuplar konusunda ve tehlike hakkında bir uyarı anlamında tepkisiz kalmıştır.

Bu ağır ihmalin sebeplerini araştıran komisyon şu karara varmıştır:

1. Marat, Sıtkı yoldaşı tehdit eden tehlikeyi iyi bilmektedir ve Ferdi'nin 10 Ocak günlü mektubundan Sıtkı'nın yakında ülkeye gelmeyi düşündüğünü anlamıştır. Ama, Marat partinin Politbüro kararına rağmen, Sıtkı'nın gelmemesi gerektiğini Moskova'ya somut bir şekilde bildirmek için elden gelen çabayı göstermemiştir. Komisyondaki ifadesinde Marat hatasını kabul etmiş ve kendisini şöyle savunmuştur: 8 ve 17 Şubat 1937 tarihli mektupları (Marat'ın) ulaşınca Sıtkı'nın Moskova'da kalacağını sandığını söylemiştir. Ayrıca, Ferdi'nin 10 Ocak 1937 mektubundan sonra Moskova'dan bir daha malûmat ya da mektup gelmediği için de Sıtkı'nın Moskova'da kalacağını düşünmüş olduğunu ileri sürmüştür.

Komisyon Marat yoldaşa yukarıda sözü edilen ihmalden ötürü parti cezası olarak kınama cezası verilmesini gündeme getirmeyi gerekli bulmaktadır.

2. Marat'ın bu yılki 8 ve 17 Şubat tarihli mektuplarını 22 Mart günü alan Ferdi yoldaş bu mektupların içeriği üzerinde yeterince düşünmemiş ve değerlendirmemiş, içi rahat kalmış ve Sıtkı'yı uyarmak için hiç bir önlem almamış, böylece Ferdi yoldaş ağır bir ihmalde bulunmuştur.

Ferdi'nin bir diğer hatası da şudur ki, 10 Ocak 37 tarihli mektubunda Marat'a Sıtkı'nın geleceğini yeterince net bir şekilde söylememiş, daha sonra ise, Sıtkı'nın ülkeye gelmekte olduğunu kesin bir şekilde Marat'a 28 Mart 37 tarihine kadar bildirmemiştir.

Komisyonun verdiği ifadesinde Ferdi yoldaş hatasını kabul etmiş ve kendini şöyle savunmuştur: Marat'ın mektuplarından Sıtkı'nın durumunda Sako'nun ihanetinden sonraki bilinen duruma oranla olumsuz yönde bir değişimin söz konusu olduğunu anlamadığını söylemiş, Hamdiye'nin kocasının ihanetinin Sıtkı'ya yönelik olduğunu anlamadığını, bunu Marat ile ilgili olduğu şeklinde kavradığını ve genel olarak bu mektuplardan Marat'ın durumunun ağırlaşmış olduğu sonucuna vardığını ileri sürmüştür.

Komisyonun verdiği kanıya göre, Ferdi yoldaşın ülkede Sıtkı yoldaş için bir tehlike doğduğunu anlayıp da bu tehlike konusunda onu kasten uyarmadığını düşündürecek hiçbir haklı gerekçe bulunmamaktadır.

Komisyon Ferdi yoldaşa yukarıda sözü edilen ve Marat'ın işlediği ihmalden daha ağır olan ihmalinden ötürü parti cezası olarak sert kınama cezası verilmesini gündeme getirmeyi gerekli bulmaktadır.

4. Komisyon Marat'ın daha önce Sıtkı'nın yaşamış olduğu Laz Mehmet'in evine taşınmasını, böylelikle her iki yönetici yoldaşın da hain tarafından tanınmasına sebebiyet verilmesini (Bak: Marat yoldaşın ifadesi, sayfa 2) en basit gizlilik kurallarının ihlali olarak görmektedir.

5. Komisyon, Kadro Şubesi raportörü Galcyan yoldaşın Sıtkı hareket ettikten sonra onun yolda olduğunu bilse de, ülkeden gelen bilgi ve malûmatları yeterince yakından izlememekle gösterdiği ihmalkârlığa işaret etmektedir.

6. Komisyon, Gizli İşler Dairesi'nin Marat'ın 8 ve 17 Şubat tarihli mektuplarının Moskova'ya 22 Mart günü birlikte ulaştırılmasına sebep olacak kadar kötü çalıştığına işaret etmektedir. Normal çalışması durumunda 8 Şubat tarihli mektubun Moskova'ya çok daha erken, Sıtkı henüz Moskova'dayken ulaştırılması gerekmekteydi. Kaldı ki, Marat yoldaşın bildirdiğine göre, 1937 yılı başında o, 2 mektup daha göndermiş, ancak Sekreterliğin eline geçmemiştir.

EKTEKİLER:

1. Marat'ın 21 Aralık 1936 tarihli mektubunun 1 sayfalık Rusça çeviri metni (el yazısı)
2. Ferdi yoldaşın Marat'ın 21 Aralık 1936 tarihli mektubuna 10 Ocak 1937 tarihli yanıt mektubunun 1 sayfalık Rusça çeviri metni (el yazısı).
3. Marat'ın 8, 17 Şubat ve 5 Mart tarihli mektuplarının 15 sayfalık Rusça çeviri metni (el yazısı).
4. Ferdi yoldaşın Marat'ın 8, 17 Şubat ve 5 Mart tarihli mektuplarına 28 Mart 1937 tarihli yanıt mektubunun 5 sayfalık Rusça çeviri metni (el yazısı).

5. Marat yoldaşın komisyonda verdiği 5 sayfalık ifade tutanağı.
6. Ferdi yoldaşın komisyonda verdiği 3 sayfalık ifade tutanağı.
7. Spiridonov yoldaşın 4 sayfalık yazılı ifadesi.
8. Marat yoldaşın yazılı ifadesinin toplam 5 sayfalık çevirisi ve aslı
9. Pik yoldaşın 7 sayfalık şahsi notları.
10. Ulvi'nin ülkeden gönderdiği 18.V.37 tarihli 1 sayfalık mektubu.

NOTLAR :

1. Marat ve Sıtkı yoldaşların mektuplarının çevirisi FERDİ, SITKI ve GALCYAN yoldaşlardan oluşan bir heyet tarafından yapılmıştır.
2. FERDİ ve MARAT yoldaşların ifade tutanakları steno tutanağı değildir.

Komasyon üyeleri:

(PİK)

(BELOV)

13.VI-37

(GALCYAN) /imza/

TKP Temsilciliğine Atanma

Marat Moskova'ya geldikten sonra Dr. Şefik Hüsnu de Türkiye'ye dönmek üzere Paris'e gidince, KEYK nezdinde TKP temsilciliğine Marat'ın atanması gündeme gelmiştir. Haziran ayı boyunca bu konuda KEYK Kadro Şubesi bir dizi yazışmayla Marat hakkındaki bilgileri elden geçirmiştir. İlk ilmühaber Galcyan imzasıyla Haziran 1937 tarihlidir; bunu aynı ayın içinde Belov imzalı ve hakkında olumsuz görüşleri de araştıran ikinci ilmühaber izlemiştir. Bu dönemde yapılan incelemeler sırasında Marat'ın 1922'de doldurduğu anketlerde görülen çelişkilerle ilgili konular kendisine sorulmuştu; bu soruları ve Marat'ın açıklamalarını kitabın giriş bölümünde anketlerle ilgili kısımda verdik.

3/MK

Gizli

İ L M Ü H A B E R

MARAT (İsmail) Türktür, 1902 Rize - Türkiye doğumludur, bir küçük burjuva ailesinden gelmektedir. Babası 19 yaşında sultan ordusuna alınmış ve 40 yıl kadar ordu hizmetinde kalmıştır. Önce er olarak başlamış, sonra terfi etmiştir. Bu 40 yılın 20 yılını deniz subayı olarak İstanbul askeri deniz mektebinde İngilizce öğretmenliği yaparak geçirmiştir. 1909 yılında ordudan ayrılıp emekli olmuştur. 1924 yılında ölmüştür. Marat 1916 yılından itibaren babasıyla ilişkisini kesmiş, İstanbul meslek okuluna girmiş ve kendi emeğiyle geçinmeye başlamıştır. Meslek okulunu

bitirdikten sonra şoför ve makinist olarak çalışmıştır. 1922'de TKP'ye girmiştir. 1922 yılı sonunda okumak için TKP tarafından SSCB'ye gönderilmiş, KUTV'ye kabul edilmiş ve 1926'da bitirmiştir. KUTV'de RKP(b)'ye devredilmiştir. RKP(b) hücre bürosu üyesi ve mili grup parti sekreteri görevlerinde bulunmuştur.

1926'da Adana vilayet komitesi sekreteri olarak Türkiye'ye dönmüştür.

1927'de, savaştığı likidatör MK dağıtıldıktan sonra yeni MK'ye sekreter atanmıştır.

1928'de illegal olarak hududu geçtiği için 4 ay hapis yatmıştır.

1929'da polise teslim edilmiş, bir ay boyunca ağır işkenceye maruz kalmıştır. Sonra 4,5 yıl hapis ve sürgün cezasına çarptırılmıştır. Cezasının tamamını yattıktan sonra 1933'te salıverilmiştir. Hapiste ve sorgulamalarda kendisini iyi tutmuştur. 1932 hapiste iken parti konferansında MK üyesi seçilmiştir.

1935'te Marat parti işleriyle ilgili olarak SSCB'ye gelmiş ve birkaç ay sonra ülkesine dönmüş ve orada MK sekreteri görevini yapmıştır.

22 Nisan 1937'de Marat ağır hasta olduğu ve polis takibinde olduğundan bizim iznimizle tekrar SSCB'ye gelmiştir. Tutuklanması durumunda alacağı 5 yıllık hapis cezası tehlikesinden kurtulmuştur.

Türkiye Komünist Partisi'ndeki parti kuruculuğu işlerine Marat'ın değerli hizmetleri olmuştur. Defalarca partinin davasına kişisel bağlılık örnekleri vermiştir.

VI-37

Galcyan /İmza/

3nüsha.mh.

26/VI-37.

Çok gizli.
ACİL.

POLYAÇEK yoldaş.

MARAT (İSMAİL)

HAKKINDA

(Türkiye)

Dosya 11 - Türkiyeli MARAT (İSMAİL) yoldaş hakkında elinizde onu gözden düşürücü bilgiler olup olmadığını bildirirmeniz rica olunur. Kendisi Türkiye Komünist Partisi'nin KEYK Temsilcisi olarak aday gösterilmektedir.

MARAT Türktür, 1902 Rize doğumludur. Babası sultan ordusunda deniz subaylığı etmiş, İstanbul bahriye mektebinde Batı dilleri öğretmenliği yapmış, 1909'da emekli olmuştur. 1924 yılında ölmüştür. 1916'dan itibaren Marat yalnız yaşamaya ve makinist olarak çalışmaya başlamıştır. 1922 yılında TKP'ye girmiştir. 1923-1926'da KUTV'de okumuştur. 1926-1929'da ülkede yönetici görevlerinde çalışmıştır. 1929'da tutuklanmış ve ağır işkence görmüş, 4 yıl hapis yatmıştır. 1934'te parti işleri için SSCB'ye gelmiş ve 11 ay kaldıktan sonra ülkesine dönmüştür. Marat daha hapis-
teyken, 1932'de MK üyesi seçilmiştir. 1935'den Nisan 1937'ye kadar TKP Sekreterliği üyesidir. Nisan 1937'de tutuklanmasını önlemek üzere ve sağlık durumu nedeniyle bizim iznimizle SSCB'ye gelmiştir. Hâlihazırda KEYK'in emrindedir. Gorki Sok. 36 D.157'de oturmaktadır.

/BELOV/

No. 4421

27.VI-37

Bak: Z-427-428

Bu araştırmanın sonucunda Marat'ın KEYK Temsilciliği 2 Temmuz 1937'de "Uçucu Onay" ile kabul edilmiştir.

tu. Savolby

AUSZUG

aus dem Protokoll Nr. 155 der Sitzung des SEKRETARIATS
des EKKI vom 27. Juni 1937

STRENG VERTRAULICH
Zurück an Kontrolle nach Bildung
Abschriften einzulassen

14

U 1570 112 JUN 1937

Behandelt:	Beschlossen:
1. (652) Betr. Vertreter der KP der Türkei beim EKKI.	1. Sich mit dem Vorschlag des ZK der KP der Türkei, den Genossen MARAT als Vertreter der KP der Türkei beim Sekretariat des EKKI zu bestätigen, einverstanden zu erklären. (Fliegende Abstimung: Dimitroff, Florin, Gottwald, Kuusinen, Marty, Moskwitz, Pieck) Generalsekretär des EKKI: /Dimitroff./

2400°Φ. № 115 /

Sekretär des EKKI

Belov'a

01579 / 2.VII-1937

ÇOK GİZLİDİR.

Denetime iadeye tabidir.

kopyası alınamaz

7 Gün içinde iadeye tabidir!

KEYK Sekreterliği'nin
27 Haziran 1937 Toplantısının 155 Nolu Tutanağından
Ö Z E T

Görüşülen konu:

1. (652) İlgisi: Türkiye Komünist Partisi'nin KEYK Temsilcisi

Alınan karar:

1. TKP MK'nin MARAT yoldaşın Türkiye Komünist Partisi'nin KEYK Sekreterliği Temsilcisi olarak onaylanması önerisinin kabulüne.
(Uçucu onay: Dimitrov, Florin, Gottwald, Kuusinen, Marty, Moskvın, Pieck)

KEYK Genel Sekreteri: /Dimitrov/

Bu atamayla aynı tarihi taşıyan Galcyan'ın kaleme aldığı ilmühaber Marat'ın 1928'de Türkiye'ye dönerken yakalanmasının ardından ceza almaması konusuna açıklık getirmektedir.

(2)sp.

Gizli.

Marat yoldaşın tutuklanmasıyla ilgili olarak bir sohbetimizde Ferdi yoldaş bana Türk kanunlarının huduttan kaçak geçiş için ağır ceza öngörmediğini söyledi. Bu gibi durumlarda ceza 2 gün ile en çok 3 ay arasında değişiyor, üzerinde sahte pasaport bulunması durumunda ise ceza 6 ay bulabiliyor, ya da bu iş yalnız küçük bir para cezasıyla da geçirilebiliyor. Marat yoldaşın 1928 davasında niçin hafif ceza aldığını bu husus açıklıyor. Gerçi polis Marat'ı arıyordu, ama bu defa polis onu yakalayıp sıkıca Marat'a yüklenemedi, çünkü Marat Nâzım Hikmet ile birlikte tutuklanmış, SSCB'den Nâzım Hikmet ile birlikte hareket etmişti. Nâzım Hikmet ise şair olarak çok etkin biriydi. Türkiye kamuoyu Nâzım'ın tu-

tuklanması konusunda büyük gürültü kopardı. Davanın Nâzım ve dolaşısıyla Marat hakkındaki sonuçlarını bu husus ta etkiledi.

1929 tutuklaması ve sorgulamasında Marat uzun süre ve feci şekilde dövüldü, ama onun tutumu çok iyiydi. Dava İzmir'de açık yürütülüyordu. Marat mahkemede çok iyi konuştu, davayı TKP'nin propagandasını yapmak için kullandı. Öyle beklenmedik bir etki uyandırdı ki, sonra hükümet komünistlerin davalarının açık duruşmalarda görüşülmesini yasakladı. Marat ve diğer komünistlerin 1929 davası Türkiye'de komünistlerin açık yargılandığı son dava oldu.

Moskova'da bulunduğu sırada benimle yaptığı sohbetlerde Sıtkı yoldaş da yukarıdaki konularda bana yaklaşık aynı şeyleri anlattı.

2.VII-37.

Galcyan /İmza/.

KEYK nezdinde TKP Temsilcisi olarak atanmasından sonra Marat yeni bir anket formu doldurmuştur.

АНКЕТНЫЙ ЛИСТ

1. Имя, фамилия, отчество (полностью) _____

2. Дата рождения _____

3. Место рождения _____

4. Место жительства _____

5. Место работы _____

6. Место учебы _____

7. Место службы _____

8. Место жительства _____

9. Место работы _____

10. Место учебы _____

11. Место службы _____

12. Место жительства _____

13. Место работы _____

14. Место учебы _____

15. Место службы _____

16. Место жительства _____

17. Место работы _____

18. Место учебы _____

19. Место службы _____

20. Место жительства _____

21. Место работы _____

22. Место учебы _____

23. Место службы _____

24. Место жительства _____

25. Место работы _____

26. Место учебы _____

27. Место службы _____

28. Место жительства _____

29. Место работы _____

30. Место учебы _____

31. Место службы _____

32. Место жительства _____

33. Место работы _____

34. Место учебы _____

35. Место службы _____

36. Место жительства _____

37. Место работы _____

38. Место учебы _____

39. Место службы _____

40. Место жительства _____

41. Место работы _____

42. Место учебы _____

43. Место службы _____

44. Место жительства _____

45. Место работы _____

46. Место учебы _____

47. Место службы _____

48. Место жительства _____

49. Место работы _____

50. Место учебы _____

51. Место службы _____

52. Место жительства _____

53. Место работы _____

54. Место учебы _____

55. Место службы _____

56. Место жительства _____

57. Место работы _____

58. Место учебы _____

59. Место службы _____

60. Место жительства _____

61. Место работы _____

62. Место учебы _____

63. Место службы _____

64. Место жительства _____

65. Место работы _____

66. Место учебы _____

67. Место службы _____

68. Место жительства _____

69. Место работы _____

70. Место учебы _____

71. Место службы _____

72. Место жительства _____

73. Место работы _____

74. Место учебы _____

75. Место службы _____

76. Место жительства _____

77. Место работы _____

78. Место учебы _____

79. Место службы _____

80. Место жительства _____

81. Место работы _____

82. Место учебы _____

83. Место службы _____

84. Место жительства _____

85. Место работы _____

86. Место учебы _____

87. Место службы _____

88. Место жительства _____

89. Место работы _____

90. Место учебы _____

91. Место службы _____

92. Место жительства _____

93. Место работы _____

94. Место учебы _____

95. Место службы _____

96. Место жительства _____

97. Место работы _____

98. Место учебы _____

99. Место службы _____

100. Место жительства _____

AÇIKLAMA: Bütün sorulara tam ve etraflı cevap verilmelidir. Yazılanın üzeri çizilmez

ANKET FORMU

Fotoğraf

1. Müessesenin tam adı ve adresiKEYK aparatı.....

2. Aldığı görevTKPTemsilcisi.....

SORULAR	CEVAPLAR
1. Soyadı, adı, baba adı (takma adı). Herhangi bir isim değişikliği varsa eskileri ve değişme sebepleri yazılmalıdır.	İsmail (MARAT)
2. Eski (vilâyet, nahiye ve köy) ve yeni (memleket, il, ilçe, köy) mülkî taksimata göre doğum yeri ve tarihi	1902 Rize - Türkiye
3. Devrim öncesinde sosyal tabakası ve menşei (köylü, tüccar, din adamı, asker vb.)	Ordu mensubunun oğlu
4. Ebeveynleri a) Soyadı, adı, baba adı b) Sosyal tabakası ve menşei c) Gayrimenkulleri, yeri, edinme zamanı ç) Devrimden önceki işi (somut) d) Hali hazırda ne iş yapıyorlar, neredeler (adresleri)	BABASI ANNESİ Yusuf Bilen Hatice Köylü Köylü Kardeşleriyle birlikte Rize'de ev ve tarla Kocasının mülkü Emekli ordu mensubu (subay) 1924'te öldü 1920'lerde öldü
5. Mesleği veya ihtisası	Makinist
6. Milliyeti	Türk
7. Tabiiyeti (vatandaşlığı)	Türkiye
8. Medeni hali (bekar, evli, dul) Aile fertlerini sırala a) Eşinizin adı, soyadı, baba adı b) Eşiniz nerede, hangi görevde	Bekâr --- ---
9. Eşinin ebeveynleri a) Soyadı, adı, baba adı b) Devrimden önceki işleri c) Hali hazırda ne iş yapıyorlar,	BABASI ANNESİ --- --- --- --- ---
10. Sizin ya da eşinizin akrabalarından kimin oy hakkı alındı	SSCB'de akrabam yok
11. Tahsiliniz (tüm okullar ve yerleri)	İstanbul'da Rüştîye, Moskova'da KUTV
12. Hangi dilleri biliyorsunuz ve ne derecede	Türkçe, Rusça (okuma)

13. Yurt dışında bulundunuz mu, nerede, ne kadar, Rusya'ya (SSCB) geliş sebebi	Türkiye ve SSCB dışında olmadım KEYK çağırısı ve TKP MK kararı üzerine
14. Yurt dışında ne iş yaptınız, neyle geçindiniz	Parti işçisi, parti aktifi
15. Yurt dışında akraba ve yakınlarınız var mı, ne iş yapıyorlar, ne zaman ve niçin SSCB'den ayrıldılar, adresleri	Türkiye'de iki kız kardeşim var, adreslerini bilmiyorum
16. Eski ordudaki birliğiniz, son rütbe ve göreviniz neydi	Orduda bulunmadım
17. Beyaz hükümetlerin ordu ve müesseselerinde görev aldınız mı, nerede, ne zaman; Beyazların topraklarında bulundunuz mu, ne zaman nerede	Hayır
18. Yabancı misyonlarda akraba veya yakınlarınız var mı	Hayır
19. Kızıl Ordu'da görev aldınız mı, nerede, ne zaman (son göreviniz)	Hayır
20. Halihazırdaki askeri durumunuz a) K. Orduya kaydınız bekleniyor mu b) Ordu kaydınız ne zamandan, nerede c) Kaydınız silindiye, ne zaman, niçin	---
21. Parti durumunuz (RKP(b) ve RLKGB üyeliğiniz, ne zamandan, Üye kartı No.)	1922'den TKP üyesi
22. Daha önce bir siyasi partide bulundunuz mu, hangi partilerde, nerede, ne zaman, ayrılma sebebi	Hayır
23. Takibata uğradınız mı, tevkif edildiniz mi, devrimden ÖNCE ve SONRA mahkemeye verildiniz mi, cezaı ya da idari mahkumiyetiniz var mı	Türkiye'de 1928 ve 1929'da tutuklandım. Dava oldu. 5 yıl 13 gün yattım
24. Parti düşmanı gruplaşma ve fraksiyonlara katıldınız mı, ne zaman, hangilerine, nasıl? Onlardan ne zaman ayrıldınız?	Özgeçmişime bak.
25. Parti cezası aldınız mı, ne zaman, hangi teşkilatta, hangi cezayı aldınız?	Hayır
26. Şubat ve Ekim devrimleriyle iç savaşa aktif katıldınız mı, ne zaman, nerede ve nasıl	Hayır
27. Sendikaya üye oldunuz mu, hangisine (ne zaman üye oldunuz ve Üyelik Kartı No.)	Hayır
28. İkametgahınız (tam adres ve telefonunuz)	Otel LÜKS Oda No.157
29. Çalıştığınız iş ve işyerlerini ve görevleri, aynen yazınız: a) 1905'e kadar b) 1905-1917 arasında c) Mart 1917'den Ekim devrimine kadar ç) Ekim devriminden sonra ve halihazırda	1909'a kadar Rizede babamlaydım. 1910-1916'da İstanbul'da (babamın hesabına) okudum. 1916-1918'de kendim okudum ve çalıştım.
30. Son işyeriniz ve son göreviniz neydi, bu işinizi niçin bıraktınız?	---
31. Bir yerlerde ek olarak çalışıyor musunuz? Hangi işyerinde, hangi görevde?	---
32. Sizi kim biliyor ve tavsiye ediyor?	TKP MK (Sıtkı, Halim vb.)
33. Pasaport No.	---

İŞ NAKİLLERİNİZ

Sıra no	Müessesenin adı, şehir (tam)	Sıfatınız, ne zaman	Nakil nedeni
1	İstanbul limanlarında	Makinist 1918-1922	---
2	Moskova KUTV	Öğrenci 1922-1926	---
3	Adana	Parti işçisi 1926-1927	---
4	İstanbul ve İzmir	Parti işçisi 1927-1928	---
5	Hopa, Rize, Ankara	Hapis yattım 1928 – 6 ay	---
6	İzmir ve Diyarbakır	Hapis yattım 1929-1933	---
7	Moskova	Tedavi gördüm 1934-1935	---
8	İstanbul	Parti işçisi 1935-1937 5 ay	---

Aşağıdaki imzanın sahibi MARAT

.....(müessesenin adı) verdiğim işbu belgeyle, gizli evrak malumum olan ilgili kurallara uygun şekilde muamele edeceğimi ve öğreneceğim hiç bir devlet sırrını hiçbir şekilde kimseye hiçbir zaman duyurmayacağımı tasdik ve beyan ederim.

Bu yükümlülüğün tarafımda ihlâli durumunda SSCB MİK 26 Mayıs 1927 tarihli gizli kararı uyarınca dava dışı ağır sorumluluk taşıdığım malumdur.

22.VII-1937

İmza: Marat

ВОПРОСЫ	ОТВЕТЫ
26. Подчеркните из перечисленных слов, указав, какой критерий характеризует для (дети).	не подчеркиваю.
27. Правильно ли включены в составы в Домоводной и Окружающей среде в гражданский кодекс, где, где и в чем между ними различия?	не подчеркиваю.
28. Сопоставьте из списка профессионального слова, указав (при наличии в 20 ст. статьи).	не отвечаю.
29. Местонахождения (укажите адрес в 20 районе).	- "Искра" № 153.
30. Укажите название и время, что произошло, место события, участников, адрес и в какой форме: а) в 1928 году; б) в 1929 году; в) в 1930 году; г) в 1931 году; из Окружающей среды.	в 1929 г. на 1 Ряз. в здании дош. с 1928 по 1931 г. здание в здании. не отд. дош. с 1931 в 1932 г. здание в здании.
31. Какие изменения в текст исследования после публикации, какие изменения, какие изменения в текст и в текст статьи: переиздание.	
32. Расскажите из книг и статей по социологии. Какие изменения в текст статьи.	
33. Как это связано с тем же вопросом.	не отвечаю (дети, дош. и др.).
34. Не отвечаю	

ПЕРЕМЕЩЕНИЕ ПО СЛУЖБЕ

г) декабрь Октябрьский район по истечении срока.

Лето или номер	Наименование учреждения и в период (наименование)	Домашнее	С даты и по какому акту	Прочие сведения
1	Общедомовое хозяйство Москва, Мясн.	рабочий домового хозяйства	с 1917 по 1918. 1919 - 1924. с 1924 по 1928. с 1928 - 1929.	
2	Москва, Рязань, Ленинград.	домового хозяйства	с 1918 по 1929.	
3	Государственное хозяйство Москва	домового хозяйства	с 1929 по 1930.	
4	Сельскохозяйственное хозяйство	домового хозяйства	с 1930 по 1931.	

[illegible]

Marat TKP Temsilcisi olarak bir süre o zamanlar Komintern ve komünist partisi yöneticilerinin kaldığı Lüks Oteli'nde ikamet etmiş, Temmuz 1937'den itibaren 2. eşi ve kızı Jale'nin annesi olan Taisiya İvanovna SİNİTSA'nın Moskova, Tverskaya-Yamskaya Sok. No. 17, D. 23 adresine taşınmıştır. Şahsi dosyasında Moskova'da ikamet edebilmesiyle ilgili izin işlemine ilişkin belgeler şöyledir:

Gizli İşler Dairesi

Çok gizli.

ANKET²⁶ No. 001.303

1. Soyadı (takma adı) MARAT
2. Gerçek soyadı Laz İsmail
3. Şimdiki uyruğu Türkiye
4. Parti durumu TKP üyesi
5. Pasaport soyadı yok
6. Pasaporta göre uyruğu yok
7. Sovyet vizesi No. ve tarihi
verildiği yer ----
verildiği soyadı ----
SSCB'ye gelişi 26 Nisan 1937'de kaçak
8. Çalışıyor mu /okuyor mu TKP'nin KEYK Temsilcisi
9. Kaldığı adres Gorki Sok. 36, Lüks Oteli Oda 157.
10. İkamet tezkeresi hangi soyadına İkamet tezkeresinin süresini uzatınız (Marat Bostancı)

27.VII-1937

Anketi tasdik eden şahsın imzası: Galcyan /İmza/

* * *

No. G-395

Gizli

29.VII-37.

KORNİLYEV yoldaşa

Türk uyruklu MARAT Bostancı'nın ikamet tezkeresinin süresinin 6 ay uzatılması için talimatınız rica olunur.

1. Gerçek ismi - İSMAİL
2. Takma adı - MARAT
3. Uyruğu - Türkiye
4. Parti durumu - TKP üyesi
5. SSCB'ne 1937'de (26.IV-37) illegal olarak Odesa üzerinden gelmiştir.
6. TKP'nin KEYK Temsilcisi olarak çalışmaktadır.
7. İkametgahı - Gorki Sok. 36, Lüks oteli, oda No.157. ss/

BELOV /İmza/

Aslına uygundur

İmza.

²⁶ Anket Personel Şubesi ya da Gizli İşler Dairesi (GİD) sorumlu görevlisi tarafından doldurulur. Madde 7 GİD'ce doldurulur.

* * *

Marat, Türkiye'den ayrılmadan Halim'le yazışmaların gönderilme adresi olarak Taisiya İvanovna Sinitsa'nın ev adresi konusunda anlaşmış olduğunu gösteren aşağıdaki belge, Marat'ın onunla Moskova'da bulunduğu 1934-1935 yıllarından tanıştığına, hatta belki de birlikte yaşadığına işaret etmektedir. Nitekim Marat Temmuz 1937'den itibaren onun evine yerleşince Türkiye'den bu adrese gönderilecek Parti mektup, rapor ve yayınlarının da teslimi için başvuruda bulunmuştur.

Komşulara P. [Piyatnitski] yoldaşa bildirilsin

21/VII-37 İmza.

1nüsha.mh.

31/VII-37

Çok gizli.

BELOV yoldaşa

TKP'nin KEYK Temsilcisi MARAT yoldaş Türkiye Komünist Partisi MK Sekreterliği üyesi HALİM yoldaşla, legal mektup ve kitapların Halim yoldaş tarafından Taisiya İvanovna SİNİTSA adına Moskova, Tverskaya-Yamskaya Sok. No. 17, D. 23 adresine gönderilmesi için anlaşmıştır.

Bu hususun NKVD'ye bildirilmesi ve söz konusu postanın geciktirilmemesinin rica edilmesi rica olunur.

31/VII-37.

Galcyan /İmza/

Dersim İsyanı ve Marat

Marat, Moskova'ya gelişinin hemen ertesinde Türkiye'deki Dersim İsyanı'yla ilgili bir rapor kaleme aldı. Dr. Mehmet Perinçek'in *Sovyet Devlet Kaynaklarında Kürt İsyanları* (Kaynak Yayınları, İstanbul, İkinci Basım Kasım 2011) kitabında raporun Rusça ve Almanca metinleri karşılaştırılarak yapılmış çevirisi yer alıyor. 8 Temmuz 1937 tarihinde imzasız olarak hazırlanmış olan bu rapor, kısaltılarak ve belirgin bir redaksiyondan geçirilerek Komintern'in yayın organı *Rundschau*'nun 32. sayısında 29 Temmuz 1937'de Rasim Davaz imzasıyla yayınlanmıştır; el yazılı raporda yer almayan sonuç bölümü şöyle:

(...) Son isyan tamamen farklı bir karakter taşıyor. Bugün, Kemalist hükümetin enerjik reformları yüzünden kendi iktidarlarını tehdit altında

hisseden feodal unsurların umutsuz bir direnişine tanıklık ediyoruz.(...) Ezelden beri ülkenin bu köşesinin çektiği kötülük, uğursuz feodal rejimden ve sadece bu rejimin kalıntılarından kaynaklanıyor. Suçu nüfusun Kürtlerden oluştuğu olgusuna dayandırmak büyük bir insafsızlık olacaktır. Bu olguyu kanıtlamak için önyargılı iddialar aramak, sadece amaca ulaşmak için sorunun daha etkin ve amaca uygun şekilde çözülmesine yönelik çabaları zayıflatmaya hizmet eder. Bu amaç, siyasal inançlarından bağımsız olarak bütün Türkler için birdir: Bağımsızlığı ve millî birliği sağlamlaştırmak ve ülkenin bütün nüfusunun refahını sağlamak. (...)

Dersim'in on binlerce nüfuslu halkıyla ilgilenmek ve bu halka sistemli bir şekilde yardım etmek gerekir. Bu halkı yerinden oynatmak ve ülke içinde dağıtmak yanlış olur. Kuşaklardır insanca yaşamanın ne olduğunu bilmeyen bu talihsiz insanlar, yeterli toprağa ve onu işlemek için araçlara sahip olmalıdır. Millî görenekleri ve dilleri çerçevesinde uygan bir yaşam kurmaları için onlara yardımcı olunmalıdır.

Ancak bu şekilde, bu yüz bin insanı, Türkiye'nin millî bağımsızlık davasına kazanmak ve ülkenin iktisadî bağımsızlığının inşası ve sağlamlaştırılması için seferber etmek mümkün olabilir.

Bu uzun raporun transliterasyonunu tam metin olarak aktarıyoruz:

Dersim'de yeni bir irtica hareketi oldu, yeni bir Kürt isyanı koptu. Gerek gazetelerin ve gerekse Büyük Millet Meclisi'nde Başbakan İsmet İnönü'nün izahatlarından anlaşılıyor ki, irticai isyan hareketi 1937 yılının Nisan ayı içinde parlamıştır. İsyân hareketine 25-30 bin kişi katılmıştır. İsyân hareketine katılanların birçoğu hükümet kuvvetlerine teslim olmuşlarsa da, hâlâ daha Dersim'in yüksek dağlarında, yalçın yamaçlarında ve derelerinde çarpışan asi kuvvetler mevcuttur.

Dersim mıntıkası Anadolu'nun doğu tarafına düşer. Bu mıntıkanın doğusunda Muş - Bingöl, batısında Malatya, şimalinde Erzincan, cenubunda Elaziz vilayetleri vardır.

Mesaha-i sathiyesi 6300 kilometre murabbadır. Nüfusu 75.000 deniliyorsa da, 100.000'i bulur. Dilleri Kürtçedir. Halkın çoğu Zaza'dır.

Dersim dağlık bir arazidedir. Dağların yüksekliği 4.000-5.000 metreyi bulur. Sarp vadilerden, derin yamaçlardan müteşekkil bir topografisi vardır. Orman ve dereleri bolcadır. Bu arazinin 7'de 5'i dağlık, kayalıktır. Arazinin 7'de 1'i ekilmeye yarar. Ziraat mahsullerinden arpa, darı yetişir. İptidai şekillerde arıcılık yapılır. Pek cüzi miktarda tütün yetiştirilir. Asıl başlıca ekonomi çobanlıktır. Keçi, davar, koyun yetiştirilir.

Dersim'de muntazam yollar yoktur. Bütün yollar patikalardan ibarettir.

Pazar münasebetleri – mübadele münasebetleri pek az inkişaf etmiştir. Dersim’de geçer akça eski gümüş paralardır. Kâğıt para ancak kaza merkezlerinde tedavül eder ve vergi vermek için halkın elinde bulunur.

Dersim’de yetişen mahsuller: keçi kılı, deri, ceviz, yağ vs. Elaziz veya civar pazarlara pek cüzi miktarda indirilir. Bu ticaret de daha ziyade yerli ağaların alışverişiyle uğraşan tefecilerinin elindedir. Taşralı tüccar veya celep oraya mal gönderemez yahut oradan mahsul ve davar toplayamaz. Çünkü, daima soyulur. Yabancı tüccar, soyulmadan burada alışveriş edebilmesi için, muayyen mıntikalara hâkim aşiret reislerine, beylere adeta bir “yer bastı” parası vermesi gerek.

Dersim halkı, pek çok küçük küçük aşiretlere ayrılmıştır. Mesela: “Koçuşağı, Resikuşağı, Haydaranlar, Arıllılar, Demnanlar, Bahtiyarlar ve ilh. gibi.” Bu aşiretlerin başlarında ya bir mürteci şeyh, ya bir ağa, ya bir bey vardır. Bütün aşiretler silahlıdır. Silahlı kuvvetler, aşiret reisinin emri altındadır.

Dersim’de devlet otoritesi ve hükümet cihazları görünüşte mevcuttur. “Derebeyliğin en iptidai şekilleri burada devlet nüfuzunun ve idare aparatlarının kurulmasına engel olmuştur.”

“Dersim kendi içinde feodalite sistemi ile yaşayan derebeyi kılıklı ağalara bağlı bir yerdir... Bu mıntıkada bütün topraklar ve mahsuller ağaların, şeyhlerin elindedir. Emek sahiplerinin elinde ancak ölmeyecek kadar bir mahsul kalır... Geriye kalanı, arslan payını şeyh ve ağa alır... Dersimlinin tarlası, hayvanı, malı, mülkü, karısı, çocuğu ağanın tasarrufuna bağlı metallerdir... Çiftçilik ile uğraşan halk (müstakbel köylüler) her an soyulmak tehlikesinde oldukları için bunlara (ağalara, şeyhlere, beylere) vergi verirler.” (Bu satırlar gazetelerden alınmıştır.)

Hükümetle halk arasındaki münasebetlerde bağ vazifesini daima ağa görür. Bu suretle halk, hükümet cihazlarıyla doğrudan doğruya değil, dolaşısıyla münasebette bulunur. O, bu sahada da daima ağaya bağlıdır.

Dersim’de, talan ve plačka pek taammum etmiştir. Plaçkacılık yapanlar muayyen bir bey veya ağanın namına iş görürler. Soygunculuk aşiretler arasında olduğu gibi Dersim’e civar kazalara da baskınlar yapılır. Mesela: 1932 Dersim eşkıyalarının civar kazalarda yaptıkları soygunların tutarı resmi bir istatistiğe göre 160.000 lirayı bulur.

Aşiretler, kendi aralarında şiddetli kan davaları güderler. Birbirlerini talan etme yüzünden pek çok çarpışırlar. Fakat, bütün bunlara rağmen harice karşı, hükümet kuvvetlerine karşı aşiret reisleri daima birleşirler.

Dersim, şimdiye kadar hiçbir zaman doğru dürüst hükümete ne asker ve ne de vergi vermiştir. Vergi ve asker, daima ağalar, şeyhler vasıtasıyla ve muayyen pazarlıkla kesim şeklinde alınmıştır. Vergiyi “kesim” şeklinde

vermek, asker vermemek, silah vermemek, eşkıyayı himaye etmek ağa-
nın menfaatine göre olmuştur. Ağa, bey köylüden, halktan istediği gibi,
istediği kadar vergi topluyor. Bunun ancak küçük bir kısmını hükümete
veriyor. Asker veriyor. O, asker kaçağını kendisine silah kuvveti yapıyor.
Eşkıyayı tutuyor. Çünkü, bu kuvvet onun için bir gelir menbaıdır.

Halk ağaların, beylerin, şeyhlerin, seyitlerin tahakkümü altındadır. Halk
kapkara cahildir. Seyitler binbir türlü hurafelerle, kör inançlarla, batıl iti-
katlarla cahil halkın kafalarını doldurmuşlardır. İptidai bir aşiret hayatı
süren, derebeylik münasebetlerine bağlı bulunan cahil ve geri halkın ta-
assup ve kör inançlarını bu seyitler, beylerin lehine ve kendi çıkarlarına
pek kolayca kullanıyorlar.

Dersim'de pek çok isyanlar olmuştur. Sultanlık zamanında, İttihatçılar
devrinde, şimdiki Cumhuriyet kuruluşunda bu isyanların ardı arası ke-
silmemiştir. Dersim beyleri -hele Hozat, Pertek, Ovacık beyleri- daima
sultanlık idaresiyle, İttihatçılar hükümetiyle uzlaşmışlardır. İttihatçılar,
Dersim eşkıyasını Ermenilerin katliamında bir alet olarak kullanmışlar-
dır. Cumhuriyetin ilk zamanlarında Dersim beylerinden Diyar Ağa'yı
Büyük Millet Meclisi'nde mebus görürüz.

Dersim, ne 1925'teki mürteci Şeyh Sait isyanına, ne de 1930'daki irticai
Ağrı hareketine iştirak etmemiştir.

Dersim'de patlak veren isyanların pek çoğu: ya bir vergi tahsildarını vur-
mak, ya asker kaçağı toplamak isteyen jandarmaya ateş etmek, yahut soy-
gunculuk yapan eşkıyayı tedip etmek için gönderilen hükümet kuvvetle-
riyle çarpışmak yüzünden çıkmıştır.

Bu hallerin hepsinde ağa ile halk, beyle köylü daima bir olabiliyor; aşiret-
ler hükümete karşı tek cephe kesilebiliyor.

Fakat, her seferde bu biçim birleşmeler fakir ve ezilen halkın kötülüğüne
olmuştur.

Şimdiye kadar bu gibi isyanlara karşı ne yapıldı?

Bir "sel seferi" açılırdı. Yani, Dersim'in kaza ve nahiye merkezlerine kadar
girebilen tedip kuvvetleri gönderilirdi. Tenkil kuvvetleri girebildikleri
yerlerde köyleri yakar, biraz silah toplar, ele geçen halktan kimseleri asar
ve "asayiş berkemâldir" raporuyla kumandan geriye döner. Fakat, böyle
tenkil seferlerine çıkan kumandanlar, daima işin sonunu Dersim beyi ile
tatlıya bağlar: Hükümet beyle, aşiret ağası hükümetle anlaşır! Bunlardan
gayri "hükümetin sel seferi"ne karşı sarp dağlara çekilen isyan kuvvetleri
daima sapasağlam kalırdı. Bütün kopan isyanlarda hükümet beylere, aşi-
ret reislerine karşı cezrî bir harekette bulunmamıştır.

Cumhuriyet devrinde kopan bu nevi isyanlara karşı (1926, 27, 28, 29, 30,

33 isyanlarına karşı) tedip ve askeri harekât da hep bu şekilde olmuştur. Ve daima beylerle uzlaşma şeklinde bitmiştir.

İsmet İnönü hükümeti 1935'te Dersim meselesini biraz daha cezri bir tarzda temizlemeye koyuldu. Bu maksatla: "Dördüncü Umum Müfettişlik" idaresi kuruldu. Bu müfettişliğin idari ve mülki hudutlarına Tunceli dendi. Burası için bir ıslahat ve idari program çizildi. Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla, fevkalade salâhiyetli askeri bir general "Umum Müfettiş" tayin edildi. Hususi, adli tedbirler alındı. Tasdik edilmesi Millet Meclisi'ne ve Cumhurreisi'ne ait olan idam cezalarının tasdiki bu mıntıkada Umum Müfettişe verildi. Derpiş edilen idari tedbirlerle:

Dersim'de mektep, yol, köprü, kışla ve sık sık karakollar kurulmaya, askerlik ve vergi işleri sıkı tutulmaya başlandı. Dersim şeyhlerini, beylerini, aşiret reislerini batı vilayetlerine (bilhassa Trakya'ya) yerleştirmek işine girişildi. Hatta bunların bir listesi hazırlandı. Bunlardan başka, Hükümet Meclis'ten şu kararı çıkarttı:

1. "Devlet, aşireti hükmî şahıs olarak tanımıyor. Bu hususta herhangi bir hüküm, vesika ve ilam da bulunsa tanımıyor."
2. Aşiret reisliği, beyliği, ağalığı, şeyhliği kaldırılıyor.
3. "Herhangi bir hüküm veya vesika ile veya örf ve âdetle aşiretlerin şahıslarına veya onlara izafetle reis, bey, ağa ve şeyhlerine ait olarak tanınmış kayıtlı ve kayıtsız bütün gayri menkuller devlete geçiyor."

Bu suretle Dersim aşiret ağalarının elinde bulunan halkın malı tapu idareleri tarafından tespite başlanıyor.

Tam ve cezri olmamakla beraber, alınan bu son tedbirler Dersim beylerini ve reislerini ayaklandırdı. Böylece bu ayaklanış Dersim'de şimdiye kadar vukua gelmiş olan isyan hareketlerinden bambaşka bir mahiyet aldı.

Daha üç ay evvel isyan emareleri baş vermiş bulunuyordu. Beyler ve aşiret reisleri halk arasında tahrikâta giriştiler. Dördüncü Müfettişliğin icraatına karşı halk içinde şu şiarları yaydılar:

"Ey Dersimliler! Nasıl oluyor da sizler üç yüz seneden beri kimseye teslim olmadığınız halde askersiz, leşkersiz gelen Hüseyin Abdullah Paşa'ya teslim oluyorsunuz... Hükümetin elinde asker yoktur... Hem Hükümet buraya asker sevk etmeye kalkışırsa İngiliz ve Fransızlar derhal ilan-ı harp edecekler ve bizi kurtaracaklar. Araplar da bizimle beraberdir."

Bu arada Cenuptan dört komiteci (herhalde Hoybuncu? olacaklar) Dersim'e geliyor, Pertek kazasında 7 kadar mühür kazdırıyorlar. Yani yedi kadar aşiret namına propaganda kâğıtları basıyorlar demek. Bununla görünüyor ki Türkiye'nin cenup hudutlarının öte tarafına geçmiş olan mürteci beyler, ağalar, Dersim beylerinin memnuniyetsizliklerinden is-

tifadeye kalkıyorlar. Dersim'i irticanın bir iç kalesi halinde kullanmak istiyorlar.

İş bu kadar azınca Dersim beyleri Tunceli valiliğine şu teklifleri yaptılar:

1. Dersim'de karakollar, kışlalar, köprüler, mektepler kurmayacaksınız. Yollar yapmayacaksınız.
2. Yeniden nahiye ve kaza merkezleri vücuda getirmeyeceksiniz.
3. Silahlarımıza dokunmayacaksınız.
4. Biz, her zamanki gibi kesimle, pazarlıkla vergi vereceğiz.

Halkı arkalarından sürüklemek maksadıyla, beyler bu tekliflerine reislik ve saire unvanlarının likide edildiğini, aşiret namına üzerine oturdukları gayri menkullerin devlete mal edilmekte olduğunu, başka vilayetlere nakledileceklerini koymuyorlar.

İlk kıvılcım Nisanda çıktı. Şeyh Hasan kolunun başı ve Koçuşağı'nın reisi Seyit Rıza'nın adamları "İn" karakolunu basıyorlar ve bir askeri öldürüyorlar. (.....)'de bir köprüyü de yıkıyorlar.

Vaziyet bu şekli alınca, hükümet Dersim'de tam bir operasyon hareketi yapmaya karar verdi. Elaziz garnizonu bütün cüz-i tamlarıyla Dersim üzerine sevk edildi. İki askeri kol; biri Nazımiye'den, diğeri de Mazgirt üzerinden toplu bir hareket yaptılar. Bütün stratejik noktaları tuttular. 700 kilometrelik bir çember vücuda getirildi. Harekâta tayyare filoları iştirak etti. Harekât-operasyon pek güç yürüyor. Dersim'in topografisi asilere yardım ediyor. Hükümet kuvvetleriyle asiler arasında yine harpler oluyor. İsyancıların son çıktıkları yerler:

1. Kutu Deresi
2. Sultanbaba Dağı
3. Kızıldağ'dır.

Buralar yüksek, sarp, yalçın ve geçilmesi zor yerlerdir. Haziranın 25'ine kadar bu yerlerde çarpışan asilerin yekûnu 10.000'i buluyordu.

Çıktıkları yerler yüksek, sarp, yalçın, geçilmesi zor yerlerdir. Haziranın 25'ine kadar bu yerlere çekilip çarpışan asilerin yekûnu 10.000'i buluyordu.

Zayiat ve telefât hakkında kati bir şey verilmiyor. Yalnız, İsmet İnönü'nün Meclis'te verdiği izahata göre, şimdiye kadar hükümet kuvvetlerinin verdiği zayiat 13 ölü ve 18 yaralıdır. Bu rakamlar hiç de doğru değildir. Harekâtın genişliğine ve çarpışmalara göre gösterilen rakamlar hiç de recededir.

İngiliz istihbaratı asilerin şimdiye kadar 5.000 telefata verdiğini yazıyor. Bunun da sıhhati malum değildir. Yalnız çıkan neticeler şudur ki, her iki taraftan da zayıf vardır.

Yani, mürteci Dersim beylerinin kaldırdıkları irtica isyanında Kürt köylüsünün, Dersimli fakir ve emekçi halkının, asker Türk köylüsünün ve halkının kanları akmıştır.

Türkiye halkının, Dersimli Kürt köylüsünün canlarına, mallarına mal olan bu irtica isyanının sonunu hükümet nereye bağlıyor; ne gibi tedbirler alıyor:

1. Dersim'de yol, köprü, mektep, kışla, karakollar yapılacak.
2. Askerlik ve vergi işleri düzene konacak.
3. Ağalık, beylik, şeyhlik kökünden kaldırılacak.
4. Bütün zorbaların malları devlete geçecek.
5. Dersim tamamıyla boşaltılacak (memnu mıntika haline konacak) Bakanlar Heyetinin kararı olmadan orada kimse oturamayacak. Dersim'i eşkıyalık yatağı haline getirenler Garp vilayetlerine sürülecek.
6. Memleketin diğer yerlerine sürülecek olanlar ev ev, ayrı ayrı yerlere ayrı ayrı yerleştirilecektir.

Görülüyor ki, bu kadar can ve mal pahasına Türk halka ve Kürt köylüsüne oturan bu külfetlerden sonra bile Hükümet: irtica isyanını kaldıran ele başı beylerin, şeyhlerin mallarının fakir halka verilmesini mevzu bahis etmiyor.

Marat²⁷

Yurtdışı görevi

Marat, TKP Temsilciliği görevine getirildikten çok kısa bir süre sonra görevli olarak Fransa'ya gitmiştir. Dr. Şefik Hüsnü'nün Paris'te bulunduğu bir dönemde yapılan bir yolculukla ilgili gerek kendi anlatımlarında, gerekse şahsi dosyasında herhangi bir açıklama, ayrıntı yoktur. Bu yolculuğu yaptığına ilişkin belgeler şöyledir:

No. 4/2227

Gizli.

31.VII.1937.

Kornilyev yoldaşa

MARAT BOSTANCI'ya çıkış izni verilmesi rica olunur.

27 RGASPI, fon 495, op.299, d. 57, yaprak 34-40 [Eski Türkçe].

1. Gerçek soyadı - LAZ İSMAİL
2. Takma adı - MARAT BOSTANCI
3. Uyuğu - Türkiye
4. Parti durumu - 1922'den TKP üyesi
5. SSCB'ne 1937'de illegal olarak gelmiştir.
6. KEYK'in çağrısı üzerine çalışmak için gelmiştir.
7. ALLİ EFENDİ ATRABİH adına bir Filistin pasaportuyla çıkış yapacaktır.

SE/Z

İmza.

Aslına uygundur. İmza.

6/VIII-37'de çıkış yapmıştır.

* * *

No. 290

Gizli.

5/VIII.1937.

RKP(b) MK SEKRETERİ

N. İ. YEJOV yoldaşa

30 günlük çıkış-çıkış vizesi verilmesi rica olunur:

1. ALLİ EFENDİ ATRABİŞ - takma adı - MARAT BOSTANCI

gerçek soyadı LAZ İSMAİL,
1922'den TKP üyesi

KEYK elemanı.

Görevli olarak geziden dönmektedir.

Vizenin PARİS'e
gönderilmesi rica olunur.

SE/Z

M. A. MOSKVİN /İmza/

Aslına uygundur /İmza/

17/VIII-37'de izin verilmiştir.

İmza.

* * *

GÖNDERME BELGESİ

1. Gönderilenin soyadı (takma adı)	MARAT
2. Yolculuk belgesi	FİLİSTİN Pasaportu No. 70306
Pasaport soyadı	Alli Effendi Atrabiş
Kayıt: ---	
3. Kimin hesabına gönderilmektedir	KEYK
Aldığı para miktarı	3.000 fr + 860 şekel
4. Kendisine hangi bağlantı verildi	Türkiye Komünist Partisi
5. Nereye ve ne zaman bildirildi	---
6. Ulaştığının teyidi için Moskova adresi Mezis	(Kart postal, zarf içinde,
metinsiz, tarih var)
7. Güzergâh	Moskova -Vel.Luni - Riga
- Stokholm - Kopenhag
- Amsterdam - Paris (sanga)
8. Alınan bilet	Moskova - Stokholm
9. Hangi belgeleri alındı	---
10. Giysi ve bagaj kontrolü sonucu	Yeterli
11. Destekçinin teyidi	K. Tumm /İmza/
5.VIII.1937.

Kayıt:

Ulaşma kaydı : Marat yoldaşın --- tarihinde bildirdiğine göre,
MARAT yoldaş PARİS'e 7.VIII.1937'de ulaşmıştır.

İmza

16.VIII.1937.

Ön sayfadaki pasaportu, nüfus tezkeresini ve bağlantı adresini aldım.

Aldığım belge, güzergâh ve yolda davranış kuralları hakkında yeterli talimat verildi.

- 1) Gizlilik kurallarına uyacağımı, bana verilen bağlantı adresi, pasaport ve yolculuk şekli hakkında kimseye bilgi vermemeyi;
- 2) Güzergah sonuna varır varmaz pasaportu teslim edeceğimi;
- 3) Yolculuk boyunca mütevazı davranacağıma, kimseyle tanışmamayı ve diğer yolcular arasında hiç bir şekilde göze çarpmamayı

taahhüt ederim.

Gönderilenin imzası: Marat

5.VIII.1937.

Atatürk'ün ölümü ve TKP

Atatürk'ün ölümüyle ilgili olarak İ. Erdem imzasıyla Komintern'in yayın organı *Rundschau*'nun 57. Sayısında 24 Kasım 1938'de Almanca yayınlanan "Türk Halkı Cumhuriyetin Bağımsızlığının Bekçisidir" başlıklı yazının Rusça aslından eksiksiz çevirisini Dr. Mehmet Perinçek yayınladı²⁸. RGASPI fon 495, op. 11, d. 393, sayfa 99-102'de bulunan Rusça daktilo metnin çevirisi şöyle:

10 Kasım günü çağımızın en büyük insanlarından, bağımsız ve ileri-
ci yeni bir Türkiye için savaşan, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ve ebedi
Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk vefat etti.

Türkiye'de onun ismini bilmeyen tek bir insan yoktur. O, 1919-1922 yıl-
ları arasında emperyalist işgalci orduların akınlarına karşı Türk mille-
tinin millî kurtuluşu için muzaffer savaşı yöneten ve büyük reformlar,
barış ve cumhuriyetçi, özgür ve bağımsız Türkiye için içerideki gericilerle
kahramanca mücadele eden yüce komutandır.

Türk halkının onurlu evladı olarak, daha emperyalist savaş esnasında
emperyalizmin getirdiği köleliğin ve sömürünün korkunçluğunu görerek
Türk halkının kaderini küstahça belirlemeye yeltenen Alman komutasına
ilk o karşı çıkmıştır. Türk halkının özgürlüğüne ve huzurlu yaşamına
el uzatan Alman emperyalizmine ve ajanlarına karşı halkın duyarlılığını
keskinleştirmiştir.

O, Türk halkının kara yobazlığın, kanlı saltanat ve hilafet rejiminin tas-
fiyesi, Türk kadınının eşitliği, dinin devletten eğitimin dinden ayrılması,
yeni Latin alfabesi ve okuryazar oranının yükseltilmesi ve Türkiye sana-
yisinin inşası için verdiği mücadeleye önderlik etmiştir.

Cumhuriyet döneminde elde edilen bir dizi başarıya rağmen emperyalist-
ler, özellikle de Alman faşistleri, vatanımızı esaret altına alma, bağımsız-
lığına son verme, maceracı savaş siyasetlerinin yörüngesine çekme ve ülke
içerisindeki belirgin konumlarını koruma planlarından vazgeçemediler.
Onlar, ülkemizdeki kara yobaz vatan hainleri olan eski feodallerin, ya-
bancı sermayeye bağlı büyük kapitalistlerin ve bir araya gelmiş toplumun
döküntülerinin arasında kendilerine dayanak buldular. Alman faşizminin

28 *Bilim ve Ütopya* dergisinde yayınlanmış bu makalenin tamamının dijital kopyası: https://www.academia.edu/30216958/TKP_nin_Atat%C3%BCrk_ve_10_Ka%C4%B1m_de%C4%9Feriendirmesi.

ve ajanlarının entrikaları, daha şimdiden ülkemizin üstüne kara bulutlar getirdi. Bu bulutlar, Türk halkının bağımsızlığını, özgürlüğünü ve huzurunu, şanlı Atatürk'ün ve yakın silah arkadaşı İsmet İnönü'nün önderliğinde büyük kahramanlıklarla ve fedakârlıklarla elde edilen her şeyi halkın elinden almakla tehdit etmektedir.

Ama gericiler nasıl bu kadar güçlenip Türk halkının kazanımlarına tehdit olabildiler?

Gerçekten halkçı bir politika, gericiliğin başını kaldırmasına asla izin vermez ve Cumhuriyet düzeninin korunması için kitleleri ve halkın her kesimini birleştirdi. Ancak pratikte Atatürk, halkın gücünü zayıflatacak ve gericiliğin konumunu güçlendirecek bir siyasetin yürütülmesine müsamaha gösterdi. Bu siyaset, gericilerin işçi ve köylülere, demokratik unsurlara karşı çıkmasını kolaylaştırdı. Halkın demokratik hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması, işçi örgütlerinin yasaklanması, işçi hareketi ve Komünist Partisi üyelerinin takibatı, demokratik basınının takibatı, bütün bunlar, ülkenin ilerici güçlerini, yani vatanımızın bağımsızlığı için savaşanların gücünün zayıflamasına yol açtı ve düşman gericileri kuvvetlendirdi.

Burada Atatürk'ün Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesindeki tutarsızlık ve olumsuz yönü görülmektedir.

Atatürk döneminde yürütülen bütün bu siyasete bağımsızlık davasına düşman güçler neden oldu. Bu durumu gericiler, Türk halkını bölerek ve demokratik, özgür halk hareketini bastırarak Türk halkının elde ettiği bütün kazanımları kanlı, emperyalist saldırganlara satmanın zeminini hazırlamak için her şekilde kullanmaya kalktılar.

Biz, Türk komünistleri, Türk halkının onurlu ve sadık evlatları olarak bu tehlikelerin kesin olarak farkındayız. Bizim yerimiz, tüm milletle ve millî kurtuluş mücadelesinin kazanımlarını savunmaya ve geliştirmeye hazır olan Halk Partisi'nin üyeleriyle omuz omuza gericilikle ve emperyalizmin ajanlarıyla yürütülen savaşın en ön saflarıdır.

Kemal Atatürk, daha 1927 yılında Türk gençliğine Türkiye'nin bağımsızlık ve bütünlük mücadelesinin bayrağını sebatla taşıması öğüdünü verdi ve vatanımızın bağımsızlığını ona dayanarak elde ettiği ve güçlendirdiği SSCB'nin uzattığı dost eline sıkıca sarılmak gerektiğini sıkça hatırlattı.

Bu öğüt, her onurlu Türkü fedakârca ve kararlılıkla bağımsızlık, refah, barış ve Türk halkının özgürlüğü için mücadele etmekle vazifelendiriyor. Atatürk, Cumhuriyet Halk Partisi'ni kurdu ve onun amblemine vatanımızın gelişme yolunu gösteren Altı Ok'u koydu: Devrimcilik, Halkçılık, Devletçilik, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Laiklik. Türk komünistleri, Halk Partisi'nin bu Altı Ok'unu ve Cumhuriyetin anayasasının temel-

lerini daha yükseğe ve daha ileriye taşımak üzere kabul etmeye hazırdır. Türk halkı, yeni Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den nasıl bir politika beklemeye hakkına sahiptir? Kendi çıkarlarına uygun, iç gericiliğin ve faşist saldırıların sinsi planlarına son veren, aynı zamanda işçilere, köylülere ve aydınlara, tüm halka, vatanımızın bağımsızlığını korumak, Cumhuriyet rejimini güçlendirmek ve geliştirmek için demokratik özgürlükler veren bir politika beklemek onun hakkıdır.

Türk komünistleri, bütün halkla beraber tüm enerjisiyle hükümetin gerici- lere karşı, faşist saldırıların entrikalarına karşı vatanımızın bağımsızlığını koruma, ekonomik ve kültürel gelişimi, demokrasinin ve özgürlüklerin ilerlemesi, büyük Sovyetler Birliği'yle ve barış, kültür, gelişim için savaşan tüm halklarla dost ilişkilerin kurulması yönündeki bütün eylemlerini destekleyecektir.

Türk komünistleri, vatanımızı seven ve vahşi emperyalistlerin kölesi olmak istemeyen Türklerin bütün gücünü birleştirmesi, Alman faşizminin ajanlarının, gericilerin, vatan hainlerinin ve teslimiyetçilerin entrikalarına kökten son vermek, kanlı vahşi yaratıkların vatanımıza karşı yaptıkları alçak planları bozmak ve Türk halkının özgürlüğüyle bağımsızlığını korumak için mücadele edecektir.

Aile ilişkileri

Marat ile ilgili 1938'den itibaren doldurulan ilmühaberlerde 1942 yılına kadar ikametgâhı olarak karısının evi gösterilmiştir.

27.XI-38.

2nüşa.ak.

İ L M Ü H A B E R

Gizli.

MARAT (Laz İsmail, Bostancı, İbrahimov, Bilen) 1902'de Türkiye'de, Rize şehrinde bir küçük burjuva ailesinde dünyaya gelmiştir. Babası 19 yaşında sultan ordusuna alınmış ve 40 yıl kadar askeri hizmette bulunmuştur. Önce sıra askeriye, sonra terfi etmiştir. 40 yıllık askeri hizmet süresinin 20 yılını deniz subayı olarak İstanbul bahriye mektebinde İngilizce öğretmeni olarak geçirmiştir. 1909'da emekli olmuş, emekli maaşıyla geçinmeye başlamıştır. 1924 yılında ölmüştür. MARAT 1916'da babasıyla ilişkisini kesmiş, İstanbul'da meslek lisesine yazılmış ve geçimini kendi sağlamaya başlamıştır. Meslek lisesini bitirdikten sonra şoför ve makine uzmanı olarak çalışmıştır. 1922'de TKP'ye girmiştir. 1922 yılı sonunda TKP tarafından SSCB'ye gönderilmiş, KUTV'a kabul edilmiş ve 1926'da KUTV'u bitirmiştir. KUTV'dayken RKP(b) üyeliğine

devredilmiştir. RKP(b) hücre bürosu üyesi ve ulusal grup parti sekreterliği yapmıştır.

1926'da Adana vilayet komitesi sekreteri olarak Türkiye'ye dönmüştür.

1927'de savaş yürüttüğü likidatör MK dağıtıldıktan sonra yeni MK'ye sekreter atanmıştır.

1928'de hududu kaçak geçişten ötürü 4 ay hapis yatmıştır.

1929'da ele verilmiş, poliste bir ay boyunca feci şekilde dövülmüştür. Ardından 4 1/2 yıl hapis ve sürgün cezasına mahkûm olmuştur. Cezasının tamamını yatmış ve 1933'te salıverilmiştir. Hapiste ve sorgulamalarda iyi tutum sergilemiştir. 1932'de hapisteyken MARAT parti konferansında MK üyesi seçilmiştir.

1935'te MARAT parti işleri için SSCB'ye gelmiş, birkaç ay sonra ülkesine dönmüş ve MK sekreteri görevini yapmıştır.

22 Nisan 1937'de MARAT ağır hasta ve polisçe yakalanmak üzere olduğu için KEYK'in izniyle tekrar SSCB'ye gelmiştir. Tutuklanması durumunda 5 yıl hapis tehlikesiyle karşı karşıyadır.

1937 Haziranından beri KEYK aparatında TKP temsilcisi olarak çalışmaktadır.

KEYK Personel Şubesi Asraportörü /MORDVİNOV/

Adres: Sadovaya. Zemlyanoy val 21/23, D. 2. Karısında kalıyor.

Marat'ın anketlerde ilk eşim olarak ifade ettiği Taisiya İvanovna Sinitsa'dan 1938 yılında kızı Jale doğmuştur. Eldeki belgelere göre bir süre annesiyle birlikte Moskova'da yaşayan Jale, daha sonra bir dönem Baytar Salih Hacıoğlu'nu eşi Sabiha Sümbül ile birlikte bulunmuştur. Sovyet Kızılhaç teşkilâtının aşağıda ayrıntılarını vereceğimiz bir rapora göre 1960 yılında Jale hemşirelik yapmaktadır.

Marat kızı Jale ile

Marat, 1942 yılı sonlarında, Elektrikçi Nuri ile birlikte Moskova Radyosu Türkçe yayınlarında çalıştığı Niko Sinkeviç'in Dimitrov'a yaptığı ahlâkî bir şikâyet çerçevesinde uzun süreli bir soruşturma geçirmiş ve sonuçta ağır bir cezaya çarptırılmıştır. Türkiye'ye partiyle ilişki kurma göreviyle gönderilmek üzere özel eğitimden geçirilen, ancak bu göreve uygun olmadığına karar verilen Niko Sinkeviç, 1937'den beri birlikte yaşadığı Bulgar siyasal göçmenlerinden, partisinden uzaklaştırılmış Mara Kolarova'nın Marat tarafından baştan çıkartıldığını ve aile ilişkilerinin bozulduğunu belirterek, bu durumla ilgili gerekli işlemin yapılmasını Dimitrov'a yazdığı 17 Aralık 1942 tarihli dilekçeyle talep etmiştir. KEYK Teşkilât Komitesi üyesi Belov, Pliyşevskiy ve İvanova yoldaşların Sinkeviç, Kolarova, Marat ve Georgieva yoldaşlarla yaptığı görüşmenin kaydında, Marat karısıyla ilişkisi ve Kolarova ile birlikteliği konusunda şöyle diyor:

2. Karınızla ilişkilerinizin çözümü sorunu ne durumda?

Karımla ilişkilerimiz öyle ki, çoktandır onunla karı koca hayatı yaşamıyoruz. Biz şöyle anlaştık: O çocuğu yanına alacak, ben ise, yapabilirsem, çocuğun terbiyesinde yardımcı olacağım. Ben çocuğa mektup yazıyor, her ay 1.000 Ruble para gönderiyorum. Karım bana niçin kendisine mektup göndermediğini yazdı. Bir süre önce oraya yoldaşlar gitti, onlar vasıtasıyla çocuğa ve annesine kimi eşyalar gönderdim, aramızdaki ilişkiler çoktan düzenlenmiş durumda. Olup bitenlerden sonra kendisine yazdım.

3. *Yani Siz onun artık karınız olmadığını beyan ediyorsunuz, öyle mi?*

Evet. Çoktandır, 4 yıldır aramızda her şey bitti. Ama çocuğa yardım konusuna gelince, ben her zaman yardım ettim ve edeceğim.

4. *Kolarova size gelince mi evlenmeye karar verdiniz?*

Bizim ilişkilerimizi o Size anlatmış. Sinkeviç ülkeye gitmeye hazırlanırken, kendisine bunu söyledim. Kolarova ile ilişkilerimiz onunla meşgul olmaya başladığım zaman başladı. O Sinkeviç'e kendisini kocası saymadığını açıkça söylüyordu. Ben, madem ki bu yoldaş bizde çalışıyor, o da ben de parti üyesiyiz, böyle bir şeye izin verilmemeli görüşündeydim.

Kolarova, Engels'ten döndüğünde Sinkeviç onu evden kovdu. Kolarova bana sokağa düşmekten başka çıkar yolu olmadığını, kendisinin serbest bir kadın olduğunu ve istersem, birlikte yaşayabileceğimizi söyledi. Kolarova bunu belki yakışık almaz sayacağımı, ne de olsa parti temsilcisi olduğumu da söyledi; bunu defalarca vurguladı.

5. *Anlaşıldığı kadarıyla, Kolarova Size birlikte oturmayı kendisi önermiş, öyle mi?*

Evet, bizim birlikte yaşamımızı o kendi söyledi.

KEYK Teşkilât Komitesi bu soruşturmanın ardından 1 Şubat 1943 tarihli aşağıdaki raporu kaleme almış ve KEYK yönetimine aşağıdaki cezalandırma önerilerinde bulunmuştur.

G. M. DİMİTROV yoldaşa

22 Aralık 1942 tarihli talimatınız doğrultusunda Heyetimiz A. Sinkeviç yoldaştan adınıza gelen dilekçede bildirilen olguları inceleme çalışması yapmış ve 30 Ocak 1943 tarihli oturumunda, toplanan bilgi ve belgeleri değerlendirmiştir.

İnceleme çalışması Sinkeviç, Marat ve Kolarova yoldaşlarla dört görüşme ve bizim ricamız üzerine verdikleri yazılı açıklamaların değerlendirilmesi biçiminde cereyan etmiştir (adı geçen yoldaşlarla son görüşmenin steno kaydı mevcuttur).

Bunlar sonucunda aşağıdaki hususların sabit olduğu görülmüştür:

1. Sinkeviç yoldaş KEYK vasıtasıyla çalışmak üzere seferber edildiği zamanda, aile işleri düzenli değildir, yani karısı Kolarova ile Marat arasında mahrem ilişkiler olduğundan kuşkulmaktadır.

Bu kuşkular şuna dayanmaktadır:

- a) Marat'ın Kolarova'ya birçok defa giyim eşyası hediye etmesi;
- b) Kolarova'nın devamlı Marat'ın tediye emir defterini kullanması;
- c) Türkçe öğrenme ve ülkede parti görevi yapmaya hazırlanma vb. adı altında Kolarova ile Marat'ın sık sık görüşmeleri.

2. Kolarova ile Marat arasında mahrem ilişkiler Sinkeviç KEYK vasıtasıyla çalışmaya seferber edilmeden önce de mevcuttur.

3. Sinkeviç KEYK'in ilgili noktasından uzaklaştırıldıktan sonra Marat ile Kolarova birlikte yaşamaya başlamıştır.

4. Kolarova'nın Marat ile mahrem ilişkisi olduğundan kuşkulanan Sinkeviç ailevi düzensizliklere katlanmış, bunları KEYK Birinci Şubesi'nden kendisini söz konusu göreve hazırlayan sorumlu yoldaşlara bildirmeyi bile gerekli görmemiştir. Katlandığı sorunlardan ve duyduğu kuşkulardan tomruk yığma işindeyken Moskova'ya gitmek için izin istediği zaman da bahsetmemiştir.

5. Sinkeviç yoldaş gideceği ülkeden, işin niteliğinden ve ne kadar süreceğinden söz etmese de, yurt dışında parti işi için hazırlanmakta olduğunu karısı Kolarova'ya söylemiştir.

6. TKP'nin KEYK Temsilcisi olarak Marat yoldaş görevinin gerektirdiği düzeyde olamamış, yani:

a) Kolarova ile mahrem ilişkilerini Parti çalışması adı altında (Kolarova'ya Türkçe öğretme, onu ülkedeki çalışma koşullarıyla, yurt dışında parti işine gönderme olanağıyla tanıştırma vb.) sürdürmüş ve gizlemiştir.

b) Kendisi (Marat) ile Kolarova arasında oluşan ilişkilere Sinkeviç'in çok sert ve büyük bir acıyla tepki gösterdiğini bilmesine karşın ve Kolarova ile aralarındaki ilişkileri düzene sokmadan, tam tersine, Sinkeviç'in Kolarova ile olan bu ilişkilerin halli için yaptığı bütün denemelerden ısrarla kaçarak, Sinkeviç'i bu özel işe tavsiye etmeyi yine de mümkün görmüştür.

Bütün bu hususları dikkate alan Heyet şu görüşe varmıştır:

1. Sinkeviç ile partinin temsilcisi arasında oluşan ilişkilerin yarattığı koşullarda Sinkeviç'in ülkeye gönderilmesi olumsuz sonuçlar yaratabileceği için Sinkeviç yoldaşın öngörüldüğü gibi görevle gönderilme işinden uzaklaştırılması doğrudur.

2. Son zamanlarda kendisiyle Marat arasında varolan ilişkileri ve ailesindeki düzensizlikleri KEYK Birinci Şubesi'nden yönetici yoldaşlara bildir-

memekle Sinkeviç bir partili yoldaşın yapması gerekeni yapmamış, bu da onun parti çalışmasına gitmesini suya düşürmüştür. Bu tavrıyla Sinkeviç ağır parti cezası almayı hak etmiştir.

3. TKP'nin KEYK Temsilcisi olarak Marat yoldaş aldığı sorumlu parti görevine yakışmayacak şekilde davranmış, böylece yalnız kendi itibarını belirli ölçüde zedelemekle kalmamış, ağır parti cezası almayı da hak etmiştir.

Yukarıda ifade edilen hususları hesaba katan KEYK Teşkilât Komitesi Heyeti KEYK yönetimine şu ricada bulunmaktadır:

- 1) Marat yoldaşa ceza verilmeli.
- 2) Sinkeviç yoldaşa ceza verilmeli.
- 3) Parti göreviyle yurt dışına gönderilme hazırlıkları dolayısıyla öğrendiği bütün parti sırlarını gizli tutacağına dair imzaladığı belge Sinkeviç yoldaştan alınmalı.
- 4) Sinkeviç yoldaştan Radyo Komitesi'ndeki önceki işinde yararlanılması mümkün sayılmalı.

EKTEKİLER:

1. Sinkeviç, Marat ve Kolarova yoldaşların beyanları.
2. Sinkeviç, Marat ve Kolarova yoldaşlarla görüşmelerin kayıtlar.

HEYET ÜYELERİ:

BELOV /İmza/.

PLİYŞEVSKİY /İmza/.

İVANOVA /İmza/.

1 Şubat 1943.

İsmail Bilen ile Mara Kolarova Bilen - 1957

KEYK Teşkilât Komitesi'nin raporu üzerine KEYK Sekreterliği, Komintern'in dağıtılmasına birkaç ay kala Dimitrov'un Günlük'üne de kayıt düştüğü²⁹ aşağıdaki kararı almıştır:

Suret

KEYK Sekreterliği'nin

2.IV.1943 tarihinde yaptığı gıyabi oylama temelinde tanzim edilen

TUTANAK (B) No. 820

GÖRÜŞÜLEN KONU:	<u>ALINAN KARARLAR:</u>
Fıkra 1601. TKP'nin KEYK Temsilcisi Marat yoldaş hakkında.	Marat Bostancı (KEYK'teki TKP Temsilcisi) yoldaşın bir parti temsilcisi için tasvip edilmez şu davranışlarda bulunduğu, güvenilir malumatlar temelinde sabit bulunmuştur: 1. Nihat [Elektrikçi Nuri], Sinkeviç (Radyo Komitesi elemanları), Asimov [Niko Asimopulos] (Ecnebi Dillerde Neşriyat Evi elemanı) ve daha birçok TKP üyesiyle konuşmalarında Türkiye Komünist Partisi'nin ülkedeki çalışmalarının belirli gizlilik hususlarını açığa vuran çenebazlığa düşmüştür. 2. KEYK'teki TKP Temsilcisi konumunu kullanarak Marat yoldaş Türk komünistlerinin kararlarını, bu arada Sinkeviç yoldaşın karısını kendisiyle birlikte yaşamaya meylettirmiştir. 3. Marat yoldaşın ahlâk dışı davranışı sonucunda Sinkeviç'in öngörüldüğü gibi ülkeye gitmesi engellenmiş ve SSCB'deki TKP üyeleri arasında parti için zararlı tartışmalara konu olmuştur. Tüm bunlara istinaden KEYK Sekreterliği Marat yoldaşa Sert Kınama ve İhtar cezası vermektedir. Eğer yakın bir zamanda hatalarını düzeltmez ve her komünist için, hele hele bir kardeş komünist partisinin KEYK temsilcisi için zorunlu olan tavır ve davranış biçimini benimsemezse, KEYK Sekreterliği Marat yoldaşın parti temsilcisi yetkisinin kaldırılması ve TKP saflarından ihraç edilmesi sorununu gündeme getirmek zorunda kalacaktır.

KEYK Genel Sekreteri: G. DİMİTROV

Aslına uygundur!

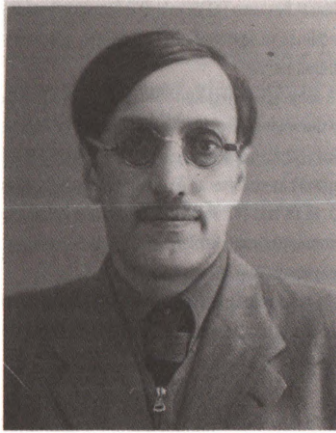
İmza.

²⁹ 2 Nisan 1943. Marat'ı. Türkiye Komünist Partisi'nin temsilcisi olarak kendisine yakışmaz davranışları (konspirasyonu çiğneme, ahlâk bozukluğu) hakkında Merkulov'un (İçişleri Bakanlığı) gönderdiği yazı nedeniyle, kabul ettim. Kendisini bir güzel payladım. Marat'a ihtarlı sert kınama cezası verilmesi için KEYK Sekreterliği'ne bir karar tasarısı sundum. Georgi Dimitrov *Günlük-2* (1 Eylül 1939-5 Mayıs 1945), Çeviren: Rüstem Aziz, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 276.

Enstitü No. 100

Haziran 1943'te Komintern'in dağıtılması kararının ardından, Komintern'deki parti temsilcileri ve kadrolarının bir bölümü yeni kurulan Enstitü No. 100 adlı kuruma devredildi. Marat da bunlar arasındaydı. Ayrıca 1943'ten itibaren Moskova'da Sovyet Radyo Komitesi Türkçe Yayın Servisinde redaktör olarak görev yapmıştır.

Sinkeviç'in TKP ile ilişki kurma görevinden alınmasının ertesinde Marat 15 Mayıs 1944'te bir başvuruyla Türkiye'ye dönme talebinde bulunuyor.³⁰ Nitekim Bilen'in evinden TÜSTAV Görsel-İşitsel Arşivi'ne intikal eden bir vesikalık fotoğraf da bu dönüş hazırlığı dönemine ait olabilir.

Marat 1944

TKP Merkez Komitesi'yle canlı bağlantı kurma olanaklarının belirlenmesi ve Bulgaristan'daki Türklerin yaşadığı bölgelerde propaganda yapabilmek için Şubat 1945'te Dimitrov doğrudan devreye girmiştir. Bulgaristan Devlet Arşivi'nde yer alan belgelerde bu gelişme şöyle izlenmektedir:

11 Şubat 45.

No: 76

23.30. Dimitrov'dan

Spiridorov'a. Türkiye Komünist Partisi yönetimiyle canlı bağlantı kurma olanaklarının belirlenmesi için ve Bulgaristan'daki Türklerin yaşadığı bölgelerde propaganda yapabilmek için yerel şartların incelenmesi, aynı zamanda Bulgaristan'daki Türkler arasında çalışma yapabilmeyi örgütlemek için Marat'ı görevli olarak göndermek istiyoruz. Kendisi orada sizin sorduğunuz literatürün niteliğini yerinde saptayacaktır. Türkçe yayınlanmış bazı yayınları size gönder-

³⁰ RGASPI, f. 495, op. 74, d. 495, s. 4. Bilal Şen'in arşiv defterlerinde alınmış not.

receğiz. Marat'a sizin yardım etmeniz gerekiyor. Marat'ın yakın zamanda size gelebilmesi olanaklarıyla ilgili görüşünüzü bildirmenizi rica ederim.

No: 190

12.II. [1945] Marat yoldaşın gelmesine itirazımız yok ve kendisine olanaklı olan tüm yardımı göstereceğiz.

Spiridonov.

17/5 [1945] Acele [Dimitrov'a]

Marat kurye ile birlikte geldi. Uçağı buradan cumartesi sabahı hareket edecek. Buradaki iki kurye de onunla birlikte bu uçakla gelsinler mi? Yoksa Ulyanov bir sonraki uçağı mı kalsın?

Spiridonov

2.7 [1945] [Dimitrov'a]

Bağlantı kurması için Marat'a yardım ettik. Kendisinin parası olduğu için, onun giderlerini karşılamayı üstlenmeyi gerekli görmedik. O, radyo istasyonu kurulmasını, illegal broşürler, dergiler yayınlanmasının örgütlenmesini öngörüyor, bunun için illegal bir matbaanın (basmak için) kurulması gerekli olabilir. Ona verilen görevlerle ilgili ve bizim kendisine yapmamız gereken yardımla ilgili daha ayrıntılı talimatınızı bekliyoruz.

Spiridonov

23.VIII [1945] [Dimitrov'a]

Marat yolculuğunun birkaç gün ertelenmesinin iyi olacağı görüşünde, çünkü bir adamını göndermiş ve arkadaşlarından rapor bekliyor. Materyalleri aldıktan sonra gelecek. Sofya Radyosu Türkçe yayın yapmayı örgütlüyor ve bu çalışmalarda Marat yardımcı oluyor. Bu yayınların Türkiye'de dinlendiğine dair haberler var. "Tan" gazetesi bu yayınlardan belgeler, haberler yayınlıyor.

Spiridonov

12/X [1945] [Dimitrov'a]

Marat en sonunda ülkesiyle bağlantı kurmayı ve oradan bilgi almayı başardı. Hemen gelsin mi!

Spiridonov

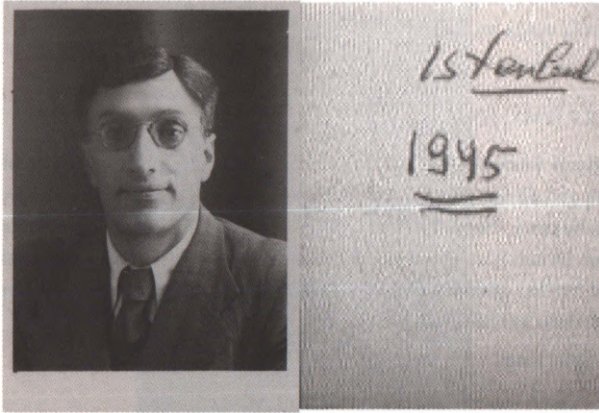
17.X [1945] [Dimitrov'a]

Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin mektubundan; Biz dünyada anti-faşist savaşın bayrağı olan G. Dimitrov'a Partimizin gelişmesi için her zaman paha biçilmez bir destekte bulunduğu için bunu belirtmek ve kendisine teşekkür

kür etmekle yükümlü olduğumuzu düşünüyoruz. Bize yaptığı kardeşçe yardımlarından ötürü Bulgaristan İşçi Partisi'ne en içten teşekkürler. Bizim sesimizi de yansıtan "Rabotniçesko Delo" gazetesine komünist selamlar.

Spiridonov

Marat'ın bu dönemde kısa süreli olarak İstanbul'da bulunduğu, Galata Köprüsü üzerinde eski tanıdıklarıyla karşılaşması üzerine hızla Sofya'ya geri döndüğüne ilişkin anlatımlarına yine TÜSTAV Görsel İşitsel Arşivi'ne intikal eden kendi el yazısıyla İstanbul 1945 tarihini attığı bir vesikalık fotoğraf da tanıklık etmektedir.

Öte yandan Mihri Belli'nin RGASPI'de bulunan Bulgaristan'a gittiğinde kaleme aldığı Otobiyografisi'nde de Marat'ın 1945 yılında TKP MK ile ilişki kurma ve parti faaliyetine yardımcı olacak donanımı sağlama konusunda yaptığı çalışmalara da atıfta bulunmaktadır.

12 Kasım 1946 tarihinde hapisten çıktığımda MK Sekreteri Ferdinand [Şefik Hüsnü] (kendisinden aşağıda bahsedeceğim) ile temas kurdum. Kendisi bana Bulgaristan (Komünist) Partisi MK'ne gitme görevi verdi.

Bana Böyle Bir Görev Verildiğini Nasıl Kontrol Etmeli?

Her şeyden önce aşağıdakileri göz önünde bulundurmak gerekmektedir: Bulgaristan'dan yoldaş G. Dimitrov adına gelen birisi, TKP MK'den Ferdinand yoldaşı ziyaret eder (yaklaşık 5 ay önce) ve Türkiye'deki politik durumla ve Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'yle ilgili detayları kendisine vermesini ister. Bundan başka, birisini Bulgaristan'a yollamamızı ve kendisine "Ferdinand'dan geliyorum" ya da "Beni Ferdinand yolladı" parolasını vermemizi ister.

Ayrıca şunu da göz önünde bulundurmak gerekir ki, bizim Moskova'daki temsilcimiz Marat yoldaş, Bulgaristan'a gider, bizimle ilişki kurmaya çalışır ve daha sonra Türkiye'de dağıtabileceğimiz illegal bir gazete çıkartmayı önerir. Bu bize, yurt dışıyla olan ilişkilerimizin artık Bulgaristan kanalı aracılığıyla gerçekleştirileceği imajını verdi.³¹

Yukarıda Dimitrov-Spiridonov arasındaki yazışmalarda belirtilen 17 Mayıs'ta Marat'ın Sofya'ya ulaştığına ilişkin bilgiyi aşağıda Marat'ın şahsi dosyasında yer alan belge de doğrulamaktadır. Bu yolculukta 2 tona yakın yükün belirtilmesi, Marat'ın yukarıda sözü edilen parti faaliyeti için gerekli matbaa için baskı makinesi, iletişim için telsiz vb. malzemeyi de beraberinde götürdüğünü düşündürmektedir. Bu yolculuk için kendisine verilen kimlik de izleyen dönemde Enstitü No. 100 Müdürü tarafından 21 Temmuz 1948 günlü bir raporda dile getirilmektedir.

Bilimsel Araştırma Enstitü No.100 Müdürü

Prudnikov yoldaşa.

RAPOR.

Talimatınız uyarınca 17/V-45 saat 9:40'ta 851 Nolu uçakla Marat yoldaş Novak yoldaşın eşliğinde ve 2090 kg. yükle Sofya'ya hareket etmiştir.

Starçenko /İmza/.

17/V-45.

Çok gizli.

İ l m ü h a b e r

G. M. Dimitrov yoldaşın talimatı üzerine Marat Bostancı yoldaş idari daire binbaşısı İvan İvanoviç YAZIYKOV adına 38729 Nolu askeri sahra postası vasıtasıyla SSCB Savunma Bakanlığı İstihbarat Dairesi tarafından İdari Daire Binbaşısı İvan İvanoviç YAZIYKOV adına gönderilen memuriyet vesikalarıyla 17.VI.1945'e kadar vadeli olmak üzere 17 Mayıs 1945 tarihinde Bulgaristan'a hareket etmiştir.

Bulgaristan'daki Kontrol Komisyonu'nun No. 3729 ve 13.X-45 tarihli emri üzerine 19 Ekim 1945 tarihinde Moskova'ya dönmüştür.

Enstitü No.100 Müdürü
Prudnikov /İmza/.

21 Temmuz 1948.

³¹ RGASPI, fon.17, op. 128, d.178'de yer alan Mihri Belli'nin 10 Aralık 1946 tarihli Otobiyografi.

Marat Enstitü No. 100 kadrosunda Kıdemli Raportör görevini 1 Ocak 1955'e kadar sürdürmüş³², o tarihten sonra SSCB KP kararı uyarınca Sovyet Kızılhaçı'na (SOKK) devrediliyor. SOKK da Marat'a ve ailesine yardımlarını 1961 yılına kadar sürdürüyor. 1957'den itibaren ailesinin Bulgaristan'a taşınması ve Bulgaristan KP'nin yaptığı maddi yardımlar, ayrıca Mayıs 1958'den sonra Bizim Radyo çalışmaları çerçevesinde Almanya Sosyalist Birlik Partisi'nin maddi yardımları üzerine, SOKK'un maddi desteğine son verilmesi 1961 yılında kararlaştırılıyor. Bu süreçteki gelişmelere ilişkin belgeler sırasıyla şöyle:

Bilimsel Araştırma Enstitüsü (BAE) No.100'e 4 Ocak 1955 tarihli

EMİRNAME No. 3'TEN ALINTI

Fıkra 1.

SOKK ve SSCB KP'ye devri dolayısıyla 1 Ocak 1955'ten geçerli olmak üzere Kıdemli Raportör MARAT B. yoldaş enstitünün kadro listesinden çıkarılmalıdır.

Emirname Enstitü Müdürü Prudnikov tarafından imzalanmıştır.

Aslına uygundur!

BAE-100 Kalem Müdürü ABRAMOVA /İmza/.

SOKK Yürütme Komitesi ve SSCB KP tarafından ödenen yardım paralarının

azaltılacağı öngörülen siyasi mültecilerin

LİSTESİ

1. MARAT BOSTANCI, 1900 doğumlu, Türk, vatandaşlığı yok,

³² Şahsi dosyasına 1970'li yıllarda eklenmiş bir raporda şu bilgi yer alıyor:

İLMÜHABER

Marat BOSTANCI 1 Mayıs 1946 ile 11 Nisan 1948 tarihleri arasında Moskova'da, Bilimsel Araştırma Enstitüsü No. 205'te Sorumlu Editör olarak ve 15 Mayıs 1948 ile 31 Aralık 1954 tarihleri arasında Bilimsel Araştırma Enstitüsü No. 100'de Kıdemli Raportör olarak çalışmıştır.

Gerekçe: SBKP MK Uluslararası Şubesi raportörü N.B.Slepova yoldaşın bildirimi.

SBKP MK Uluslararası Şubesi Ast Raportörü – İmza (Pazikova)

25.VI.76.

1922'den TKP üyesi. 1937'de SSCB'ye gelmiştir. 1955 Ocak ayından itibaren kendisine 2750 Ruble aylık yardım bağlanmıştır. 1957'den beri her yıl yurt dışına çıktığından yardımlarını düzensiz almış, Mayıs 1958 - Ocak 1959 dönemi için yardımı dönüşünden birkaç ay sonra, yani 1959 Şubat ayında, Şubat-Mart ayları için Nisan 1959'da ve Nisan-Eylül ayları için yardım paralarını Ekim 1959'da almıştır³³. Ekim 1959'dan bu yana yardım parası almamıştır. Karısı ve iki çocuğu Bulgaristan'da yaşamaktadır. Moskova'da hemşire olarak çalışan bir kızı vardır. Daha ayrıntılı bilgi araştırılıp ek olarak bildirilecektir.

Konyakin yoldaş tarafından imzalanmıştır

14/III-60.

SBKP MERKEZ KOMİTESİ'NE

SBKP MK'nin 24 Aralık 1954 tarihli kararıyla Türk siyasi mülteci Marat Bostancı'ya 2750 Ruble aylık para yardımı bağlanmıştır.

Marat Bostancı SSCB'ye 1937'de gelmiştir. Mesleği gazeteciliktir. 1922'den TKP üyesidir. Mayıs 1957'den bu yana karısı ve iki çocuğu ile birlikte devamlı Bulgaristan'da yaşamaktadır. Sofya'daki Bulgar dostlar Marat Bostancı'ya bedava ve dayalı döşeli bir daire tahsis etmiştir ve 3500 Leva aylık para yardımı ödemektedir. Moskova'da yetişkin bir kızı vardır ve o çalışmaktadır, maddi ihtiyaçları teminat altındadır.

Marat Bostancı Moskova'ya kısa bir süre için yılda bir ya da iki defa gelmektedir. Para yardımları kendisine birden ödenmektedir. Örneğin, 1959 Ekim ayında 7 ay için, bu yılın Mayıs ayında 6 ay için toplam 16.500 Ruble almıştır.

SOKK Yürütme Komitesi SSCB KP'nin Marat Bostancı'ya yalnız Sovyetler Birliği'nde bulunduğu süre için para yardımı yapmasının mümkün olabileceğini düşünmektedir.

Onayınızı rica ederiz.

SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi

Başkan Yardımcısı D. ŞEVLYAGİN /İmza/.

..... Haziran 1960.

33 Bilindiği gibi Nisan 1958'den itibaren Bizim Radyo yayınları Leipzig'den yürütülmeye başlanmış, Marat da bu dönemde ağırlıklı olarak bu çalışmalarını yönetmek ve radyo yayınlarını oturtmak üzere Leipzig'de bulunmuştur. Ayrıca bu dönemde eşi Mara Kolarove ve kızı Nataşa ve oğlu Erol Sofya'ya taşınmışlardır.

Şahsi Dosyasına

İLMÜHABER

No.17286'ya

SOKK Yürütme Komitesi ve SSCB KP'nin İsmail Bilen'e (Marat) para yardımı sorununun gözden geçirilmesi önerisi Uluslararası İlişkiler Şubesi'nde ele alınmış ve B. N. Ponomaryov yoldaşa rapor edilmiştir.

SOKK ve SSCB KP'nin (Mitreev ve Zaharov yoldaşlar) bir sonraki Moskova ziyareti sırasında Marat yoldaş ile (hâlihazırda yurt dışındadır) yardım ödemede bundan sonraki düzenleme konusunda görüşmeleri kararına varılmıştır.

SOKK Yürütme Komitesi ve SSCB KP'nin mektubunun şahsi dosyada muhafaza edilmek üzere kaydının silinmesi rica ederim.

SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi

Başkan Yardımcısı D. ŞEVLYAGİN

14 Ocak 1961.

Marat yoldaşın şahsi dosyasına!

SBKP MERKEZ KOMİTESİ'NE

SOKK Yürütme Komitesi ve SSCB KP Türk siyasi mülteci Marat Bostancı yoldaşa para yardımı sorununun gözden geçirilmesini öneride bulunmuştur.

Marat B. 1902 doğumlu olup milliyeti Türktür, TKP Politbüro üyesidir, 1922'den TKP üyesidir. SSCB'ye 1937'de gelmiş, TKP'nin KEYK temsilciliği yapmıştır. Komintern'in dağılmasından sonra Ecnebi Dillerde Neşriyat Evi'nde ve Radyo Yayın Komitesi'nde çalışmıştır.

SBKP MK'nin 24 Aralık 1954 tarihli kararıyla SOKK Yürütme Komitesi ve SSCB KP Marat yoldaşa 2750 Ruble (eski hesap bazında) aylık para yardımı ödemektedir. 1954 yılında Marat yoldaşa bu aylık para yardımı bağlanırken kendisinin karısıyla iki çocuğuna bakmakta olduğu hesaba katılmıştır.

Mayıs 1957'de Marat yoldaş ailesiyle birlikte devamlı yaşamak üzere Bulgaristan'a yerleşmiştir. Sofya'da Bulgar dostlar Marat yoldaşa bedava ve dayalı döşeli bir daire tahsis etmiş, ailesine her ay 3500 Leva ödemek-

tedir. 1958 Mayıs ayından itibaren Marat yoldaş Almanya Demokratik Cumhuriyeti'nde Türkiye'ye radyo yayın özel grubunda çalışmaktadır. Radyodaki çalışmaları için kendisine Alman dostlarımızca maaş ödenmektedir.

1 Mayıs 1961 tarihinden itibaren SOKK Yürütme Komitesi ve SSCB KP tarafından Marat yoldaşa para yardımı ödenmemesinin mümkün olabileceğini düşünmekteyiz. SSCB'de bulunduğu sürece bir kardeş partinin Politbüro üyesi olarak Marat yoldaşın maddi ihtiyaçlarının giderilmesinin mümkün olabileceği görüşündeyiz.

SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi

Başkan Yardımcısı D. ŞEVLYAGİN

... Nisan 1961

İlmühaber

3ka

Mektup MK Sekreterliğince onaylanmıştır (No. 25-C-804 / 26/ IV.1961)

3/V-1961

İmza.

2. Dünya Savaşı Yılları

Marat, Komintern dağıtılınca kadar ve ertesinde yukarıda gördüğümüz gibi TKP'yle ilişkilerin korunup sürdürülmesi görevini yürütürken, bir yandan da Moskova Radyosu Türkçe yayınlar servisinde "Erdem" adıyla 1950'li yılların başlarına kadar yorumculuk yapmış, diğer yandan da Ecnebi Diller Neşriyat Evi'nde çalışmıştır. Bu döneme ilişkin şahsi dosyasında yer alan belgeler ve savaş ertesinde doldurduğu 1946 tarihli anket şöyledir:

Gizli

G. M. DİMİTROV yoldaşa.

Marat yoldaşa Rostokino ya da Lüks yemekhanesinde Basım harfı "A" tarifesince öğle yemeği, kahvaltı ve akşam yemeği temin edilmesi konusunda Suharev yoldaşla, Marat yoldaşın bu yılın Mayıs ayından itibaren kuru tayına bağlanması konusunda ise Kasradze yoldaşla anlaştığımızı 6 Mayıs 1944 tarihli talimatınız gereği bilginize arz ederim. Söz konusu tayın, şimdiye kadar Suharev vasıtasıyla aldığı tayınla yaklaşık aynı miktardadır.

BELOV /İmza/.

16 Mayıs 1944.

Çok gizli

İ L M Ü H A B E R

İSMAİL BİLEN (MARAT, LAZ İSMAİL, BOSTANCI, İBRAHİMOV) 1902 Rize, Türkiye doğumludur. Küçük burjuva ailesindendir. Türktür. Türkiye’de meslek okulunu ve SSCB’nde KUTV’u bitirmiştir. Mesleği teknisyen şofördür.

1922’den TKP üyesidir.

TKP MK Politbüro üyesidir.

1926’dan RKP(b) üyesidir.

1918-1922’de İstanbul’da meslek okulunda öğrenci, teknisyen şofördür.

1922-1926’da Moskova’da KUTV öğrencisidir.

1926-1927’de TKP Adana Vilayet Komitesi Sekreteridir.

1927-1928’de TKP MK Sekreteri ve MK PB üyesidir.

1928-1929’da Türkiye’de komünist faaliyetleri sebebiyle 4 ay hapis yatmıştır.

1929’da TKP MK Sekreteridir.

1929-1933’te komünist faaliyet sebebiyle hapis yatmış, hapisten firar etmiştir.

1933-1934’te TKP MK PB üyesidir.

1934-1935’te Moskova’da tedavidedir.

1935-1937’de TKP MK PB üyesi ve MK Sekreteridir.

1937-1943’te Moskova’da TKP MK’nin KEYK temsilcisi ve yetkilisidir.

1943’ten beri Moskova’da Sovyet Radyo Komitesi Türkçe Yayın Servisinde redaktördür.

5 Şubat 1946.

GULYAEV.

Varakina /İmza/

ZAHVATOV.

АНКЕТА

ВОПРОСЫ	ОТВЕТЫ
1. Фамилия, имя и отчество. При изменении — указать дату, фамилию или имя отчество ранее (давать отчество в отчестве отца).	Исмаил Биле Марат. Фамилию переменил был на подпольной партийной работе в 1922г.
2. Год, месяц, в место рождения (указать по адресу и месту рождения родителей).	1902г. 18 Октября. пер. Риза, Турция.
3. Национальность и гражданство (если состоял в гражданстве — указать до какого времени).	Турок, турецкий подданный
4. Сведения для определения происхождения (по отцу, матери, дедушке, бабушке, дедушке матери, бабушке отца — в т.ч.).	Из крестьян
5. Образование. Основная профессия (по месту работы и образованию). Если состоял, (дата). Место до выхода труды в организацию.	Среднее. Окончил КТУВ.
6. Какие иностранные языки знаете	русский, персидский
7. Перебывание в тюрьме. Если арестован в НКВД или в других органах безопасности. Если арестован в органах безопасности. Если арестован в органах безопасности. Если арестован в органах безопасности.	Был в Турции с 1922г. Турция, пер. Французия. В 1924г. Союзом именем РКП(Б)

(FOTOĞRAF)

ANKET

SORULAR	YANITLAR
1. Adı, soyadı, baba adı. Değişen soyadınız. (Ne zaman, niçin değiştirildi?)	İSMAİL BİLEN MARAT. 1922'DE İLLEGAL PARTİ İŞİNDEYKEN DEĞİŞTİRDİM.
2. Doğum yılı ve ayı, doğum yeri (önceki ve şimdiki idari birim adını veriniz)	1902. 18 EKİM, RİZE, TÜRKİYE.
3. Milliyetiniz ve uyruğunuz (başka uyruğunuz olduysa, ne zamana kadar)	TÜRK, TÜRKİYE UYRUKLU.
4. Sosyal menşeniz (köylü, tüccar, asi, onur vatandaşı, din adamı, subay vb.)	KÖYLÜ
5. Tahsiliniz. Asıl mesleğiniz (iş deneyi ve tahsile göre). Bilimde unvan (derece) Bilim alanında eserleriniz ya da keşifleriniz var mı?)	LİSE. KUTV'U BİTİRDİM
6. Bildiğiniz yabancı diller.	RUSÇA, FARŞÇA.
7. Parti durumunuz ve parti stajınız. RKP(b)'ye ya da kardeş KP'ye giriş tarihi, üye veya aday üye kartı nosu. Hangi teşkilâtta kabul edildiniz (il, ilçe, ülke)	1922'DEN TKP'DE. İSTANBUL TEŞKİLATINDA KABUL OLDUM. 1924'TEN RKP(B) ÜYESİYİM
8. Burada veya dışarıda Komsomola giriş tarihi; üye kartı nosu.	ÜYE BULUNMADIM

9. Daha önce RKP(b), RLKGB ya da a kardeş KP, KGT üyesi olduysanız, ne zaman ve ayrılma sebebiniz. Başka politik partide bulundunuz mu?	1924-1926'DA RKP(b) ÜYESİYDİM. TÜRKİYE'YE GİTTİĞİM İÇİN ÇIKTIM.
10. KP veya KGT üyesiyken ceza aldınız mı (nerede, ne zaman, kim tarafından, niçin, hangi ceza, kaldırıldılar mı)	HAYIR, ALMADIM'
11. KP'nin çizgisini uygularken ikircimli davranışınız mı, muhalif ve parti karşıtı gruplara katıldınız mı (hangisine, ne zaman, nerede)	KP'NİN ÇİZGİSİNİ İZLERKEN İKİRCİMİM OLMADI, MUHALİF VE PARTİ KARŞITI GRUPLARDA BULUNMADIM
12. Siz ya da akrabalarınız mahkeme veya takibata alınıldınız mı? Tutuklandınız veya hüküm giydiniz mi, seçim haklarınızdan men edildiniz mi (nerede, ne zaman, niçin). Şu ad davalı veya hükümlü müsünüz?	TÜRKİYE'DE DAVALIYDIM, KOMÜNİZM FAALİYETİNDEN 42 YIL HÜKÜM GYIDIM. 5 YILINI YATTIM, DİĞERLERİ GYIABIMDA
13. Siz ya da akrabalarınız devrimci faaliyetten davalı oldunuz mu, tahkikata alınıldınız mı (nerede, ne zaman ve niçin).	TÜRKİYE'DE DAVALIYDIM VE KOMÜNİZM FAALİYETİNDEN 42 YIL HAPSE MAHKÖM OLDUM. 5 YIL HAPİS YATTIM, DİĞERLERİ GYIABIMDA
14. Hangi ülkelerde bulundunuz (nerede, ne zaman ve neyle meşguldünüz?)	SSCB, FRANSA VE BULGARİSTAN. SSCB'DE 1923-1926'DA KUTV'DA OKUDUM, 1934-1935'TETEDAVİ İÇİN, 1937-1945'TE TKP TEMSİLCİSİ FRANSA - 1937 - PARTİ İŞİYLE BULGARİSTAN - 1945 - İŞ İCABİ
15. Sizin veya eşinizin önceleri ya da şimdi SSCB dışında akrabaları var mı (kim, nerede). Onlarla bağlantınız var mıydı, var mı?	TÜRKİYEDE AKRABAM VAR. BAĞLANTIM YOK. EŞİMİN BULGARİSTAN'DA AKRABALARI VAR. ANNESİYLE YAZIŞIYOR.
16. Siz veya akrabalarınız SSCB'ne karşı savaşan ordu birliklerinde bulundu mu (nerede, ne zaman, rütbe ve görevleri.	HAYIR.
17. Siz veya akrabalarınız 1. ve 2. dünya savaşı, iç savaş sırasında esir düştü mü ya da sürgün edildi mi?	HAYIR.
18. Siz veya akrabalarınız Anayurt Savaşı'nda geçici süre Alman işgalindeki topraklarda, esir ya da çembere düştünüz mü (nerede, ne zaman)?	HAYIR.
19. Kızıl Ordu'da hizmet verdiniz mi (nerede, ne zaman, son görev ve rütbeniz) Askerseniz, görev ve rütbeniz nedir. Askerliğiniz ertelendiye, kaydınız nerede.	ASKERİ KAYDIM YOK. KIZIL ORDUDA HİZMETİM YOK.
20. Başka devletlerin ordularında hizmet verdiniz mi (nerede, ne zaman, görev ve rütbeniz)	HAYIR.
21. İç ya da Anayurt savaşlarına katıldınız mı (nerede, ne zaman, hangi görevde)	HAYIR.
22. Partizan hareketine ve illegal çalışmalara katıldınız mı (girişiniz nasıl oldu, nerede, ne zaman ve yaptığınız iş)	PARTİZAN HAREKETİNE 1921'DE TÜRKİYEDE KATILDIM. TÜRKİYEDE İLEGAL PARTİ İŞLERİNDE ÇALIŞTIM.
23. Sağlık durumunuz nedir (yaralanmanız, sakatlanmanız var mı, hangileri, ne zamandan)?	TUTUKLUYKEN YARALAR ALDIM
24. Fıkra 29'da belirtilenlerden hangi akrabalarınız başka partilerde bulunmuştur; poliste, jandarmada, savcılıkta mahkemede, hapis makamlarında; hudut ve muhafız kuvvetlerinde çalışmıştır?	BULUNMAMIŞTIR. POLİS VE JANDARMADA ÇALIŞMAMIŞTIR.
25. Medeni haliniz (evli, bekâr, dul), baktığınız aile fertleri, onların yaşı. Dul, boşanmış veya yeniden evlenmişseniz önceki eşinizin adı ve soyadı.	EVLYİM. KARIM M.T. KOLAROVA'YA VE BİRİNCİ KARIMDAN 8 YAŞINDAKİ KIZIMA BAKIYORUM. İLK KARIM TAİSYA İVANOVNA SİNİTSA MOSKOVA'DA YAŞIYOR.

26. Ev adresiniz, ne zamandan beri orada oturuyorsunuz, ev ve iş telefonunuz.			OTEL LÜKS, No. 143. MOSKOVA, GORKI SOK. No.10. EV TEL. -K-4-00-31, Oda 143				
27. Daha önce oturduğunuz adresler (en az bir yıl) ve kaldığınız süreler.			---				
28. İş hayatına başlayalı yaptığınız işler (okuduğunuz bütün okullar ve askeri müesseseler dahil olmak üzere).							
Tarih (ay - yıl)		Görev	İşletme, kuruluş, okul vb. bulunduğu yer		İşten ayrılma veya iş değiştirme nedeni		
Başlama	Bitiş						
1909	1916	Öğrenci	Ortaokul – Türkiye		Mezun oldum		
1916	1919	Öğrenci	Havacılık Meslek okulu – Türkiye		Mezun oldum		
1919	1920	İşçi	Motor fabrikası – İstanbul		Türk partizan hareketine katıldım		
1921	1922	Partizan	Partizan müfrezesinde – Türkiye ²		---		
1922	-	Parti işçisi	TKP MK'ye bağlı		---		
1922	1925	Öğrenci	KUTV'de – Moskova		Mezun oldum		
1926	1937	Parti işi Türkiye'de	TKP MK				
1926	1927	Destekçi ve Adana, İzmir Vilayet Teşkilât Sekreteri	TKP MK		---		
1927	1929	TKP MK Sekreteri	TKP MK		---		
1929	1934	Hapiste mahkûm	Komünist faaliyetten – Türkiye		---		
1934	1935	Tedavide	Moskova		---		
1935	1937	TKP MK PB üyesi	TKP		---		
1936	1937	TKP MK Sekreteri	TKP		---		
1937	1943	TKP MK Temsilcisi	Komintern'de		---		
1943	1954						
29. Yakın akrabalarınız hakkında malumat (eşiniz, reşit çocuklarınız, anne ve babanız, öz kız ve erkek kardeşleriniz. Eşiniz kendi anketinde sizin ve yakın akrabaları hakkında malumatları yazıyor).							
Adı, baba adı, soyadı	Akrabalık derecesi	Doğum yılı	Doğum yeri	Milliyeti	Parti durumu	İşyeri (görevi, adresi)	Şimdiki adresi
Mara Todorova Kolarova	Karım	1914	Slivne, Bulgaristan	Bulgar	BKP üyesi	Çalışmıyor, kocası bakıyor.	Gorki Sok.10/143 Moskova, Lüks
Hatice Bilen	Annem	-	Rize, Türkiye	Türk			(1915 yılında vefat etti).
Yusuf Bilen	Babam	1860	Rize, Türkiye	Türk			(1924 yılında vefat etti).

Asiye Bilen	Kız kardeşim	1905	Rize, Türkiye	Türk			(1933'ten beri malumatım yok).
30. Seçim organlarına katılım				Seçimle hiçbir organa seçilmedim			
31. Toplumsal çalışmalarınız (partide, komünist gençlik teşkilâtında, sendikalarda vb.).				---			
32. Taltif edildiğiniz ödül ve nişanlar (ne zaman, hangileri)				YOKTUR.			

EŞKÂLİNİZ: Boy - 175

Göz rengi - SİYAH, GÖZLÜKLÜ

Saç - Dazlak Başka özellikler -

İmzanız: M A R A T

(ayrıntılı yazılacak)

-15-Şubat-1946-

(Anketi doldurma tarihi)

Anketi kontrol eden ve bizzat GÖRÜŞEN: İVANOVA

(İmza)

Marat, yukarıdaki anketle birlikte bir de el yazısıyla Rusça özgeçmiş kaleme almıştır. Bu özgeçmişinde Kurtuluş Savaşı döneminde Türkiye'deki faaliyetiyle ilgili verdiği bilgiler daha önce hiçbir özgeçmiş veya anket belgesinde yer almayan ayrıntılar içermektedir. Bunların özgeçmişe ne ölçüde Sovyetler Birliği'nin yaşadığı Büyük Anayurt Savaşı'nın etkisiyle eklendiğini tespit etmek elbette olanaklı değildir. Ancak 1937'de TKP Temsilciliğine getirilirken daha önceki anketlerdeki çelişkilerle ilgili yapılmış araştırma bu dönemde tekrarlanmamıştır.

Автобиография

14

Исмаил Билен
Марат.

Родился в 1902 г. в гор. Ризе, Турция. Отец по социальному происхождению был крестьянином, служил в бухарской, сфагандской армии, в конце 1919 г. в Афганистане преподавал в военно-морском училище. Умер в 1924 г. Мама была домашней хозяйкой, умерла в 1905 г.

В 1919 г. я ходил в школу в среднем училище, которое окончил в 1916 г., затем учился в авиационном училище и окончил по специальности механика.

В 1919 г. ходил на работу на механико-ремонтную фабрику в гор. Стамбуле, исполнял различные работы - механика, машиниста, шофера. На этой фабрике работал до 1921 г. Затем учел в партизанский отряд в горах Кавказа в армии партизанский отряд Армена против в армии Троцкого и англичан в районе Измирта, Билея Стамбула.

Для организации нового отряда в 1921 г. выехал в гор. Ризу, затем в горы в турецкие горы, в гор. Ризу и в гор. Стамбул. В Стамбуле

ÖZGEÇMİŞİM

İSMAİL BİLEN.
MARAT.

1902 Rize, Türkiye doğumluyum. Sosyal menşei köylü olan babam sultan ordusunda subay olarak hizmet vermiştir. Daha sonra bahriye okulunda öğretmenlik yapmıştır. 1924 yılında ölmüştür. Bir ev kadını olan annem 1905 yılında ölmüştür.

1909'da başladığım orta okuldan 1916'da mezun oldum ve daha sonra uçak motor okulunda okuyup motor uzmanı olarak bitirdim.

1919'da İstanbul'da bir motor tamir fabrikasında işe başladım, motor uzmanı, teknisyen ve şoför gibi değişik işlerde çalıştım. Bu fabrikadaki işim 1921 yılına kadar sürdü, ardından partizan müfrezesine geçtim ve onun komutanı oldum. Partizan müfrezemiz İstanbul yakınındaki İzmit bölgesinde Yunan ordusuna ve İngilizlere karşı çarpışıyordu.

Yeni bir müfreme oluşturmak üzere 1921'de Rize şehrine gittim, müfreme resmi orduya katıldı, bense İstanbul'a döndüm. İstanbul'da yeniden tamir

fabrikasında çalışmaya başladım ve orada, 1922 yılında komünist partisine girdim. Yine 1922 yılında kurye olarak TKP MK'yle çalışmaya başladım. 1922 sonunda TKP MK tarafından Moskova'ya okumaya gönderildim. 1923'ten 1925'e kadar KUTV'de okudum ve mezun oldum. KUTV öğrencisiyken RKP(b) üyesi oldum, KUTV parti bürosu üyesiydim ve Türk öğrenciler grubundan sorumluydum. 1926 yılında partide çalışmak üzere Türkiye'ye gönderildim ve İstanbul'a vardım. Vilayet komitesini teşkilâtlandırma göreviyle TKP MK beni Adana'ya gönderdi. Adana'da 1927'ye kadar çalıştım ve ardından teftiş görevlisi olarak İzmir'e atıldım. 1927 yılı sonunda geçici MK'yi kurdum ve 1929'a kadar TKP MK Sekreteri bulundum. Komünist faaliyetlerimden ötürü 1929 yılında İstanbul'da tutuklandım ve 10 yıl hapis cezasına mahkûm edildim³⁴. Çok ağır dayak ve işkencelerden geçirildim. 1934 yılında gözetim altındayken kaçtım ve illegal parti çalışmasına geçtim. 1934 yılı sonunda Komintern kararıyla tedavi için Moskova'ya gönderildim ve bir yıl kadar orada kaldım. 1935'te Türkiye'ye döndüğümde İstanbul'da Politbüro üyesi olarak yeniden illegal parti işine geçtim. 1936'dan 1937'ye kadar TKP MK Sekreteriydim. 1937'de TKP temsilcisi olarak Komintern'e çağrıldım. 1943 yılına kadar Komintern'de çalıştım. 1937 yılında bir parti göreviyle Fransa'ya, Paris'e gittim.

1941'den, Anayurt Savaşı'nın başından beri Türkiye'ye yönelik radyo yorumcusuyum.

1943-1945 yıllarında Moskova'daki Ecnebi Dillerde Neşriyat Evinde redaktör olarak çalıştım.

1945'te parti göreviyle Bulgaristan'a gittim.

Bulgaristan Komünist Partisi üyesi, SSCB vatandaşı Bulgar Mara Todorova Kolarova ile evliyim. Karım çalışmıyor, bakımı bana ait.

İlk evliliğimden Jale adında 8 yaşında bir kızım var ve annesi Taisiya İvanovna Sinitsa ile birlikte Moskova'da yaşıyor.

Yakın akrabam olarak Türkiye'de kız kardeşim Asiye Bilen var. Onun hakkında 1933'ten beri bir malumatım yok.

15 Şubat 1946.

MARAT /İmza/.

Moskova

Gorki Sok. No. 10

Otel Lüks, Oda No. 143.

³⁴ Kararda belirtildiği üzere Laz İsmail Efendi (Marat) 1929 TKP Davası'nda dört yıl, altı ay on beş gün hapse mahkûm edilmiş, kendisinin de daha önceki otobiyografilerinde belirttiği gibi cezasını tamamlayarak tahliye olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erden Akbulut, *1929 TKP Davası*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2005, s. 105.

Mihri Belli'nin yaralanması ve Marat'ın görevlendirilmesi

Marat'ın şahsi dosyasında yer alan Suslov'un³⁵ talimatına ilişkin Ekim 1948 tarihli belge, onun Mihri Belli'nin Yunanistan İç Savaşı'nda yaralanması üzerine Bulgaristan'a gelişi, tedavi için Sovyetler Birliği'ne gönderilişi ve Türkiye'ye geri dönüşü sürecinde Marat'ın oynadığı role işaret ediyor. Bulgaristan Devlet Arşivi'ndeki belgeler bu süreci ayrıntılı olarak izlememize olanak veriyor. Önce Marat'ın şahsi dosyasındaki belgeyi, ardından Bulgaristan Devlet Arşivi'ndeki birbirini izleyen belge dizisini veriyoruz:

İLMÜHABER

M. A. Suslov yoldaşın talimatı üzerine 21 Ekim 1948 tarihinde Marat görevli olarak Bulgaristan'a gitmiştir (Çıkışlar Komisyonu'nun 4/X-1948 tarih 48436 sıra nolu kararı).

21/X-1948.

İmza.

Cernov yoldaşa 1949 Nisan ayı sonunda Moskova'ya dönmüştür.

21/X-48. İmza.

TKP MK üyesi Mihri Belli'nin ülkeye illegal yoldan gelişi ve onun hayat hikâyesiyle ilgili V. Çervenkov'un³⁶ Sergeev'e [Sv. Kolev] 259, 263 sayılı radyogramları. 22-30 Kasım 1946

Sergeev yoldaş,

Bize illegal yoldan Mihri Belli (Türkiye Komünist Partisi MK üyesi) adında bir kişi geldi. Marat yoldaşa böyle bir yoldaşı tanıyıp tanımadığını sorunuz. Marat y. onunla ilgili ne biliyor?

Çervenkov

Mihri Belli illegal (kaçak) olarak sınırı geçmiş ve bizim sınır bekçilerimiz tarafından tutuklanmış. Mihri Belli sınır muhafızlarından kendisinin Partimizin Merkez Komitesine gönderilmesini istemiş. Üzerinde bize gönderilmiş hiçbir yazılı belge yok.

35 SUSLOV, Mihail Adreeviç, SKP(b) aktifi, 1941'den MK üyesi, 1947'den MK Sekreteri.

36 ÇERVENKOV, Vilko (Vladimirov) (1900-1980) - G. Dimitrov'un kız kardeşi Elena Dimitrova'nın kocası, BKP aktifi, SSCB'de politik mülteci (1925-1944), KEYK kadrolu elemanı (1928-1943), Batı Ulusal Azınlıklar Komünist Üniversitesi'ne (KUNMZ) bağlı okulun müdürü (1937-1938), 1937'den Uluslararası Lenin Okulu'nun müdürü, KEYK Okullar Genel Müdürü (1938-1941), BKP MK Dış Büro üyesi ve Hristo Botev Radyosu Baş redaktörü, BİP(k) PB üyesi ve MK Sekreteri (1944-1949), Bilim, Sanat ve Kültür Müsteşarlığı Başkanı (1947-1949).

Mihri Belli 1915 yılında Silivri’de dünyaya gelmiş. Orta öğrenimini İstanbul’da bitirmiş. 1936 yılında Amerikan üniversitesi için burs kazanmış ve ABD’ye gitmiş. Birinci sömestreden sonra bursu kesilmiş ve Ohio’da üniversiteyi çalışarak bitirmiş. 1937 yılında Amerikan Komünist Partisi’ne üye olmuş. 1939 yılı sonlarında Amerikan Komünist Partisi’nin izniyle Türkiye’ye dönmüş. İlk zamanlarda gazeteci olarak legal işlerde çalışmış, 1940-1942 yıllarında askerliğini yapmış. Bundan sonra İstanbul’a dönmüş ve 1943 yılı başlarında Türkiye Komünist Partisi Merkezi Komitesi ile ilişki kurmuş ve legal yayın komisyonu sekreteri olarak ve aynı zamanda partinin mali işler sorumlusu olarak çalışmış, daha sonra da gençliği örgütlemekle görevlendirilmiş. 1943 yılı yazında İstanbul Üniversitesi’nde Ekonomi Politik bölümünde asistan olarak çalışmaya başlamış. Burada “İleri Gençler Birliği”ni kurmuş ve 1945 yılı güzünde büyük bir öğrenci grubuyla birlikte tutuklanmış. İki yıl hapis cezasına çarptırılmış. 12 Kasım 1946 tarihinde hapisten çıktıktan sonra Türkiye Komünist Partisi MK Sekreteri Ferdinand [Dr. Şefik Hüsnü] yoldaşla bağlantı kurmuş ve Ferdinand yoldaş kendisini BKP (K) MK önünde şu görevi yerine getirmekle görevlendirmiş: Türkiye’de son zamanlarda meydana gelen politik ve ekonomik gelişmeler üzerine ayrıntılı rapor vermek; Bulgar Komünist Partisi ile Türkiye Komünist Partisi arasında sürekli ilişkiler kurulmasının gerekliliğini incelemek ve eğer bunu gerekli görürse böyle bir ilişki kurmak, Ferdinand yoldaşı 4-5 ay önce ziyaret eden yoldaşın yaptığı yardım isteğini yinelemek.

Şu da göz önünde bulundurulmalıdır ki, Bulgaristan’dan giden bir kişi, G. Dimitrov adına TKP Merkez Komitesi’nden Ferdinand yoldaşı ziyaret etmiş (ziyaret 5 ay önce gerçekleşmiş) ve Bulgaristan’a gönderilecek kişilerin “Ben Ferdinand’ın ülkesinden geliyorum” ya da daha iyisi “Beni Ferdinand gönderdi” parolasını kullanmalarını istemiş. Şu da göz önünde bulundurulmalıdır ki, Marat Bulgaristan’a geldiğinde onunla ilişki kurmuş ve kendisine Bulgaristan’da Türkiye için illegal bir gazete çıkarmayı örgütlemeyi vaat etmiş. Öte yandan Marat, onlarda TKP’nin dışarıyla bağlantısının Bulgar kanalıyla gerçekleştirileceği izlenimini bırakmış.

Bulgaristan’a, Dimitrov adına, Yugoslavya kanalıyla İstanbul’daki Yugoslav grubu³⁷ aracılığıyla giden kişinin daveti üzerine gelmiş.

Davetler, sadece İstanbul’daki bu Yugoslav grubu vasıtasıyla yapılabilir, bu grubun Ferdinand yoldaşla bağlantısı bulunmaktadır.

Çervenkov

37 Bu konuda Marat ile Aydın (Zeki Baştımaz) arasındaki yazışmalardaki ilginç noktalar aşağıda yer almaktadır.

Mibri Belli'nin Türkiye Komünist Partisi'ndeki durum ve faaliyetleri hakkında bilgi toplamasını öneren, Filipov'dan V. Çervenkov'a gönderilen 256 ve 258 sayılı radyogramlar. 23-27 Kasım 1946.

Çervenkov'a

Marat, Mihri Belli'yi tanımıyor. Bizde onunla ilgili bilgi yok.

23.11.1946

Filipov

27.11.1946 8.30

Çervenkov'a

Bizim Mihri Belli'yle ilgili bilgimiz yok. Onun ne zaman ve nasıl geldiğini; kimin tarafından gönderildiğini ve hangi gizli görüşme yeri yoluyla geldiğini bildirmenizi rica ediyoruz. Mihri Belli'de bize gönderilmiş herhangi bir belge var mı? Onun partideki durumu nedir ve onun Adil'in sosyalist (sosyal-demokrat) partisine [Esat Adil Müstecaplıoğlu] ve Şefik Hüsnü'nün işçi-köylü partisine karşı tutumu nasıldır? Mihri Belli komünist partisi yöneticilerini tanıyor mu? Ülkede legal ve illegal olarak hangi kimlikle çalışmış? Onun gelecekle ilgili planları nedir, ülkesine ne zaman dönecek?

Partideki ve ülkedeki durumla ilgili olarak ayrıntılı, yazılı bilgi alınması arzu edilir.

26.11.1946

Filipov

Mibri Belli'yle ilgili bilgi toplanması konusunda G. Çankov'dan³⁸ Sergeyev'e (Sv. Kolev'e) 267 sayılı radyogram. 14.12.1946

Sergeyev'e

Mihri Belli'yle ilgili istediğiniz bilgileri 30 Kasım'da gönderdik. Ona nasıl davranmamız gerektiğini bildirin. Siz onu tanıyor musunuz? Ona inanabilir miyiz?

Mibri Belli Hayrettin'in faaliyetinin araştırılması ve tedavisiyle ilgili olarak Filipov ile Çervenkov arasındaki 2, 9, 15 sayılı radyogramlar. 9 Ocak - 18 Ocak 1947.

³⁸ ÇANKOV, Georgi (1909) - BKGB MK Sekreteri (1933-1934; 1935-1938), KİM'de BKGB temsilcisi (1934-1935), Komintern 7. Kongre delegesi (1935), 1943'ten BKP MK üyesi, PB üyesi (1944-1957), Devlet Kontrol Komisyonu Başkanı (1948-1949).

9.1.1947 14.20

Çervenkov'a

Türkiye'de oluşan durum nedeniyle Mihri Belli'yle ilgili araştırma yapılması şimdilik mümkün olmamıştır.

Filipov

Filipov'a

Mihri Belli Hayrettin'in görevinin ne olduğunu belirlenmesi ve bununla ilgili sorunların düzene konması için onun Moskova'ya gelebilmesi doğrultusunda Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nden izin alınmasının amaca uygun olacağı kanısındayız.

Çervenkov

10.1.1947 10.30

Filipov'a

Ev sahibimiz, görevinin aydınlatılması amacıyla Mihri Belli'ye Moskova'ya gelmesi için izin verilmesinin yerinde olacağı kanısındadır.

Çervenkov

17.1.1947 09.20

18.1.1947 21.45

Çervenkov'a

Mihri Belli'yle kişisel görüşmenin bir yararı olmayacağını, kendisinin Moskova'ya gelmesinin amaca uygun olmadığını size bildirdik.

Mihri Belli'nin kimliğini saptamamız, onun yetkilerinin ne olduğunu belirlememiz Ferdinand'ın tutuklanması nedeniyle mümkün olmadı. Sizin bize gönderdiğiniz onun raporu, onun partinin durumunu ve parti yönetiminin faaliyetini genel hatlarıyla bildiğini göstermektedir. Onun ülkede daha ne kadar kalacağına siz karar veriniz.

Filipov.

Mihri Belli'nin tedavisiyle ilgili Filipov ile Spiridonov (Tr, Kostov) arasındaki 264, 268, 270 ve 272 sayılı radyogramlar. 13-16 Ağustos 1947.

13.08.1947 9.15

Spiridonov'a

Çervenkov'un ricası üzerine bugün, 13 Ağustos'ta hasta Mihri Belli'yi almak üzere Abromov, doktor ve hemşire ile uçakla size hareket ettiler.

Onları karşılamanızı ve Mihri Belli'nin Moskova'ya gönderilmesinde yardımcı olmanızı rica ederim. Uçak saat 8.55'te hareket etti.

14.08.1947 14.45

ACELE

Spiridonov'a

Bizim telgrafımızda değişiklik olarak, Mihri Belli'yi Moskova'ya göndermeyin. Oraya gelen dr. Yaminski kendisine orada yardım edecek.

Telgrafi aldığınızı bildirin.

Filipov

Filipov yoldaşa,

Mihri burada kalıyor. Abramov 17 tarihinde Moskova'ya uçacak. Beraberinde doktoru da getirsin mi?

Vladimirov

15.8.1947 14.15

16.08.1947 9.10

Spiridonov'a

Doktoru ve hemşireyi Abromov ile birlikte gönderiniz.

Filippov

Marusov'la ilgili bilgi olmaması ve Türkiye'ye gönderilmesiyle ilgili İvanov'dan (G. Dimitrov) Baranov'a³⁹ gönderilen 437 sayılı radyogram.

3.12.1947

Baranov,

Yoklama gösterdi ki, Marusov bizim elemanımız değil ve kendisinin Türkiye'ye gönderilmesi konusunda hiçbir şey bilinmiyor.

1.12.1947 İvanov

39 BARANOV, Leonid Semyonoviç (1909) - SKP(b) MK Uluslararası Enformasyon Şubesi (OMİ) şef yardımcısı (1943-1946), daha sonra SKP(b) MK Dış Politika Şubesi şef yardımcısı, Kominformbüro (Komünist Enformasyon Bürosu) Kalem Müdürü.

BİP(k) Merkez Komitesi'nin L. Baranov'a (Kominformbüro) Mihri Belli'nin Sofya'da tedavisiyle ilgili 25 sayılı radyogramı

22 Mayıs 1948

Baranov yoldaşa,

Mihri Belli yoldaş şimdi Sofya'da, hastanede bulunuyor. O, buradaki ilk tedavisinden sonra aşağıya döndü, ancak 1 ay önce tedavisinin tamamlanması için tekrar buraya döndü.

Onun sağlık durumuyla ilgili kesin bilgileri gönderiyoruz.

22.05.1948 BİP(k) MK

Mihri Belli'nin (Türkiye Komünist Partisi MK üyesi) bulunduğu yerle ve Bulgaristan'da kalmasına son verilmesiyle ilgili L. Baranov (Kominformbüro) ile İvanov (G. Dimitrov) arasındaki 82, 87 sayılı radyogramlar. 22 Mayıs, 1 Temmuz 1948.

22 Mayıs 1948 17.25

İvanov'a

1946 yılının Kasım ayında size gelen ve kendisinin Türkiye Komünist Partisi üyesi olduğunu söyleyen Mihri Belli adındaki Türkün şimdi nerede olduğunu ve onunla ilgili ne gibi bilgiler bulunduğunu bildirmenizi rica ederim.

Baranov

ACELE POSTA

Baranov,

22 Mayıs tarihli telgrafınızda kendisini sorduğunuz Mihri Belli yoldaş burada daha tatalım mı, yoksa yolculuk etmek için serbest mi?

1 Temmuz 1948 İvanov

Marat ile Mihri Belli (Türkiye Komünist Partisi MK üyeleri) arasında bir görüşmenin yapılmasının örgütlenmesiyle ilgili Filipov (Tüm Rusya Komünist Partisi VKP(b) MK) ile İvanov (G. Dimitrov) arasındaki 35 ve 104 sayılı radyogramlar. G. Dimitrov'un kararı. 13-14 Temmuz 1948.

13.07.1948 9.00

İvanov'a

Marat, Mihri Belli'yle görüşmek için Bulgaristan'a gitmek üzere kendisine izin verilmesi ricasında bulunmuştur.

Bulgaristan'da böyle bir görüşmenin olanaklı olup olmadığı konusunda görüşünüzü bildirmenizi rica ederim.

13.07.1948

Filipov

Filipov,

Marat gelebilir. Onun buraya geleceği tarihi bildiriniz.

14.07.1948

Marat'ın (Türkiye Komünist Partisi Sekreteri) Bulgaristan'a gelişiyle ilgili Filipov'dan (SBKP(b) MK) Spiridonov'a (Tr. Kostov) gönderilen 183 sayılı radyogram. 21 Ekim 1948.

Spiridonov'a

Marat bugün uçakla Bükreş'e hareket etti, oradan size gelecek. Kendisine Efendiyev Ali Zade adına çıkarılmış Sovyet pasaportu sağlandı.

Bulgaristan'da bulunacağı süre içinde kendisine oranın belgelerinin sağlanmasını rica ederim.

21 Ekim 1948 Filipov

Marat (Türkiye Komünist Partisi MK üyesi) için Mihri Belli'nin (TKP MK üyesi) faaliyetiyle ilgili bilgi sağlanması için Filipov'un (SBKP(b) MK) İvanov (G. Dimitrov) aracılığıyla gönderdiği 4 sayılı radyogram. 6 Ocak 1949.

İvanov'a

Marat'a şunları iletmenizi rica ederim:

Kontrol ettiğine göre, Mihri'nin seyahati ne sonuç vermiştir, onunla ilgili bilgileri bildiriniz. Ameliyattan sonra Mihri'den yararlanmak niyetinde misiniz? Bugünlerde onu buraya alacağız.

Aileniz iyi ve hoştur, selamlarını gönderiyor.

6.1.1949

Filipov

Mihri Belli'nin (TKP MK üyesi) SSCB'ye gidebilmesi amacıyla belgelerin hazırlanması için Filipov'dan V. Çervenkova'ya 7 sayılı radyogram. 7 Ocak 1949.

Çervenkov'a

Bize tedaviye gelecek olan Mihri Belli'nin çıkışı için gerekli belgelerin hazırlanmasında Marat'a yardımcı olmanızı rica ederiz.

Belgenin hangi ad üzerine hazırlanacağını bildiriniz. Nasıl gönderileceğini ayrıca bildireceğiz.

7.1.1949

Filipov

Marat (TKP MK üyesi), V. Çervenkov ve SBKP(b) MK ve Filipov arasında Mihri Belli'ye (TKP MK üyesi) illegal çalışma ve teknik işlerle ilgili görevler verme ve kendisine belgeler hazırlama konusundaki 1, 5, 6, 12, 14, 22, 27 sayılı radyogramlar. 3-26 Ocak 1949.

Çok Gizli

Moskova, SBKP(b) MK'ne

Suslov yoldaşa

Mihri döndü, onun Moskova'ya gönderilmesi için sizin talimatlarınızı bekliyorum.

Komünist selamlarla,

Marat 3.1.1949

Çok Gizli

SBKP MK'ne

Suslov yoldaşa,

Mihri'nin seyahati olumlu sonuç verdi. Artık Türkiye'ye gelip gidecek kişileri bulduk. Bununla ilgili olarak ayrıntılı bilgi vereceğim.

Mihri yoldaş aktif, dürüst, ağır başlı partili. Ben, Mihri Belli'nin MK'nin en iyi üyelerinden biri olduğu izlenimini edindim. O, illegal çalışma ve teknik işlerle ilgili çalışmaları yönetebilecek yetenektedir.

Mihri, mümkün olduğu kadar kısa sürede Türkiye'ye dönmelidir, bunun için kendisi bir an önce ameliyat edilmelidir.

Başka bir kanaldan Parti Sekreteri Zeki yoldaş ile bağlantı kurmaya çalışıyorum. Bu bağlantıyı sağlayacak olan kişi artık İstanbul'da bulunuyor. Sonuçlar iki hafta sonra belli olacak.

Komünist selamlarla

Marat 10.1.1949

Çok Gizli

SBKP MK'ne

Suslov yoldaşa,

Mihri'yi Svilen İvanov Demirciev adıyla göndereceğiz. Vize bekliyoruz.

Marat 11.1.1949

Çok Gizli

SBKP MK'ne

Suslov yoldaşa,

Mihri için Svilen İvanov Demirciev adına düzenlenmiş bir yurtdışı seyahat pasaportu hazırladık. Bunu daha önce bildirdim, ancak şimdiye kadar Sovyet vizesi gelmedi. Nasıl hareket edeceğimiz konusunda talimatlarınızı bekliyoruz.

Marat 20.1.1949

21.1.1949 18.45

Çervenkov'a

Svilen İvanov Demirciev'in adına vize verilmesi emri SSCB Sofya Büyükelçiliğine bildirildi.

Mihri Belli'nin belgelerinin ne zaman hazır olacağını ve ne zaman yolculuk edebileceğini bildiriniz.

Filipov

Çok Gizli

SBKP MK'ne

Filipov yoldaşa,

Mihri yoldaş yolculuğa hazır. O, Svilen İvanov Demirciev adına hazırlanmış bir pasaporta sahip. Ancak hâlâ Sovyet vizesi yok. İki haftadır bu vizeyi bekliyoruz. Yardımcı olmanızı rica ederim.

24.1.1949

Marat

(Bu radyogram, vize verildiği haberinin bildirilmesi üzerine gönderilmiştir)

26.1.1949 10.45

ACELE

Çervenkov'a

21 Ocak tarihli sorumuza acele cevap verin: Mihri yolculuğa ne zaman hazır olacak?

25.1.1949 Filipov

Bonçev yoldaşa telefonla bildirilmiştir.

Çok Gizli

SBKP MK'ne

Filipov yoldaşa,

Vizeyi aldık, Demirciev yoldaş yolculuk etmeye hazırdır.

26.1.1949 Marat

27.1.1949 09.00

ACELE

İvanov'a

Mihri Belli'yi Bükreş'e Puhlov yoldaşa ulaştırınız, o kendisini belirlenen yere gönderecek.

Bükreş'e ne zaman hareket edeceğini bildiriniz.

27.1.1949 Filipov

Filipov yoldaşa

Cumartesi 29 Ocak sabahı Mihri Bükreş'e hareket edecek.

Çankov

27.1.1949

Svilen İvanov Demirciev'in (Mihri Belli, Türkiye Komünist Partisi MK üyesi) Bükreş'e yolculuğuyla ilgili olarak G. Çankov'dan A. Puhlov'a⁴⁰ (Kominformbüro) gönderilen 2,3 sayılı radyogramlar. 27-28 Ocak 1949.

Puhlov yoldaşa

Yarın sabah size gelecek olan Demirciev yoldaş, Efendiev yoldaşın kendisi için buraya bize geldiği kişidir.

O, Filipov'un talimatı üzerine size gönderiliyor.

Çankov 28.1.1949

⁴⁰ PUHLOV, Nikolay Nikolayeviç - OMİ'ye bağlı Enstitü No. 205 Polonya uzmanı, SKP(b) MK Dış Politika Şubesi elemanı, 1946'dan sonra Enstitü No. 205 müdürü.

Puhlov yoldaşa

Svilen İvanov Demirciev yoldaş Cumartesi, 29 Ocak'ta sabah saat 7'de size gelmek üzere uçacak.

Kendisini mutlaka karşılamanızı rica ederim.

Çankov

27.1.1949

Filipov'dan (SBKP(b) MK) İvanov'a (G. Dimitrov) Mihri Belli'nin ameliyatı ve Marat'ın (TKPMK üyesi) yaptığı çalışmalarla ilgili olarak gönderdiği 84 sayılı radyogram. 26, 27 Mart 1949.

İvanov'a

Marat'ın yaptığı çalışmaları ve onun gelecekle ilgili planlarını bildirmenizi rica ederim.

Belli'nin (Demirciev'in) ameliyatının başarılı geçtiğini, sağlık durumunun iyi olduğunu Marat'a iletiniz.

Marat'ın ailesi sağlıklı ve iyi.

26 Mart 1949 Filipov

Ahmet'in illegal olarak Türkiye'ye gönderilmesiyle ilgili olarak Antipov⁴¹ (Kominformbüro) ile G. Çankov arasındaki 12, 112 sayılı radyogramlar. 28 Nisan 1949.

Çankov yoldaşa

Kaprielov'a kendisine yoldaşın niçin geldiğini sorunuz ve Marat yoldaş için acele haber veriniz.

28 Nisan 1949

Antipov

Antipov yoldaşa

Yoldaş, Meriç nehrinin aniden taşması nedeniyle Ahmet öteye geçirilemediği için ne yapılacağını danışmak üzere geri döndü. Suyun inmesi için birkaç gün bekleyeceğiz. Durumda başka değişiklik yok.

Çankov

28.4.1949

41 ANTİPOV, Aleksandır İvanoviç (1913) - SKP(b) üyesi, Şubat 1941'den itibaren Komünist Gençlik Enternasyonalı kadrosunda, Eylül 1942'den itibaren KEYK Okulu Müdür Öğretim Yardımcısı, 1949'dan itibaren Kominformbüro kadrolu personeli.

Mihri Belli'yi (TKP MK üyesi) kendisine gerekli araçları sağlayarak Türkiye'ye illegal olarak gönderme konusunda V. Çervenkov'dan P. Yudin'e gönderdiği 27 sayılı radyogram. 9 Aralık 1949.

Bakanlar Kurulu Başkanı Antetli Kağıdı

P. Yudin'e⁴²

Biz Mihri Belli'yi (TKP MK üyesi), kendisine gerekli araçları sağlayarak illegal olarak Türkiye'ye geçirebiliriz.

Çervenkov.

Salih Hacıoğlu'nun sürgünü ve Marat

RGASPI'de fon 495, op. 266, dosya 98'de bulunan şahsi belgeleri çerçevesinde Azerbaycan SSC İç İşleri Bakan Yardımcısı Milli Emniyet Yüzbaşısı Kerimov'un 20 Aralık 1940 tarihli ilmühaberinde Salih Hacıoğlu hakkında "Türkiye'de bulunan ve Türk istihbaratçısı olduğu tespit edilen SÜLEYMAN NURİ'nin arkadaşıdır" notu düşülmüştür. Buna rağmen Salih Hacıoğlu 1941-1946 yıllarında Moskova'da, Ecnebi Dillerde Neşriyat Evi Türkçe redaksiyonunda tercüman olarak çalışmıştır. Türkçe redaksiyonun kapatılması üzerine öğretmenliğe başlamış ve 1946-1949 yıllarında Moskova Devlet Üniversitesi'nde ve Askerî Enstitü'de Türkçe öğretmenliği yapmıştır. Sabiha Sümbül'ün, ilk eşinden olma kızı Dürdane'nin ölümü üzerine Türkiye'ye dönmek üzere TC Büyükelçiliğine başvurunca 1949 yılında SSCB İçişleri Bakanlığı makamlarınca tutuklanmış ve 1 Mart 1950'de 10 yıl hapse mahkûm edilmiştir. Salih Hacıoğlu, eşiyle birlikte sürgün edildiği Altay ilindeki "emek kampı"nda Nisan 1954'te kalp yetmezliğinden yaşama gözlerini yummuş, SSCB Yüksek Mahkemesi Askerî Heyeti tarafından 27 Şubat 1956'da tamamen aklanmıştır.

⁴² YUDİN, Pavel Fyodoroviç (1899-1968) - Sovyet akademisyeni, SKP(b) aktifi, SSCB Bilimler Akademisi Kızıl Profesörler Enstitüsü ve Felsefe Enstitüsü Müdürü (1938-1944), *Kalıcı Barış ve Halk Demokrasisi İçin* gazetesi redaktörü.

Marat'ın Taisiya'dan olma kızı Jale ile Salih Hacıoğlu'nun eşi Sabiha Sümbül

Salih Hacıoğlu'nun tutuklanıp mahkûm edilmesi, onun Enternasyonal Kontrol Komisyonu kararıyla TKP üyeliğine 1939'da yeniden dönüşü sırasında olumlu rapor vermiş, 1940'ta Türkiye'ye giderek siyasal çalışma yapma talebini de olumlu karşılamış olan Marat'ın da şahsi dosyasına yansıyan aşağıdaki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla soruşturulmasına yol açmıştır. Bu soruşturmanın yapılmasında kuşkusuz Sabiha Sümbül'ün tahkikat sırasında yaptığı casusluk itirafı ve "Marat'ın milliyetçi eğilimleri" yönündeki ifadesi de önemli rol oynamıştır. Salih Hacıoğlu'nun Mart 1950'de mahkûmiyeti ertesinde Marat ile ilgili ilk rapor şöyledir:

Rayhman yoldaşın 3.XI-50 tarih 91367 nolu

(Bizim 9.XI-1950 tarih Gir. No.OP 10010) raporundan özet esasında

İ L M Ü H A B E R

Yoklanmayı gerektiren verilere göre, Türkiye'de yaşarken Marat Türk polisiyle bağlantılı kişilerle ilişkide bulunmuş ve onlardan maddi yardım almıştır. Marat'ın ilk karısı Sabiha Mesrure birkaç yabancı istihbarat teşkilâtının ajanlığını yapmıştır. Marat'ın yakın ilişkileri olan Sıdika Hüsamettin [Hüsamettin Özdoğu'nun kardeşi Semiha Uzunhasan] Türk polisinden bir albayla mahrem ilişkiler içinde olmuştur. Sıdika Türkiye Komünist Partisi üyesi bulunmuş, SSCB'de yaşamış, 1933'te ülkesine döndüğünde Troçkist Kerim Sadi ile yakınlaşmış ve partinin davasına ihanet etmiştir. Sıdika'nın erkek kardeşi (Marat'ın yakın arkadaşı) Aziz Hüsamettin [Özdoğu] Türkiye Komünist Partisi içinde bozguncu faaliyetinde bulunmuş, sonra komünist partisinden ayrılmış ve provokatör ve

polis ajanlarının toplandığı “Sosyalist” partisini kurmuştur.

1936 yılında Aziz Hüsamettin ile Aleksandır Sinkeviç Karadeniz’de motorlu bir tekneyle kaçarken, sözde Türkiye’den Marat’ın onların üstüne gönderdiği Türk polisince tutuklanmıştır.

1937 yılında Marat’ın kefil olması üzerine Sovyet-Türk hududunu kaçak geçmekten SSCB NKVD makamlarınca tutuklu bulunan komünist Bekir Ali (Erol) Haydaroviç Kutlu⁴³ hapisten salıverilmiştir. Daha sonra Kutlu’nun Türk istihbarat teşkilâtının ajanı olduğu ve SSCB’ye casusluk için aktarıldığı anlaşılmıştır.

1942 yılında Sovyet-Türk hududunu kaçak geçmekten Türk ordusundan subay Said Azizoviç Aliev tutuklanmıştır. Marat Aliev’in sözde TKP üyesi olduğuna dair ilmühaber vermiş, bunun sonucunda Aliev salıverilmiş ve Marat tarafından Sovyet Radyo Komitesi Türkçe Yayın Servisinde spikerliğe yerleştirilmiştir. Daha sonra Aliev’in TKP üyesi olmadığı ve Türk istihbaratının ajanı olduğu anlaşılmış, Mart 1949’da casusluk şüphesiyle tutuklanmıştır.

Türkiye lehine casuslukla suçlanıp Mart 1949’da tutuklanan Türk siyasi mülteciler Salih Hacıoğlu ile eşi Sabiha Sümbül ile uzun süre temas halinde bulunmuştur.

Aslına uygundur.

RKP(b) MK APK Sayım Destekçisi

VARAKİNA /İmza/.

7 Kasım 1950

1-sf.

RKP(b) MK OB Teknik Sekreterliği

KAYDI SİLİNDİ

Gir. No. 10010’a ektir.

Şahsi dosyaya

RKP(b) 19. Kongresi arifesinde Marat ile ilgili hazırlanan aşağıdaki “Malumat Raporu”nda da diğer incelenecek konuların yanı sıra Salih Hacıoğlu’yla ilişkisine gönderme yapılmaktadır.

43 Gerçekten de Ali Haydar Kutlu’nun RGASPI f. 495, op. 266, d. 216’da kayıtlı şahsi dosyasında 15 Mayıs 1940 tarihli Marat imzalı 3 sayfalık bir rapor vardır. Bu kapsamlı raporda Marat şu bilgileri veriyor: “Ali Haydar Kutlu (Erol) 935’te Partiye girmiştir. Partinin merkezi organının matbaasında çalışmıştır. Çalıştığı bu gizli matbaada tam bir yıl gün ve güneş yüzü görmeden ve konspirasyonu bir defa bile ihlal etmeden çalışmıştır. Merkez Komitesi kendisinin gösterdiği cesaret ve disiplinlilik numunesini takdir etmiştir. (...) Benim şahsi kanaatım, Erol’un bir yanlışlığa kurban gittiği merkezindedir. Bundan ötürü, Erol hakkında verilen kararın yeniden tekrar bakılması hususunda icap eden yerlere lazım gelen malumatın verilmesi hususunda yardım gösterilmesini dilerim.”

Vasyukov yoldaşa.

Marat'ın şahsi dosyasına!

A. Orlov /İmza/.

Türkiye Komünist Partisi MK Politik Büro üyesi İsmail Bilen (Marat)
hakkında

MALUMAT RAPORU

İsmail Bilen (Marat) 1902 Rize/Türkiye doğumludur. Milliyeti Türktür. Türk uyrukludur. Küçük burjuva ailesinden gelmektedir. İstanbul'da meslek okulunu ve Moskova'da KUTV'u bitirmiştir. Türkçenin yanı sıra Rusça ve Farsça bilmektedir. 1922 yılından TKP üyesi, 1927'den TKP MK üyesidir. 1924-1926 yıllarında RKP(b) üyesi bulunmuştur.

Marat Türkiye Komünist Partisi'nin önde gelen aktifidir. Parti yönetimi çalışmalarında büyük deneyimi vardır. Komünist faaliyetlerinden ötürü defalarca tutuklanmış, hüküm giymiş ve işkence görmüştür. Türk mahkemelerince toplam 42 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

1937 ile 1943 yılları arasında TKP'nin KEYK temsilciliğini yapmıştır. Hâlihazırda Radyo Komitesinde Türkiye'ye yönelik radyo yorumcusu olarak çalışmaktadır.

RKP(b) MK Askerî Politik Şubesinin elinde doğrudan Marat'la ilgili birçok belge vardır. Örneğin, SSCB Devlet Güvenlik Bakanlığı'nın 3 Kasım 1950 tarihli tebliğinde şöyle denmektedir: "Yoklanmayı gerektiren verilere göre, Türkiye'de yaşarken Marat Türk polisiyle bağlantılı kişilerle ilişkide bulunmuş ve onlardan maddi yardım almıştır. Marat'ın ilk karısı Sabiha Mesrure birkaç yabancı istihbarat teşkilatının ajanlığını yapmıştır. Marat'ın yakın ilişkileri olan Sıdika Hüsamettin Türk polisinden bir albayla mahrem ilişkiler içinde olmuştur. Sıdika Türkiye Komünist Partisi üyesi bulunmuş, SSCB'de yaşamış, 1933'te ülkesine döndüğünde Troçkist Kerim Sadi ile yakınlaşmış ve partinin davasına ihanet etmiştir. Sıdika'nın erkek kardeşi (Marat'ın yakın arkadaşı) Aziz Hüsamettin Türkiye Komünist Partisi içinde bozguncu faaliyette bulunmuş, sonra komünist partisinden ayrılmış, provokatör ve polis ajanlarının toplandığı "Sosyalist" partisini kurmuştur...

1937 yılında Marat'ın kefil olması üzerine Sovyet-Türk hududunu kaçak geçmekten SSCB NKVD makamlarınca tutuklu bulunan komünist Bekir Ali (Erol) Haydaroviç Kutlu hapisten salıverilmiştir. Daha sonra Kutlu'nun Türk istihbarat teşkilâtının ajanı olduğu ve SSCB'ye casusluk için gönderildiği anlaşılmıştır.

1942 yılında Sovyet-Türk hududunu kaçak geçmekten Türk ordusundan subay Said Azizoviç Aliev tutuklanmıştır. Marat Aliev'in sözde TKP üyesi olduğuna dair rapor vermiş, bunun sonucunda Aliev salıverilmiş ve Marat tarafından Sovyet Radyo Komitesi Türkçe Yayın Servisinde spikerliğe yerleştirilmiştir. Daha sonra Aliev'in TKP üyesi olmadığı ve Türk istihbaratının ajanı olduğu anlaşılmış, Mart 1949'da casusluk zannıyla tutuklanmıştır.

Marat Türkiye lehine casuslukla suçlanıp Mart 1949'da tutuklanan Türk siyasi mülteciler Salih Hacıoğlu ile eşi Sabiha Sümbül ile uzun süre temas halinde bulunmuştur. Sümbül Türk elçiliğini ziyaret etmiş, orada SSCB'deki yaşam koşullarından memnuniyetsizlik ifade etmiş, Türkiye'ye gitmek için şefaatte bulunmuştur... Tahkikat sırasında Sümbül Türkiye elçiliğine casusluk malumatı verdiğini itiraf etmiş ve "Marat"ın milliyetçi eğilimlerine dair ifade vermiştir.

2 Nisan 1943 tarihinde KEYK Sekreterliği G. M. Dimitrov yoldaşın başkanlığında (Tutanak /B/ No.820) KEYK'teki TKP temsilcisi Marat yoldaş konusunu (Fıkra 1601) görüşmüştür. KEYK Sekreterliği konuyla ilgili olarak şu kararı almıştır: "Marat Bostancı (KEYK'teki TKP Temsilcisi) yoldaşın bir parti temsilcisi için tasvip edilmez şu davranışlarda bulunduğu, güvenilir malumatlar temelinde sabit bulunmuştur:

1. Nihat, Sinkeviç (Radyo Komitesi elemanları), Asimov (Ecnebi Dillerde Neşriyat Evi elemanı) ve daha birçok TKP üyesiyle konuşmalarında Türkiye Komünist Partisi'nin ülkedeki çalışmalarının belirli gizlilik hususlarını açığa vuran çenebazlığa düşmüştür.

2. KEYK'teki TKP Temsilcisi durumunu kullanarak Marat yoldaş Türk komünistlerinin karılarını, bu arada Sinkeviç yoldaşın karısını kendisiyle birlikte yaşamaya meylettirmiştir.

3. Marat yoldaşın edepsizce davranışı sonucunda Sinkeviç'in öngörüldüğü gibi ülkeye gitmesi engellenmiş ve SSCB'deki TKP üyeleri arasında parti için zararlı tartışmalara konu olmuştur.

Tüm bunlara istinaden KEYK Sekreterliği Marat yoldaşa Sert Kınama ve İhtar cezası vermektedir. Eğer yakın bir zamanda hatalarını düzeltmez ve her komünist için, hele hele bir kardeş komünist partisinin KEYK temsilcisi için zorunlu olan tavır ve davranış biçimini benimsemezse, KEYK Sekreterliği Marat yoldaşın parti temsilcisi yetkisinin kaldırılması ve TKP saflarından ihraç edilmesi sorununu gündeme getirmek zorunda kalacaktır."

Türkiye Komünist Partisi MK Sekreteri Aydın'a 24 Nisan 1949 tarihli mektubunda Marat TKP'nin gelecekteki çalışmaları için birçok pratik öğütte bulunduktan sonra, şunu belirtmektedir: "Bugün partiyi bölmeye,

parçalamaya ya da ortadan kaldırmaya çalışanlar Türkiye gericiliğinin doğrudan ajanlarıdır. Onlara karşı amansız savaş yürütmek gereklidir. Bu, partinin güçlenmesi ve Türkiye halkının geleceği için zorunludur. Partimiz temiz, birlik ve beraberlik içinde olmalıdır...

Biz Amerikan yayılmacılarının yurdumuzda egemenlik kurmasına izin vermemeliyiz. Partimiz kalıcı ve demokratik barış için savaşıyan büyük komşumuz ve dostumuz Sovyetler Birliği'ne saldırmaya hazırlananlara karşı çıkmalıdır."

Dosyadaki belgelerden görüldüğü üzere, 1948 yılında Marat Yugoslavya Komünist Partisi vasıtasıyla TKP MK Sekreteri Aydın'dan bir mektup almıştır. "Bu mektupta Türkiye Komünist Partisi'ndeki durum ve partinin geleceğine yönelik çalışma planı anlatılmıştır. Mektupta TKP MK Politik Büro üyesi Boz Mehmet yoldaşın İzmir bölgesine gittiğine ayrıca işaret edilmiştir. 3-4 ay sonra Boz Mehmet İzmir'de polis tarafından tutuklanmıştır... Boz Mehmet'in tutuklanması bir yandan Türkiye Komünist Partisi içindeki bozguncu provokatörlerin, diğer yandan Yugoslavya elçiliği danışmanı Selim'in ihbar ve provokasyonu sonucunda olmuştur. Selim o zamanlar Yugoslavya'nın Türkiye'deki istihbarat şefidir. 1948 yılı başında Aydın'ın gönderdiği mektup onun elinden geçmiştir. Bundan başka, Selim ile sıkı bağlantısı olan Türkiye'deki Yugoslav askerî ataşesi, komünist partisinin malumatına göre, eski bir İngiliz ajanıdır..." (Marat'ın 12 Mayıs 1949 tarihli raporundan).

Bu raporunda Marat, Aydın'ın kendisine şu olguyu bildirdiğini yazmıştır: "Dimitrov yoldaş Belgrat'tayken Aydın ile bir konuşmasında Selim "Türk komünist partisi bundan böyle Bulgar komünist partisine değil, yalnız Yugoslav komünist partisine ve Tito'ya başvurmalıdır" demiştir. Bundan anlaşılmaktadır ki, Türkiye'deki Titocular provokasyon sayesinde Türkiye Komünist Partisi'ni kendi kontrolüne geçirmeye çalışmışlardır. Aydın Selim ile her tür ilişkisi kesmiştir".

3-mm

A. Orlov /İmza/

19.09.51

Nâzım Hikmet'in Moskova'ya gelişi ve Marat'la ortak faaliyet

Nâzım Hikmet'in Haziran 1951'de İstanbul'dan ayrılarak Moskova'ya gelmesinin ardından, Marat'ın TKP adına faaliyetinde belirgin bir artış görülmektedir. Nitekim daha Temmuz 1951'de Marat, Nâzım Hikmet ile birlikte Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) Merkez Komitesi (MK) Sekreteri, Politbüro üyesi ve SSCB Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı G. M. Malenkov'a (1902-1988) örgütsel meselelerle ilgili bir

mektup göndermiştir. Nâzım ve Marat, mektupta Türkiye tahlilinin yanı sıra bir dizi öneri ve talepte bulunmaktadır.

“Türkçeden çeviri

SOVYETLER BİRLİĞİ KOMÜNİST PARTİSİ (bolşevik) MERKEZ KOMİTESİ'NE

MALENKOV Yoldaş'a

Türkiye, Amerikan emperyalizminin askeri üslerinden biridir. Amerikan silâhlarıyla, uzmanlarıyla, Amerikalıların inşa ettiği ve inşa etmekte olduğu stratejik yollarla, havaalanlarıyla, limanlarla donanmış bu üs, doğrudan Sovyetler Birliği'ne ve halk demokrasisi ülkelerine saldırı için hazırlanmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin faşist iktidar çevreleri, basının, radyonun, okulların, camilerin yardımıyla ülkenin en geri unsurlarını kışkırtmakta ve kamuoyunda Sovyetler Birliği'ne ve halk demokrasisi ülkelerine karşı en alçak, şovenist duyguları ateşlemektedir.

Amerikan emperyalizmi, Türkiye'de çoktandır kendilerini emperyalist güçlere satmış olan en gerici, en terörist, en şovenist sınıflara ve gruplara dayanmaktadır. Bunlar: a) Büyük burjuvazi – bankerler, kompradorlar, büyük toprak sahipleri, yabancılarla ve özellikle Amerikan sermayesiyle işbirliği yapan büyük sanayiciler ve b) askerî klik.

Türk devleti, onların ellerinde bürokratik ve faşist tahakkümün silâhına dönüşmüştür.

Bu sınıflar ve gruplar, esas olarak 'Demokrat' Parti'de, Cumhuriyet Halk Partisi'nde ve Millet Partisi'nde temsil edilmektedir.

Türkiye'de Amerikan emperyalizmine, onun dayandığı sınıf ve gruplara karşı aşağıdaki sınıf ve gruplar hareket etmektedir:

a) İşçi sınıfı.

b) Mülksüz, yoksul ve orta köylülük, şehir ve köy zanaatkârları ve esnafı, küçük tüccarlar, küçük ve orta işletme sahipleri.

c) Yukarıda sayılan sınıf ve gruplara aydınlar, Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin bağımsızlığını savunan subaylar ve astsubaylar dâhildir.

Türkiye Komünist Partisi, işçi sınıfının, mülksüz, yoksul ve orta köylülüğün, esnafın, zanaatkârın ve ilerici aydınların temsilcisidir. 'Demokrat' Parti, Cumhuriyet Halk Partisi ve Millet Partisi, taban örgütlerinde bu sınıfların ve katmanların sadece bir kısmını toplayabilmiştir.

Bugünkü şartlarda Türkiye işçi sınıfı, sadece kendi sınıfsal çıkarlarının

değil, ayrıca da Türkiye'nin belli başlı bütün halk kitlelerinin millî çıkarlarının sözcüsüdür.

'Türk-Amerikan işbirliği' ve Ankara'nın askerî hazırlığı, Türkiye'nin ekonomik hayatını yıkıma uğratmıştır:

a) – Şehirlerde –

Gümrük sisteminin tasfiye edilmesi ve yabancı mallarla rekabete karşı korunma imkânının olmaması sonucunda, halk kitlelerinin alım gücünün devamlı düşmesi sonucunda milli sanayi daraldı ve faaliyetlerini azaltmaya devam ediyor, işçi sınıfının saflarında işsizlik yükseldi. Fiyatların devamlı yükselmesine ve hayatın pahalılaşmasına rağmen ücretler değişmiyor. Bu da işçi sınıfının ekonomik durumunu daha da kötüleştiriyor.

Türkiye'nin şehirlerinde ve kasabalarında, özellikle de büyük merkezlerinde nüfusun büyük kısmını oluşturan esnaf ve zanaatkarlar, yukarıda ortaya konan sebeplerden dolayı yoksullaştılar. Küçük tüccarlar, küçük ve orta işletme sahipleri yıkıma uğruyor. En başta tekstil işletmeleri sahipleri olmak üzere yerel sanayinin bir kısmı, fabrikalarını kapatıyor ya da iflasın eşiğinde bulunuyor.

Küçük burjuva katmanlara mensup olan aydınlar arasında işsizlik büyük bir yer tutuyor.

b) – Köylerde –

Mülksüz ve yoksul köylülük, yarı aç bir yaşam sürüyor. Bunların önemli bir kısmı, önceden mevsimlik işçi olarak büyük çiftliklerde çalışıyorlardı. Ancak 'Marshall Planı' sonucunda traktörler, sadece büyük toprak sahiplerinin eline geçti ve böylelikle fakirlikleri daha da büyüyen mülksüz, yoksul köylülere ve ırgatlara iş bulma imkânı engellenmiş oldu. Bu şekilde 'Marshall traktörleri', Amerikan tankına dönüşürken, orta köylülüğü de yıkıma sürüklüyor.

c) Türk ekonomisinin askerî hazırlığa tabi olmasından, ayrıca büyük silâh gücünün bu ekonomi için ağır yük teşkil etmesinden dolayı, bu silâh gücünün uzun vadede bütçenin aslan payının gittiği yarı seferberlik durumunda bulunması sebebiyle köylerde ve şehirlerde geniş halk kitlelerinin omzuna her yıl ağır vergiler yükleniyor.

Amerikalıların Türkiye'de hüküm sürmesi ve sömürgeci gibi hareket etmesi işçi sınıfı, yoksul halk katmanları, aydınlar arasında, ordunun bir kısmında, bazı yerli sanayiciler arasında büyük memnuniyetsizlik ve onlara yönelik nefret uyandırdı. Millî gururun ve Türkiye'nin onurunun nasıl ayaklar altında alındığını gören dürüst insanlar, Amerikalı emperyalistlere ve Ankara hükümetine, onların halka düşman politikasına

karşı çıkıyorlar. Kore'deki savaşın gidişatı ve sonuçları, Amerikalıların itibarını oldukça zayıflattı, Türk hükümetinin bu savaşa katılma kararı ve binlerce Türk askerinin ABD çıkarları adına Kore'de cephede ölmesi, Türk halkının Anglosakson emperyalistlerine nefretini daha da güçlendirdi. Kitlelerin Amerikalı ve İngiliz emperyalistlerinin politikalarından duyduğu memnuniyetsizlik, 'Demokrat' Parti'nin, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve Millet Partisi'nin taban örgütlerinde ve sıradan üyeleri arasında da ortaya çıktı.

Millî azınlıklar arasında, özellikle Kürtler ve Lazlar arasında Ankara'dan yürüyen zorla asimilasyon politikasına karşı direnç kuvvetleniyor.

Büyük Sovyetler Birliği'nin yönettiği uluslararası barış cephesinin kesintisiz yükselişi, Türkiye'deki halk kitlelerinin millî bağımsızlık ve barış mücadelesi iradesini güçlendirdi.

Böylelikle Amerikan emperyalizmine ve uşaklarına karşı Türkiye'de geniş ve tek millî cephe oluşturulması için gerekli nesnel şartlar olgunlaşıyor.

Öznel şartlara gelince, bunun için şunlar gereklidir:

1. Türkiye Komünist Partisi'nin eylem taktiklerinin ve platformlarının oluşturulması, bu konuda ona yol gösterici yardımın Sovyetler Birliği Komünist Partisi MK tarafından yapılması.
2. Türkiye Komünist Partisi'nin faaliyetinin yeni şartlara intibak edebilecek ve aynı zamanda Amerikan emperyalizmine karşı Millî Tek Cephe'de öncü rol oynayabilecek şekilde örgütlenmesi.
3. Emperyalizme karşı millî tek cephe mücadelesinin ve savaşa karşı barış cephesinin fikirlerini, sloganlarını, taleplerini Türkiye'de yayacak ve kendini Amerikalı emperyalistlere satmış olan basına ve radyoya karşı çıkacak radyo ve basın çalışmasının örgütlenmesi.

a) Örgütlenme alanında yapılması gerekenler:

1. Amerikan emperyalizmine karşı mücadelenin Millî Tek Cephe örgütlerini ve komitelerini kurmak.
2. Türkiye dışında Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin bir parçası olacak Dış Büro'yu teşkil etmek.
3. Ülke içinde radyo ve basın için bilgi toplamak üzere yasadışı bir örgütlenme kurmak.

b) Basın ve enformasyon alanında yapılması gerekenler:

1. Emperyalizme ve faşizme karşı mücadelenin Millî Tek Cephesi'nin

organı olarak hareket edecek 'Bağımsız Türkiye Radyosu' adıyla radyo yayının örgütlenmesini oluşturmak.

2. Moskova'dan ve halk demokrasisi ülkelerinden Türkçe radyo yayınlarını güçlendirmek.

3. Türkiye Komünist Partisi'nin merkezî yayın organının basımına yeniden başlamak.

4. Bağımsızlık ve barış cephesinin fikirlerini yayacak yeni bir basılı organ kurmak.

5. Parti kadrolarının hazırlanması ve eğitimi için Marksizm-Leninizmin klasik eserlerini Türkçeye çevirmek.

Yukarıda belirtilen ülke dışındaki çalışmalara dair görevlerin yerine getirilmesi için Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin bazı faal üyelerinin ve ilerici aydınların parti sempatzanı temsilcilerinin Türkiye'den ayrılması gerekmektedir; Türkiye'den yasal yollardan çıkamayan kişilerin yasadışı şekilde çıkmasına yardım edilmelidir. Bizce ilk etapta şu kişiler kabul edilmelidir: Merkez Komitesi Politbüro üyelerinden Reşat Fuat Baraner; parti üyelerinden Mehmet Ali Aybar, Sabiha Zekeriya Sertel, Kemal Tahir; sempatzanlardan Zekeriya Sertel ve Yıldız Sertel; Sofya'daki siyasî mültecilerden Fahri Erdinç ve Ziya Yamaç. (Fahri Erdinç ve Ziya Yamaç'a dair Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nden ayrıca bilgi istenmelidir.)

Düşüncemize göre yukarıda ifade edilen meselelerin pratik çözümleri için [uygun] zaman gelmiştir. Bu meselelerin çözümlerine yardım edeceğinize kesin olarak inanıyoruz.

Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Politbüro Üyesi Marat

Türkiye Komünist Partisi Üyesi Nâzım Hikmet

23 Temmuz 1951

Çeviren Dovlikanov.⁴⁴

44 Dr. Mehmet Perinçek'in *Nâzım Hikmet Berlin'de* başlıklı makalesinden aktarılmıştır [Rusya Devlet Siyasal Sosyal Tarih Arşivi, (RGASPI) fon 82, liste 2, dosya 1330, yaprak 81-86], *Toplumsal Tarih*, sayı: 285, Eylül 2017.

İsmail Bilen ile Nâzım Hikmet

Malenkov'a başvuru mektubunda yapılması gereken işler arasından kimileri izleyen süreçte Marat ile Nâzım Hikmet'in işbirliğiyle gerçekleştirilmiş, Dış Büro oluşumu ise ancak Zeki Baştımar'ın Ağustos 1961'de yurtdışına çıkışından sonra Nisan 1962'de düzenlenen Leipzig Konferansı öncesinde tamamlanabilmiştir. Bu Konferans tutanaklarından anlaşıldığına göre Marat bir dönem Moskova dışına çıkamamış, bu dönem TKP'nin kimi işleri Nâzım Hikmet tarafından yürütülmüştür⁴⁵. Bu bağlamda "Bizim Radyo"nun yanı sıra Moskova Radyosu ve halk demokrasilerinde Türkçe radyo yayınları yaygınlaştırılmış. Millî Tek Cephe doğrultusunda öngörülen yayın organı çalışmalarına girilmiştir. 1962 Leipzig Konferansı'nın 2. Gününde, Nâzım Hikmet'in önerisi üzerine ilk günkü konuların tartışılması yerine memleket dışındaki parti çalışmalarına geçiliyor ve Gün Benderli-Togay'ın tuttuğu toplantı tutanaklarına göre Marat şu açıklamayı yapıyor:

1950 yılından beri Partinin dış memleketlerdeki çalışmaları hızlandı.

Önce Paris'te başlayan çalışmalardan sonra, tevkifler üzerine arkadaşlar sosyalist ülkelere nakledilmeye başlandılar. Başlangıçta ne iş yapılacağı hiç belli değildi. Elimizde yalnız Radyo ve Barış yolu, Tek Cephe gibi dergiler tecrübesi vardı.

İlk iş olarak buraya geçirdiğimiz arkadaşlara ne iş yaptıracağımızı bilmiyorduk. Arkadaşları tanımıyordum. Radyo alanında bir tek Moskova Radyosu tecrübesi vardı. O da geniş tecrübe sayılamazdı.

Bugün aktif rol oynayan Bizim Radyo ve Budapeşte Radyosu'dur. Bizim

45 *Nâzım*: Benim iki türlü siyasi faaliyetim oldu. Marat Moskova'dan çıkamazken, onun dışarıda yapması gereken teknik işleri onunla konuşarak ben yapıyordum. (...) İkinci devir. Marat dışarı çıkabilince tabii teknik işleri de aldı. Benim hiçbir yetkim, sıfatım vs. yok. Ondan sonra bu işleri yapamadım, kongrelere filan da gidemedim. Bu sahada bana iş kalmadı. *TKP MK Dış Bürosu 1962 Konferansı*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2002, s. 31.

Radyo planı çok eskidir. Fakat buna fazla aldırış edilmemişti. Bizim Radyo ve Budapeşte Radyosu'nun asıl gelişmesi 20. Kongre'den ve Macar olaylarından sonra olmuştur.

Budapeşte Radyosu, legal ve açık bir radyodur. Halka söz söyleyebilme yolunu açmıştır. Bu Radyo'nun çok gelişmesinin de başlıca iki etkeni olmuştur:

- Macaristan'da sekterliğin sona ermesi, yeni idarecilerin iş başına geçmesi;
- Orada çalışan arkadaşların ve parti grubunun yaratıcı inisiyatifli olması.

Radyo çalışmalarıyla birlikte parti grubu teşkilât ve bilgi bakımından da gelişti. Bugün yurtdışındaki çalışmaların iki ayağı vardır. Bizim Radyo ve Budapeşte Radyosu. Budapeşte'de çalışan arkadaşlar kendi kendilerini de geliştirdiler. Mesela Attila [Yılmaz Gülen] canlı ansiklopedi oldu. Radyoya gelen mektuplar arkadaşları birçok şeyi öğrenmeye zorladı.

Bizim Radyo ve Budapeşte Radyosu memlekette halk üzerinde etki yapan bir faktördür. Memlekette partili yoldaşlar bu radyolara o kadar önem vermiyor hatta mektup alındığına bile inanmıyorlar. Türkiye'de şu anda üç milyon radyo alıcısı vardır ve yayınlara gösterilen ilgi büyüktür.

Budapeşte Radyosunda arkadaşların yayınların dinlenmesine göre çıkardıkları politik harita da bu ilgiyi göstermektedir. Arkadaşların yaptığı güzel işlerden biri de Türkiye'nin politik coğrafyasını çıkarmaktır. Çalışmak için büyük malzeme vardır elimizde. Radyolar şehirde kalmadı köye de gitti.

- Moskova, Sofya ve Bükreş radyoları o kadar ilgi toplamamıştır. Program ve çalışmaları gayet sekter ve dardır. Ve bunları değiştirmek, idareciler buna yanaşmadığı için çok zordur. Sovyetler Birliği'ndeki konuşmalarımız sırasında her defasında olur dediler fakat hiçbir şey değişmedi. Moskova'da iyi bir yayın yapılırsa çok şey değişir. Oraya mektup yazılması korkuyla izah edilemez. İlk Zamanlar Budapeşte'ye de yazılmıyordu.

- Çin Radyosu'nun kendine göre başka darlıkları vardı. Bir kere Türkiye ile ilgileri yoktu. Gazeteler iki ayda geliyordu. Asıl bu yayınları durdurmamızın sebebi Çin Radyosu'nun sosyalist birliği bozucu yayınlar yapmaya başlamasıdır.

Varşova Radyosu'nun yayınlarının gelişeceğini umuyorduk. Fakat yayınları onlar kendileri kaldırdılar.⁴⁶

46 Polonya Devlet Arşivi'nde Türkçe yayınlar ile ilgili Marat imzalı ilk belge [PZPR_237-XXII-837, Belge no: 4] 15 Temmuz 1957 tarihlidir; bir diğer deyişle Bizim Radyo'nun yayına başlamasından neredeyse bir yıl öncesine gitmektedir. Saygun Gökarıksel sayesinde ulaştığımız bu belge şöyledir:

Polonya Birleşik İşçi Partisi Merkez Komitesine

Budapeşte Radyosu'nu ve Bizim Radyo'yu dinleyenler memlekette olan bitenden haberdar olmaya başladılar.

Bütün bu radyo çalışmalarında amacımız ne idi?

1. Büyük yıkıma uğrayan komünist partisinin kalkınmasına, kendisini toparlamasına yardım etmek,

2. Memleketteki siyasî gelişmeleri bir yöne doğru yöneltmek.

Bu ana amaçlarda, yüzde 80 başarı kazandık sayılır. Bir dinleyici ortamı yarattık. Partinin kalkınması ile ilgili konkre az şey söyleyebiliriz. Fakat Bizim Radyo'yu dinleyen partililer memleketteki halk hareketlerini bir yöne dökmek vaziyetini kavramaya başladılar. Doğrudan doğruya etki yaptığımız olaylar da oldu. Örneğin 27 Mayıs. Herkes Bizim Radyo, Budapeşte Radyosu ne diyecek diye dinliyordu.

Memleketteki siyasî gelişmeyi belli olaylar, konular üzerinde topladık: Millî bağımsızlık, demokrasi, tarafsızlık politikası, barış politikası. Bugün ana dava millî bağımsızlıktır. Kurtuluş savaşıdır. Demokratik düzen her şeyden önce geliyor. Sosyalist devrime gitmek için olayların üzerinden atlayamayız. Düşman Amerikalı. Amerikalıyı tutan da büyük burjuvazi. Savaşı buna göre ayarlamalıyız.(...)⁴⁷

Polonya Radyosunun Türkçe yayın servisi, Türkiye'de halk arasında gündengüne artan bir ilgi toplamaktadır. Dinleyici sayısı artıyor. Unutmamalı ki, bugün Türkiye'de: 1 milyon 200 bin alıcı radyo vardır. Sonra Türkiye halkı, Polonya Halk Cumhuriyetine ve halkına özel bir ilgi ve sempati besler.

Bu Türkçe yayın, aynı zamanda, Türkiye Komünist Partisinin ve genel olarak, ileri demokratik çevrelerin çalışmalarına pek faydalı oluyor.

Varşova Radyosundan yapılan Türkçe yayının daha da kuvvetlendirilmesi gerek. Mesela, şimdi tek dalga üzerinden yapılan yayının, hiç olmazsa çiftleştirilmesi, yani bir orta dalganın ilave edilmesi yerinde olur.

Varşova Radyosunda çalışan yoldaşlar: Türkiye Komünist Partisinin üyeleridir. Bu yoldaşlar illegal yaşıyorlar. Bu sebeple illegaliteye riayet edilmesi şarttır. Oysa, bizim bu yoldaşların hepsi de otellerde yaşıyorlar. Bu pek uygun bir şey değildir. Sonra, bazılarının oturdukları oda daracıktır.

Bu hususların, elden geldiği kadar düzeltilmesini reca ederiz.

Komünist saygı ve selamlarımızla.

15-7-957 Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi

Temsilcisi

Marat

47 TKPMKDış Bürosu 1962 Konferansı, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2002, s. 21 vd.

Bizim Radyo binasının önünde soldan sağa:
Sabiha Sertel, Aram Pehlivan (A. Saydan), Anjel Açıkgöz (Merih), Zekeriya Sertel,
Fahri Erdiç ve Marat Bostancı

SBKP 19. Kongresi ve Stalin'in ölümü

18. Kongresi 1939'da toplanmış olan SBKP, uzun bir aradan sonra 19. Kongresi'ni Ekim 1952'de yaptı. Bu kongrede TKP'yi Marat ve Sabiha Sertel temsil etmiştir.

SBKP XIX. Kongresine (Ekim 1952) katılan kardeş parti

HEYETLERİ

Türkiye Komünist Partisi

İsmail Bilen (Marat) - TKP MK PB üyesi

Sabiha Sertel - TKP üyesi

Kaynak: Uluslararası İlişkiler Şubesi Enformasyon Bülteni, 1952.

Aslına uygundur!

SBKP MK Asraportörü R. VARAKİNA /İmza/.

Bu konuda Dr. Mehmet Perinçek *Nâzım'ın Pekin Ziyareti* başlıklı makalesinde⁴⁸ şu belgesel bilgileri veriyor:

Kongreye 44 kardeş komünist ve işçi partisinin heyetleri katılmıştır. Bunlar arasında Türkiye Komünist Partisi de bulunmaktadır. Kongrede

⁴⁸ *Bilim ve Ütopya*, sayı: 291, Eylül 2018.

bulunan TKP heyeti, Moskova'daki temsilcisi İsmail Bilen ve Sabiha Sertel'den (kayıtlarda A. Eren olarak geçmektedir) oluşmaktadır.⁴⁹

Kongrenin 11 Ekim tarihli akşam oturumunda İsmail Bilen de bir konuşma yapmıştır.⁵⁰ Bilen, konuşmasının başında kongrenin Türk halkının Amerikan köleliğine karşı verdiği milli bağımsızlık, barış ve demokrasi mücadelesinin yolunu aydınlatıldığını vurgulamıştır. Bilen'e göre Türk halkı, Milli Kurtuluş Savaşı'nın en zor günlerinde Sovyetler Birliği'nin yardım elini uzattığını ve her zaman Türkiye'nin milli bağımsızlığına ve milli onuruna saygı gösterdiğini unutmamıştır. Türkiye'nin artık bağımsızlığını yitirdiğini ve Türk hükümetinin de yardımıyla Amerikan yayılcılığının kontrolü altına girdiğini ifade eden Bilen, ABD'nin Türk Ordusu'nu petrol şirketlerinin Ortadoğu'daki çıkarlarının bekçisi olarak kullanmak istediğinin altının çizmiştir. Ülkenin kötü ekonomik durumunu anlatan TKP Temsilcisi, hükümetin komünistlere, yurtseverlere ve halk hareketine karşı uyguladığı terörü de dile getirmiş, Kore'ye asker gönderilmesini sert bir şekilde eleştirmiştir.⁵¹

1953'te Stalin'in ölümü, elbette Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi tüm dünyada da derin yankılar uyandırmıştır. Türkiye hükümetinin de taziye törenlerine katılmak üzere bir heyet gönderdiği o günlere ilişkin RGASPI'deki belgeler Dr. Mehmet Perinçek tarafından *Stalin'in Cenazesine DP Hükümeti Heyeti* başlıklı makalede verilmiştir.⁵² Bu makalede TKP adına gönderilen ve Marat'ın kaleme aldığı RGASPI'de fon 495, liste 266, dosya 12 (I), yaprak 26 numaralarıyla kayıtlı ve ayrıca *Pravda*, *Izvestiya*, *Komsomolskaya Pravda* gibi gazetelerde de yayımlanmış olan taziye mesajı şöyledir:

“Türkiye Komünist Partisi ve Merkez Komitesi, büyük önderimiz, sevgili öğretmenimiz, ilerici insanlığın eşsiz dehası, sömürge ve bağımlı ülkelerin, emperyalizmin boyunduruğu altındaki halkların sadık koruyucusu Stalin Yoldaş'ın ölüm haberini derin bir üzüntüyle karşılamıştır.

Tüm Türkiye'nin emekçileri, büyük komşusu Sovyetler Birliği halklarının yasını ve derin acısını paylaşıyor.

Stalin Yoldaş, her zaman Türk halkına dostluk elini uzatmıştı. Sovyet halkı ve Sovyet hükümeti, Türk halkının milli bağımsızlığına her zaman

49 Katılan partiler ve heyet üyeleri için bkz. “Dnevnik Syezda”, *Pravda*, No. 282 (12484), 8 Ekim 1952, s.1.

50 “Dnevnik Syezda”, *Pravda*, No. 286 (12488), 12 Ekim 1952, s.3.

51 İsmail Bilen'in konuşmasının tam metni için bkz. “Privetsvennoe Vistuplenie Ot Kommunističeskoj Partii Turtsii Tov. İ. Bilena (Predstavitel Tsentralnogo Komiteta Kommunističeskoj Partii Turtsii)”, *Pravda*, No. 286 (12488), 12 Ekim 1952, s.7.

52 *Toplumsal Tarih*, sayı: 291, Mart 2018.

saygıyla yaklaşmıştı. Stalin Yoldaş, Türk halkını emperyalizme ve gerici-liğe karşı milli bağımsızlık mücadelesinin en zor günlerinde destekledi. Stalin Yoldaş, Türk halkına milli bağımsızlık ve özgürlük yolunu göster-di.

Stalin Yoldaş, Türk halkının kalbinde ebediyen yaşayacak.

Türkiye Komünist Partisi, Türkiye'nin bütün emekçilerinin, ülkenin bütün yurtseverlerinin Amerikan köleliğine ve gericiliğe karşı, faşizme ve savaş kışkırtıcılığına karşı, milli bağımsızlık, barış ve demokratik öz-gürlük mücadelesinde birliği için tüm gücünü ortaya koyuyor. Bize bunu büyük Stalin Yoldaş öğretti.

Türkiye Komünist Partisi, mücadelenin Stalin bayrağını her zaman yukarıda tutacaktır, hiçbir zaman Lenin-Stalin'in yüce davasından geri adım atmayacaktır. [TKP], enternasyonalizmin ilkelerine sadık kalacaktır.”⁵³

TKP temsilcileri Stalin'in tabutunun bulunduğu Sendika Evi'nin Sütunlu Salonu'nu da cenazeden önce ziyaret etmişlerdir.⁵⁴

Marat'ın uluslararası faaliyeti

Marat SBKP'nin 19. Kongresi'nin ardından 1956'da 20. Kongresi'ne, 1959'daki 21. Kongresi'ne TKP temsilcisi olarak katılmış, 1961'de yapılan 22. Kongre'ye katılmışsa da bu Kongre'de TKP adına konuşmayı yurtdışına yeni çıkmış olan Zeki Baştımar (Yakub Demir) yapmıştır. 1956 yılında Çin Komünist Partisi'nin davetlisi olarak bu ülkeye yıldız Sertel ile birlikte giden Marat Komünist Partileri'nin 1957'de yapılan Danışma Toplantısı'na TKP adına katılarak bir konuşma yapmıştır.

53 RGASPI fon 495, liste 266, dosya 12 (I), yaprak 26; İ. Bilen, “Tsentrlnomu Komitetu Komunističeskoj Partii Sovyetskogo Soyuza”, *Pravda*, No. 67 (12635), 8 Mart 1953, s.6; İ. Bilen, “Tsentrlnomu Komitetu Komunističeskoj Partii Sovyetskogo Soyuza”, *İzvestiya*, No. 63 (11134), 14 Mart 1953, s.3; İ. Bilen, “Tsentrlnomu Komitetu Komunističeskoj Partii Sovyetskogo Soyuza”, *Komsomolskaya Pravda*, No. 58 (8538), 9 Mart 1953, s.4.

54 Proşanie Narodov s Velikim Vojdjom”, *İzvestiya*, No. 58 (11129), 9 Mart 1953, s.1; “U Groba Velikogo Vojdya”, *Trud*, No. 58 (9779), 9 Mart 1953, s.1.

Şanghay 1956

Marat, Romanya Komünist Partisi'nin 3. Kongresi vesilesiyle bir araya gelen komünist ve işçi partilerinin SBKP'nin önerisiyle 24-26 Haziran 1960'ta Bükreş'te yaptıkları danışma toplantısına TKP adına katılarak konuşmuştur. Toplantı kardeş partilerin kabul edip imzaladığı 1957 Moskova Deklarasyonu bağlamında güncel sorunlar hakkında görüş alış-verişinde bulunmak ve 1957-1960 döneminde meydana gelen değişiklikleri görüşmekti.

1960 Bükreş Hruşof ile İ. Bilen

BÖLÜM 3

DİŞ BÜRO ÜYELİĞİNDEN MK GENEL SEKRETERLİĞİ'NE 1962-1973

Zeki Başımar'ın Ağustos 1961'de yurtdışına çıkmasının ardından, Marat ile Nâzım Hikmet'in Malenkov'un mektubunda sözü edilen TKP MK Dış Bürosu oluşturulmuştur. Bu konu ilk kez 2-6 Nisan 1962'de Leipzig'de yapılan Dış Büro'nun yurtdışındaki aktiflerle yaptığı toplantıda açıklanmıştır. Toplantıda Dış Büro'nun nasıl oluştuğu tartışmasına Marat şu açıklamayı getirmiştir:

MK'nin dışarıda iki üyesi var. Parti tüzüğüne göre Dış Büro kurmaya ve üyeleri kooptasyon [atama] yoluyla almaya yetkisi var. Evvela büro kuruyor.

Dışarıda şimdiye kadar tek adam vardı. Şimdi Zeki gelince, Büro kurulabildi. Bunun ilk işi de aktifi kurmak oldu. Biz buraya herkesi getirmek istiyorduk. İş bakımından kabil olmadı. Kolektif çalışmanın ilk adımı bir büro kurmaktır. Eskiden vardı. Sonra yalnız temsilcisi kaldı. Şimdi yeniden kurma imkânı oldu. Parti tüzüğünün dışına çıkmadık.⁵⁵

Zeki Başımar, Mayıs 1973'te görevden alınınca Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne uzun bir mektup gönderiyor. Bu mektupta Dış Büro'nun oluşum sürecini şöyle açıklıyor:

TKP Merkez Komitesinin memleket dışındaki iki üyesi sıfatıyla son plenumda alınan karar gereğince merkez komitesini genişleterek bir

55 TKPMKDış Bürosu 1962 Konferansı, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2002, s. 20.

Dış Büro kurulmasında Marat'la anlaştık. Ben Nâzım Hikmet hakkındaki Merkez Komitesi'ndeki olumlu görüşe dayanarak ve milletlerarası şahsiyetini göz önünde tutarak, Merkez Komitesi'ne koopte edilmesinde ısrar ediyordum. Marat, Aram ve Bilal üzerinde duruyordu. Aram'ı Türkiye'den tanıyordum. Onu, hatta Ermeni yoldaşlar arasında bile seven, onun ahlâk ve karakterine güvenen kimse yoktur. Üstelik TKP'den ayrılıp memleketi terk ederek Fransa'ya, kardeşlerinin yanına göç etmişti. Oradan, sonradan öğrendiğime göre, Veli Gündüz'ün tavsiyesiyle sosyalist ülkelere getirilmişti. Bilal ise, son parti tevkifatında 30 kişiye yakın kimseyi ele vermişti. Türkiye'de bunu bilmeyen kimse yoktur.

Marat'la aylarca tartıştıktan sonra, nihayet şöyle bir kompromi [uzlaşma] yaptık: Nâzım [Hikmet], Aram [Pehlivan] ve yine Marat'ın teklifiyle, Abidin Dino Merkez Komitesi'ne koopte edildiler. Aram'ın Merkez Komitesi'ne alınmasında, Türkiye'ye gitmesi ve bir müddet orada çalışması şart koşulmuştu. O zaman Aram'ın Türkiye'de serbestçe yaşamasına bir engel yoktu. Marat, bu şartı Aram'a kabul ettireceğine söz vermişti. Şart, Dış Büro toplantısında bir teklif olarak Aram'a bildirildiği zaman, Aram düşünmek için müsaade istedi. Ertesi gün Aram'ın Dış Büro'ya getirdiği cevap şu oldu: 1) Partinin faaliyeti hakkında ve genel olarak çok şeyler biliyorum. Bunlar Türkiye'ye gitmeme engeldir. 2) Ben Ermeniyim, bunu göz önünde tutmak lâzım. 3) Türkiye'de önceden bir hazırlık yapılmalı ki, gitmem söz konusu olsun.

Böylece Aram teklifi (şartı) reddetmişti. Yapılan tartışmada Marat sesini bile çıkarmadı. Bu cevabı Aram'la birlikte hazırladıkları belliydi.⁵⁶

Zeki Baştımar'ın bu mektubu SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi tarafından incelendikten sonra aşağıdaki ilmühaber yazılarak Marat'ın şahsi dosyasına konmuştur:

İLMÜHABER

Demir'in bildirdiğine göre, ülke dışında bulunan iki MK üyesi, son plenum kararı uyarınca MK bileşimini genişletme yoluyla Dış Büro yaratmak üzere, Marat ile anlaşmıştır.

Demir TKP MK terkiğine Nâzım Hikmet'in dâhil edilmesinde ısrar ediyor, Marat Aram ile Bilâl'in adaylığında ısrar ediyor, Türkiye'deki çalışmalarından onların olumsuz niteliklerini bildiği için, Demir her ikisinin de adaylığına itiraz ediyormuş.

⁵⁶ Erden Akbulut, *Zeki Baştımar Yaşam Öyküsü-Mektuplar-Yazılar*, Sosyal Tarih Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, 2018, s. 49-50.

Aylar süren tartışmalardan sonra Demir ile Marat'ın ödüllü bir çözüme varmaları üzerine, Nâzım Hikmet, Aram ve Abidin Dino (Marat'ın tekli) MK'ye koopte edilmiş. Bağlanan şartlara göre, Aram koopte edildikten sonra Türkiye'ye gitmeli ve orada çalışmalıydı. Ancak Aram gitmedi.

Dayanak: Demir'in SBKP MK'ne Haziran 1973 mektubu.

SBKP MK Uluslararası Şubesi Ast Raportörü – İmza: *Varakina*

..... Haziran 1973.

Marat'ın şahsi dosyasında Dış Büro'nun oluşumuyla ilgili belge şudur:

İLMÜHABER

1963 Nisan'ında Nâzım Hikmet Ran, Bilen İsmail (Marat) ve Zeki Baştımar'dan (Aydın) oluşan Türkiye Komünist Partisi MK Dış Bürosu kuruldu.

G.N.Neçkina yoldaş bildirdi.

Doğrudur: SBKP MK Uluslararası Şubesi Asraportörü – İmza (Varakina)

30 Nisan 1963.

Haziran 1963'te Nâzım Hikmet'in yaşama gözlerini yummasının ardından Dış Büro'ya, başlangıçta üyeliği tartışılan Bilâl [Şen] ve Gün Benderli-Togay Kasım 1963'te koopte edilmiştir. Bu süreçte Türkiye'ye gitmeyen 1964'te Aram Pehlivan [A. Saydan] Batı Almanya'ya gönderilmiş, onun yerine Leipzig Parti Komitesi Sekreterliği'ni de Bilâl Şen üstlenmiştir. TKP MK Dış Bürosu'nda ve yurtdışı aktifinde 1965'te yaşanan tartışmalardan sonra Haziran 1965'te Bilâl Şen Dış Büro'dan çıkartılmıştır.⁵⁷ Dış Büro'nun akıbeti ile ilgili olarak Zeki Baştımar yukarıda sözünü ettiğimiz SBKP MK'ye Haziran 1973'te gönderdiği mektupta aşağıdaki bilgileri verdikten sonra Marat 30 Ekim 1973'te SBKP MK Uluslararası İlişkiler Seksiyonu'na gönderdiği yazıyla Dış Büro'nun kaldırılmasına karar verildiğini bildirmiştir.

Belirtmek gerektir ki, Merkez Komitesi Dış Bürosu beş kişi olarak kurulmuştur. Son zamanlara kadar bu Büro şeklen dört kişiydi ve yeniden takviyesi, Maratla aramızda tartışma konusuydu. Abidin Dino'nun Dış Bürodan ve partiden çıkarıldığı, gerçeğe aykırı olarak Marat tarafından daha önce sağa sola yayıldığı halde, kendi özel taktiğinin gerektirdiği sebeplerle, meseleyi uzun zaman Dış Büroya getirmedi. Ancak ben has-

⁵⁷ Bu tartışmalara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Erden Akbulut, *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004 ve Erden Akbulut, *TKP 1965 Tartışmaları Muhalefet Mektupları*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2011.

taneden çıktıktan üç ay kadar sonra Marat meseleyi Dış Büro toplantısına getirdi, Abidin Dış Bürodan ve partiden çıkarıldı. Dış Büro yeniden takviye edilmeden ben sanatoryuma gönderildim. Sanatoryumdan döner dönmez de iki kişilik "Dış Büro"nun hakkımdaki "kararı" bildirildi. Görülüyor ki, Dış Büro tam kadrosuyla görevime son vermek yeteneğinde olsa bile, durum hiç de böyle değildir!

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ
MERKEZ KOMİTESİ

30.İ. 1973

Sovyetler Birliği Komünist Partisi
Merkez Komitesi
Uluslararası İlişkiler Seksiyonu'na.

Değerli yoldaşlar,

TKP Merkez Komitesi Politik Bürosu, 30.V.1973
günleşli toplantısında : " Tüzük uyarınca ŞubeBüro-
ronun kaldırılmasına ve bu görevi Politik Büro'nun
yükümlenmesine karar verilmiştir".

Her hangi bir yanlışlığa yer verilmesi ne-
niyle bildiriris.

Komünist saygılarımla.

TKP Merkez Komitesi
Politik Bürosu.

I. Bilen

Bilen

Uluslararası komünist hareket ve Marat

Bu dönemde Marat SBKP kongrelerinde ve uluslararası komünist hareketin da-
nışma toplantıları hazırlıklarında genellikle Zeki Başımar ile birlikte hareket etmiştir.

Marat Zeki Baştımar'la SBKP 22. Kongre'nde

İLMÜHABER

Şubat-Mart 1968'de Budapeşte'de yapılan Kardeş Partiler Danışma Toplantısı'na Türkiye Komünist Partisi'nden:

TKP MK Birinci Sekreteri Yakub Demir, ve

TKP MK Dış Büro üyesi Marat katılmışlardır.

SBKP MK Uluslararası Şubesi Ast Raportörü – İmza: Varakina

29 Mart 1968

İLMÜHABER

Türkiye KP heyeti üyelerinden İsmail Bilen, Komünist ve İşçi Partileri'nin Mart 1969 Moskova Uluslararası Danışma Toplantısı Hazırlık Komisyonu'nun oturumuna katılmıştır.

SBKP MK Uluslararası Şubesi Ast Raportörü – İmza: Varakina

26 Mart 1969

İLMÜHABER

Türkiye KP MK Birinci Sekreteri Yakub DEMİR ve TKP MK Dış Büro üyesi İsmail BİLEN, partinin heyet üyeleri olarak, Komünist ve İşçi Partileri Uluslararası Danışma Toplantısı'nın Hazırlık Komisyonu'nun Moskova oturumuna (Mayıs 1969) katılmışlardır.

SBKP MK Uluslararası Şubesi Ast Raportörü – İmza: Varakina

26 Haziran 1969

İLMÜHABER

**Türkiye Komünist Partisi'nin Haziran 1969 Moskova Uluslararası
Danışma Toplantısı heyetinde:**

TKP MK Birinci Sekreteri Yakub Demir (heyet başkanı) ve

TKP Dış Büro üyesi İsmail Bilen vardır.

SBKP MK Uluslararası Şubesi Ast Raportörü – İmza: Varakina

31 Ağustos 1969

İsmail Bilen ayrıca 1971'de Bulgaristan Komünist Partisi 10. Kongresi'ne ve 1972'de SSCB'nin 50. Kuruluş yıldönümü kutlama toplantısına TKP MK Politbüro üyesi sıfatıyla katılarak parti adına konuşma yapmıştır. 1972'de Georgi Dimitrov'un 90. doğum yıldönümü dolayısıyla Sofya'da düzenlenen uluslararası konferansa da TKP MK Politbüro üyesi olarak katılıp konuşmuştur.

İsmail Bilen'in ideolojik faaliyeti

İsmail Bilen, bu dönemde Bizim Radyo'nun yanı sıra 1964 yılında yayın hayatına başlayan **Yeni Çağ** dergisinin özel sayfalarında TKP'nin ideolojik-politik doğrultusuna ilişkin bir dizi makaleyi S. Üstüngel imzasıyla yayınlamıştır. Nitekim **Yeni Çağ**'ın Mart 1965 tarihli sayısında "Demokratik Milli Cephe" başlıklı yazısı 15 sayfadır ve Adalet partisi hükümetinin kurulması karşısında TKP'nin programatik yaklaşımını ortaya koyar. Hükümet değişikliğinin ele alındığı ilk bölümü, "Gizli Sözleşme", "Buhranın Şahdamarı", "Yuvasından Çıkan Milli Politika", "Faşizm Tehlikesine Karşı" ve "Demokratik Milli Cephe" başlıkları izler. Yazının son bölümü politik iktidar hedefini ve programını tanımlar:

Burada kendiliğinden çok önemli bir soru ortaya çıkıyor: Bu Milli Demokratik Cephe nasıl bir savaş platformuna dayanacaktır? Kurulacak hükümet nasıl bir hükümet olacaktır? Halkımızın istediği hükümet, milli Demokratik Hükümettir. Bu hükümet, Milli Demokratik Cephenin Hükümeti olabilir. Bu cephenin ve hükümetin ilkeleri, aşağı yukarı şöyle özetlenebilir:

Memlekette emperyalizmin etkilerine, Amerikan boyunduruğuna karşı politik, ekonomik, kültürel bağımsızlık için savaşmak. Sömürgeciliğin her

türlü yeni şekillerine karşı durmak. Yabancı sermayelere karşı, Amerikan kumpanyalarına karşı durmak. Topraklarımızdaki NATO üsleri kaldırmak, ordumuzu NATO'dan çekmek, toprak bütünlüğümüzü, egemenlik haklarımızı, halkımızın ulusal çıkarlarını savunan bir ordu beslemek. Barışı savunmak, bütün komşularımızla iyi dostluk ilişkileri kurmak. Toprak ağalığını yıkacak köklü toprak reformunu hemen yapmak. Geniş köylü yığınlarını memleketin politik yaşantısının dışında tutan, köylüye örgütlenme yolunu kapıyan ve Anayasaya aykırı olan yasakları hemen kaldırmak. Devlet mekanizmasını gericilerden, Amerikan ajanlarından temizlemek. Faşizm tehlikesine karşı savaşmak. Geniş yığınların: İşçinin, köylünün, gençliğin, bütün yurtseverlerin devlet politikasında sözü olmasını, demokratik gelişmede yeri olmasını sağlamak. Bütün demokratik, yurtsever güçlere serbestçe örgütlenme imkânı vermek.

Demokratik Milli Cephe ancak geniş yığınlara, onların teşkilâtlı, aktif savaşlarına dayanabilir. Ancak böyle bir cephe, yurdumuzu buhranlardan kurtarabilir. Bağımsız, başına buyruk demokratik Türkiye Cumhuriyeti, kalkınan, gelişen Türkiye ancak böyle bir savaşla kurulabilir.

Yeni Çağ'ın Mayıs 1967 sayısında İsmail Bilen "Baş Düşman, Baş Tehlike ve Güçbirliği" başlıklı yazısında, ülkedeki durumu ve ana sorunları ele alırken, "AP ve Soygunculuk Politikası", "Tekellerin Çıkışları ve Direnişleri", "AP'nin Tekelleri ve Yabancı Sermayeyi Koruma Politikası" konularını işledikten sonra ekonomik ve ideolojik bunalımın üzerinde duruyor ve yazıyı "Türkiye Komünist Partisi ve Milli Demokratik Cephe" politik hedefine getiriyor. Önceki yazıda ortaya koymuş olduğu programatik talepleri bir kez daha ve ayrıntılandırılarak ele alıyor. İlk kez TKP üzerindeki yasağı gündeme getirerek bu yöndeki talebi şöyle ifade ediyor:

Komünist partisinin açık çalışmasına konan yasak Anayasaya, demokrasiye aykırıdır. Bu yasağın kaldırılması direnişi, isteği halkımızın ulusal isteği ve direnişidir. TKP, bundan böyle de halkımızın ulusal bağımsızlık, demokrasi ve barış uğrundaki savaşında, Amerikan köleliğine, faşizme karşı savaşta, Tekcephede, ön sırada savaşacaktır.

İ. Bilen, Ekim-Kasım 1968'de yayınlanan **Yeni Çağ**'ın 10-11 ortak sayısının özel sayfalarında bu kez "TKP'nin Tarihsel Rolü ve Ödevi"ni ele almıştır. İ. Bilen, dünyadaki komünistlerin o sıralar en yakıcı tartışma konusu olan "Çekoslovakya Olayları"nı ele aldığı alt bölümde TKP'nin bu konudaki yaklaşımını şöyle ortaya koyuyor:

Ak koyun kara koyun geçitte belli olur, derler. Bu atalar sözü Çekoslovak olaylarıyla bir kere daha doğrulanmıştır. Türkiye Komünist Partisi proleter enternasyonalizmini kesinlikle savundu, Çekoslovakya'da baş kaldıran

azılı gericiliğe karşı, Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyetini, işçi sınıfının kazanımlarını var güçleriyle savunan 5 sosyalist devletin kesin eylemlerini onayladı ve bunu özel bir bildiriyle halkımıza duyurdu.

İ. Bilen, aynı makalesinde, Çekoslovakya olaylarıyla da gündeme gelen "Türk solu", "Türk sosyalizmi" kavramlarını da bir alt başlıkta irdelemiştir:

Milli burjuvazi, küçük ve orta burjuvazi arasında bir ayrışma süreci vardır. Bu ayrışma süreciyle değişik akımlar ortaya çıkmıştır. "Ortanın solu", "Türk solu" ve benzerleri gibi. "Türk solu" gibi, "Türk sosyalizmi" gibi akımlar ulusal bağımsızlık hareketini, gelişen bilimsel sosyalizm ideolojisini yozlaştırmak, Ulusal Demokratik Cephe ülküsünü baltalamak niteliğini taşımaktadır. Bu küçük burjuva akımına karşı, onların yaymak istedikleri sapık ideolojilere karşı savaş zorunluktur.(...)

Anayurdun, halkımızın önünde duran sorunların çözülmesinde devrimci temel güç proletaryadır, işçi sınıfıdır. Komünist Partisi, memlekette bütün ilerici, halkçı, anti-emperyalist, anti-feodal güçleri işçi sınıfının savaşıyla bağlamak, onun çevresinde toplulaştırmak, onun hegemonyasını, savaşta öncülüğünü sağlamak işini başa almaktadır.

İ. Bilen, makalesinin son bölümünü "Türkiye Komünist Partisi Serbest Çalışmalı" konusuna ayırmış ve TKP'nin rolünü şöyle tanımlamıştır:

Leninci ilkeler TKP'nin program ve tüzüğüne temel olmuştur. Bu ilkeler onun savaş eylemlerine ışık tutar, savaşında ona kılavuzluk eder.

TKP'nin varlığı, gelişmesi, ulusal niteliği, Leninci, enternasyonalci karakteri, toplumdaki yeri, savaşta öncü rolü Türkiye'nin sosyal, ekonomik, politik, kültürel gelişmesinin, sınıf savaşının, proletaryanın devrimci savaşının kaçınılmaz sonucudur. Komünist partisine konan yasağın kaldırılması, başına buyruk, demokratik gelişme yolunda ilerleyen bir Türkiye'nin kurulması için tarihsel bir zorunluktur. Çünkü bütün yurtsever, ilerici, antiemperyalist, antifeodal güçleri Ulusal Demokratik Cephe'de birleştirecek, bunların savaş eylemlerini koordine edecek tek Parti, bu Partidir.

İ. Bilen Mayıs 1969'dan itibaren kaleme aldığı kimi yazılarda ise doğrudan Türkiye'deki sosyalist çevrelerle polemige girişmiş, TKP tarihi içinde yer alan kimi önderlere ilişkin kendi suçlamalarını dile getirmiştir.

İsmail Bilen'in Genel Sekreter oluşu

Zeki Başımar ilk beyin kanamasını ve ardından gelen felci Kasım 1971'de Berlin'de geçirdi. İkinci beyin kanamasıyla birlikte sağlığı bozuldu. Bu süreçte Marat'ın (İ. Bilen) Aralık 1972 sonlarında SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi Başkan Vekili V.V. Zagladin ile görüşmesinin ardından Mart 1973'te Alman Demokratik Cumhuriyeti Hükümet Hastanesi tarafından "görev yapamaz" raporu verildi ve 24 Mayıs 1973 günü TKP Merkez Komitesi Bürosu tarafından görevden alındı. Bu konuda Zeki Başımar'ın şahsi dosyasında bulunan belgeleri veriyoruz⁵⁸.

İLMÜHABER

(SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi Başkan Vekili V. V. Zagladin yoldaşın

TKP MK Dış Büro üyesi Marat (İ. Bilen) ile 26 Aralık 1972 görüşmesi zaptından)

Marat'ın verdiği bilgiye göre, bugün TKP MK Dış Bürosu'nda Y. Demir (MK Birinci Sekreteri), A. Büyükpehlivanyan ve kendisi (Marat) olmak üzere 3 kişi kalmıştır.

TKP çıkmaza yuvarlanmıştır, Avrupa'daki Türk komünistleri arasında çalışmaları aktifleştirmemektedir ve ülkedeki komünistlerle pratikte düzenlenmiş bağlantıları yoktur.

TKP'nin çalışmalarını aktifleştirmenin, partiyi yeni baştan düzenlemenin önündeki başlıca engel Y. Demir'dir. Daha 60'lı yılların başında Türkiye'den ayrıldıktan sonra o ülkede komünist kalmadığını ileri sürmüş, ancak daha sonraki olaylar, bu arada Türkiye'de yasadışı komünist partisi kurma suçlamasıyla bir süre önce yapılan tutuklamalar bu iddiayı çürütmüştür. Demir şahsına tapmayı getirmiş olmanın yanı sıra, parti işleriyle ilgili kararlara kimsenin katılmasına izin vermemekte, parti yönetimini güçlendirmeye, TKP'nin yeni program ve tüzüğünü hazırlamaya (yürürlükteki parti Program ve Tüzük'ü 30'lu yıllarda kabul edilmiştir ve doğal olarak, eskimiştir) ve Batı Avrupa'daki TKP gruplarının yönetimini güçlendirmeye yönelik bütün önerilere fiilen karşı çıkmaktadır. Demir bu parti gruplarının her biriyle bağları ayrı ayrı kendi elinde tutmaya çalışmakta, böylece Batı'da yaşayan Türkler arasında gerçek çalışmaya geçme olanağını ortadan kaldırmaktadır.

Aslına uygundur:

SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi

Asraportörü Varakina (İmza)

21 Mayıs 1973.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erden Akbulut, *Zeki Başımar Yaşam Öyküsü-Mektuplar-Yazılar*, Sosyal Tarih Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, 2018.

24.V.1973

TKP Merkez Komitesi Bürosu'nun toplantısı

Gündem:

1. Demir yoldaşın durumu.

2. Değişik sorunlar

DDR Hükümet Hastanesi doktorlarının 28.III.1973 günlemleri raporuna göre, Demir yoldaşın Kasım 1972'de geçirdiği apopleksiden sonra sağlık durumu daha da bozulmuştur. Raporda, genel arteriyoskleroz, coronarskleroz ve cerebralskleroz sonucu Demir yoldaşın erken ihtiyarladığı belirtiliyor. Bu yüzden kafaca çalışamaz hale gelmiştir. Uzun zaman çalışmaması, üzerindeki görevin alınması salık veriliyor.

Gerçekten, Demir yoldaş, geçirdiği apopleksiden sonra, sürekli sağaltma ve dinlenme görmekle birlikte, çalışamaz, fikirlerini toplayamaz bir durumdadır. Konuşmalarında dağınıklık artmıştır. Konuşmalarında zorluk çektiğini, kendisi, Leipzig parti grubu toplantısında açıkça söyledi.

Demir yoldaş, hastalıktan başka, parti yönetiminde kolektif çalışma ilkesini daha kaba çiğnemekte, Büroda çoğunlukla alınan kararlara uymamakta, bunları tanımamaktadır. Partiyi yanlış yollara sürüklemektedir. Açıktan fraksiyonculuğa geçmiştir.

Demir yoldaşın bu tutumları Büro toplantılarında eleştirilmiş, kendisi uyarılmıştır. Demir yoldaş çoğu zaman açık, içtenli olmamıştır. Hastalığını bile çalışma arkadaşlarından gizlemeye çalışmıştır.

Partinin bugünkü kritik durumu, önünde somut duran sorunlar serin kafa, elbirliğiyle, yoğun bir çalışma istiyor.

Karar: Bütün bu nedenlerle Demir yoldaş, TKP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri görevinden alınmıştır. Emekliye ayrılmıştır. Karar oy çoğunluğuyla verilmiştir.

Demir yoldaş, bu karara uymıyacağını, ancak "öldükten sonra görevinden ayrılacağını", parti kasasını teslim etmeyeceğini, "hesap vermeyeceğini" söyledi. Merkez Komitesini ve Büroyu aşağıladı. Büro toplantısını hiçe saydı ve kabaca çıktı, gitti.

TKP Merkez Komitesi Bürosu

Üye: Marat (İMZA)

Üye: Aram (İMZA)

Bu toplantıdan sonra Zeki Baştımaz Haziran 1973'te SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi'ne yukarıda Dış Büro konusuyula bağlantılı olarak atıfta bulunduğumuz uzun bir mektup göndermiş ve akabinde Zagladin ile de yüzyüze bir görüşme yapmıştır.

Değerli yoldaşlar,

Geçen yılın sonlarına doğru, doktor raporuna göre, ciddi bir hastalık geçirdim. Henüz iyi olmuş sayılmam. Hastalıktan kalktığımdan beri, yani altı aylık bir zamandır, hastalığımla "yakından ilgilenen" kimselerin bana açtıkları sinir harbi büsbütün iyi olmama imkân vermedi.

24.5.1973 günü bir Dış Büro toplantısı oldu. Bu toplantıda 28.3.1973 tarihli doktor raporuna dayanılarak TKP Birinci Sekreterliğinden çıkarıldığım Marat tarafından bana bildirildi. İki kişilik bir "Dış Büro" kararıyla durumumun değişmeyeceğini, bu kararı kabul etmediğimi söyledim.

Dış Büro tam kadrosuyla toplansa da merkez komitesi görevini her zaman yapamaz. Meselâ, Dış Büro toplantısına plenum diyemiyoruz. Bugün memlekette sağ ve namuslu kalan Merkez Komitesi üyeleri vardır. Baskı ve terör altında yaşayan, polisçe daimi surette izlenen bu yaşlı yoldaşların aktif olmaları zordur. Fakat onların da bu iki kişilik "Dış Büro"nun verdiği "karar" hakkında sözleri olmalıdır.

Ben hasta olabilirim, hastalığım ağır olabilir. Görevimden alınmam gerçekten zaruret olabilir. Görevimde değiştirilemez olduğumu iddia etmedim. Hayır, şüphesiz ki, değiştirilebilirim. Fakat hiç olmazsa bu, şimdi birlikte çalıştığım arkadaşların mutlak çoğunluğunun isteğine karşı olmamalıdır.

Belirtmek gerektir ki, Merkez Komitesi Dış Bürosu beş kişi olarak kurulmuştur. Son zamanlara kadar bu Büro şeklen dört kişiydi ve yeniden takviyesi, Maratla aramızda tartışma konusuydu. Abidin Dino'nun Dış Bürodan ve partiden çıkarıldığı, gerçeğe aykırı olarak Marat tarafından daha önce sağa sola yayıldığı halde, kendi özel taktiğinin gerektirdiği sebeplerle, meseleyi uzun zaman Dış Büroya getirmede. Ancak ben hastaneden çıktıktan üç ay kadar sonra Marat meseleyi Dış Büro toplantısına getirdi, Abidin Dış Bürodan ve partiden çıkarıldı. Dış Büro yeniden takviye edilmeden ben sanatoryuma gönderildim. Sanatoryumdan döner dönmez de iki kişilik "Dış Büro"nun hakkımdaki "kararı" bildirildi. Görülüyor ki, Dış Büro tam kadrosuyla görevime son vermek yeteneğinde olsa bile, durum hiç de böyle değildir!

Şu noktalar dikkati çekiyor: a) Bir yıl istirahata ihtiyacım olduğu hakkındaki doktor raporunun tam metni arkadaşlara açıklanmadı; b) Doktor

raporu, ben hastaneden çıktıktan dört buçuk ay sonra yazılmıştır; yani raporum yazılınca kadar benim gergin bir faaliyet havası içinde yaşamam gerekmiştir. c) raporda beni tedavi eden doktorların hiçbirinin imzası yoktur. Doktor Yekzentiz, 40 güne yakın bir süre kaldığım hastanede beni bir defa bile gelip görmemiştir, büsbütün ayrı bir şubenin doktorudur.

Partimize büyük yardımlarda bulunan Alman Sosyalist Birlik Partisine minnet hislerimi, bir defa da burada, Lenin'in partisi önünde ifade etmek isterim. Fakat Alman yoldaşların bu sıcak ilgisine karşı bizi soğuk gösterme, minnettarlık hislerimizi nankörlükle damgalama gayretleri var. Bu gayretler niçindir, hedefleri nedir? Bunu kavramak zor.

Ben kimseden şikâyet etmiyorum. Şikâyet merciimin burası olmadığını biliyorum. Sadece, partimize yakın, kardeşçe ilgisini bildiğim Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne bazı meseleler hakkında bilgi vermek ve kendi durumumu anlatmak, bazı notlarımı sunmak istiyorum.

Birkaç yıl önce partinizden ricam üzerine bir toplantı yapmıştık. O zaman söz sırasında, Layipzig'te bize yardım etmekle görevli bir kadından söz etmiştim.⁵⁹ Bu kadının en ufak işlerimizde bize zorluklar çıkardığını, işlerimizi kasten aksatmaya çalıştığını belirtmiştim. Mesela, bize ait olan ve anahtarları onun elinde bulunan posta kutusuna gelen mektupları haftalarca, bazen posta idaresi şikâyet edinceye kadar alıp getirmediğini anlatmıştım. Fakat o zaman işin yalnız bir tarafına dokunmuştum. İşin öbür tarafı bizce yüz kızartıcıydı. Marat yoldaşın en iyi dostu olduğu bilinen bu yoldaşın bana karşı davranışları düşmancaydı, Marat'ın ilhamıyla ayarlanmıştı ve kötü ayarlanmıştı. Amaç, işimde beni başarısızlığa uğratmaktı. Ben daha Layipzig'e gitmeden önce gıyaben ona tanıtıldığımı ve kötü tanıtıldığımı açıklı. Bu yoldaşın Maratla samimiliğinin derecesini göstermek için biraz bayağıca bir misal vereceğim. Özür dilerim: Bir gün bu kadın bana gelerek, Marat'ın aldığı aylığın artırılması için Alman Sosyalist Birlik Partisi Merkez Komitesi'ne bir mektup yazmamı istedi. Ben ona bu işin kendi işi olmadığını, Marat böyle bir şey istiyorsa meseleyi bana söyleyebileceğini veya Dış Büroya getirebileceğini söyledim. Benimle ağız kavgasına girdi. İlâve etmeliyim ki, orada Marat'ın, hemen hiçbir iş yapmadan aldığı aylık benim aldığım aylıktan daha çoktu ve benim aylığımı Marat, ben daha Alman Demokratik Cumhuriyeti'ne gitmeden önce tespit etmişti.

Bu kadın bugün artık çalışmıyor. Sonsuz şükran borcuyla bağlı bulduğumuz Alman Sosyalist Birlik Partisiyle ilişkilerimize gölgeyi ilk düşüren odur.

⁵⁹ Söz konusu olan Ruprecht'tir.

1966 yılında Türkiye'de polis ajanı ve Maocu olarak tanınmış kimselerin kaleme aldığı bir mektup Sofya'ya gönderilmişti. O sırada ben, Marat ve Aram, Bulgar Komünist Partisi'nin daveti üzerine Sofya'da bulunuyorduk. Mektubu üçümüz de okuduk. Aynı mektup Layipzig'e, Veli Gündüz'e gerçek adıyla "Mustafa Fahri"nin adresine gönderilmişti. Veli Gündüz, o zaman Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin sorumlu organları tarafından hudut dışı edilmişti. Velinin adresine bir zarf geldiğini Rubriht yoldaş telefonla bana bildirdi. Fakat onu getirmedi. Sonra bu mektubu inkâr etti. Halbuki onu okuyanlar nereye gittiğini biliyorlar. Rubriht'in Marat'la anlaşarak onu "gereken yere" ulaştırdığına eminim. İlişkili olduğum Alman yoldaşların bana karşı tavırlarından bu belliydi.

Yine o sıralarda Türk polisinin etrafımda dolaştığı, bir fotoğrafımı ele geçirmek istedikleri, bazı kardeş partiler tarafından Alman Sosyalist Birlik Partisi kanalıyla bize bildiriliyor, ihtiyatlı olmamız isteniyordu. Tam o günlerde, Alman Sosyalist Birlik Partisi'nin VII. Kongresi toplandı. Kongre devam ederken bir Türk "gazetecisinin" benimle mülakat yapmak istediğini Alman yoldaşlar bana bildirdiler. Bu mülakatı kabul etmedim. Fakat Kongrede yaptığım konuşma, bir fotoğrafımla birlikte, bütün ihtarlarıma rağmen, Nöyis Doyçland'da yayınlandı ve çok geçmeden Türkiye'deki bütün gerici gazetelerde çıktı. Bu olayı Sosyalist Birlik Partisi'ne (Merkez Komitesine) bildirmek zorunda kaldım. Ben bu olayı tesadüfî kabul etmiyorum.

Belirtmeliyim ki, ben Türkiye'den sosyalist ülkelere kendi isteğimle kaçmadım. On yıl hapis yattıktan sonra, Anadolu içlerine doğru üç buçuk yıl bir sürgün cezasına mahkumtum. Fakat memleketten kaçımağa niyetli değildim. Bir sosyalist ülkeden iki defa çağırıldım. Nihayet hayatımı tehlikeye koyarak kaçmak zorunda kaldım.

Türkiye'den geldiğim zaman (1961 Ağustosunda) Marat beni 25 yıla yakın zamandır görmemişti. O, partinin son plenumu, son büyük tevkifat ve sonuçları hakkında benden daha yetenekli kimseyi bulamazdı. Bunları öğrenmek istemiyordu. Ben anlatmak isteyince de, dudak bükerek lüzumsuz suallerle sözümü kesiyordu. Bu ilgisizlik beni hayrete düşürmüştü.

TKP Merkez Komitesinin memleket dışındaki iki üyesi sıfatıyla son plenumda alınan karar gereğince merkez komitesini genişleterek bir Dış Büro kurulmasında Marat'la anlaştık. Ben Nâzım Hikmet hakkında Merkez Komitesi'ndeki olumlu görüşe dayanarak ve milletlerarası şahsiyetini göz önünde tutarak, Merkez Komitesi'ne koopte edilmesinde ısrar ediyordum. Marat, Aram ve Bilal üzerinde duruyordu. Aram'ı Türkiye'den tanıyordum. Onu, hatta Ermeni yoldaşlar arasında bile bilen, onun ahlâk ve karakterine güvenen kimse yoktur. Üstelik TKP ayrılıp memleketi terk ederek Fransa'ya, kardeşlerinin yanına göç etmişti.

Oradan, sonradan öğrendiğime göre, Veli Gündüz'ün tavsiyesiyle sosyalist ülkelere getirilmişti. Bilal ise, son parti tevkifatında 30 kişiye yakın kimseyi ele vermişti. Türkiye'de bunu bilmeyen kimse yoktur.

Marat'la aylarca tartıştıktan sonra, nihayet şöyle bir kompromi [uzlaşma] yaptık: Nâzım, Aram ve yine Marat'ın teklifiyle, Abidin Dino Merkez Komitesi'ne koopte edildiler. Aram'ın Merkez Komitesi'ne alınmasında, Türkiye'ye gitmesi ve bir müddet orada çalışması şart koşulmuştu. O zaman Aram'ın Türkiye'de serbestçe yaşamasına bir engel yoktu. Marat, bu şartı Aram'a kabul ettireceğine söz vermişti. Şart, Dış Büro toplantısında bir teklif olarak Aram'a bildirildiği zaman, Aram düşünmek için müsaade istedi. Ertesi gün Aram'ın Dış Büro'ya getirdiği cevap şu oldu: 1) Partinin faaliyeti hakkında ve genel olarak çok şeyler biliyorum. Bunlar Türkiye'ye gitmeme engeldir. 2) Ben Ermeniyim, bunu göz önünde tutmak lâzım. 3) Türkiye'de önceden bir hazırlık yapılmalı ki, gitmem söz konusu olsun.

Böylece Aram teklifi (şartı) reddetmişti. Yapılan tartışmada Marat sesini bile çıkarmadı. Bu cevabı Aram'la birlikte hazırladıkları belliydi.

Marat'ın Türkiye ile, parti ile ilgisizliğine bir misal daha vereceğim. Türkiye'den ayrılmadan önce parti teşkilatı ile bağlı bir arkadaşla anlaşmıştık. Ben memleketten ayrıldıktan sonra, üç ay süre ile her hafta belli bir yerde buluşulacak veya belli bir telefon numarasına telefon edilecekti. Bu randevuyu daha Sofya'ya geldiğim zaman Marat'a söyledim ve zaman zaman hatırlattım. O pek aldırış etmiyordu. Onun bu randevuyu (parolayı) bir daha hatırladığı ve bana hatırlattığı zaman ben Türkiye'den geleli bir yıla yaklaşıyordu. İş işten çoktan geçmişti.

Türkiye'den geldiğim zaman Marat ailesiyle birlikte Sofya'da oturuyordu; ara sıra Layipzig'e uğruyor, radyo yayınlarını, daha çok Sofya'dan idare ediyordu. Ben Layipzig'e geldikten bir veya bir buçuk yıl sonra Marat ailesiyle birlikte, Şeklen, Layipzig'e taşındı. Şeklen, diyorum, çünkü yılın uzun bir zamanını Sofya'da geçiriyor, hastalığını ileri sürerek, belli bir iş yapmıyordu. Marat geçen 1972 yılının dokuz ayını Sofya'da ve diğer istirahat yerlerinde geçirdi.

Partimizin durumunu, eski ve tecrübeli yoldaşlara ihtiyacını göz önünde tutarak, Marat'ın hiçbir suretle affedilemeyecek, komünist moraliyle bağdaşmayacak davranışlarını çoğu zaman yüzüne vurdum, fakat açığa vurmadım. Olayların tehlikeli bir yönde gelişmeye başlaması beni daha açık konuşmaya zorluyor. TKP'nin kalkınmasında Marat'ın bundan sonra da olumlu bir rol oynayacağına artık inanmıyorum.

Marat Türkiye'den ayrılalı 36 yıl oluyor. Ondan önce, son olarak Türkiye'de iki yıl kadar illegal çalıştı. Bu iki yıllık çalışma sırasında Marat'ın yaptığı yegane iş bir gizli parti matbaası temin etmek oldu. Satın

alınan bu matbaada 2 veya 3 sayı çıkan bir gazete ile TKP'nin program ve tüzüğü bastırıldı. Bunlar memlekette dağıtıldı mı? Kimse bilmiyor. Bilinen bir şey varsa, Marat'ın bu yayınları yanına alıp bizzat Komintern'e getirmesidir.

Bu olaydan daha önce ben delege olarak katıldığım Komintern'in VII. Kongresi'nden Türkiye'ye dönüyordum. Komintern'den aldığım direktif gereğince Türkiye'de legal yaşamam ve kendime mutlaka bir iş bulmam gerekiyordu. Fakat bir müddet Marat'la birlikte illegal yaşamak zorunda kalmıştım.

1937 yılında Marat, parti yayınlarını Komintern'e getirdikten sonra bir daha Türkiye'ye dönmemiş, matbaayı da memlekette kimseye bırakmamıştır. Matbaa yıllarca olduğu yerde beklemiş ve dokuz yıl sonra bir ihbar üzerine polis tarafından ele geçirilmiştir, Marat'ın dokuz yıl önce evinde kaldığı Habip Çolak tevkif edilmiştir.

İkinci Dünya Harbi sırasında ve daha sonraları bir matbaa şöyle dursun bir şapirografa can atıyorduk. Marat bıraktığı matbaayı bir daha arayıp sormamıştır. Partinin yalnız matbaasıyla değil, kendisiyle de ilgilenmemiştir. Hele Komintern ortadan kalkınca, Marat kendisini büsbütün serbest saymış, o şekilde hareket etmiştir. 1943 yılından beri TKP'nin bütün Merkez Komitesi üyelerini içine alan büyük tevkifler oldu. Marat'ın memlekete dönmesi ve yıllarca faaliyeti aksayan parti ile ilgilenmesi gerekirdi. Bunu aklından bile geçirmedi. Üstelik gerçek durumu kardeş partilerden gizledi; her tevkifatı kendi faaliyetinin bir delili, âdeta bir övünme vesilesi saydı.

Aram'ın Marat'ı hiç sevmediğini yakından biliyorum. Fakat birbirine uymaz gibi görünen karakterlerinin müşterek tarafları çoktur. Açık haksızlığı kendi şahsi çıkarlarıyla bağdaştırma gayretinde birleşirler. Bir misal vereyim. TKP Layipzig grup komitesi sekreteri, aynı zamanda "Barış ve Sosyalizm Problemleri" dergisinin Türkçesi "Yeni Çağ"ın redaktörü Ercan yoldaşı parti grup sekreterliğinden atmakta Marat ve Aram yoldaşlar birleşirler ve meseleyi Dış Büroya getirirler. Ercan'a yüklenen suça dair hiçbir delil ileri sürülmemiştir. Suçu ihbar edenin hüviyeti benden de gizleniyordu. Ben ki, Dış Büro toplantısını idare eden kimseydim, onun (Dış Büronun) kör bir aleti olarak kullanılmak isteniyordum. Bu yola, şüphesiz ki, gitmedim. Önce "suçu" ihbar edenin Dış Büroda dinlenmesinde ısrar ettim. Münakaşa uzun müddet sinir yıpratıcı bir şekilde devam etti. Hastalığımдан önce Marat ve Aram haksız davranmakta bu kadar pervasız değillerdi. Cesaretleri çok artmıştı.

İnanılmaz ama gerçek: Marat eğer çalışmalarımızda belli başlı bir rol oynamıyorsa başarı elde edilmesini istemez (bu yolda Aram da kendisiy-

le birleşir.) Bir misal vereyim: Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri L. İ. Brejnev yoldaşın XXIV. Kongredeki raporunun Türkçeye çevrilip yayınlanması partimizin bu kongre ile ilgili kararı gereği idi. TKP yönetimi bu karara uyarak, raporun Türkçeye çevrilmesini sağlıyor ve Bulgar Komünist Partisiyle anlaşarak, basılmak üzere bundan bir buçuk yıl önce Sofya'ya, Merkez Komitesine gönderiyor. Aradan aylar geçtiği halde rapor basılmıyor. Bulgar Komünist Partisinde bu işle ilgisi bulunan sorumlu yoldaşlardan öğrendiğime göre, Marat bu raporun tam metninin Türkçe basılmasını istemiyor ve onun basılmasını engelliyor. Sovyetler Birliği'nin 50. kuruluş yıldönümü dolayısıyla Marat Moskova'ya geliyor. Bunu fırsat biliyor ve SBKP sorumlularının isteklerini ileri sürerek, XXIV. Kongre raporunun özetini, Brejnev yoldaşın diğer iki raporunun özetleriyle birleştirmesini sağlıyor ve tek bir broşür halinde bastırtmak için yine Bulgar yoldaşlara başvuruyor. İşte L. İ. Brejnev yoldaşın XXIV. Kongredeki raporunun tam metninin Türkçe basılması böyle engellendi.

Birçok meselenin teferruatını Aram'a söylememeğe evvelce Marat'la karar vermiştik. Meselâ, bütçe kaynaklarımızı Aram bilmezdi; Bulgaristanlı gençlerin nerede eğitim gördüklerini, bu eğitimin asıl amaçlarını bilmezdi; kapitalist Batıdaki çalışmalarımızın teferruatını bilmezdi; Bulgaristan'da eğitim gören yoldaşların gerçek kimliklerini bilmezdi. Fakat bunlardan Gutman yoldaş tarafından bilinen bazılarının Aram'a söylendiğini biliyorum; diğerlerini de şimdi Marat'ın kendisine söylediğine şüphe yok.

Doğu Almanya'daki parti grubumuz hakkında, genel olarak bizler hakkında, Alman Sosyalist Birlik Partisi'ne yanlış enformasyonlar, evvelce doktor Çulfayan ve karısı⁶⁰ tarafından Rubriht kanalıyla gidiyordu. Şimdi bu iş doğrudan doğruya Aram tarafından yapılıyor.

Alman yoldaşların, kendi ülkelerinde yaşıyanların kimlikleri ve çalışmaları hakkında bilgi edinmeğe hakları olduğunu biliyoruz. Fakat grup içinde bazı kimselere karşı sempati, bazılarına karşı antipati besleyenlerin ve kendi grupçu gayretlerini, şahsi çıkarlarını desteklemeyenler hakkında doğru enformasyon vermeyenlerin bu işte kullanılmasına karşıyız. Onların telkinleriyle arkadaşlar hakkında doğru bilgi edinileceğine inanmıyoruz. Kaldı ki, enformasyon alacak kimsenin de enformasyon verecek kimse kadar namuslu bir komünist olmasını istemek de hakkımızdır. Ama biliyoruz ki, biz bu hakkı isteyecek durumda değiliz.

"Bizim Radyo" komünist partisinin elinde, memleketin gerici kuvvetlerine ve emperyalizme karşı mücadelede yenilmez, değer biçilmez bir silahtır. Kardeş partilerin bize verdiği bu silâhı yerinde, hedefe uygun

60 Doktor Hayk Açıkgöz ve eşi Anjel Açıkgöz kastedilmektedir.

kullanmak için çok dikkatli olmalıyız. "Bizim Radyo" yayınları, evvelce olduğu gibi yeniden etrafa küfür saçan bir vasıta haline, seviyesiz bir hale sokulabilir. Onu, şeklen ve muhteva bakımından bir dereceye kadar [1 sözcük okunamıyor] etmek için uzun ve çetin mücadele gerekmiştir. Aynı seviyeye düşmesi tehlikesini gözden uzak tutmamak gerektir.

Batıdaki çalışmalarımız ümit verici bir şekil alınca Marat, sonra da Aram bu işlere önem vermeğe başladılar. Batıdaki Türk komünistleri ile üç ay içinde TKP'nin bir konferansını düzenlemek şimdi onların başlıca amacı haline geldi. Bunu sağda solda yaymaya başladılar. İlegal bir parti kongresi veya konferansının ne demek olduğunu pek bilmedikleri anlaşılıyor.

Benim hastalığımın sonra Marat'ta beliren bu fikri, bir aralık bana da açmıştı. Düşündüklerimi söyledim. Bence kongreye veya konferansa memleket içinden de, hiç olmazsa birkaç temsilcinin katılmasını sağlamak gerektir. Önce Merkez Komitesini takviye etmeliydik. Koopte edeceğimiz kimseleri memlekete gönderip bu temsilcilerin seçilmesini sağlamalıydık. Marat buna itiraz etmedi. Fakat sonra ve sanıyorum ki Aram'la konuştuğundan sonra bu fikirden vazgeçti.

Şimdi konferansı hazırlamak için Marat ve Aram'ın sıra ile Batıya gitmeleri söz konusudur. Parti konferansı söz konusu olmasa bile ben ne Marat'ın, ne Aram'ın Batıda olumlu bir iş göreceklere inanmıyorum. 1964 yılında bunu bir defa denedik. Aram Batıdaki Türk işçileri arasında çalışmak, onları teşkilatlandırmak üzere Batı Almanya'ya gönderildi. Orada altı ay kalacaktı. Kendisine 2000 dolar verildi. O zaman illegal çalışan Alman Komünist Partisi'nin yardımıyla kendisine Bremen'de pasaportsuz kalabileceği bir ikametgâh sağlandı. Fakat Aram Alman Demokratik Cumhuriyetinden ayrılır ayrılmaz doğrudan Paris'teki akrabalarının yanına gitti ve dört aya yakın bir zamanını orada geçirdi. Alman Komünist Partisinin kendisine sağladığı ikametgâha uğramadı. Seyahatinin sonunda, Abidin Dino'nun Paris'te kendisine tanıttığı kimselerin yardımıyla Almanya'nın birkaç şehrini dolaştı ve bunlarla bir işçi derneği tüzüğü hazırladı, beş ay sonra da Alman Demokratik Cumhuriyeti'ne geri döndü. Sonra ne tüzüğü hazırlanan derneğin faaliyeti görüldü, ne de derneği kuranların sesi çıktı.

Türkiye Komünist Partisi'nin kalkınacağına, parti yönetiminin uzak olmayan bir gelecekte işçi sınıfının gerçek temsilcilerinin eline geçeceğine inanıyorum. Partimizin kalkınması davası memleketimizin bugünkü şartlarında, şüphe yok ki, çok çetin bir davadır. Bu şartları nispeten hafifleten amillerin varlığı ümitlerimizi artıracak niteliktedir.

Türkiye İşçi Partisi'nin kalkınmasında, güçlenmesinde Türkiye Komünist Partisi'nin büyük yardımları oldu. TİP kapatılmıştır. Fakat TKP'nin

kuvvetlenmesinde şimdiden önemli bir rol oynamaktadır ve oynayacak durumdadır. TİP'in saflarında yer almış komünistler, bu saflarda politik bilince ulaşmış işçi, köylü ve aydınlarla partimizde birleşiyorlar. Eski TİP'liler bugün TKP'nin en aktif ve fedakar üyeleri arasında bulunuyor. Yıllarca ağır hapse mahkum TİP Genel Başkanı Behice Boran, TİP yöneticilerinden Prof. Sadun Aren partimizin eski üyeleridir.

TİP'e bağlı eski Türkiye gençlik örgütü Genel Sekreteri ve "Gençlik" dergisi sahibi Nihat Akseymen partimizin üyesidir, şimdi İngiltere'deki Türk ilerici örgütlerini idare ediyor; 28 yaşındadır, aktif bir komünistle evlidir; karı-koca yüksek okulu İngiltere'de, garsonluk yaparak, birtirmişlerdir. Bu yoldaşlar kapatılmış İşçi Partisi'nin Ankara, İstanbul, Zonguldak, Trabzon teşkilatları içindeki komünist hücrelerle temas halindedir. Eski Trabzon TİP Başkanı (şimdi komünist) Atilla Aşut, Nihat Akseymen ile işbirliği yapmaktadır. Nihat Akseymen ve arkadaşlarının Büyük Britanya Komünist Partisiyle ilişkileri vardır.

Nihat Akseymen'in ve diğer bazı genç yoldaşların Sovyetler Birliği'nde Marksist-Leninist eğitim görmesi bizim için hayati önem taşıyor. Böyle bir eğitim genç ve aktif kadronun parti idaresini bir an önce ele alması imkânlarını sağlayacaktır.

Hastalığım bütün arkadaşlardan tecrit edilmeme, etrafımda bir sıhhi kordon vücuda getirilmesine bahane oldu. Hastalıktan kalkmam nedense beklenmiyordu, bazılarında bir şaşkınlık doğurdu. Sözde Dış Büronun görevime son verme kararı bu şaşkınlığın bir sonucudur. Aleyhimde verilen kararın çok soğuk karşılanması, üzerine arkadaşların yalnız beni ziyaretleri değil, birbirini ziyaretleri de suç sayılmaya, işten çıkarma tehditleriyle karşılaşmaya başladı. Marat, ailesini aleyhimde seferber etmiş durumdadır ve en büyük desteğini orada bulmaktadır. Bulgaristan'la ailevi bağlarla bağlı bulunan yoldaşlara, yani yoldaşların çoğuna gözdağı vermek için, bu ülkede kendisini her şeyi yapmaya kadir göstererek zorbaca bir otorite sağlamaya çalışıyor.

Moskova'da ihtimamla yetiştirilmiş gerçekten kabiliyetli genç yoldaşlar hasis ihtiraslara feda edilmemelidir.

Gizli

SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi Başkan Vekili

V. V. Zagladin'in Y. Demir ile yaptığı

GÖRÜŞME PROTOKOLÜ21 Haziran 1973

Karşılıklı selamlaşmadan sonra V. V. Zagladin yoldaş görüşme öncesinde Demir yoldaşın SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi'ne verdiği ve TKP MK Birinci Sekreteri yükümlülüklerinden serbest bırakılmasına ilişkin 24 Mayıs 1973 kararı dolayısıyla TKP yönetimindeki durum hakkında görüşlerini ifade ettiği mektubunu okuduğunu söyledi (mektubun tercümesi eklidir). Demir yoldaşın bu karşılaşma sırasında görüşmek istediği başka ek sorunlar olup olmadığını sordu.

Demir yoldaş aslında bütün sorunlara mektupta açıklık getirildiği yanıttını verdi. TKP MK Dış Bürosu'nun kendisini MK Birinci Sekreteri yükümlülüklerinden serbest bırakma kararını kabul etmediğini ve etmeyeceğini belirtti. 1961'de Türkiye'den geldiği andan itibaren Dış Büro'daki diğer yoldaşların kendisine karşı tavır aldıklarını, şimdi ise hastalığından faydalanarak, onu işten atmayı kararlaştırdıklarını söyledi. Dış Büro'nun buna yetkisi yoktur ve bunu yapamaz. Yalnızca üç üyesi vardır, dedi.

Daha sonra Demir yoldaş Alman yoldaşların, özel olarak da ASBP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi'nin TKP MK'nin işlerine sürekli karıştığını ve kendisinin Dış Büro'dan çıkarılmasını da onların istediğini belirtti. SBKP MK'nin "müdahale etmesi", Dış Büro'da oluşan durumu görüşmesi gerektiğini birkaç kez vurguladı.

Görüşme sırasında Demir yoldaş 1972 sonundaki ciddi hastalığından henüz tamamen düzelmediğinden konuşmakta zorlandığı ve sık sık kimi sözleri bulabilmek üzere uzun uzun düşünmek zorunda kaldığı için birkaç defa özür diledi.

V. V. Zagladin yoldaş, Demir yoldaşın dile getirdiği görüşlerin SBKP MK'ne iletileceğini söyledi. Bununla birlikte, yönetim organlarının terkiyle ilgili karar almanın her partinin iç işi olduğunu belirtti. SBKP MK'nin kardeş partilerin iç işlerine karışmama ilkesinden hareket ettiğine işaret etti. Bu nedenle de, anlaşılacağı gibi, söz konusu durumda bu sorunu Türk yoldaşlar kendileri çözmelidir, dedi. Zagladin yoldaş Demir yoldaşın ASBP MK'nin TKP MK'nin içişlerine müdahale ettiği suçlamasını kesinlikle reddetti⁶¹.

61 Yine Zeki Baştımar'ın şahsi dosyasında bulunan ASBP'nin TKP'nin iç işleriyle ilgisini gösterir belgeyi aşağıda veriyoruz:

ADC'deki SSCB Elçiliği görevlisi G. P. Kının'ın 13 Eylül 1965'te

Demir yoldaşın kötüleşen sağlık durumundan şikâyetleriyle ilgili olarak V. V. Zagladin yoldaş tıbbi muayene ve tahlillerin yapılması ve gerekirse ek bir tedavi sürecinden geçmesi için Demir yoldaşın Moskova'da hastaneye alınmasında yardımcı olmaya hazır olduğunu ifade etti. Demir yoldaş bu önerinin kendi isteklerine tamamen uygun olduğunu söyledi.

Zabtı tutan:

SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi Raportörü

N. Pazikov (İmza)

Berlin 3 Temmuz 1973 tarihli Almanya Sosyalist Birlik Partisi (SED-ASBP) Merkez Komitesi Politbüro Üye ve Aday Üyelerine, Uluslararası İlişkiler Sekreterliği'nin, 73 numarayla ve Markowski imzasıyla gönderdiği TKP yönetimindeki değişiklik başlıklı belgede aynen şöyle denmektedir:

ASBP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi Başkan Yardımcısı R. Gutman ile yaptığı görüşme zabtına dayalı

(Dışişleri Bakanlığı'ndan Girdi No. 35607/16 Eylül 1965)

İ L M Ü H A B E R

Görüşmede R. Gutman Türkiye Komünist Partisi yönetimi konusunda oluşan durumun kendisinde uyandırdığı büyük endişeyi anlattı. ADC'de bulunan ve en başta politik öğrenim de dâhil, iyi eğitim görmüş "gençlerden" oluşan TKP üyesi bir grubun ASBP MK'ne gönderdiği mektupta ileri sürüldüğü üzere TKP içinde anormal bir durum oluşmuştur ve bu durumun devam etmesi olanaksızdır; partinin bütün işlerini diğerlerini dikkate almadan başında Demir'in bulunduğu birkaç emektar partili yürütmektedir. Onlar uygun görmedikleri ve bu duruma tepki gösteren kişileri ülkenin idare makamlarının yardımından ustaca yararlanarak değişik bahanelerle ADC'den uzaklaştırmaktadır. TKP yönetimi parti çalışmalarıyla ilgili güncel sorunları görüşmek için (ADC'nde gerekli bütün koşulların mevcut olmasına karşın) hiç bir toplantı ya da konferans yapmamakta, ADC'nde bulunan parti üyelerinin görüşünü almamakta, onlara hiç bir konuda bilgi vermemektedir. Uzun süredir TKP MK Plenumu yapılmamıştır, Türkiye'deki demokratik hareketle neredeyse hiç bağlantı yoktur, TKP yönetimi kendi ülkesindeki durumu bilmemektedir ve parti yönetimi çalışmaları genel olarak radyo yayınlarını düzenlemekle sınırlı tutmaktadır. FAC'ndeki Türk işçileri arasındaki pratik çalışmalar yeni yeni gelişmeye başlamaktadır.

Parti içi demokrasiye kaçınılmazlıkla belirli kısıtlamalar getiren konspirasyon durumu TKP'de gereklilik sınırlarını çok aşmaktadır.

10 Eylül 1965 tarihinde TKP'nin 45. kuruluş yılı dolayısıyla (Demir'in Leipzig'teki konutunda) yapılan akşam töreninde okuduğu bir buçuk saatlik raporda Demir partinin tarihini anlatmış ve partinin faaliyetlerini olumlu olarak değerlendirmiştir. Radyoda çalışan kadın redaktörün yaptığı sert bir konuşmada, TKP'de işlerin Demir'in gösterdiği kadar parlak olmadığı, görüş ayrılıkları ve parti demokrasisi ihlalleri bulunduğu belirtilmiştir.

Aslına uygundur:

SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi

Asraportör E. Kozlova (İmza)

Aralık 1965

ASBP MK Uluslararası İlişkiler Sekreterliği'nin Duyurusu⁶²

Türkiye Komünist Partisi MK Politbürosu, 4.5.1973 günü yaptığı toplantıda Yakub Demir yoldaşı, Türkiye KP MK Birinci Sekreterliği görevinden alarak emekli etmiştir. Bunun nedenleri şunlara dayandırılmıştır:

1. Fiziksel ve ruhsal durumu çok kötüdür.
2. Demir yoldaş, faaliyetlerinde, Parti yönetiminde kolektif yönetim ilkesine aykırı davranmıştır. Politbüro çoğunluğunun aldığı kararları tanımamış, Partiyi hatalı bir biçimde yönlendirmiş ve fraksiyoncu çalışma yürütmüştür.

TKP Merkez Komitesi Politbürosunun bu toplantısında, Parti Konferansını toplamak, program ve tüzüğü kabul etmek, merkez organı oluşturmak üzere bir parti konferansının toplanmasına kadar Birinci Sekreterliğe Marat yoldaş getirilmiştir.

SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi'nin 22 Ekim 1973 tarihli belgesinde İsmail Bilen'den "TKP Sekreter Vekili" olarak söz edilmektedir. Nitekim şahsi dosyasında yer alan diğer belgelerde 1974'ten itibaren "TKP MK Genel Sekreteri" olarak anılmaktadır:

İLMÜHABER

TKP Politbüro Üyesi Lyubomir Kolarov yoldaş (Marat),
TKP Sekreter Vekili (İ. Bilen)

Marat yoldaşın ASBP ile çok iyi canlı ilişkiler içinde. Bizim Radyo'nun kurulmasıyla ilgili hizmetleri olmuştur. Kendisiyle konuşmalarda SBKP ve Sovyetler Birliği'nin içten bir dostu olduğu açıkça görülmektedir. Maalesef, Bizim Radyo'da çalışan genç, kısmen deneyi yetersiz, ama öğrenimli TKP üyeleri arasında politik-ideolojik ve eğitsel çalışmaları başarıyla yönetme sanatına tam olarak hâkim değil.

Marat yoldaş geçmişteki aktif politik faaliyetleri döneminde saygınlık kazanmış olmakla birlikte, düzensiz, sistematik olmayan yönetme tarzıyla bu saygınlığını gözden düşürmektedir. Birçok konuda, maalesef zamanla Bizim Radyo yayınlarının politik içeriğini de etkileyen sektör görüşleri var.

Demir yoldaşın çalışma stiline karşı çıkışları sonucunda son zamanda Marat yoldaşın saygınlığı arttı.

Ortalama her yıl yaklaşık dört ay Marat yoldaş yok. Çok sık Bulgaristan'da izinde, tedavide, memuren iş gezisinde vb. bulunmaktadır. Bu bağlamda

62 Federal Almanya Devlet Arşivleri, DY 30-J IV 2-2 J4801. [Almanca]

belirtmek gerekir ki, ADC'de bulunduğu zaman, işinde son derece gayretlidir. Bu bakımdan yaşlı ve genç yoldaşlara örnek olmaktadır. Şunu göz önünde tutmak gerekir ki, Marat yoldaşın yalnız yaşı ilerlemiş değil, sağlığı da bozulmuş durumdadır.

Demir yoldaşın halefi olarak onun bugünkü faaliyeti ancak geçici olabilir. Yakın bir gelecekte Marat yoldaş bu yükümlülükten azat edilip, daha genç, dinamik ve öğrenimli bir yoldaşla değiştirilmeli. Demir yoldaşın yönetim dönemine oranla, Marat yoldaşın yönetim faaliyeti önemli ölçüde iyileşmiştir. Ancak bu yönetim faaliyeti, hem parti içinde, hem parti dışında daha büyük etkinliklerin örgütlenmesinde Türkiye Komünist Partisi tarafından yararlanılabileceği birçok olanak bakımından, yine de yetersizdir. Söz konusu olan, FAC ve Batı Berlin'de olduğu gibi, Türkiye'de de büyük olanaklardan yararlanılmasıdır. Yalnız son zamanlarda, çok sayıda Türk işçisinin FAC'de gerçekleşen grevlerdeki militan tutumu göze çarpmaya başlamıştır. Partinin oradaki etkisi, maalesef, hâlâ çok azdır.

Dayanak: ASBP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi'nin bildirimi (bizim girdi kaydı: 4/X-1973 tarih No.33929).

SBKP MK Uluslararası Şube Ast Raportörü – İmza: Varakina

22 Ekim 1973.

BÖLÜM 4

MK GENEL SEKRETERLİĞİ'NDEN PARTİ BAŞKANLIĞI'NA 1973-1983

TKP'de Yakub Demir'in görevden alınmasının ardından Merkez Komitesi'ne ve Politik Büro'ya bir dizi kooptasyon yapılmış, 1970'ten itibaren yayınlanan TKP merkez organı **Durum** bülteninin yanı sıra Ocak 1974'ten itibaren uzun zamandır hazırlıkları sürdürülen merkez organ **Atılım** gazetesi aylık olarak yayınlanmaya başlamıştır. Haziran 1974'te TKP Merkez Komitesi Genel Sekreterliği'ne İsmail Bilen getirilmiş, Ocak 1975'te taslakları 1970'ten itibaren hazırlanarak tartışmaya açılmış olan yeni parti program ve tüzüğü'nün redaksiyon çalışmaları tamamlanmıştır.

1974-1977 döneminde TKP gerek Avrupa'da, gerekse Türkiye'de hızlı bir örgütlenme ve propaganda faaliyeti yürütmüştür. 1976 1 Mayıs kutlamaları gibi kitlesel mitingler, Eylül 1976'daki DGM Direnişi gibi politik eylemler TKP'nin ülkedeki saygınlığının artışında önemli rol oynamıştır. Bu dönemde bir yandan işçi sınıfının sendikal örgütlenmesi içinde güç kazanılırken, öte yandan köylü, kadın, gençlik, öğretmen ve mühendis hareketleri içinde de önemli adımlar atılmıştır.

Bu süreçte İsmail Bilen 1975'te Macaristan Sosyalist İşçi Partisi 10. Kongresi'ne, 1976'da SBKP 25. Kongresi'ne ve ASBP 9. Kongresi'ne katılarak konuşma yapmıştır. 29-30 Haziran 1976'da düzenlenen Avrupa Komünist ve İşçi Partileri Konferansı'na Avrupa'daki tek illegal komünist partisi yöneticisi olarak İsmail Bilen katılarak konuşma yapmıştır; bu konuşmada dikkat çeken bir bölüm "proletarya enternasyonalizmi" ile ilgilidir:

Komünist ve işçi hareketinde önemli bir yeri olan Avrupa Komünist ve İşçi Partilerinin bu konferansını partimiz adına selâmlarız. Konferansa sunulacak belgenin hazırlanması için yirmi aydan beri olağan üstü bir çaba harcayan, çok elverişli çalışma koşulları yaratan, yürüten ve yoldaşça konukseverlik gösteren Almanya Sosyalist Birlik Partisi Merkez

Komitesine candan teşekkür ederiz. (...)

Ana belge uzun, yorucu ve kollektif bir çalışmanın ürünüdür. Ne yazık ki, belgenin bizim için bazı zayıf yanları vardır. Örneğin, “proletarya enternasyonalizmi” deyiminin metinden çıkarılmış olması ve yerine “enternasyonalist dayanışma” deyiminin konmasını partimiz gönül hoşluğuyla kabul etmiş değildir. Proletarya enternasyonalizmi bütün ülkeler işçi sınıfının devrimci dayanışmasıdır. Marksizm-Leninizmin başta gelen ilkelerinden biridir. Biz, partimiz, emperyalizme, tekellerin egemenliğine, sömürü düzenine karşı savaşta bu güçlü silâhı elden bırakmayacağız.⁶³

TKP 1977 Konferansı ve MK Plenumları

Yukarıda gördüğümüz gibi TKP'nin 1973 atılımı kararı olarak nitelen Mayıs 1973 kararlarında İsmail Bilen'in görevlendirilmesi “Parti Konferansını toplamak, program ve tüzüğü kabul etmek, merkez organı oluşturmak üzere bir parti konferansının toplanmasına kadar” diye belirlenmiştir. Bu çerçevede sözü edilen gerekleri yerine getirmenin yanı sıra Mayıs 1973 kararının meşruiyet kazanması da , katılanların beyanına göre 28-29 Ocak'ta toplanan TKP 1977 Konferansı'nın ana gündemini oluşturmuştur.

Türkiye Komünist Partisi'nin Konferansı yapıldı.

Bu Konferans TKP'nin gelişmesinde tarihsel bir aşama ve dönemeçtir.

Konferans işbirlikçi burjuvazinin memleket ölçüsünde komünistlere, işçi sınıfına ve bütün ilerici güçlere karşı uyguladığı sert bir faşist terör ve derin gizlilik koşullarında düzenlendi. Konferans'ın hazırlıklarını Merkez Komitesi'nin oluşturduğu özel bir Komite yürüttü.

Konferans, işçi sınıfının emperyalizme, işbirlikçi burjuvaziye karşı yürüttüğü sınıf savaşının sertleştiği, genişlediği, geniş emekçi yığınlarını kapladığı koşullarda hazırlandı, yapıldı. Bu hazırlık sırasında partinin Program ve Tüzüğü, stratejisi ve taktiği, politikası geniş emekçi yığınlarına daha büyük ölçüde ulaştırıldı. İdeolojik savaşa özel bir önem verildi. Böylece partinin gelişmesine geniş bir taban ve olanaklar hazırlandı.

Partimiz zor bir durumdan kurtuldu, dar boğazlardan geçti. Parti Leninci savaş yörüngesine oturdu. Bu silkinme ve kalkınma atılımına parti MK Politik Bürosu'nun 24 Mayıs 1973 oturumunda aldığı kararlar yol açtı. Konferans bu tarihsel gerçeği saptadı.

Bu dönemde en önemlisi, partinin yeni Program ve Tüzüğü'nün hazırlanması, strateji ve taktiğinin çizilmesi idi. Program ve Tüzük tasarılarının

63 *Yeni Çağ*, Haziran 1976, sayı: 6 (144),

hazırlanması için özel bir Komisyon görevlendirildi. Bu tasarılar demokratik santralizm gereğince partinin bütün örgütlerine üyelerine sunuldu. Gelen bütün öneri ve eleştiriler özel Komisyona incelendi, gözönünde tutuldu, elendi ve tasarıda gereken değişiklikler yapıldı. Böylece Program ve Tüzük parti örgütlerinin üyelerinin kolektif bir ürünü oldu.

Program ve Tüzük tasarılarının onaylanması Konferans'ın gündemindeydi.

Konferansa katılanlar sürekli alkışlarla, oybirliğiyle tasarıları onayladılar. Konferans'ın gündeminde daha şunlar vardı: Parti Merkez Komitesi'nin raporu başta geliyordu. Parti çalışmaları ve perspektifleri raporda geniş ölçüde incelenmişti. Gündemde partinin platform ve tezleri yer alıyordu. Platform partinin izleyeceği politikayı çiziyordu. Gündem maddelerinden biri de parti politikasının, parti Merkez Komitesi'nin, Politik Bürosu'nun, Genel Sekreter'in onaylanmasıydı. Bütün bunlar oybirliğiyle, alkışlarla onaylandı.

Konferans işçi sınıfımızın, halkımızın ulusal ve sosyal kurtuluş savaşının başarıya ulaşması; hükümetin devrilmesi, anti-emperyalist demokratik bir hükümetin kurulması, büyük burjuvazinin, emperyalizmin egemenliğine son verilmesi, NATO'dan, emperyalist bloklardan çıkılması, topraklarımızdaki atom harmanlarının, saldırı üslerinin kaldırılması, Kürt halkının ulusal haklarına kavuşması için işçi sınıfının hegemonyasında, bütün demokratik, anti-emperyalist güçler arasında eylem birliğinin, bağlaşıklığın kurulması gereğini bir kez daha vurguladı.

Konferans, proletarya enternasyonalizminin, dünya komünist ve işçi partilerinin birliğinin güçlenmesi yolunda parti yönetiminin tutumunu onayladı. Ve bu tutumun sürdürülmesini önerdi.

Konferans, anti-marksist, anti-leninist sapık akımlara, özellikle Maoculuğa, anarşizme, Troçkizme karşı ideolojik ve örgütsel savaşımın aralıksız sürdürülmesine ayrı bir önem verdi.

Konferans partimizin bir başarısıdır. Bu, yeni yeni başarıların, Leninci birliğin daha da güçlenmesinin bir başlangıcıdır.

26 Şubat 1977

TKP Merkez Komitesi⁶⁴

İsmail Bilen Konferansa sunduğu Merkez Komitesi raporunu "Parti içi Düzen" bölümüyle bitirmişti:

Yoldaşlar, "parti içi düzen" nedir? En başta, parti çalışmalarında elişçiliğine – "artizanlığa" son vermek. İş ve görev bölümünü tüzüğe göre uygu-

64 ATILIM, 1 Mart 1977, Yıl 4, Sayı 3 (39).

lamak. Başı bozuk, gelişigüzel çalışılmaz. Komünist Partisi işçi sınıfının en yüksek politik örgütü, genelkurmaylığı, öncü koludur. Bunu yalnız saymak, tüzüğe yazmakla iş bitmiyor. Parti organlarını gereğince kurmak, bunların saat gibi işlemelerini sağlamak kesinlikle gündemdedir.

Merkez Komitesi'nin: Örgüt, propaganda-ajitasyon, yığın, sekreterlik işleri, seksiyonlar yerine oturtulmalıdır. Bu sorunların çözümü geciktirilemez. Merkez Komitesi, Politik Büro bu ayarlamayı güncel, parti içi düzen için zorunlu sayıyor. Partimiz büyüyor, geliyor, diyoruz. Eski çalışma ölçüleri, tutucu gelenekler kendiliğinden yıkılıyor. Biz kendiliğinden gelmeci değiliz, buna karşıyız. Artizanlığa son! Kollektif yönetim başka türlü sağlanamaz!

Partimizin atılımları, gelişmesi bize güç veriyor. Konferansımız bu gücü gösteriyor. Bütün engelleri kıracağız. Partide kollektif çalışmayı yürüteceğiz. Partinin yıkılmaz birliğini daha da güçlendireceğiz.(...)⁶⁵

Daha sonra "Konya konferansı" olarak adlandırılmış ve platformu ve sunulan raporları yayınlanmış Konferansın ardından 1978 yılından itibaren TKP Merkez Komitesi'nin her yıl düzenli plenumları – tam üyeli toplantıları yapılmıştır; örgütsel gelişmeye paralel olarak tüzükte olmamasına rağmen yöre sekreterlikleri oluşturularak, belli iller bu yöre komitelerine bağlanmıştır.

Bir dizi uluslararası toplantıya ve komünist partisinin kongresine katılan veya mesaj gönderen İsmail Bilen 20 Kasım – 30 Kasım arasında bir TKP MK Delegasyonu ile Küba'yı ziyaret etmiştir.

İsmail Bilen Havana'da Fidel Castro'yla

⁶⁵ *Yeni Çağ*, Şubat 1977, s. 163-187; *TKP Konferansı (Belgeler)*, Temel Dağıtım, Ankara, 1978, s. 77.

Bu ziyaret ile ilgili yayınlanan basın komünikesinde şöyle deniyor:

Küba Komünist Partisi'nin çağrılısı olarak Genel Sekreter İ. Bilen yoldaşın başkanlık ettiği ve bir Politbüro üyesi ve bir Merkez Komitesi üyesi yoldaşın katıldığı Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin bir delegasyonu 20 Kasım ile 30 Kasım 1978 günleri arasında Küba'da kaldı.

Küba Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Fidel Castro Ruz yoldaş, İ. Bilen yoldaş başkanlığındaki TKP MK delegasyonu ile kardeşçe bir karşılaşma yaptı.(...)

Havana kenti 4 Aralık 1978

XI. Festival yılı⁶⁶

İsmail Bilen'in şahsi dosyasında 1977 Konferansı sonrasına ilişkin tek kapsamlı Politbüro toplantı belgesi, 30 Ocak – 2 Şubat 1980 tarihinde yapılan toplantıya ilişkin SBKP Uluslararası İlişkiler Şubesi raportörü İ. N. Bogdanov'un bildirimine dayanmaktadır:

30.I.80 ile 2.II.80 tarihleri arasında Türkiye Komünist Partisi MK Politbürosu'nun oturumu yapılmış, oturumda Politbüro ve Sekreterliğin çalışmalarına ilişkin sorunlarla ilgili kararlar alınmış ve aşağıdaki gibi yeni bir işbölümü yapılmıştır:

İ. Bilen (Marat)	Genel Sekreter
Nabi Yağcı (Haydar Kutlu)	MK Sekreteri, örgüt işleri
Mehmet Aydan Bulutgil (Ali Sapancı)	Yığın çalışmaları ve cephe sorunu
Süleyman Aydın Meriç (Hasan Erdal)	Teknik sorunlar
Mustafa Demir (Nejat Yelkenci)	Batı Avrupa'daki örgütler ve Batı Avrupa kardeş partileriyle ilişkiler
Ali Durak (Durmaz Şiko)	Ulusal sorun
Veysi Kemal Sarısözen (Neval Zaro)	Propaganda ve ajitasyon

- ŞİKO (Ali DURAK) yoldaşın yönetiminde Ulusal Sorun (Kürt sorunu) Bürosu kurma kararı alınmıştır.
- MK Sekreteri KAYA (Rahmi Alp) yoldaş, TKP MK Politbüro oturumlarında, oy hakkı olmaksızın, görüş ifade etme hakkına sahiptir.
- Kongre hazırlıklarıyla görevli olarak kurulan komisyonların çalışmalarına devam etmeleri gereklidir. Kongre tezlerini hazırlama komisyonunun çalışmaları birincil önemdedir, ERDAL ve YELKENÇİ yoldaşlar da komisyona üye olarak gireceklerdir.

⁶⁶ ATILIM, 1 Ocak 1979, Yıl 6, Sayı 1 (61).

- Haluk YURTSEVER (Vural Demir) MK üyeliğinden çıkarılmış ve Ege Bölgesi Komite Sekreteri görevinden alınmıştır. Onun MK'den ihraç edilme kararı MK Plenumunun onayına sunulacaktır. Demir'in MK üyeliğinden düşürülmesi kararı, güvenlik açısından şimdilik kendisine bildirilmeyecektir.

- YILDIRIM'ın (Cemal Kıral) Ege Bölgesi Komite Sekreterliğine atanması kararı onaylanmıştır.

- Polonya BİP 8. Kongresi'ne PB üyesi YELKENCİ yoldaş gönderilecektir.

- Macaristan SİP 12. Kongresi'ne PB üyesi Erdal (Süleyman Aydın Meriç) ve MK üyesi SARICA (Ulvi Oğuz) yoldaşlar gönderilecektir.

Dayanak: SBKP MK Uluslararası Şube Raportörü İ. N. Bogdanov yoldaşın 5.3.80. tarihli bildirimi.

SBKP MK UŞ Alt Raportörü – İmza (N. Pazikova)

12 Eylül 1980 darbesi ve Temmuz 1981 Plenumu

Yukarıda gördüğümüz gibi

TKP MK Plenumu toplandı. Plenum uluslararası durumu, 12 Eylül askersel devirmesinden sonra ülkemizdeki politik gelişmeleri görüştü. Politbüro'nun raporunu, partinin politikasını onayladı. Gericici askersel diktatörlüğe karşı savaşımın ivedi görevlerini saptadı. Partinin bugün karşı karşıya olduğu saldırı koşullarında kadroları koruma önlemlerini gözden geçirdi. Gündemdeki tüm sorunlara ilişkin kararlar oy birliğiyle alındı.

MK'nin derin gizlilik ve yoğun tutuklamalar altında Plenumu toplaması, anti-komünist saldırıya Türkiye işçi sınıfının devrimci yanıtıdır. Merkez Komitesi'nin Leninci birliği her zamankinden daha çok güçlendi. Plenum parti sıralarında birliğin daha da pekişmesini, parti üyelerinin devrimci iyimserlikle gözlerini geriye değil, ileriye çevirmelerini sağlayacaktır. Plenum, partimizin, uğranılan tüm kayıplara karşın, ileriye doğru yeni ve güçlü bir atılım yapabileceğini vurguladı. Parti yönetimini güçlendirdi. Plenum, TKP'nin bu zor koşullarda da Kongre toplayabileceğini kanıtladı. Politbüro'yu 5. Kongre hazırlıklarını tamamlamakla görevlendirdi. (...)

Askersel diktatörlük koşullarında da savaşımından bir gün bile geri durmayan TKP, gericiliğin yeni bir saldırısına uğradı. Plenum partinin uygu-

lamalarında görülen eksikleri ve yanlışları ele aldı, eleştirdi. Bunları ortadan kaldırma yollarını belirledi. Parti örgütlerimiz yaralar aldı. İllegal çalışma ilkelerini her zaman eksiksiz uygulayamamak polisin saldırısını kolaylaştırdı.(...)

MK Plenumu, partinin durumunu inceledi. Herşeyden önce, örgüt ve kadroları korumak, yeni koşullara uygun savaş araçlarını, biçimlerini, yöntemlerini geliştirmek için gereken önlemleri aldı. Parti yaşamından "sol" sekterliğin tüm izlerini silmek, komünistlerin yığınlar arasında çalışma stilini düzeltmek, yığınların olduğu her yerde, en gerici yığın örgütlerinde bile çalışmak, buralarda yığınları örgütlemek için atılması gereken adımları saptadı. İlkesel ama esnek ve ayırmımlı bir politika, en geniş bağlaşıklık sistemi, yığınlar arasında doğru bir çalışma stili, örgüt ve kadroların korunması, tartışmaların ağırlık noktalarını oluşturdu.(...)

12 Ağustos 1981

TKP MK⁶⁷

Plenum açıklamasında belirtilen "Parti yönetimini güçlendirdi" saptaması, Politbüro'nun önerisiyle Merkez Komitesi'nin Genel Sekreter İsmail Bilen'in yanı sıra Yardımcı Genel Sekreter olarak Haydar Kutlu'yu (Nabi Yağcı) görevlendirmesi, Polilit Büro'nun 2 yeni üyeyle güçlendirilmesi ve Genel Sekreter ve Yardımcı Genel Sekreter'e yalnızca kendilerinin bildiği "gizli MK üyesi" koopte etme yetkisinin verilmesidir. Bu plenumda yapılmış tartışmaların bir bölümü, Yardımcı Genel Sekreter seçimi ve alınmış olan bir karar Nisan 1983 Plenumu'yla birlikte açıklandı:

(...) Bilindiği gibi, 1981 Mayıs'ında TKP'ye karşı yığinsal tutuklamalar başladı. Parti örgütlerimiz ağır kayıplar verdi. TKP MK tutuklamaların böylesine genişlemesinin nedenlerini 1981 Plenumunda tartıştı. Başta konspirasyon kurallarının çiğnendiği, temelinde yönetim ve denetim bozukluklarının yattığı saptandı. Parti yönetimi bunların sorumluluğunu kolektif olarak yükledi.

H. Erdal tutuklamalara karşı partinin korunmasından, görevi gereği, kişisel olarak da sorumluydu. Kadroları koruma, konspirasyonu güçlendirme yönünde alınan kararları uygulama yolunda da hiçbir ciddi adım atmadığı ortaya çıktı.

Bu sorumsuz davranışlarının uyandırdığı kuşkular nedeniyle genel bir ilk önlem olarak, 1981 MK Plenumunda H. Erdal oybirliğiyle yaptığı işten alındı ve başka göreve verildi.

1981 MK Plenumu parti yönetimini güçlendirme yönünde ilk adımı attı, Yardımcı Genel Sekreter seçti. (...)⁶⁸

67 ATILIM, 1 Eylül 1981, yıl: 8, sayı 9 (93).

68 ATILIM, 25 Nisan 1983, yıl: 10, sayı 4 (112).

1981 Plenumu'ndan sonra ülkede parti örgütünün toparlanması amacıyla bir Politik Büro ve iki MK üyesi 1981 sonlarında Türkiye'ye gönderildi, ancak 1982 yılında her üçü de tutuklandı. Bu arada yine Nisan 1983 Plenumu'nun duyurulduğu **ATILIM** gazetesinde 1982 yılında TKP MK üyesi Mustafa Hayrullahoğlu'nun (Deniz yoldaş) işkencede öldürülerek Kasımpaşa Kimsesizler Mezarlığı'na gömüldüğü de açıklandı.

İsmail Bilen Parti Başkanı

H. Erdal'ın Batı'ya geçmesi üzerine TKP Politik Bürosu'nun 22 Kasım 1982'de aldığı karar Nisan 1983 Plenumu'nde onaylandı ve H. Erdal parti üyeliğinden çıkartıldı. H. Erdal'ın Batı'ya geçmesinin ardından Ocak 1983'te Politik Büro'da Haydar Kutlu Genel Sekreterliğe, İsmail Bilen TKP Tüzüğü'nde tanımlanmamış Parti Başkanlığı görevine getirildi. Bu gelişme Nisan 1983 Plenumu'nda şöyle açıklandı:

İ. Bilen'in önerisi MK Plenumunda oybirliği ile onaylandı

TKP MK Genel Sekreteri: Haydar Kutlu

TKP MK'nin Nisan Plenumu, uluslararası ve ülke içi karmaşık durumu, partinin karşı karşıya olduğu çetin görevleri dikkate alarak, Politik Büro adına İ. Bilen yoldaşın yaptığı öneri üzerine, parti yönetimini güçlendirmek amacıyla MK Genel Sekreteri görevine oybirliği ile Haydar Kutlu yoldaş seçmiştir.

Bilen yoldaş, Politik Büro adına yaptığı öneri konuşmasında, Haydar Kutlu yoldaşın 1974 yılından bu yana parti sıralarındaki çalışmasına yüksek bir değer biçti. (...)

Bu konuşmadan sonra, Merkez Komitesinin üyelerinin öneri üstündeki görüşleri alındı ve yapılan oylamada, Haydar Kutlu yoldaş Merkez komitesi Genel Sekreterliğine, Bilen yoldaş da Parti Başkanlığına seçildi. (...)⁶⁹

69 *ATILIM*, 25 Nisan 1983, Yıl 10, Sayı 4 (112).

İsmail Bilen ile Haydar Kutlu

İsmail Bilen, 1981'de SBKP 26. Kongresi'ne ve Bulgaristan KP 12. Kongresi'ne, 1982'de AKEL 15. Kongresi'ne, 1983'te Yunanistan KP 11. Kongresi'ne katılarak TKP MK Genel Sekreteri olarak katılıp konuştu. Ayrıca 1982'de Georgi Dimitrof'un 100. doğum yıldönümü nedeniyle Bulgar Komünist Partisi tarafından Sofya'da düzenlenen uluslararası konferansa da katıldı ve bir konuşma yaptı.

İsmail Bilen Yunanistan KP 11. Kongresi'nde konuşuyor

Kasım 1983 tarihli **ATILIM** gazetesinde açıklanan TKP 5. Kongresi'nin açılış konuşmasını yapan İsmail Bilen, Kongre tarafından Parti Başkanlığı'na seçildikten kısa süre sonra geçirdiği bir kanser ameliyatı sonucunda kalp yetmezliğinden yaşama gözlerini yumdu.

Parti Başkanı İ. Bilen yoldaşın Kongreyi Açış Konuşması

Değerli delege ve konuk yoldaşlar,

Türkiye Komünist Partisi Beşinci Kongresini açıyorum.

Partimizin en yüksek organı toplanmış bulunuyor. Kongrede yurt içi ve yurt dışı parti örgütlerini temsil eden delegeler yerlerini almıştır.

Aramızda kardeş komünist partilerinin temsilcileri de konuk delege olarak bulunuyor. Kongre adına kendilerini en sıcak komünist duygularla kardeşçe selamlarım.

Bundan seksen yıl önce yapılan Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin İkinci Kongresi'ni anımsayalım. TKP 5. Kongresini bu mutlu yıldönümünde yapıyoruz. Kıvançlıyız.

Leninizmin ışığını güzel yurdumuzda yaşatan TKP'nin üyeleri olmaktan daha onurlu bir şey olamaz. Biz 1920 Bakü Kongresinde Leninciydik; 1932'de 4. Kongrede de Leninizmin bayrağını yükseltmiştik⁷⁰. 1983'te 5. Kongrede de Leninizmin yolundayız. Bu gelecekte de değişmeyecektir.

Leninizm, Büyük Ekim Sosyalist Devriminin, Sovyetler Birliği'nin, öteki sosyalist ülkelerin, dünya komünist hareketinin eşsiz başarılarında ve savaşımalarında yatar.

SBKP'nin proleter enternasyonalizmine bağlılığının tanıkları arasında partimizin de yeri var. TKP, SBKP'nin eşsiz dayanışmasına çok şeyini borçludur.

Bir kez daha SBKP'ne duyduğumuz kardeşçe sevgiyi dile getirelim...

Değerli yoldaşlar;

TKP, 51 yıl sonra Kongresini yapıyor...

Türkiye işçi sınıfı için ve halkımız için bu kongrenin tarihsel bir anlam taşıyacağına inancım tamdır.

⁷⁰ Türkiye Komünist Partisi'nin kongreleri: 10-17 Eylül 1920 Bakü Kongresi, 16/17 ve 25/26 Ağustos 1922 geceleri Ankara Türkiye Halk İştirakiyun Kongresi (Komintern tarafından TKP 1. Kongresi olarak kayda geçmiştir) ve Komintern 4. Kongresi tarafından İstanbul Komünist Grubu, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası ve Beynelmilel İşçiler İttihadı temsilcilerinden oluşturulmuş Teşkilât Bürosu'nun 1923 başından itibaren yürüttüğü faaliyet sonunda toplanan 15 Şubat 1925'te İstanbul Akaretler Kongresi'dir. 1932'de Silahtar'da yapılan Parti aktiflerinin ikinci konferansıdır.

Kongremizi böyle uzun bir süre yapamamak acıdır. Ne ki, partinin üzerine gölge de düşürmüyor. TKP 51 yıl boyunca, hiçbir gün savaşın dışında kalmadı. Biz komünistler bu dönem boyunca, yaklaşık 25 büyük tutuklama yaşadık. Hepsine göğüs gerdik. Her tutuklamadan, her hıyanetten sonra yeniden ayağa kalktık. Bu sevinçli günlere, sayısız kurbanlar, büyük acılar pahasına ulaştık.

Yoldaşlar,

Yitirdiğimiz yoldaşların anısı önünde parti 5. Kongresinde bir kez daha saygıyla eğilelim.

Mustafa Suphi ve 14 yoldaşımız için, idam sehpasında “Yaşasın TKP” diye bağırın Mesut Yoldaş⁷¹ için, 1951’de işkencede öldürülen Hasan Basri⁷², faşist teröristlerin vurduğu Meryem Karakız yoldaşımız için; Barış Yıldırım, Kenan Öztürk, Hüseyin Güzel, Avni Ece, Fevzi Kuruçay, Talip Öztürk, Ali İhsan Özgür Celalettin Kesim, Mehmet Çakmak, Demir Yaraşık, Bahri Gürpınar için; halk düşmanı generallerin zindanlarında öldürülen Ahmet Hilmi Feyzioğlu ve MK’mizin yiğit üyesi Mustafa Hayrullahoğlu için; 4. Kongreden bu yana yitirdiğimiz tüm parti yönetici ve militanları için, sizleri saygı duruşuna çağırıyorum.

Yoldaşlar,

TKP, 1922 yılında yasaklandığı zaman, MK şu tarihsel açıklamayı yaptı: “Uluslararası proletarya ve Türkiye işçi sınıfı varoldukça, TKP yok edilemez.” Şimdi bu açıklama bir kez daha parlak biçimde doğrulanıyor. 1981 Mayısında TKP’yi yok ettik diyen faşist diktatoranın suratına, 5. Kongre bir balyoz gibi iniyor. ... komünistin tutuklanmasından, provokatörlerin saldırısından, döneğin hıyanetinden sonra, parti kısa zamanda yeniden ayağa kalkmıştır... Komünistlerin direngenliğini kırmaya kimsenin gücü yetmeyecektir.

Yoldaşlar,

Tutuklu komünistleri, yoldaşlarımızı, sizlerin adına coşkuyla selamlıyorum. Onların ezici çoğunluğu komünist direngenlik örneğidir. Düşmana boyun eğmemişlerdir. Zindanda parti tezlerini tartışmış, 5. Kongremizin onurlu delegeleri olma hakkını kazanmışlardır. Eski kuşağın zindandaki direnme geleneklerini onlar yaşatıyorlar: eskiler gibi komünlerde birleşiyor ve partiyi zindanlarda yaşatıyorlar.

71 Burada kast edilen Muşlu Kürt Maksut olabilir; bkz. Mete Tunçay, *15’ler Hatırası*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2020, s. 73 vd. ve s. 93.

72 Hasan Basri Alp, TKP 1944 Davası soruşturması sırasında Sansaryan Hanı’nda intihar etmiştir.

Yoldaşlar;

Birinci Kongre 1920'de Bakü'da yapıldı. Partinin kurulduğu bu günde, kongre, Lenin'i selamladı. Burjuvazi bu kongreye 28-29 Ocak 1921'de kanlı Karadeniz cinayetiyle yanıt verdi.

Parti yıkılmadı...

İkinci Kongre, 1922'de Ankara'da toplandı. Sovyet, Fransız ve Alman komünist partilerinden delegelerin katıldığı kongre, Türkiye halkını ulusal kurtuluş savaşına, ateş boylarına katılmaya çağırdı. Komünistler silah elde cepheye giderken, burjuvazinin kongreye yanıtı kongre binasını yakmak, kongre delegelerine silahla saldırmak oldu. Az sonra parti kapandı. 1925 yılında TKP Üçüncü Kongresini topladı. Bu kez burjuvazinin yanıtı daha sinsi oldu... Partiyi içerden vurdu, ajanlarını sızdırdı. Partiye karşı ikinci cephe açıldı: Likidatörlerin, oportünistlerin saldırı cephesi...

TKP, her iki cephedeki saldırıyı göğüsledi; yeniden örgütlendi, sıralarını likidatörlerden arındırdı. 1932 yılında 4. Kongreyi İstanbul'da topladı...

TKP işte 4. Kongre'den bu yana, varlık-yokluk savaşını dişe diş verdi.

Yoldaşlarım,

4. Kongre çok uzakta kaldı, diye düşünenler var. 4. Kongreden sonra geriye ne kaldı diyenler var... 51 Yıllık tarihi anlatmayacağım. Bu savları çürüten bir kanıt öne süreceğim.

4. Kongrenin örgütçülerinden ve delegelerinden Mehmet Bozışık 5. Kongrenin de delegesidir. 5. Kongre, 4. Kongreye böylesine canlı tarihsel köprülerle bağlıdır.

Yoldaşlar,

5. Kongremiz ağır koşullarda toplandı. Amerikan emperyalizminin çılgınca gidişi; önümüze barış mı savaş mı sorusunu ivedi bir seçenek olarak getirdi. Ülkemiz faşist diktatoranın ezgisi altında... Kongre savaşa ve faşizme karşı işçi sınıfımızın eline güçlü bir silah verecektir.

Çetin koşullarda örgütlerden delege yoldaşların Kongreye koşması, faşizmin duvarında bir gedik açmıştır. Diktatörlük işkenceyle, tutuklamayla, provokatörlerle kongreyi önleyememiştir.

Eski kuşaklar 4. Kongreden bu yana, tam 51 yıl boyunca savaştılar... İyi günlerimizi görenlerimiz, bu günlerimizi görenlerimiz ne acı ki az oldu... Ama, bu günleri görmeden gözlerini yumanlar hiçbir zaman geleceğin çok daha iyi olacağından umutlarını kesmediler...

Onlar Lenin'in şu güzel anlamlı sözlerine inanmışlardır:

Biz babalarımızdan daha iyi savaşıyoruz. Oğullarımız da bizden daha iyi savaşacaklar ve utkuya ulaşacaklardır.

Yaşasın 5. Kongre!

Yaşasın Marksizm-Leninizm!

Yaşasın proleter enternasyonalizmi!

Yaşasın TKP!⁷³

İsmail Bilen'in Yaşama Gözlerini Yumması

İsmail Bilen'in yaşama gözlerini yumduğunu TKP MK Politik Bürosu aşağıdaki açıklamayla duyurdu ve TKP Merkez Komitesi bir bildiri yayınladı:

TKP MK Politik Bürosu, TKP Başkanı, Türkiye işçi sınıfının, uluslararası komünist ve işçi hareketinin seçkin fonksiyonerlerinden İ. Bilen yoldaşı, beklenmedik bir zamanda yitirdiğimizi derin bir acıyla duyurur.

Bilen yoldaş, geçirdiği bir ameliyattan sonra, kalp yetmezliğinden dolayı 18 Kasım 1983 günü 81 yaşındayken dünyaya gözlerini yumdu.

TKP MK Politik Bürosu

ATILIM KUTLU SAYI 18 Kasım 1983

İsmail Bilen'in Yaşama Gözlerini Yumması

TKP MK Politik Bürosu, TKP Başkanı, Türkiye işçi sınıfının, uluslararası komünist ve işçi hareketlerinin seçkin fonksiyonerlerinden İsmail Bilen yoldaş, beklenmedik bir zamanda yitirdiğimizi derin bir acıyla duyurur.

Bilen yoldaş, geçirdiği bir ameliyattan sonra, kalp yetmezliğinden dolayı 18 Kasım 1983 günü 81 yaşındayken dünyaya gözlerini yumdu.

İ. Bilen yoldaşın anısına

TKP MK Politik Bürosu

Türkiye işçi sınıfı, halkları, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 2680, 2681, 2682, 2683, 2684, 2685, 2686, 2687, 2688, 2689, 2690, 2691, 2692, 2693, 2694, 2695, 2696, 2697, 2698, 2699, 2700, 2701, 2702, 2703, 2704, 2705, 2706, 2707, 2708, 2709, 2710, 2711, 2712, 2713, 2714, 2715, 2716, 2717, 2718, 2719, 2720, 2721, 2722, 2723, 2724, 2725, 2726, 2727, 2728, 2729, 2730, 2731, 2732, 2733, 2734, 2735, 2736, 2737, 2738, 2739, 2740, 2741, 2742, 2743, 2744, 2745, 2746, 2747, 2748, 2749, 2750, 2751, 2752, 2753, 2754, 2755, 2756, 2757, 2758, 2759, 2760, 2761, 2762, 2763, 2764, 2765, 2766, 2767, 2768, 2769, 2770, 2771, 2772, 2773, 2774, 2775, 2776, 2777, 2778, 2779, 2780, 2781, 2782, 2783, 2784, 2785, 2786, 2787, 2788, 2789, 2790, 2791, 2792, 2793, 2794, 2795, 2796, 2797, 2798, 2799, 2800, 2801, 2802, 2803, 2804, 2805, 2806, 2807, 2808, 2809, 2810, 2811, 2812, 2813, 2814, 2815, 2816, 2817, 2818, 2819, 2820, 2821, 2822, 2823, 2824, 2825, 2826, 2827, 2828, 2829, 2830, 2831, 2832, 2833, 2834, 2835, 2836, 2837, 2838, 2839, 2840, 2841, 2842, 2843, 2844, 2845, 2846, 2847, 2848, 2849, 2850, 2851, 2852, 2853, 2854, 2855, 2856, 2857, 2858, 2859, 2860, 2861, 2862, 2863, 2864, 2865, 2866, 2867, 2868, 2869, 2870, 2871, 2872, 2873, 2874, 2875, 2876, 2877, 2878, 2879, 2880, 2881, 2882, 2883, 2884, 2885, 2886, 2887, 2888, 2889, 2890, 2891, 2892, 2893, 2894, 2895, 2896, 2897, 2898, 2899, 2900, 2901, 2902, 2903, 2904, 2905, 2906, 2907, 2908, 2909, 2910, 2911, 2912, 2913, 2914, 2915, 2916, 2917, 2918, 2919, 2920, 2921, 2922, 2923, 2924, 2925, 2926, 2927, 2928, 2929, 2930, 2931, 2932, 2933, 2934, 2935, 2936, 2937, 2938, 2939, 2940, 2941, 2942, 2943, 2944, 2945, 2946, 2947, 2948, 2949, 2950, 2951, 2952, 2953, 2954, 2955, 2956, 2957, 2958, 2959, 2960, 2961, 2962, 2963, 2964, 2965, 2966, 2967, 2968, 2969, 2970, 2971, 2972, 2973, 2974, 2975, 2976, 2977, 2978, 2979, 2980, 2981, 2982, 2983, 2984, 2985, 2986, 2987, 2988, 2989, 2990, 2991, 2992, 2993, 2994, 2995, 2996, 2997, 2998, 2999, 3000, 3001, 3002, 3003, 3004, 3005, 3006, 3007, 3008, 3009, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014, 3015, 3016, 3017, 3018, 3019, 3020, 3021, 3022, 3023, 3024, 3025, 3026, 3027, 3028, 3029, 3030, 3031, 3032, 3033, 3034, 3035, 3036, 3037, 3038, 3039, 3040, 3041, 3042, 3043, 3044, 3045, 3046, 3047, 3048, 3049, 3050, 3051, 3052, 3053, 3054, 3055, 3056, 3057, 3058, 3059, 3060, 3061, 3062, 3063, 3064, 3065, 3066, 3067, 3068, 3069, 3070, 3071, 3072, 3073, 3074, 3075, 3076, 3077, 3078, 3079, 3080, 3081, 3082, 3083, 3084, 3085, 3086, 3087, 3088, 3089, 3090, 3091, 3092, 3093, 3094, 3095, 3096, 3097, 3098, 3099, 3100, 3101, 3102, 3103, 3104, 3105, 3106, 3107, 3108, 3109, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114, 3115, 3116, 3117, 3118, 3119, 3120, 3121, 3122, 3123, 3124, 3125, 3126, 3127, 3128, 3129, 3130, 3131, 3132, 3133, 3134, 3135, 3136, 3137, 3138, 3139, 3140, 3141, 3142, 3143, 3144, 3145, 3146, 3147, 3148, 3149, 3150, 3151, 3152, 3153, 3154, 3155, 3156, 3157, 3158, 3159, 3160, 3161, 3162, 3163, 3164, 3165, 3166, 3167, 3168, 3169, 3170, 3171, 3172, 3173, 3174, 3175, 3176, 3177, 3178, 3179, 3180, 3181, 3182, 3183, 3184, 3185, 3186, 3187, 3188, 3189, 3190, 3191, 3192, 3193, 3194, 3195, 3196, 3197, 3198, 3199, 3200, 3201, 3202, 3203, 3204, 3205, 3206, 3207, 3208, 3209, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214, 3215, 3216, 3217, 3218, 3219, 3220, 3221, 3222, 3223, 3224, 3225, 3226, 3227, 3228, 3229, 3230, 3231, 3232, 3233, 3234, 3235, 3236, 3237, 3238, 3239, 3240, 3241, 3242, 3243, 3244, 3245, 3246, 3247, 3248, 3249, 3250, 3251, 3252, 3253, 3254, 3255, 3256, 3257, 3258, 3259, 3260, 3261, 3262, 3263, 3264, 3265, 3266, 3267, 3268, 3269, 3270, 3271, 3272, 3273, 3274, 3275, 3276, 3277, 3278, 3279, 3280, 3281, 3282, 3283, 3284, 3285, 3286, 3287, 3288, 3289, 3290, 3291, 3292, 3293, 3294, 3295, 3296, 3297, 3298, 3299, 3300, 3301, 3302, 3303, 3304, 3305, 3306, 3307, 3308, 3309, 3310, 3311, 3312, 3313, 3314, 3315, 3316, 3317, 3318, 3319, 3320, 3321, 3322, 3323, 3324, 3325, 3326, 3327, 3328, 3329, 3330, 3331, 3332, 3333, 3334, 3335, 3336, 3337, 3338, 3339, 3340, 3341, 3342, 3343, 3344, 3345, 3346, 3347, 3348, 3349, 3350, 3351, 3352, 3353, 3354, 3355, 3356, 3357, 3358, 3359, 3360, 3361, 3362, 3363, 3364, 3365, 3366, 3367, 3368, 3369, 3370, 3371, 3372, 3373, 3374, 3375, 3376, 3377, 3378, 3379, 3380, 3381, 3382, 3383, 3384, 3385, 3386, 3387, 3388, 3389, 3390, 3391, 3392, 3393, 3394, 3395, 3396, 3397, 3398, 3399, 3400, 3401, 3402, 3403, 3404, 3405, 3406, 3407, 3408, 3409, 3410, 3411, 3412, 3413, 3414, 3415, 3416, 3417, 3418, 3419, 3420, 3421, 3422, 3423, 3424, 3425, 3426, 3427, 3428, 3429, 3430, 3431, 3432, 3433, 3434, 3435, 3436, 3437, 3438, 3439, 3440, 3441, 3442, 3443, 3444, 3445, 3446, 3447, 3448, 3449, 3450, 3451, 3452, 3453, 3454, 3455, 3456, 3457, 3458, 3459, 3460, 3461, 3462, 3463, 3464, 3465, 3466, 3467, 3468, 3469, 3470, 3471, 3472, 3473, 3474, 3475, 3476, 3477, 3478, 3479, 3480, 3481, 3482, 3483, 3484, 3485, 3486, 3487, 3488, 3489, 3490, 3491, 3492, 3493, 3494, 3495, 3496, 3497, 3498, 3499, 3500, 3501, 3502, 3503, 3504, 3505, 3506, 3507, 3508, 3509, 3510, 3511, 3512, 3513, 3514, 3515, 3516, 3517, 3518, 3519, 3520, 3521, 3522, 3523, 3524, 3525, 3526, 3527, 3528, 3529, 3530, 3531, 3532, 3533, 3534, 3535, 3536, 3537, 3538, 3539, 3540, 3541, 3542, 3543, 3544, 3545, 3546, 3547, 3548, 3549, 3550, 3551, 3552, 3553, 3554, 3555, 3556, 3557, 3558, 3559, 3560, 3561, 3562, 3563, 3564, 3565, 3566, 3567, 3568, 3569, 3570, 3571, 3572, 3573, 3574, 3575, 3576, 3577, 3578, 3579, 3580, 3581, 3582, 3583, 3584, 3585, 3586, 3587, 3588, 3589, 3590, 3591, 3592, 3593, 3594, 3595, 3596, 3597, 3598, 3599, 3600, 3601, 3602, 3603, 3604, 3605, 3606, 3607, 3608, 3609, 3610, 3611, 3612, 3613, 3614, 3615, 3616, 3617, 3618, 3619, 3620, 3621, 3622, 3623, 3624, 3625, 3626, 3627, 3628, 3629, 3630, 3631, 3632, 3633, 3634, 3635, 3636, 3637, 3638, 3639, 3640, 3641, 3642, 3643, 3644, 3645, 3646, 3647, 3648, 3649, 3650, 3651, 3652, 3653, 3654, 3655, 3656, 3657, 3658, 3659, 3660, 3661, 3662, 3663, 3664, 3665, 3666, 3667, 3668, 3669, 3670, 3671, 3672, 3673, 3674, 3675, 3676, 3677, 3678, 3679, 3680, 3681, 3682, 3683, 3684, 3685, 3686, 3687, 3688, 3689, 3690, 3691, 3692, 3693, 3694, 3695, 3696, 3697, 3698, 3699, 3700, 3701, 3702, 3703, 3704, 3705, 3706, 3707, 3708, 3709, 3710, 3711, 3712, 3713, 3714, 3715, 3716, 3717, 3718, 3719, 3720, 3721, 3722, 3723, 3724, 3725, 3726, 3727, 3728, 3729, 3730, 3731, 3732, 3733, 3734, 3735, 3736, 3737, 3738, 3739, 3740, 3741, 3742, 3743, 3744, 3745, 3746, 3747, 3748, 3749, 3750, 3751, 3752, 3753, 3754, 3755, 3756, 3757, 3758, 3759, 3760, 3761, 3762, 3763, 3764, 3765, 3766, 3767, 3768, 3769, 3770, 3771, 3772, 3773, 3774, 3775, 3776, 3777, 3778, 3779, 3780, 3781, 3782, 3783, 3784, 3785, 3786, 3787, 3788, 3789, 3790, 3791, 3792, 3793, 3794, 3795, 3796, 3797, 3798, 3799, 3800, 3801, 3802, 3803, 3804, 3805, 3806, 3807, 3808, 3809, 3810, 3811, 3812, 3813, 3814, 3815, 3816, 3817, 3818, 3819, 3820, 3821, 3822, 3823, 3824, 3825, 3826, 3827, 3828, 3829, 3830, 3831, 3832, 3833, 3834, 3835, 3836, 3837, 3838, 3839, 3840, 3841, 3842, 3843, 3844, 3845, 3846, 3847, 3848, 3849, 3850, 3851, 3852, 3853, 3854, 3855, 3856, 3857, 3858, 3859, 3860, 3861, 3862, 3863, 3864, 3865, 3866, 3867, 3868, 3869, 3870, 3871, 3872, 3873, 3874, 387

İ. Bilen yoldaşın anısına

TKP MK Bildirisi

Türkiye işçi sınıfı, halkımız, TKP, dünya komünist hareketi ve dünyanın dört bir yanındaki dostlarımız yiğit evlatlarından birini, TKP Başkanı İ. Bilen yoldaşı yitirdi. Bilen yoldaş, 18 Kasım 1983'te, 81 yaşındayken, beklenmedik bir anda dünyaya gözlerini yumdu. Marksizm-Leninizmin ve proleter enternasyonalizminin coşkulu savunucusu, eşsiz bir örgütçü, büyük yurtsever ve enternasyonalist Bilen yoldaş aramızdan ayrıldı. Onun tüm yaşamı, Mustafa Suphi'nin partisine, Türkiye emekçi halkının çıkarlarına ve Türkiye'nin bağımsızlığı ve devrimci yenilenmesi ülküsüne, komünizm davasına adanmıştı.

Bilen yoldaş, 18 Ekim 1902'de, Rize'de bir deniz subayı ailesinden dünyaya geldi. Liseyi bitirdikten sonra, Türkiye'nin ilk işçi yataklarından Haliç'te, Tersane'de makinist olarak çalışmaya başladı. 18 yaşındayken çalıştığı yerde genç işçilerin kurduğu ve Antant ordularına ve iç gericiliğe karşı ulusal kurtuluş savaşına katılan bir örgüte girdi. Bilen yoldaş bu örgütün sıralarında silahlı savaşa katıldı ve 1920 kışında yaralandı. Ulusal kurtuluş savaşının bu genç savaşçısı, Mart 1922'de TKP Haliç Komitesi tarafından parti üyeliğine alındı.

Bilen yoldaş, o günden sonra, gözlerini yumduğu güne kadar, 61 yıl boyunca partinin verdiği bütün görevleri ikircimsiz, büyük bir coşkuyla, yaratıcılıkla yerine getirdi. Temel örgütlerde, partinin en yüksek organlarında sorumlu parti görevlerinin her türünü yükümlendi.

Bilen yoldaş, 1923-1926 yılları arasında Moskova'da, Doğu Emekçilerinin komünist Üniversitesi'nde "Marat" parti adıyla Marksist-Leninist öğrenimini yaptı. Partimizin yaşlı kuşağı, Bilen yoldaşın eski dostları, uluslararası komünist hareketin nice büyük militanı, bugün de onu "Marat" adıyla anıyorlar.

Bilen yoldaş, 1926 yılında ülkeye döndükten hemen sonra, partinin örgütlenme işlerinde enstrüktör (destekçi) olarak görevlendirildi. Adana İl Komitesini örgütlediği yıllarda Bilen yoldaş, işçi sınıfının grev savaşlarında, Anadolu insanının mert ve savaşkan kişiliğini daha yakından tanıdı ve halkına derin insancıl duygularla bağlandı. Bilen yoldaş, bu dönemde, partiyi yok etmek isteyen likidatör hareketine, "legal Marksist"lere karşı savaşta büyük rol oynadı. Partinin yönetimine sızan küçük burjuva elemanların ve ajanların yarattığı bunalım karşısında, 1927 yılında, geçici bir MK'nın kurulmasına önayak oldu.

İ. Bilen yoldaşın yaşamı ağır baskı, polis takibi, uzun hapis cezaları, sürgün ve politik göçmenlik koşullarında çetin bir savaş yaşamıdır. O, 1928

yılındaki kısa süreli tutukluluktan sonra, 1929 yılında yeniden tutuklandı ve 1933 yılının sonuna kadar zindanda kaldı.

TKP'nin 1932 yılında yapılan 4. Kongresi, Bilen yoldaşı hapisteyken MK üyeliğine seçti. Bilen yoldaşın sürgüne gönderilirken kaçmayı başararak katıldığı 1934 MK Plenumu ise, onu MK Sekreterliğine getirdi. Bilen yoldaş, 1937 sonuna kadar partinin örgütlenme ve propaganda çalışmalarını doğrudan yönetti. MK Organı Orak-Çekiç'in, Bolşevik, Kızıl İzmir vb. gibi parti yayınlarının kurulması, basılıp dağıtılması işlerini örgütledi.

Bütün bu dönemde O, yeniden emperyalizmle işbirliğine yönelen Türk burjuvazisine ve büyük toprak sahiplerine karşı, işçi sınıfının, köylülerin, çalışan insanların çıkarları için yürütülen savaşıma partinin yol göstermesine çok önemli katkılarda bulundu. Büyüyen savaş tehlikesine ve faşizm yanlılarının aktifleşmesine karşı ulusal demokratik güçlerin uyarılması ve birleştirilmesi yönünde parti çizgisinin hazırlanmasına katıldı. Partimizin o dönemde yeniden yığınlar arasında etkinleşmesinde, Bilen yoldaşın örgütleyici çalışmalarının özel bir rolü oldu.

1937 sonunda parti, Bilen yoldaşı Komintern'de TKP temsilcisi olarak görevlendirdi. Komintern'de çalıştığı yıllarda Bilen yoldaş, başta Dimitroff olmak üzere, Manuilsky, Kuusinen, Pieck, Gottwald gibi uluslararası komünist hareketin tanınmış fonksiyonerleriyle tanıştı. Hitler Almanyasına karşı verilen Büyük Anayurt Savaşı'nın çetin günlerinde Bilen yoldaş, pro-faşist Türk hükümetlerinin iç yüzünü geniş yığınlara duyurmak için yorulmak bilmeyen çalışmalar yaptı. Partinin antifaşist, antiemperyalist tek cephe politikasının olgunlaştırılmasında Bilen yoldaşın belirleyici katkıları vardır.

1951 yılında, gerici Bayar Menderes rejimi yüzündeki "demokrat" maskesini atarak TKP'ne karşı saldırıya geçmekte gecikmedi. Bu saldırı, Bilen yoldaşın belirttiği gibi, ülke kapılarının ASD emperyalizmine açılması, Kore savaşına ülkeyi sürükleme ve saldırgan NATO'ya bağlanma politikasıyla bağlıydı. Bilen yoldaş "soğuk savaş" yıllarında barış ve halklar arası dostluk için, özellikle Türk-Sovyet dostluğunun yeniden kurulması, ulusal bağımsızlığın kazanılması, ülkede demokratik yenilenme için yorulmadan çalıştı.

TKP'nin ağır yaralar aldığı bu yıllardan sonra, Bilen yoldaşın 20 yıl süren çabaları, özellikle "Bizim Radyo"nun kurulmasındaki önde gelen rolü, burjuvazinin partiyi büsbütün yok etme yeltenişini geriletmede belirleyici oldu.

24 Mayıs 1973'de TKP MK PB'nun parti yönetimini güçlendirme ve ülkede ortaya çıkan elverişli koşullardan yararlanarak, partiyi yeniden ör-

gütleme kararından hemen sonra, 1974 yılında, parti, Bilen yoldaşı, TKP MK Genel Sekreterliği görevine getirdi. Bilen yoldaş parti MK Organı Atılım'ı 8 Ocak 1974'te kurdu, partinin yeni program ve tüzüğünün hazırlanmasını ve yeni parti kadrolarının örgütlenmesini doğrudan yönetti. Bilen yoldaşın yönetiminde partimiz, burjuvazinin, anti-Marksist elemanların, küçük burjuva elemanların partiyi yalıtılma ve politik yaşamın dışına atma politikasını yenilgiye uğrattı. İşçi sınıfının, emekçilerin, öğrencilerin arasında yeni savaşçıları Marksizm-Leninizm, proleter enternasyonalizmi ve yurtseverlik ruhunda eğitip, örgütledi. Yığınların arasında barış ve sosyalizm ülkülerini vargüçle yaydı ve işçi sınıfının, emekçilerin, gençliğin, ulusal demokratik güçlerin, Kürt halkının başkaya, sömürüye, her tür adaletsizliğe karşı savaşına tüm gücüyle katıldı, yol gösterdi. Parti, Bilen yoldaşın yönetiminde, illegal olmasına karşın, politik yaşamın ayrılmaz bir parçası, emperyalizme, faşizme ve şovenizme karşı savaşın güçlü silahı oldu ve onun uluslararası otoritesi arttı.

1973'ten 1983 yılına kadar geçen on yıllık dönem, TKP'nin her alanda atılıma geçme, ideolojik-politik bakımdan olgunlaşma, giderek işçi sınıfının, yığınların güvenini kazanma, her koşulda savaşmayı öğrenme, en sert antikomünist saldırılara ve partiyi içerden yıkma yeltenişlerine karşı her defasında yeniden toparlanmayı başarma yeteneklerinin yükselme dönemi oldu. Bu dönem, Bilen yoldaşın adıyla ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. Bilen yoldaş, yalnız partinin yeniden canlanması için çalışmakla kalmadı. Aynı zamanda 51 yıl boyunca yerine getirilemeyen parti 5. Kongresinin toplanması görevinin çözülmesi için gerekli koşulların hazırlanmasını sağladı. Parti içinde ve dışında ortaya çıkan her türlü sağ ve "sol" oportünist sapmaya karşı aralıksız savaş temelinde, partinin güvenilir kadrolara kavuşturulması, onun en büyük hizmetlerinden biridir. Bilen yoldaş, 1983 Plenumu'nda, yeni bir parti yönetiminin oluşturulmasını ve MK Genel Sekreterliği görevinin Haydar Kutlu yoldaşa verilmesini önerdi. Nisan Plenumu bu öneriyi benimsedi ve Bilen yoldaşı 61 yıllık parti yaşamı boyunca yaptığı eşsiz hizmetlerden dolayı ve onun zengin deneylerinden yararlanmak için Parti Başkanlığına seçti. Bilen yoldaş, parti 5. Kongresinde tüm delegelerin coşkun onayı ile yeniden parti başkanlığına seçildi.

Bilen yoldaş, partimizin tarihine, her şeyden önce, TKP'ni her bakımdan yeni bir aşamaya yükselten, Türkiye komünist hareketinin sıralarında yepyeni bir kuşağın yaratılmasında belirleyici rol oynayan büyük bir parti kurucusu olarak geçecektir. O, her zaman V. İ. Lenin'in "savaşta işçi sınıfının örgütten başka silahı yoktur" sözlerini kendine kılavuz edindi.

Bilen yoldaş, aynı zamanda uluslararası komünist hareketin tarihinde ve

Türkiye işçi sınıfının bilincinde, proleter enternasyonalizminin ateşli bir savunucusu, Lenin'in partisine ve ülkesine, SBKP'ne ve SSCB'ne karşı içten sevgi ve bağlılık örneği olarak yaşayacaktır. O, tüm yaşamı boyunca, barış, halklararası dostluk için çalıştı. Onun bu eylemine uluslararası komünist hareket her zaman büyük bir değer biçti. Kardeş komünist partilerin onu ödüllendiren değerli nişanları bunun kanıtıdır.

Partililiği, ilkeselliği, sarsılmaz enternasyonalistliği ve Sovyetler Birliği'ne, Ekim'in yüce eserine sınırsız sevgi beslemeyi, emekçilerin çıkarı uğrunda sınıf düşmanına karşı amansız savaşmayı Bilen yoldaştan öğrenen tüm Türkiyeli komünistlerin acısı büyüktür. O'ndan öğrendikleriyle utkuya ulaşacaktır.

TKP'nin üyeleri! Bilen yoldaşın genç kız ve oğulları!

Yoldaşımız Bilen'in anısını yükseltmek için 5. Kongre çizgisinde saflarınızı daha da sıklaştırın!

23.11.1983

TKP MK⁷⁴

İsmail Bilen'in Sofya'daki Cenaze töreniyle ilgili olarak Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler Şubesi'nin BKP MK Sekreterliği'ne sunduğu rapor ve BKP MK Sekreterliği'nin 18 Kasım 1983 tarihli ve "B" 40 Numaralı Kararı şöyledir:

Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler Şubesi'nin

BKP MK Sekreterliği'ne Raporu

Konu: Türkiye Komünist Partisi Genel Başkanı İsmail Bilen'in (Marat) cenaze töreni ile ilgili

Yoldaşlar,

Türkiye Komünist Partisi Genel Başkanı İsmail Bilen (Marat) 18 Kasım 1983 günü Sofya'da geçirdiği kanser ameliyatından sonra kalp yetmezliği ve uzun süreli şeker hastalığı sonucu yaşamını yitirmiştir.

BKP MK Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler Şubesi İ. Bilen'in ölümüyle ilgili olarak şunların yapılmasını gerekli görmektedir:

1. Marat'ın cenaze töreni 22 Kasım 1983'te (Salı) Sofya Merkez Mezarlığı'nda uygun bir yerde gayri resmi olarak yapılmalıdır, mas-

74 ATILIM, 30 Kasım 1983, Özel Sayı.

raflar devlet tarafından karşılanmalıdır. Cenaze töreni Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler Şubesinin Protokol bölümü tarafından örgütlenmelidir. Cenaze törenine İ. Bilen'in ailesi de katılmalıdır.

İ. Bilen'in katafalkı önünde BKP adına Staniçef, Mihailof ve Paruşev saygı duruşunda. Taziyeleri kabul edenler: eşi Mara Kolarova, oğlu Erol, kızı Nataşa, damadı Miroslav Dırmov, TKP MK Genel Sekreteri Haydar Kutlu, eşi Çiçek Yağcı

2. Cenaze törenine katılmak üzere TKP Merkez Komitesi'nden 3 kişilik bir heyet davet edilmelidir.

3. TKP Merkez Komitesi'ne İ. Bilen'in ölüm ve cenaze töreninin yerinin bildirilmemesi tavsiye edilmelidir.

4. İ. Bilen'in ailesine BKP MK Genel Sekreteri Todor Jivkov adına başsağlığı mesajı gönderilmelidir ve bu yayınlanmamalıdır. TKP Merkez Komitesi'ne BKP Merkez Komitesi adına başsağlığı mesajı gönderilmelidir ve bu TKP Merkez Komitesi iletişim araçlarında yayınlanmamalıdır.

Karar alınması için taslak öneriyoruz.

18 Kasım 1983 Başkan Birinci Yardımcısı K. Atanasov (İmza)

Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreterliği'nin

18 Kasım 1983 tarihli ve "B" 40 numaralı Kararı

Bulgaristan Komünist partisi Merkez Komitesi Sekreterliği Türkiye Komünist Partisi Genel Başkanı İsmail Bilen'in (Marat) ölümü ile ilgili olarak şunların yapılmasını gerekli görmektedir:

1. Marat'ın cenaze töreni 22 Kasım 1983'te (Salı) Sofya Merkez Mezarlığı'nda uygun bir yerde gayri resmi olarak yapılmalıdır, masraflar devlet tarafından karşılanmalıdır. Cenaze töreni Dış Politika ve

Uluslararası İlişkiler Şubesinin Protokol bölümü tarafından örgütlenmelidir. Cenaze törenine İ. Bilen'in ailesi de katılmalıdır.

2. Cenaze törenine katılmak üzere TKP Merkez Komitesi'nden 3 kişilik bir heyet davet edilmelidir.

3. TKP Merkez Komitesi'ne İ. Bilen'in ölüm ve cenaze töreninin yerinin bildirilmemesi tavsiye edilmelidir.

4. İ. Bilen'in ailesine BKP MK Genel Sekreteri Todor Jivkov adına başsağlığı mesajı gönderilmelidir ve bu yayınlanmamalıdır. TKP Merkez Komitesi'ne BKP Merkez Komitesi adına başsağlığı mesajı gönderilmelidir ve bu TKP Merkez Komitesi iletişim araçlarında yayınlanmamalıdır.

D. Dimitrov (İmza)

İsmail Bilen'in cenaze töreninde TKP MK Genel Sekreteri Haydar Kutlu yaptığı konuşmada özetle şunları söyledi:

(...)

Partimizin seçkin savaşeri ve değerli bir önderi Parti Başkanımız Bilen yoldaştan ayrılıyor. (...) Üzüntümüz, değerli bir komünist, iyi bir insan ve sıcak bir dostun aramızdan ayrılıyor olmasındandır. Ama onun örnek savaşçı kişiliği partimizde her zaman canlı kalacak, anısı tüm yoldaşlarının, dostlarının yüreğinde olacaktır.(...)

Biz genç kuşak TKP'liler, ondan partiye bağlılık bilincini aldık.(...)

Nasıl ki, TKP'nin 1973 atılımı Bilen yoldaşla birlikte anılıyorsa, 5. Kongremizle birlikte onun adı da tarihselleşecektir.(...)

Bilen yoldaşın yaşamı sadeydi. Gösterişi, lüksü sevmezdi. Yoldaşları arasında görevi ne olursa olsun ayırım yapmazdı. Partiye daha yeni girmiş bir yoldaştan bile öğrenecek bir şey bulmasını bilirdi.

Bilen yoldaş her zaman somut gerçeğin arayıcısıydı. Gözlerini gerçeğe kapatanları sevmezdi. Kalıpcı düşünmekten hoşlanmazdı. Yeni ve ileri olan her şey ona heyecan verirdi. İleri yaşına karşın bu dikkati beni olduğu gibi pek çok yoldaşımızı şaşırtmıştı.(...)

Yaşlı kuşağın yiğit savaşeri Bilen yoldaş, biz genç kuşak komünistlere güvendi, partimizi bizlere emanet etti. Onun bu güvenini boşa çıkarmayacağız. TKP'yi korumak ve güçlendirmek için her özveriyi, her çabayı göstereceğiz. (...)

Sevgili Marat yoldaşımızdan ayrılıyor. Ama ortak yolumuz, ortak davamız sürüyor. Onu ilk tanıdığım günden beri aynı düşünceleri ve duyguları paylaşmış olmam, onu yakından tanıma fırsatını bulmam üzüntümü biraz olsun hafifletiyor.(...)

TKP var oldukça – ki olacak, Bilen yoldaşımızın anısı bütün canlılığıyla aramızda her zaman yaşayacaktır.

Onu unutmayacağız.⁷⁵

Eşi Mara Kolarova, oğlu Erol, kızı Nataşa, damadı Miroslav Dırmov, TKP MK Genel Sekreteri Haydar Kutlu, TKP MK Politik Büro üyesi Orhan Yıldırım, Çiçek Yağcı, Mehmet Bozışık, Ahmet Muhtar Sökücü

İsmail Bilen'in ölümüyle ilgili Hürriyet gazetesine bir ilan verildi; bunun farkına varan Tercüman gazetesi konuyu 1. sayfasına taşıdı:

⁷⁵ *Yeni Çağ*, Aralık 1983, sayı 12, s. 1238-1240.

ve olaylara
üman

KURULUR HER SABAH TAĞI BİR BAŞLANGIÇTIR (1. Ocak 1983/48. Dönem/1983 8014 D6703A)
(1. Ocak 1983 TERCÜMAN (Bahar Bülteni))

Utanzmazların cüreti!

VEFAT
61 yıllık onurlu yaşamının, 61 yılını bu uğraşa adanmış üstün insan, öğretmenimiz
MARAT İSMAİL'İ
yitirdik. Acımız derindir. Ondan öğrendiklerimiz bizi, BİLEN'in genç kız ve oğullarına yol gösteriyor.
DOSTLARI

TKP, Türk basınına ilân verip İsmail Bilen'i övdü

• "İsmail kâr, herkesi sersem!" sözünü gâfilce ile masum görünlüğü bir vefat...
İsmail Bilen'in ölümü üzerine RGASPI'deki şahsi dosyasında yer verilen yazı ve anket aşağıdadır:

İSMAİL BİLEN'İN ANISINA

Türkiye Komünist Partisi Başkanı, Türkiye ve dünya komünist ve işçi hareketinin tanınmış militanı, üstün enternasyonalist ve coşkun yurtsever İsmail Bilen 18 Kasım 1983 günü ani olarak yaşamını yitirmiştir.

İ. Bilen 18 Ekim 1902 doğumludur. On sekiz yaşında bir genç olarak, halkın Türkiye'yi işgal eden Antant ordularına ve iç gericiliğe karşı ulusal kurtuluş hareketlerine katılmıştır. 1922 yılından itibaren, Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin etkisiyle M. Suphi tarafından 1920 yılında kurulan TKP'nin üyesidir. 1932'de Merkez Komitesi üyeliğine, iki yıl sonra ise MK Sekreteri görevine seçilen İ. Bilen, uzun yıllar partinin teşkilât ve propaganda çalışmalarını yönetmiştir. Birkaç kez tutuklanmıştır. 1937'de TKP'nin Komintern temsilcisi seçilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında, faşist yanlısı Türk hükümetlerinin gerçek yüzünü açığa vurarak geniş halk yığınları arasında yorulmadan çalışmıştır. 1974'ten itibaren TKP

MK Genel Sekreteri, MK'nin Nisan 1983 Plenumu'nda Parti Başkanı seçilmiş ve TKP'nin Ekim 1983 V. Kongresi'nde tekrar bu göreve seçilmiştir.

İ. Bilen TKP'nin ister alt teşkilâtlarında olsun, ister yüksek organlarında olsun, her yerde partinin verdiği bütün görevleri yaratıcı bir şekilde özveriyle ve tereddütsüz yerine getiren komünistlik örneği olmuştur. Sağ ve sol oportünizme karşı Marksizm-Leninizmi ardıcıl bir şekilde savunmuş, deneyli bir teşkilâtçı olmuştur. TKP'nin üzerine gelen geniş kapsamlı polis takibatı dalgasından sonra, partinin yeni baştan düzenlenmesi için azimle çalışmıştır. TKP'de 70'li yıllarda Türkiye'de yeni kuşak komünistlerin ortaya çıkması, partinin ideolojik, politik ve örgütsel olgunluğunun artması, onun çalışmalarıyla ilişkilidir.

İ. Bilen bütün yaşamı boyunca Türk halkının emperyalizme bağımlılığa, son yıllarda ise Amerikan emperyalizmine ve NATO'ya bağımlılığa karşı, barış ve kendi hakları için yürüttüğü savaşın ön saflarında yer almıştır.

İsmail Bilen Türkiye işçi sınıfının ve uluslararası komünist ve işçi hareketinin tarihinde halkının sadık bir evladı, emekçi çıkarlarının, Marksizm-Leninizm ve proletarya enternasyonalizmi ülkülerinin ardıcıl savunucusu olarak kalacaktır. Uluslararası komünist hareketinin güçlenmesi ve birlik içinde olması için yorulmaksızın çaba harcamış, SBKP'ye ve Sovyetler Birliği'ne, Lenin'in partisine ve ülkesine karşı derin kardeşlik duygusu beslemiştir.

İ. Bilen *Barış ve Sosyalizm Sorunları* dergisinin sayfalarında birçok yazı yayınlamıştır. Değişik dillere çevrilen birçok kitabın yazarıdır.

Komünistler İsmail Bilen'in anısına derin saygı duymaktadır ve onun anısını ebediyen yüreklerinde taşıyacaklardır.⁷⁶

76 Barış ve Sosyalizm Sorunları dergisi, Şubat 1984.

İsmail Bilen'in Sofya Merkez Mezarlığı'nda
eşi Mara Kolarova ve kızı Natalya (Nataşa) Dırmova ile birlikte yattığı mezar

İ. BİLEN (MARAT)

Türkiye KP MK Genel Sekreteri

18 Ekim 1902'de, Rize şehrinde (Türkiye), bir küçük burjuva ailesinde dünyaya gelmiştir. Milliyeti Türk'tür. Lise öğrenimlidir. KUTV'u da bitirmiştir. Rusça bilmektedir. 1922 yılından beni Türkiye KP üyesidir. 1924-1926 yıllarında SBKP üyesi bulunmuştur.

1916-1922 yıllarında uçak motor okulunda okumuş, ardından İstanbul motor tamir fabrikasında mekanisyen ve şoför olarak çalışmıştır.

1922 yılında TKP MK aparatında yardımcı elemanlık yapmıştır.

1923-1926 yıllarında Doğu Halkları Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) okumuştur.

1926-1927 yıllarında Adana Vilayet Komitesi Sekreterliği yapmıştır. Aynı zamanda İzmir parti teşkilâtında çalışmıştır.

1927 yılından beri TKP MK üyesidir. 1927-1929 yıllarında, sonra 1933-1936 yıllarında Türkiye KP Politbüro üyesi ve MK Sekreteri, 1936-1937 yıllarında MK Sekreteri olmuştur. 1962-1973 TKP MK Dış Büro üyesidir.

1973 yılından itibaren TKP MK Politbüro üyesi, Haziran 1974'ten itibaren TKP MK Genel Sekreteri'dir.

Komünist faaliyeti nedeniyle çok defa tutuklanmıştır. 1929-1933 yıllarında ve sonra 1937-1958 yıllarında (kısa aralarla) Sovyetler Birliği'nde yaşamıştır. 1945, daha sonra 1948-1949 yıllarında Bulgaristan'da yaşamıştır. 1937-1943 yıllarında KEYK'de Türkiye Komünist Partisi temsilcisidir. Gizlilik kurallarını ihlâlden ve günlük yaşamında yanlış davranışlarından dolayı Nisan 1943'te KEYK Sekreterliği kendisini uyarılı sert kınama cezası vermiştir.

1943-1956 yıllarında Moskova Radyosu'nda yorumcudur.

1958'den itibaren ADC'de yaşamaktadır.

1958 yılından sonra birkaç kez SSCB'ye gelmiştir. SBKP'nin 19., 20, 21. ve 22. Kongrelerinde bulunmuş, SBKP 25. Kongresinde TKP heyetine başkanlık etmiştir. Ekim 50. ile 60. yıldönümü ve V.İ. Lenin'in 100. yaş günü, SSCB'nin kuruluşunun 50. yıldönümü kutlamalarına katılmıştır. 1970 yılında V. İ. Lenin'in 100. yaş gününü anma jübile madalyası verilmiştir.

Ekim 1977 yılında 75. yaş günü dolayısıyla Halkların Dostluğu nişanıyla taltif edilmiştir. *Ekim 1982'de 80. Yaş günü dolayısıyla Ekim Devrimi Nişanı ile taltif edilmiştir. 18 Kasım 1983'te vefat etmiştir* (son iki cümle el yazısı ile ilave edilmiştir).

Komünist ve işçi partilerinin 1957, 1960 ve 1969 uluslararası Danışma Toplantılarına katılmıştır. Komünist ve işçi partilerinin 1969 uluslararası Danışma Toplantısı Hazırlık Komisyonu'nun oturumlarına da katılmıştır.

Ekim 1970'te Avrupa komünist ve işçi partileri temsilcilerinin Avrupa güvenliği Moskova karşılaşmasında, Ekim 1973'te Barışsever Güçler Dünya Kongresi'nde hazır bulunmuştur.

Eylül 1970'te komünist ve işçi partilerinin antiemperyalist savaşım konusundaki Budapeşte karşılaşmasında TKP'yi temsil etmiştir. Haziran 1976'da Avrupa komünist ve işçi partilerinin Berlin Konferansı'nda TKP heyetine başkanlık etmiştir. Nisan 1977'de komünist ve işçi partilerinin Barış ve Sosyalizm Sorunları dergisinin çalışmalarının görüşüldüğü Prag Danışma Toplantısı'nda TKP heyetine başkanlık etmiştir. Aralık 1978'de Sosyalizm ve Komünizm Kuruculuğu ve Dünyadaki Gelişmeler konulu Sofya Uluslararası Teori Konferansı'nda TKP'yi temsil etmiştir.

1971 yılında Bulgaristan Komünist Partisi'nin 10. Kongresi'nde TKP'yi temsil etmiş, 1976'da ise BKP'nin 11. Kongresi'nde TKP heyetine başkanlık etmiş, Mart 1975'te MSİP'nin 9. Kongresi'nde TKP heyetinin başında bulunmuştur.

Sovyetler Birliği'nin içten dostu olarak TKP'nin SBKP ile ilişkilerinin gelişmesi için aktif bir şekilde çalışmıştır. Deneyli bir gazeteci olarak uluslararası komünist hareket ve Sovyetlerdeki gerçekler üstüne birçok yazı ve broşür yazmıştır. Parti çalışmalarında büyük tecrübe sahibidir. Ancak uzun yıllar süren mülteci yaşamı, onun Türkiye'deki bugünkü durum hakkındaki farkındalığını, ülkenin ilerici güçleriyle ilişkilerinin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir.

İlmühaber 25 Nisan 1979 itibariyle, Kapitalist Ülkeler Komünist ve İşçi Partileri Yönetim Organlarının Terkibine Dair Rehber'e alınmıştır.

(Seri "B-79")

SBKP MK Uluslararası Şube Ast Raportörü – İmza (N.H.Pazikova)

İsmail Bilen'in kitapları

İsmail Bilen'in ilk kitabı Savaş Yolu Türk Komünistinin Notları, 1950'li yılların başında birçok ülkede ve dilde yayınlanmıştır.

Bakü 1952 Azerice

Moskova 1952 Rusça

Moskova 1952 Çince

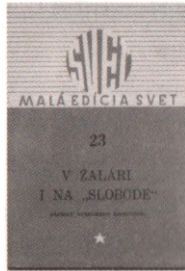
Tiran 1953 Arnavutça

Sofya 1952 Bulgarca

Sofya 1955 Türkçe

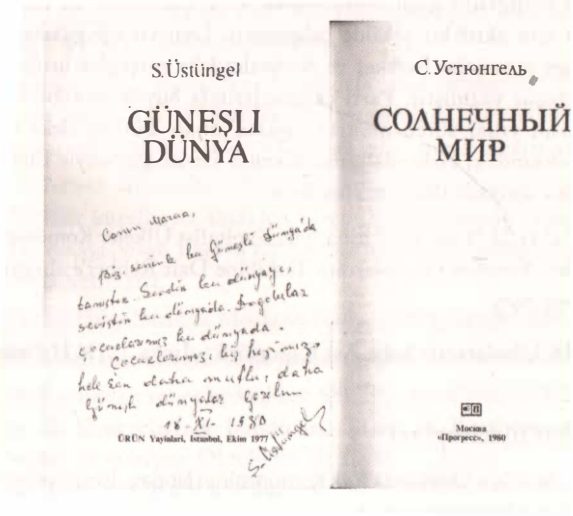

Bratislava 1952 Slovakça

Prag 1952 Çekçe

Güneşli Dünya kitabı da 1980'de Moskova'da Rusça olarak yayınlanmıştır, doğum gününde karısı Mara'ya ithaf sayfası şöyledir:

İsmail Bilen'in diğer kitapları şunlardır:

TKP Doğuşu Kuruluşu Gelişme Yolları

Türkiye Olayları 1973

Çetin Savaş

Günümüzde TKP

Dev

İnci Irmağı

Kore Nire?

İstanbul Hemşerileri

EK: Bu yazı geliştirilerek daha sonra *TKP Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları* adlı broşür halinde yayınlanmıştır.

Hepten gizlidir

T.K.P-yi İÇİNDEN KEMİREN YIKICI AKIMLAR⁷⁷

Türkiye Komunist Partisi, kurulduğu günden beri, değişik zaman zaman patlak veren yıkıcı akımlarla, olursuz meyillerle, partinin Marksist-Leninist prensiplerine saldıran elemanlarla savaşı gelmiştir. Likidatörlerin, örneklerin, oportünistlerin, “sağların”, “solların”, provokatörlerin yaptıkları çıkışlar, burjuvazinin, reaksiyonun, işçi sınıfına, onun savaşkan öncüsü olan Komunist Partisine karşı yaptığı amansız saldırılarla atbaşı yürümüştür. Parti içinde prensipsiz çekişmeler, grupçuluklar, parti disiplininin bozulması, gizlilik prensiplerinin çiğnenmesi, likidatörlerin saldırıları, her zaman polisin işine yaramıştır.

Türkiye bir küçük burjuva denizidir. Komunist Partisinin ilk üyelerinden pek çoğu başka sınıflardan, tabakalardan, küçük burjuva çevrelerinden gelmedir. Bunlar, küçük burjuvazinin hastalıklarını, antiproleter meyillerini partinin içine taşımışlar ve taşırlar. Sallantılı elemanlar, savaşın çetinlikleriyle yüzyüze gelince, ya teslim bayrağını çekiyor, ya çekilip gidiyor. Likidatörlerin, döneterlerin –rönekatların- çoğu, burjuvazinin, reaksiyonun tarafına geçmiştir.

T.K.P-nin kuruluşu ve gelişme yolları:

Türkiye Komunist Partisi, Büyük Oktobr Sosyalist Devriminin doğrudan doğruya etkisi altında doğmuştur. T.K.P-nin doğuşu, Türkiyede emperyalist istilâcılara karşı yürütülen milli kurtuluş savaşının patlak verdiği günlere düşer. Bu doğuş ve oluş sırasında, Türkiyede belli bir sayıda proletarya vardı. Fakat, işçi sınıfının savaşı, henüz, zayıftı, az gelişmişti. İşçi hareketi, kendiliğinden gelme bir oluş çağındaydı. İşçi sınıfının savaş

⁷⁷ Bulgaristan Devlet Arşivi, f. 1b, op. 91, d. 166, s. 66-91.

teşkilâtları çok cılızdı. Mevcut “sosyalist” ve “sosyal-demokrat” partileri burjuvazinin kontrolü altındaydı ve bu teşekküller işçi sınıfının üst tabakasından dar bir çevreyi içine alıyordu.

Sonra. İstilâcılara karşı millî kurtuluş savaşı başladığı zaman, Türkiyede işçilerin toplu bulunduğu başlıca yataklar, merkezler: İstanbul, İzmir, Adana, Zonguldak gibi semtler birbirinden ayrılmıştı. Bu olay, hem millî kurtuluş savaşının gelişmesinde olumsuz rol oynamış, hem T.K.P-nin bu savaşta öncü olmasına yol vermiyen sebeplerden biri olmuştur.

T.K.P-nin ilk tohumları, ilk nüveleri: 1918 yılında atılmış, kurulmuştur. İstilâcılara karşı ilk silâh, çetelerin sıktığı ilk kurşun da gene: 1918-de patlamıştır.

T.K.P-nin kuruluşu iki koldan başlamıştır. Biri: İçerden. Öbürü: Dışarda. Dışardan gelen kol ikiye ayrılır: Biri, Sovyetler Birliğinden, öbürü Almanyadan. İçerden gelen kol da ikidir: Biri, istilâ altına düşen bölgelerden, öbürü iç Anadoludan. Bu kolların birleşmesi prosesi epice sürmüştür.

Sovyetler Birliğinden gelen kol, Birinci Dünya harbinde Rusyaya esir düşen Türk asker ve subaylarından teşekkül etmiştir. Bunları organize edenlerden biri: Mustafa Subhi'dir. Bu grup, 1918-de, Moskova'da: “Sol Sosyalistler” adı altında toplanmıştır. Bunlar, 1919-da, Kominternin I Kongresinde Türkiyeyi temsil etmişlerdir. Başlarında M. Suphi vardı. Sovyetler Birliğinde meydana gelen bu grup: Esir Türk askerlerinden gönüllü savaş birlikleri kurmuştur. Bu gönüllüler, “Beyazlara” karşı, bir çok yerlerde savaşmışlardır. Son, gönüllü komunist Türk alayı, 1921-de, Sovyet Ermenistanının kurtuluşunda, Taşnaklara karşı, Zengizor muharebesinde savaşmıştır. Bu gönüllülerden bir çoğu, Anadoluya geçmiş, millî kurtuluş savaşına katılmıştır. General Ali Fuat Cebesoy: “Moskova Hatıraları” başlığıyla 1955-te çıkardığı kitapta şöyle der:

“Türkiye Komunist Partisinin, Türk esir subay ve erlerinden kurmuş olduğu Piyade Alayını Baküde gördüm... Anadoluya geçen bu alayın er ve subayları, istiklâl mücadelesinin sonuna kadar, Batı cephesinin bir çok muharebelerinde kahramanca döğüşmüşler ve içlerinden pek çoğu şehit olmuştur...”

Sovyetler Birliğindeki grup, başlıbaşına bir teşekkül olarak şekil aldı. Bu grup: “Yeni Dünya” gazetesini çıkarıyordu. Bu komunist gru-

bu, Türkiye'ye militanlarını gönderdi. Bu militanlar, gittikleri yerlerde teşkilât kurmaya, yahut mevcut komunist gruplarıyla bağlanmaya çalıştılar. Meselâ, İstanbul'a gelen "Baba" Mehmet ekibi, gerek istilâcılara karşı savaşta, gerek T.K.P-nin kurulması işinde önemli rol oynamıştır. "Baba" Mehmet – işçiydi. Sovyetler Birliğinde – 1918-19 yıllarında- "Beyazlara" karşı savaşlarda bir hayli tecrübe edinmiş iyi bir komunistti.

Almanyadan gelenlere, bu gruba: "Spartaküsler" diyorlardı. Bunlar, Birinci Dünya harbinde, uzman yetiştirmek için, Almanyaya gönderilen işçiler ve talebelardı. Bunlardan bazıları, Almanyada silâhlı "Spartaküst" hareketine katılmışlardı. Almanyadan döndükten sonra, bunların bir kısmı İstanbul'da kalıyor, bir kısmı da Anadolu'ya yayılıyor. İstanbul'da kalan grup: "Kurtuluş" dergisi etrafında toplandılar. Sonra, bunların bir kısmı: "Türkiye İşçi-Köylü Sosyalist Partisi"ne geçti. Anadolu'ya geçenlerden bir çoğu: "Türkiye Halk Komünist Partisi"ne⁷⁸ girdi.

Memleket içindeki komünist gruplarından biri, İstanbul'dan çıkmıştır. Bu grup: "İşçi-köylü Sosyalist Partisi"ni kurdu. Sonra, Sovyetler Birliğinden gelenlerle ve Anadolu'daki komünist grubuyla bağ kurdular. İstanbul teşkilâtının başında: Şefik Hüsnü Deymer, Sadrettin Celâl, Nizamettin Ali vardı. Gene bunlarla, başka bir koldan gelip, bağlanan Etem Nejat ve Topçu İsmail Hakkı⁷⁹ dalı vardı. İsmail Hakkı subaydı, ordudaydı. Etem Nejat öğretmendi. Etem Nejat, sonradan, T.K.P-nin genel sekreteri seçildi. İsmail Hakkı, S.K-ya üye oldu. Her ikisi de 1921-de, M. Suphi ile beraber öldürüldü.

İstanbul teşkilâtına daha bir kol vardır: "Ü.I.T." (Enternasyonal İşçi Birliği)⁸⁰. "Ü.I.T."de: Rum, Ermeni, Yahudi, Bulgar ve daha başka millî azınlıklar çoktu. İstanbul'daki komünist teşkilâtının legal yayın organı: "Aydınlık" dergisidir.

Anadoluda kurulan komünist nüvelerin toplayıcı merkezi Ankara olmuştur. Ankara teşkilâtının kolları: Konya, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Samsun, Bolu, Eskişehir, İnebolu ve daha başka yerlere yayılmıştır. Türkiye'de ilk legal komünist teşkilâtı, 1920-de, Ankarada: "Türkiye Halk

78 Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası.

79 İ. Bilen, Heidelberg'den doktoralı Arap İsmail Hakkı ile Topçu İsmail Hakkı'yı bu anlatımda birbirine karıştırmıştır. Ethem Nejat ile birlikte TKP Merkez Komitesi'ne seçilen Arap İsmail Hakkı asker kökenli değildi.

80 Union Internationale de Travail – U.I.T., Beynelmillel İşçiler İttihadı.

Komunist Partisi" adıyla kurulmuştur. Bu teşkilât, ilk defa Eskişehirde: "Yeni Dünya" gazetesini, sonra Kırşehirde: "Kurtuluş" gazetesini, daha sonra, Ankara'da: "Yeni Hayat" dergisini çıkarmıştır. Ankara teşkilâtına ilk girenler arasında: subaylar, memurlar, doktorlar, "Yeşil Ordular", demiryolu ve askerî fabrika işçileri, esnaflar vardır. Almanyadan gelen "Spartaküstler" de bunlara katılmıştır.

Bir de Adana ve İzmir nüveleri vardır. Bunların arasında da Sovyetler Birliğinden, Almanyadan gelenleri, subay ve erleri, aydınları görürüz. Adana ve İzmir teşkilâtlarında: Şoförler, demiryolu işçileri, fabrika işçileri aktif rol oynamışlardır. Bunlar Adana ve İzmirin kurtuluşuna silâhla katılmışlardır.

T.K.P-nin kadro yapısını, ilk günlerinde, işte bu kaynaklardan gelmiştir.

Millî kurtuluş savaşı yıllarında, istilâcılara karşı, Batılı emperyalistlerin tuttuğu kukla hükümete ve padişahlığa karşı silâhlı savaş yıllarında, küçük ve orta burjuva çevrelerinden gelen aydınların, subayların, komünist partisine aktığını görürüz. Bunlar, yükselen millî kurtuluş hareketinin ve başveren devrim dalgalarının üstünde geldiler. Bunlar, kurulan komünist nüvelerin teşkilâtların başına geçtiler. Bu doktorların, subayların, öğretmen ve mühendislerin yanında kalif[iy]e işçileri de görürüz. Bu işçilerin arasında, konservatif terbiye almış, şövinist, milliyetçi elemanlar az değildi. "Topane" sisteminden yetişmiş olan bu elemanların bir çoğu, Türkiye'de işçi sınıfının, o sıralarda, üst tabakasını, bir bakıma "aristokrasi" denilen kabuğunu teşkil ediyordu. Bütün bu elemanlar, küçük burjuvazinin hastalıklarını, o çevreden aldıkları gelenek ve görenekleri T.K.P-nin içine taşıdılar. Bunların getirdikleri yabancı ideolojileri yenmek savaşı, bu elemanları yeni baştan yoğurmak, onlara Marksist-Leninist terbiye vermek savaşı zor olmuştur.

İlk komünist nüvelerin başında bulunan elemanların Marksist bilgileri kıttı. Bunların kafalarında neler yoktu: Küçük burjuva hürriyetleri, idealizm, oportünist prensipler, anarşizm, Tredünyonların "ekonomizmi", devrim yerine evrim. Bütün bunlar, kafalarında, Marksist bilgiyle karıştı. Bunların arasında en hazırlıklıları, Marksist görüşü kuvvetli olanlar: M. Suphi, Etem Nejat, Topçu İsmail Hakkı, Şefik Hüsnü Değmer'di. M. Suphi Bolşevik partisinde terbiye almıştı. Teşkilâtçılık

tarafı kuvvetliydi. İstanbul grubu, daha ziyade, “yüksek teoriyle” uğraşıyordu. “Aydınlık” dergisini, değil işçiler, aydınlar bile zor anlardı. Ankara grubu, doğrudan doğruya kurtuluş savaşının içinde olduğu için, çok daha pratik hareket ediyordu.

Bütün bu ideolojik karışıklığa ve teşkilât ayrılıklarına son vermek gerekti. Bütün bu ayrı ayrı komunist teşkilâtları, Kominternin şartlarını ve prensiplerini kabul etmekle beraber, hâlâ ayrı birer “beylik” gibiydiler. 1920-de: T.K.P-nin I-ci kongresi toplandı. Kongrenin, evvelâ, Türkiyede yapılması düşünülmüştü. Fakat, Ankara hükümeti buna izin vermedi. Bunun üzerine Bakü’de toplandı. Delegelerin çoğu Türkiyeden gelmişti. Memleket içinde ve dışındaki teşkilâtlar, aşağı yukarı uygun bir surette temsil edildiydi. Kongre: Türkiyenin genel durumunu, kurtuluş savaşının gelişme yollarını, partinin önünde duran meseleleri görüştü, parti tüzüğünü kabul etti, parti programının ana prensiplerini hazırladı. Ve: Merkez Komitesi seçildi.

I-ci kongre, aldığı kararları yerine getiremedi. Kongreden beş ay sonra – 1921 yılının Ocak ayında- T.K.P. çok ağır bir darbe yedi. Bu kanlı darbe, Ankarada, Çankaya’da, Atatürkün hazırlamış olduğu özel bir plâna göre uygulandı. Millî kurtuluş savaşının, emperyalizme karşı yürütülen harbin, memleket içinde demokratik devrime geçmesinden, bu devrimin genişleyip derinleşmesinden ödü kopan burjuvazi, çete kuvvetlerine ve komunist partisine arkadan ve çok haince bir darbe indirdi. Burjuvazi, Kemalistler, bir halk ordusunun kurulmasını istemiyorlardı. Onlar, millî kurtuluş savaşını demokratik devrime götürecek, geniş yığınların savaşına önderlik edecek bir partinin –komunist partisinin bulunmasını hiç istemiyorlardı. Çankayada hazırlanan plân üzerine: 1921 yılı Ocak ayının 6-sında, Batı cepesi komutanı İsmet İnönünün, Jandarma genel komutanı Refet Belenin ve Celâl Bayarın emrindeki kuvvetler – piyade, atlı ve topçu birlikleri – cepelerden alındı. Bu birlikler, çete kuvvetlerine, “Yeşil Ordu” kuvvetlerine arkadan saldırdılar. İki ateş arasında kalan millî çete kuvvetleri mahvoldu. Cepeleri açık bulan Yunan orduları da Eskişehir, Bursayı aldı, Ankaranın 35 kilometre yakınlarına kadar sokuldu.

Gene Ocak ayının 19-unda, Anadoludaki komunist teşkilâtlarına baskın yapıldı. Millet meclisinde, Komunist Partisine dayanışma ve sempati gösteren mebuslar tevkif edildi. “İstiklâl” mahkemesi kuruldu. Ve bu

mahkeme: Halk komunist Partisinin militanlarını, uzun yıllar ağır kürek cezasına mahkûm etti ve bunları Anadolunun içlerine sürdü.

Sonra, Ocak ayının 28-ini 29-una bağlayan gece, Çankayanın muhafız taburu komutanı Topal Osmanın ve adamlarının eliyle, M. Suphi, Etem Nejat ve arkadaşları – çoğu S.K. üyesi olan 15 komunist – Karadenizde boğduruldu. Kemalistler, millî kurtuluş savaşının en çetin günlerinde, Türkiye halkını arkadan işte böyle hançerlediler.

Bu kahpece darbe, çeşitli halk tabakaları arasında Kemalistlere karşı şiddetli bir tepki uyandırdı. Bu tepkiyi yumuşatmak amacıyla, Ankara hükümeti, mahkûm komunistlere bir af çıkardı. Ankara hükümetini böyle bir karar vermiye zorlayan en önemli bir sebep te, o zaman Sovyetler Birliğiyle yeni kurulan münasebetler olmuştur.

T.K.P. yediği bu ağır darbeden sonra, gene de kendisini toparlandı. Anadolu ve İstanbul teşkilâtları çalışmalarına hız verdiler. 1922-de, Ankarada, T.K.P-nin II-ci kongresi toplandı.⁸¹ Ankara hükümeti bası yaptı. Kongrenin yaptığı toplantıların yarısı açık, yarısı illegal geçti. İstanbul teşkilâtından hazırlanan delegeler, gerek Ankara hükümetinin, gerek İstanbuldaki işgal kuvvetlerinin sıkı kontrolları yüzünden, bu kongreye gelemeler. Bütün bunlara rağmen, II-ci kongre T.K.P-nin gelişmesinde bir dönüm noktası olmuştur.

II-ci kongrenin toplanması, Anadoludan Yunan ordularının kovulduğu, ezildiği günlerin arifesine rastlar.

1923-te, İstanbula girer girmez, Kemalistlerin ilk işleri, komunist teşkilâtına saldırmak oldu. Bir çok komunistler tevkif edildi. 1924 yılının başında, o zamanki Rauf Orbay hükümeti, İngilizlerin bu en eski beslemesi, Komunist Partisini yasak etti, Ankara teşkilâtını kapattı⁸².

Bir yandan T.K.P-ye üst üste indirilen darbeler, terör öbür yandan, memlekette zafer sandalyasına Kemalistlerin oturması yeni bir durum yarattı. Millî kurtuluş savaşının dalgaları üstünde komunist partisine gelen aydınlar arasında, devrim dalgalarının çekilmesiyle, sallantılar başladı.

81 Ağustos 1922'de iki oturum halinde yapılan ve ikinci oturumuna Moskova'dan Komintern murahhaslarının da katıldığı Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası Kongresi, Komintern tarafından TKP I. Kongresi olarak tescil edilmiştir.

82 Rauf Orbay hükümeti, 12 Temmuz 1922 – 4 Ağustos 1923 tarihleri arasında görev yapmıştır. Rauf Orbay hükümeti, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nı 1922 Ekim ayı başlarında yasaklayarak yöneticilerini tutuklayıp, yargılamıştır.

Bir yolcu gibi, partiye gelenler, yavaş yavaş çekilip gittiler. Üst katlarda geçen güdük burjuva devrimi, bu “üç günlük komunistlere” yetti de arttı bile. Burjuvazı, bu döneke elemanları kayırdı. Subaylar, orduda iş buldu. Doktorlar, profesörler, mühendisler kalif[iy]e işçiler, yazarlar, öğretmenler burjuvaziye de lâzımdı. İlk zamanlar bu kadrolar azdı Türkiyede. Bunlar iş bulmakta güçlük görmediler. Her biri bir kapıya bağlandı.

Padışahlığın kaldırılması, cumhuriyetin ilânı, yapılan bir sıra reformlar: Medreselerin, tekkelerin kapatılması, eski vergi sisteminin – aşarın kaldırılması, yazı, kıyafet, seçim, nikâh kanunlarının değiştirilmesi, lâiklik prensibinin kabul edilmesi v.s. bazı yabancı imtiyazların satın alınması, yerli endüstrinin gelişmesine yardım eden tedbirlerin alınması ve Türkiyenin resmen, görünüşte bağımsız bir devlet oluvermesi, bütün bunlar değil yalnız aydınlar arasında, işçi sınıfının üst tabakasında da hayaller yarattı. Bunların bir kısmı: “Türkiyede komunizme yer yoktur. Onun yapacağını biz yaptık” diyen Kemalistlerin teranesini tekrarladılar. Komünist Partisine katılmış olan geçici, sallantılı, oportünist elemanlar, burjuvazinin bu sahte mataini [metainı] parti içinde yaymıya, işçi sınıfına, halka aşılama kalkıştılar. Komünist partisine yabancı olan bu elemanlar burjuvaziyle böylece elele verdiler.

1923-te Kominternin III-cü kongresine, T.K.P-nin hem Ankara, hem İstanbul teşkilâtlarından ayrı ayrı delegeler geldi.⁸³ Çünkü, partinin II-ci kongresinden sonra da, her iki teşkilât, hâlâ, ayrı ayrı çalışıyordu. Kominternin III-cü kongresi bu ikiliği kaldırdı. Gene 1923-te, İstanbulda pilenumu toplandı. Böylece, S.K. İstanbul’da kaldı.⁸⁴

1924-te, İstanbul’da, parti konferansı toplandı.⁸⁵ Bu konferansta yeni bir S.K. seçildi. Konferansta, başlıca, üç grup karşı karşıya geldiler: Şefik Hüsnü Deymen grubu – İstanbul -, Ankara grubu ve Şevket Süreyya – Hüseyin Sait grubu. Hüseyin Sait, T.K.P-nin Sovyetler Birliğinde ku-

83 Komintern’in III. Kongresi 22 Haziran – 12 Temmuz 1921’de yapıldı ve bu Kongre’ye TKP delegesi olarak Pavloviç’in yanı sıra Bakü’den Süleyman Nuri, Salih Zeki ve onların itiraz ettikleri Hüsnü katılmıştır. Ankara ve İstanbul delegelerinin katıldığı Komintern’in 4. Kongresi’dir ve 5 Kasım – 5 Aralık 1922’de yapılmıştır.

84 1923’te İstanbul’da Dr. Şefik Hüsnü’nün sekreterliğinde, THİF adına Salih Hacıoğlu ve Bİİ adına Vanlı Kâzım Kip’in yer aldığı Komintern takviyecisi Şarki’nin bir süre çalışmalarına katıldığı bir Teşkilât Bürosu oluştu.

85 Türkiye Komünist Partisi’nin kongresi 15 Şubat 1925’te İstanbul Akaretler’de yapılmıştır. Parti aktiflerinin konferanslarından birincisi 1926’da Viyana’da, ikincisi 1932’de İstanbul Silahtar’da yapılmıştır.

ruhan kolundan gelmeydi. Partinin Bakü kongresinde S.K.-ya seçilmişti.⁸⁶ İstanbul konferansında: Şevket Süreyya, Hemşinli Mahmut, Vedat Nedim Tör S.K.'ya seçildiler.

Bu konferanstan sonra da, gerek parti içinde, gerek SK-da [Tsenralnyı Komitet - Merkez Komitesi'nde] fikir ayrılıkları, grupçuluklar devam etti. Şevket Süreyya, partiyi tamamiyle eline almak, onun "lideri", "teoretigi" olmak istiyordu. Karşısında, kendisine, en büyük rakip, Şefik Hüsnü Değmeri görüyordu. Şevket Süreyya'nın kendisine en yakın bulduğu elemanlar: Ahmed Cevat Emre, İsmail Hüsrev Töking [Tökin], Vâlâ Nurettin ve bir dereceye kadar Nazım Hikmet'ti. Hüseyin Sait te, sonradan, Şevket Süreyyanın tarafına geçti.

Şevket Süreyya: eski Osmanlı ordusunda küçük subaydı. Birinci dünya harbinde, Türk ordusuyla beraber Kafkasyaya gelmiştir. Bu adam "Turancı"lardandır. O zaman, bu gibi Turancıları, Türk ordusunun casusluk servisi, Azerbaycana, Türkistana gönderiyordu. Şevket Süreyya, Türk ordusu Kafkasyadan çıkarılınca ve Sovyet rejimi kurulunca, Batumda - Tifliste, Baküde kalıyor. 1921-de Moskovaya geliyor, K.U.T.V.-ye giriyor. Daha Kafkasyadayken Komünist partisine geçiyor. 1923-te Türkiye'ye dönüyor.

Ahmet Cevat Emre, eski "İttihatçı"dır. Dil profesörüdür. Koyu şovinisttir. Komünist partisine Kafkasyada girmiştir. Kominternde çalışmış, K.U.T.V.-de ders vermiş, T.K.P.-nin II-ci kongresine [THİF'in Ankara'daki kongresi] delege gitmiştir.

İsmail Hüsrev Töking: Almanyada okumuştur. Babası yüksek subaydı, Alman silâh fabrikalarıyla bağılıydı. Töking, TKP-ye Ankara Komünist gençlik teşkilâtından gelmiştir. K.U.T.V.-de okumuştur. Töking, Vedat Nedim Tör ve Nizamettin Nazıf'la yakın arkadaştı. Nizamettin, 1922-24 yıllarında gençlik teşkilâtının sekreteriydi. 1923-te Moskovaya, Komünist Gençlik Enternasyonalının kongresine gelmiştir. 1924-te partiden kovulmuştur. Gazetecidir. Şimdi, Cumhuriyet Halk Partisindedir. Koyu bir Sovyet düşmanıdır. "MAH" -casusluk servisinde - çalışır.

⁸⁶ Hüseyin Sait, TKP'nin Bakü Kongresi'nde Merkez Komitesi adaylığına seçilmiştir; diğer iki aday İsmail Çitoğlu ve Lütfü Nejdettir. Merkez Komitesi'nin 7 üyesi şunlardır: Mustafa Suphi, Mehmet Emin, Nazmi, Hilmioglu Hakkı, İsmail Hakkı, Ethem Nejat, Süleyman Nuri.

Vâlâ Nurettin: İstanbulludur. Nazım Hikmetin eski arkadaşısıdır. Millî kurtuluş savaşı günlerinde Anadolu'ya beraber geçmişler, Sovyetler Birliğine beraber geçmişler, K.U.T.V-de beraber okumuşlar. Vâlâ, bir aralık, Kominternde çalışmıştır. 1924-25-te Türkiye'ye dönmüş olmaktadır. Türkiye'ye gider gitmez partiden çekilmiştir. Yazardır, gazetecidir. Namussuzun biridir. Polisle bağlıdır. Çok sinsidir. Daha bu geçenlerde, şimdi çalıştığı "Tercüman" gazetesinde, Sovyetler Birliğine çatıyordu.

Vedad Nedim Tör: Zengin bir ailedendir. Karısı almandır, Almanyada okumuştur. İstanbulda Sovyetler Birliğinin "Dış Ticaret" servisinde çalışmıştır. 1926-27 yıllarında T.K.P-nin sekreterliğini yapmıştır. 1927-de, S.K. [Tsenralny Komitet - Merkez Komitesi] üyelerini, parti teşkilâtlarını polise vermiştir. Bu provokatör, sonradan, Basın-yayın genel direktörü olmuştur. Şimdi: "Doğan Basımevi" ortaklığının başındadır.

Hemşinli Mahmut: Zengin bir derebey ailedendir. Babası yargıçtı. Kendisi, Devlet Demiryollarında yüksek bir memurdur. Daha millî kurtuluş savaşı yıllarında, Türk casusluk servisiyle bağlı olduğu sonradan ortaya çıkmıştır.

Hüseyin Sait: Türkiye'ye Kırımdan gelmiştir. Sovyetler Birliğinde komünist partisine girmiştir. K.U.T.V-de okumuştur. 1926-da partiden ayrılmış. Yol inşaatı işlerine girmiş, milyoner olmuş.

Faik Usta: Edirnelidir. İşçilikten gelmedir. Küçük atelye sahibiydi. Sosyalist hareketlerine girmiş. Oportünist, dönegin biriydi. Komünist partisinden çekildikten sonra, fabrikatör olmuştur. Bu adam Şevket Süreyya ile bağlıydı.

Hamdi Şamilof: Babası tefeci-tüccarmış. Kendisi Sovyetler Birliğinde Komünist partisine girmiş. K.U.T.V-de okumuştur. Fakat Marksist bilgisi zayıftı. Bu, partide sallantılar gösteren elemanlardandır. Hapiste çok yatmıştır.

Bu saydığımız elemanlar, partide belli bir zaman olursuz rol oynamışlar, onun gelişmesine engel olmuşlardır. Bu düşman, burjuva elemanları partiden temizlemek, onların iç yüzlerini açığa çıkarmak savaşı epice sürmüştür. Hele, 1925-27 yıllarında, partinin direksiyonunu ellerine geçiren likidatörlere karşı yapılan savaş çok zor ve çok keskin olmuştur.

1925 tevkifatı, legal çıkan gazete ve dergilerin kapatılması, sendikaların dağıtılması, sendika militanlarının mahkûm edilmesi, Komünist

partisini yeniden sarstıydı. Bu sarsıntıyı önlemek amacıyla, 1926-da, Viyana'da, parti konferansı toplandı. Konferans: Memlekette yeni durumu, partinin önünde duran meseleleri, teşkilât, basın-yayın işlerini görüştü, parti programı ve tüzüğü tasarısını ele aldı ve bir sıra kararlar aldı. Bu konferansta, S.K-ya yeni birkaç üye koopte edildi. Sekreterliğe Vedat Nedim Tör getirildi.

O sırada memleket içinde kalan S.K. üyeleri: Vedat Nedim Tör, Hamdi Şamilof, Faik Usta, Hemşinli Mahmut, Vanlı Kâzım, Hacı Salihoğlu [Salih Hacıoğlu], Şevket Süreyya, Sadrettin Celâl, Elektrikçi Nuri. Memleket dışında – “Dış Büro’da: Şefik Hüsnü Değmer, Cevdet /Fahri/, Hasan Ali /Halim/ bulunuyordu. Memleket içinde S.K.: Vedat Nedim, Hemşinli Mahmut, Şevket Süreyya ve Hamdi Şamilofun elindeydi. Politik-büroyu bunlar kuruyordu. Öteki üyeler bir yana atılmış bir durumdaydılar.

Likidatörlere, oportünistler, dönemlere karşı yürütülen savaş 1926-dan sonra hızlandı. Vedat Nedim – Şevket Süreyya grubu, Viyana konferansının kararlarını sabote etmek “taktiğini” kullandılar. Konferans, parti tüzüğüne göre, Leninist prensiplere göre, teşkilât, propaganda, ajitasyon işlerinin baştan aşağı ayarlanmasını, yenilenmesini, organize edilmesini istiyordu. Bunu başarıyla yapabilmek için de memleketin kongre [konkresomut], sosyal-politik durumunu doğru değerlendirmek gerekti.

Likidatörler ve onların “teoretiği” Ş. Süreyya şunu söylüyordu: 1 – “Türkiyedeki inkılâp /yani üst katlarda geçen güdük burjuva inkılâbı/, derin demokratik bir değişimdir. Bu yeni kuruluşu kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak lâzımdır. 2 – Türkiyedeki millî kurtuluş savaşı, geniştir, yayımı Türkiye sınırlarının dışına çıkar. Doğu ve sömürge milletleri ancak bu yoldan /yani Kemalistlerin gittikleri yoldan/ yürürlerse kurtulabilirler. 3 – İşçi sınıfı zayıftır. Onun olgunlaşması çok uzun sürer. Bu sebeple, tam anlamıyla bir Komünist partisi meydana gelmez. Öyle, aşağıdan yukarı, parti hücreleri, komiteleri kurmaya ihtiyaç yoktur. Belli işçi merkezlerinde dayanak grupları bulundurmak yeter. S.K. bu dayanak gruplarıyla bağlanmalı, işte o kadar. 4 – Memlekette işçi sınıfının olgunlaşmasını, sayısının artmasını beklemek. 5 – Köyde toprak reformu modern ziraatın geliştirilmesi yoluyla olabilir. Köylüyü zengin etmeli. /Yani köy burjuvazisinin geliştirilmesi/. 6 – Yalnız Doğudan /yani Sovyetler Birliğinden/ değil,

Batıdan alacağımız, öğreneceğimiz çok şey vardır. /Bu tez, Kemalistlerin “yüzümüzü Batıya çevirelim” parolasından başka bir şey değildi/.”

Bunlar, likidatörler, Sovyetlerle olan münasebetleri, burjuvazinin açısından, onun pozisyonundan görüyorlardı.

Viyana konferansının almış olduğu özel bir karar üzerine K.U.T.V-de işçilerden hazırlanmış parti militanları vilâyetlere gönderildi. Bu militanlara verilen direktif: Parti teşkilâtlarını baştan aşağı parti tüzüğüne göre kurmak: Nüveler, höcreler, semt, bölge, ilçe ve vilâyet komiteleri meydana getirmek, bunları işler hale getirmek. Aktif teşkilât kurmak.

Adana, Ankara, İzmir, İstanbul, Eskişehir, Edirne ve Bursa parti teşkilâtları çok çabuk canlandı. Bütün vilâyet komitelerinin konferansları yapıldı. Bu konferanslarda S.K-daki oportünist meyiller şiddetle tenkit edildi. Parti kongresinin toplanması istendi. Vedat Nedim – Ş. Süreyya grubu, kongrenin toplanmasına karşı çıktılar. Vilâyet komitelerinin başında bulunan parti militanlarını ekarte etmiye çalıştılar.

Bu sırada memleket dışında kalan “Dış Büro” ile memleket içinde bulunan S.K-nın arası hiç te iyi değildi. Aralarında, parti direksiyonunu paylaşamıyorlardı. Bu grupçuluk ta başka bir dertti. Balık baştan kokuyordu. Aralarındaki fikir, görüş ayrılıklarına rağmen, her iki taraf ta, parti kongresinin toplanmasına yanaşmadılardı.

1927-de, İstanbulda, S.K-nın geniş pilenumu toplandı. Bütün vilâyet komitelerinin temsilcileri, bu pilenuma geldiler. Plenum, kongreyi geri almak, eski idareyi devam ettirmek amacıyla yapılmıştı. Vilâyetlerden gelen temsilciler, bu pilenumda, oportünistlerin bu oyalama, savsama taktiğini bozmaya çalıştılar. Likidatörlerin iç yüzlerini açığa vurdular. Vedat Nedim – Ş. Süreyya grubu: Komunist partisini, bir burjuva opozisyonu partisi haline sokmak, burjuvaziyle anlaşmak yolunu tutmuş olduklarını, Komunist partisini halka, millete duyurmak istemediklerini, bu pilenumda bir kerre daha ispat ettiler.

Likidatörler, oportünistler, Komunist partisinin halka duyurulmasını: Parti plâtformunun yayılmasını, beyanname çıkarılmasını, S.K-nın imzasıyla her hangi bir yazılı açıklama yapılmasını istemiyorlardı. T.K.P-nin tarihinde: “Partiyi halka duyurmak” adı altında geçen savaş, likidatörlere, oportünistlere, dönemlere karşı yapılan savaşın belli bir bölümünü içine alır.

Pilenumdan sonra, S.K-daki temiz elemanların yardımıyla vilâyet komiteleri çalışmalarını çok daha canlandırdılar. İstanbul vilâyet komitesi: “Bolşevik dergisini çıkarmıya başladı. Bu dergi, likidatörlere karşı savaşta parti kadrolarına yardım etti.

T.K.P-nin varlığını, plâtformunu, görüşlerini, konkre, aktüel meseleler karşısında takındığı durumu açıklamak, bunları halka duyurmak davası, partinin içinde günün en canlı meselesi oldu. Vilâyet, semt, bölge komiteleri, höcreler, en aktüel ve açıklanması kaçınılmaz olan meseleler, olaylar üzerinde beyannameler çıkarmıya devam ettiler. Gene o sırada, Adana vilâyet komitesi: “Lenin ve Komunist partisinin ana prensipleri”, “Lenin ve sendikalar”, “Lenin ve işçi grevleri” başlıklarıyla broşürler çıkardı. Bunları, İstanbul, İzmir vilâyet komiteleri de çoğalttılar, yaydılar.

Bilindiği gibi, likidatörler, oportünistler, işçi grevlerine: “Vakıtsız çıkışlar, boşuna yıpranma, polisi terrora kışkırtma, teşkilâtsiz yığınları ürkütme, faydasız hareketler” diyorlardı. Bu likidatörler: İstanbul liman işçilerinin ve sandalcılarının grevlerine, gösterilerine, bunların polisle yaptıkları silâhlı çarpışımıya arka olmadılar. Oportünistler: Tramvaycılar grevini, Adana demiryolu işçilerinin grevini tutmadılar. Onlar, işçi sendikalarını, sönük birer tekke halinde bıraktılar. Oportünistler, likidatörler: Sendika ve grev hareketleri, kendiliğinden gelme bir oluşa bağlıdır” dediler.

1927 yılında, polis geniş bir tevkifat yaptı. Partinin sekreteri olan Vedat Nedim Tör, bütün S.K. üyelerini, bildiği teşkilâtları, partinin aktif militanlarını ve Kominternin temsilcisi olarak Türkiye'ye gelmiş olan Ş. H. Değmer'i /Ferdî'yi/ eleverdi. O zaman açık yapılan muhakemede Şevket Süreyya Aydemir, V. N. Tör ve Hemşinli Mahmut iç yüzlerini tamamiyle çağıya [açığa] vurdular. Bu provokatör likidatörler: “Türkiyede bir Komunist partisinin bulunmasına lüzum olmadığını, böyle bir partinin temel bulamayacağını” söylediler. Komunist partisiyle hiçbir bağları, ilgileri olmadığını ilân ettiler.

V. N. Tör, Ş. S. Aydın [Aydemir], I. Hüsrev Töking [İsmail Hüsrev Tökin], T.K.P-den kovulduktan sonra, Kemalistlere katıldılar, açıktan açığa burjuvazinin tarafına geçtiler. Bunlar İsmet İnönü ve turancı, koyu Sovyet düşmanı Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile beraber: “Kadro” adlı faşist dergisini çıkardılar.

1927 tevkifatı ile eski S.K. dağıldı. Dışarda kalan, tevkif edilmeyen aktif parti militanları ve parti teşkilâtları çalışmalarını artırdılar. Kominternin de yardımıyla: "Geçici S.K." kuruldu. Likidatörler, provokatörler partiden kovuldu. Geçici S.K., teşkilât, propaganda, basın-yayın işlerini yeni baştan düzene koydu. S.K-nın organı olarak: "Komunist" gazetesini çıkardı. Bu S.K-ya, parti kongresini hazırlamak görevi verilmişti. Fakat, 1929 tevkifatı, kongrenin toplanmasını geri attı.

1929 tevkifatına sebep, parti içindeki grupçuluk olmuştur. Geçici S.K-da: Hikmet Kıvılcımlı, Hasan Ali Ediz /Halim/, Cevdet /Fahri/ gençlik teşkilâtını partiye karşı kullandılar. Amaçları, partinin idaresini ellerine almaktı. Grupçuluk hırsıyla parti kasasını ellerine geçirdiler ve kendi hesaplarına kullandılar. Bir sürü lümpen, serseri, macera arayıcı elemanları gençlik ve parti teşkilâtlarına çektiler. İzmirde ve İstanbulda ayrıca teşkilât kurdular. Bütün yaptıkları işleri S.K-nın politik bürosundan sakladılar. Polis, bu grupçuların İzmirde kurmuş oldukları "teşkilât" kanalıyla partinin içine kolayca sokuldu.

1929 İzmir mahkemesinde her şey meydana çıktı. İzmir muhakemesi, açık yapılan son komunist muhakemesi olmuştur. Polisin bütün gayretlerine rağmen, provokatörleri, bir sürü serserileri komunist partisine karşı kullanmasına, partiyi bu suretle halkın karşısında diskredite etmek istemesine rağmen, muhakemenin gidişi tamamiyle polisin, Ankara hükümetinin aleyhine çıktı. Muhakeme tam açık bir kürsü haline getirildi. Halka karşı terroru artıran Ankara hükümetinin, reaksiyoner eğemen çevrelerin Batılı emperyalist gruplarla anlaşma yoluna girdikleri: T.K.P-nin siyasal platformu, taktiği, istekleri bu kürsüden halka bir kere daha duyuruldu. Mahkemede: T.K.P-nin ve parti teşkilâtlarının son bir yıl içinde yayınlamış, çıkarmış oldukları gazeteler, beyannameler, çağırılar, bültenler mahkemede okundu ve bunlar gazetelerde kısmen basıldı, kısmen yorumlandı.

Hikmet Kıvılcımlı, Hasan Ali Ediz, Cevdet /Fahri/, bunların her üçü de küçük burjuvaziden gelmedir. Üçü de Tıp fakültesindendir. Yarı buçuk "doktor" geçinirler. Hikmet Kıvılcımlı, İzmir mahkemesinde, bir oportünist olarak hareket etmiştir. Grupçuluğunu hapisanelerde de devam ettirmiştir. Bu yüzden ve ahlâkça bozulduğundan, 1934-te S.K-dan çıkarılmıştır.

Hasan Ali Ediz, 1931-de, polise düştüğü zaman⁸⁷, bildiği her şeyi itiraf ettiği sonradan meydana çıkmıştır. Bu adam, Türkiyede küçük burjuva aydınlarının en kötü taraflarını kendinde toplar. Ediz, Sovyetler Birliğinde bulunmuş, Kominternde ve KİM-de [Komunist Gençlik Enternasyonalı] çalışmış, Moskova'da okumuş⁸⁸. Bu adam Eczacı Vasıf'la arkadaştı. Vasıf ta Moskova'da Lenin okulunda okumuş. 1932-33 yıllarında S.K-nın sekreteri olmuş. Ediz ve Vasıf, 1936-1938 yıllarında, partinin legal yayın işlerinde çalıştılar. Partinin parasını çaldılar, yediler. Böylece partiden kovuldular. Ediz burjuva gazetelerine geçti, Vasıf Eczane açtı, patron oldu.

1929 tevkifatından sonra parti yeniden sarsıntı geçirdi. Geçici S.K. zayıfladı. Parti içinde hoşnutsuzluk gösteren grupçular S.K-nın bu zayıf durumundan faydalandılar. Bunlar, likidatörlere, oportünistlere karşı partinin açmış olduğu savaşı kendi hesaplarına kullanmak istediler. Dehşetli bir demagoji yaptılar. "Parti pasif duruyor, S.K. kalmamıştır. Likidatörler temizlenmemiştir." yaftası altında bunlar kazan kaldırdılar. 1930 yılında bunlar, İstanbul'da Pavli Adası'nda bir toplantı yaptılar. Bu toplantıya "kongre" dediler. Başlangıçta, temiz ve iyi niyetli bazı parti üyeleri, işin iç yüzünü birdenbire iyice anlayamıyan elemanlar bu opozisyonun tuzağına düştü. Fakat, bu iyi niyetli elemanlar çabuk ayıldılar. Çünkü, bu opozisyon partiyi parçalamaktan başka bir şey değildi. Bu opozisyonun iç yüzünü meydana çıkarmak işinde ve buna karşı savaşta Zeki Baştımarın /Aydın'ın/, tâ baştan opozisyona karşı kesin cephe alan Reşat Fuat Baranerin rolleri büyük olmuştur. Parti, bu opozisyonun hakkından çabuk geldi. Sarsıntı uzun sürmedi.

Bu opozisyonun başında: Nazım hikmet, Hamdi Şamilof, Tek[l] graf[ç]ı –Fuat, Sarı Mustafa, Remzi /Sako/, şoför Rağıp, Kavalalı Ahmet /Mosolini Ahmet/ vardı.

Bu opozisyon T.K.P-nin tarihinde: "Troçkist – polis opozisyonu" diye geçer. O sırada Troçkistlerin Sovyetler Birliğine karşı çıkarmış oldukları bir beyannameyle bu opozisyonun ilgisi görülmüştü. Troçkistlerin beyan-

87 Hasan Ali Ediz, 1929 tevkifatından sonra Teşkilât Sekreteri olarak yürüttüğü çalışmalar çerçevesinde 1 Ağustos 1930'da dağıtılan savaş aleyhtarı bildiriler nedeniyle tutuklanarak yargılanmış ve mahkûm edilmiştir.

88 Hasan Ali Ediz, Moskova'da üst düzey eğitim veren Uluslararası Lenin Okulu'nda öğrenim görmüştür. TKP yöneticileri arasında Hasan Ali Ediz dışında yalnızca Reşat Fuat Baraner ve Eczacı Vasıf Onat bu okulda öğrenim görmüştür.

namesini Vâlâ Nurettin hazırlamıştı. Sonra, bu opozisyonda rol oynayan Sarı Mustafa Börklüce, Troçkisttir. Troçkinin Türkiyede, İstanbulda Adalarda bulunduğu sıralarda onun ajanlarıyla Sarı Mustafanın temasları olduğu sonradan meydana çıkmıştır.

Sarı Mustafa: Küçük burjuva ailedendir. Babası küçük bir memurmuş. Adapazarı-Geyve taraflarındandır. Çerkez-Türk karışığıdır. Osmanlı ordusunda küçük subaydı. Birinci Dünya harbinde, Türk ordusunda “istihbarat”, yani casusluk servisindeymiş. Türk ordusuyla Romanyaya, sonra Kafkasyaya gitmiştir. Türk ordusu Baküden çekildikten sonra, turancı Çerkez albay Kâzım’la beraber Dağıstanda bir süre maceralar yaşamış. Türkiye hesabına çalışmış. Daha sonra, Bakü Komünist partisine girmiş. Oradan Moskovaya gelmiş, K.U.T.V-de okumuş. 1924-te Türkiyeye dönmüştür. Evvelâ partinin legal dergi ve gazetelerinde, sonra İstanbul vilâyet komitesinde çalışmıştır. 1928-de geçici S.K-ya girmiştir. Polisle bağlı olduğu, 1929 tevkifatında meydana çıkmıştır. Fakat, onun çok eski ve çok iyi maskelenmiş bir provokatü[ö]r olduğu 1930 yılında öğrenilmiştir. S.K-nın birkaç bin liraya çıkan gizli matbaasını 1929 tevkifatından sonra öğrenmiş ve satmıştır. Bu provokatör, 1945-te yeniden ortaya çıkmış, Esat Adil Mustecabioğluyla beraber “Sosyalist” partisini kurmuştur.⁸⁹ Artık T.K.P-ye karşı açıktan açığa saldırışa geçmiştir.

Ahmet Mosolini [Mussolini]: Kavalalıdır. Bir kardeşi Genel Emniyette ajandı. Öbür kardeşi, Mehmet Kavala, bugün Türkiye’nin sayılı kompradorlarından olmuştur. Musolini Ahmet, Hamdi Şamilofla bağlıydı.

Sako – Remzi: Edirnelidir. Faik ustanın yetiştirmelerindendir. K.U.T.V-de okumuştur. Opozisyonda aktif rol oynamış. Sonradan, hatasını “itiraf” etmiş. Tekrar partiye alınmış. Ve, 1935-te, İstanbul gençlik teşkilâtının polise düşmesine, matbaasını ele geçmesine sebep olmuştur. En sonunda delirmiştir.

En kritik bir durumda partiyi parçalamıya giden opozisyon, ötedenberi bir baş olmak isteyen, şöhreti seven, sallantılı, zayıf tarafları olan Nazım Hikmet’i kendisine bayrak olarak kullanmıştır. Burjuvazi, Nazımı bu yolla, opozisyona düşmüş olmasından faydalanmak suretiyle kendi tarafına çekmek istemiştir. Nazım, polisin, burjuvazinin bu tuzağını anlamadı. Opozisyona girdiği ve partiye karşı yürüdüğü için T.K.P-den çıkarıldı.

⁸⁹ Esat Adil’in başkanı olduğu Türkiye Sosyalist Partisi 1946 yılında kurulmuştur.

Parti, Nazıma hatasını anlaması için elden geldiği kadar yardım etti. Çünkü, Nazımı düşmüş olduğu bataklıkta bırakmak, yahut onu göz göre göre burjuvazinin kucağına atmak doğru olamazdı. Nihayet Nazımın ileri yurtsever gençlik arasındaki itibarını parti kendisi yaratmıştı. Nazım hatasını açıkça tanıdıktan sonra, yeniden partiye alınmıştır. Sallantıları bitmiş midir? Hayır. Bizim küçük burjuva aydınlarının antimarksist sapıtmaları, bazan mezara kadar sürer. Bütün eksikliklerine rağmen Nazım, T.K.P-nin malıdır. Faşizme, Amerikan köleliğine karşı savaşta Türkiye halkına bundan böyle de çok faydalı olabilir.

Partiyi içinden vurmıya kalkışan “Troçkist polis opozisyonu” ezildikten sonra, parti, her bakımdan canlandı. Parti teşkilâtları kuvvetlendi. “Kızıl İstanbul”, “Kızıl İzmir”, “Kızıl Eskişehir”, “Kızıl Samsun” gazeteleri sürekli çıkmıya başladı. Partinin kadroları genişledi. Fabrika hocaları arttı. Böylece partide işçi elemanlar çoğaldı. Bu sırada parti ordu içinde yuvalanmaya başladı. Askerî fabrikalarda, hele uçak pilokları ve makinistleri arasında Komünist partisine bir akın başladı. Fakat parti, bu devrede de köye, köylü arasına girmedi. Bu en büyük hastalığını yenemedi. Bu mesele üzerinde almış olduğu kararlar, hemen hemen olduğu gibi, kâat üzerinde kaldı.

Sıkı bir hazırlıktan sonra, 1931 yılının başında, İstanbulda: T.K.P-nin III-cü kongresi toplandı.⁹⁰

III-cü kongre: Memleketin iç durumunu – egemen büyük burjuvazinin Batılı emperyalist gruplara doğru kaydığını, yerli burjuvazinin içinde tabakalaşmanın hızlandığını, öte yandan işçi sınıfının sayıca artmakta, esnaf ve zanaatçıların dağılmakta, proleterleşme prosesinin kuvvetlenmekte olduğu, aynı prosesin köye girdiğini – gözden geçirdi, tespit etti. Kongre: Milletlerarası durumu inceledi. Köylü meselesini, sendikalar meselesini, propaganda, yayın ve teşkilât işlerini görüştü, partinin çalışma plâtformunu çıkardı. Parti içinde, opozisyonun ezilmesiyle birliğin kuvvetlenmiş olduğunu belirtti. Leninci prensiplerden T.K.P-nin hiçbir zaman ayrılmıyacağı gösterildi. Yeni S.K. seçildi.

90 1925 İstanbul Akaretler Kongresi konferans olarak değerlendirildiğinden, bu TKP'nin III. Kongresi olarak adlandırılmıştır. İ. Bilen'in daha sonra kaleme aldığı metinlerde IV. Kongre olarak değerlendirilen, Komintern murahhası olarak Greta'nın yönlendiriciliğinde İstanbul Silahtar'da yapılan toplantı, Komintern belgelerine göre TKP'nin 2. Aktif Konferansı'dır. Bu Konferans sırasında da Marat (İ. Bilen) Diyarbakır hapisanesindedir (1929 – Kasım 1933).

Kongreden sonra gelen yeni tevkifat, partiyi oldukça sarstı. Fakat, parti kendisini çabuk topladı. 1932 tevkifatında da, gizlilik prensiplerinin bozulmuş olması rol oynamıştır. Gerçi kongre sızıntısız yapıldı. Fakat, kongreden sonra, gerektiği gibi uyanıklık gösterilmedi. Gerek mahkemede komünistlerin kendilerini iyi tutması, en korkunç işkencelere rağmen poliste dayanmaları, sonra üst üste iki defa, hapsanede, 15'er gün süren açlık grevleri, memlekette, halk arasında olurlu ve çok iyi yankılar uyardırdı.

Bu kongreden sonra, partide işçilerden gelme kadro arttı. Parti içinde beliren “münevver düşmanlığı” akımı önlendi. Parti, sendika ve grev hareketleriyle daha sıkı bağlandı.

1933-te, İstanbul'da, S.K-nın plenumu toplandı. Politik büronun raporu dinlendi. Faşizme karşı, harp hazırlıklarına karşı partinin görüşü tespit edildi, memleketin konkre durumu görüşüldü. Teşkilât işleri, basın-yayın işleri, gizli çalışma işleri üzerinde yeni, konkre kararlar alındı.⁹¹

Bu sırada, genel af dolayısıyla, hemen hemen bütün komünistler hapislerden çıkmıştı. Partinin elinde aktif bol bir kadro bulunuyordu. Bu kadroları eritmemek, polisten korumak, gelişme gösteren yoldaşları, bilhassa işçileri okutmak, bu kadroları elverişli bir surette kullanmak meselesi plenumda görüşüldü ve bu hususta konkre karar alındı. Bir çok arkadaşlar Sovyetler Birliğine – okumak ve tedavi edilmek için – gönderildi.

1934-te, S.K-nın plenumu toplandı.⁹² Bu plenumda, parti içinde alttan alta yaşayan grupçuluk yeltenişleri ele alındı. Partiyi içinden kemiren akımlar ayıklandı ve kesin kararlar verildi. O sırada Komintern'de T.K.P-nin temsilcisi olan Fahri'nin bu işten çıkarılmasına plenum karar verdi. Fahri, hem sekte, hem dehşetli grupçudur. Üstelik de korkaktı. III-cü kongre, Fahriyi, S.K-ya yedek üye seçmişti. Plenum, S.K. kadrosunu ele-di. Tütüncü Sabri gibi pasif, uyuşuk, Mehmet Emin [Sekun] ve Hikmet Kıvılcımlı gibi grupçu elemanları S.K-dan çıkardı. Yeni bir politik büro seçti.

91 Komintern arşivi belgelerine göre 1932 tevkifatından 1934 yılı Dış Büro Genişletilmiş toplantısı yapıncaya kadar geçen dönemde TKP'de ilk desantralizasyon dönemi yaşanmıştır ve Türkiye'de Merkez komitesi –S.K.- yoktur; gerek İstanbul, gerekse diğer vilayetlerin komiteleri doğrudan doğruya Dış Büro'ya bağlıdır, Türkiye'de merkezi görevli tek kişi Eczacı Vasıf'tır.

92 Komintern belgelerinde bu toplantı TKP MK Dış Bürosu Genişletilmiş Toplantısı olarak anılmaktadır.

1934-37 yılları içinde parti, gerek teşkilât, gerek kadro bakımından büyüdü, genişledi. Gerek S.K.-nın, gerek vilâyet komitelerinin gazetele-ri, oldukça muntazam çıktı. Meselâ, S.K.-nın organı olan: “Orak-Çekiç” gazetesi – 1935-37 yılları içinde – aralıksız çıkmıştır. Tirajı: 1000-di. Bundan başka, her 15 günde bir, özel bir broşür çıkıyordu. Partinin legal yayınları vardı: “Marksizm Bibliyoteği”, “İşçi Kitabevi” gibi. Gene legal olarak: “Projektör” dergisi çıktıydı. İspanyada faşistlere karşı savaşta cumhuriyetçilere yardım kampanyası açıldı: Popüler broşürler çıkarıldı, para toplandı. Bu kampanya, hem partinin kuvvetlenmesine, hem parti içindeki kötü akımları daha kolay önlemek savaşına yardım etti.

Plenumun almış olduğu özel bir karar üzerine: Provokatörlerin, parti-den kovulanların “kara listesi” çıkarıldı. Bu “kara liste”, partinin merkez organında: “Orak-Çekiç”te, vilâyet komitelerinin gazetelerinde yayınlan-dı. Fabrikalarda, işçi semtlerinde provokatörlere, döneklere karşı kampan-ya açıldı. Bu savaş oldukça başarılı geçmiştir. Bu kampanyada, 1931-32 yıllarında opozisyona karşı savaş tecrübelerinden: “İnkılâp Yolu” dergisi-nin, “Kızıl İstanbul”un savaş metotlarından istifade edildi.

1938-40 yılları arasında parti yeni bir sarsıntı geçirdi. 1937 yılının başında, Moskovada okuyan S.K. üyelerinden bir kaç memlekete dön-düler. Bunlar, Kominternin almış olduğu yeni bir karara göre, T.K.P.-nin teşkilât ve çalışma sistemini baştan aşağı değiştirmek gerektiğini söylediler. Bu karara göre: “Partinin komite ve höcrelerini dağıtmak, parti üye-lerini sendikaların ve legal partilerin – ki, o zaman legal yalnız iktidarda-ki Halk partisi vardı – içine yaymak”. Memleket içinde bulunan S.K. ve “Politik Büro” bu karara yanaşmadı, işin içinde bir yanlışlık olacağını ileri sürdü. Çünkü böyle bir şey likidasyona gitmek demektir. Mesele soruldu, incelendi, gerçek ortaya çıktı.

Faşizme, reaksiyona ve harp hazırlığına karşı demokratik tek cephe kurabilmek için, Komünist partisinin bütün yurtsever, ileri çevrelerle iş birliği, dayanışma yapması, yığın teşkilâtlarının içine girmesi, Halk partisinin içindeki fikir ayrılıklarından faydalanması, emperyalistle-rin, reaksiyonun önünde diz çökmiyen elemanların desteklenmesi bahis konusuydu. Çünkü, o sırada Celâl Bayar Başbakan olmuştu ve Hitler Almanyasıyla kucaklaşmaya gidiyordu. S.K. durumu böyle görmüştü, Komintern de bunu söylemişti. Fakat o sırada, Kominternde Türkiye iş-

lerine karışan Valeski, gerçekten de, memlekete dönen arkadaşlara, partinin teşkilâtlarının dağıtılmasına karar verildiğini söylemiş. Valeskinin bu provokasyonu anlaşılınca kadar, yalan doğrulanıncıya kadar partide bir bakıma “silâh çat”, “ateş kes” havası, demobilizasyon havası esti. Partinin illegal yayınları bir zaman için durduruldu.

Bu fırsattan istifade eden oportünistler, S.K.-dan atılmış olan Tornacı Emin gibi likidatörler baş kaldırdılar. Kerim Sadi gibi Troçkistler ortaya atıldılar. İşçi opozisyonu yapan Şoför Emin [Bilecan], oportünist grupçulardan Troçki Mehmet [Çoba], partiden atılmış olan provokatör Telefoncu Ferit gibi bütün soysuz elemanlar partiyi parçalamıya yeltendiler. Parti, bu yıkıcı akımlara karşı yeniden savaşa kalktı. Parti, bir yandan legal basından faydalandı, öbür yandan illegal bültenler çıkardı. Böylece hem partinin ana plâtförmünü yaydı, hem parti içinde yeniden kazan kaldırmak isteyen likidatörlerin, oportünistlerin, provokatörlerin taktiğini açığa vurdu. 1939-40 yıllarında legal çıkarılan: “[Yeni] Edebiyat” gazetesi, ideoloji alanında, yığınlara Marksist terbiye vermek işinde olurlu rol oynadı.

1941-de, Ankara hükümeti, özel bir kararla, legal tanınmış bütün komünistleri, endüstri merkezlerinden – işçi yataklarından, İstanbuldan, Anadolu’nun içlerine sürdü. Acar, aktif tanınan komünistleri “Aşkale” toplama kampına gönderdi. Bazı komünistleri sürekli göz altında bulundurmak için askere aldı. Bu baskı, iki birbirine aykırı sonuç verdi: Bir yandan işçi merkezlerindeki parti teşkilâtları zayıfladı, daha doğrusu merkezle olan bağları gevşedi. Öbür yandan: Anadolu’nun içine, köylere dağılan komünistler: köylüyle, askerle, esnaflarla temasa geldiler. Meselâ: Zilede, Erzurumda, Antepte, Sivasta ve başka yerlerde, bilhassa köylülerden parti komiteleri kuruldu.

Fakat sürgünler, 1942-44 yıllarındaki tevkifler partinin aktif bir varlık göstermesine engel oldu. Evvelâ: “Faşizme, vurgunculuğa karşı tek cephe” parolası sekterce uygulandı. Sonra, bu parola iyice tutunmadan, yerine: “İleri Demokratik Tek Cephe” parolası sürüldü. Böyle gelişi güzel parola ve taktik değiştirme, bir az da olayları kovalamak gibi bir şeydi. Yani, konkre durum iyi hesaplanmadıydı. Legal imkânlarından faydalanmak yolları açılmıya başladı. O sırada “Tan” gazetesinin partiye büyük faydası oldu. Fakat, parti teşkilâtlarını mobilize etmek, yeni şartlara ve duruma göre onları reorganize etmek, partiyi bir yumruk haline de toplamak

işi gevşek tutuldu. Çünkü, Avrupada faşizmin, Hitler Almanyasının, Sovyet Ordularının ezici darbeleri altında bozgundan bozguna uğraması, Türkiyede de yeni bir hava yaratmaktaydı. Komünist Partisi, bu kadar elverişli bir durumdan faydalanamadı. Buna sebep partinin o sırada direksiyonunu elinde bulunduranların bir bakıma pasifliği, bir bakıma da durumu kavrayamamalarıdır. Bazı yoldaşlar, Almanyada faşizmin yıkılmasıyla, Türkiyeye, öyle kendiliğinden, demokrasinin geleceğini sandılar.

O sırada politik büronun en kuvvetli elemanları hapisteydi. S.K., Ş. Hüsnü Değmer ve Ahmet Fırıncı /Dede/nin elindeydi. Değmer, öteden beri, burjuva demokrasisi hayallerine pek kapılır. Bu kötü hastalık onda yeniden tepti. Çok tehlikeli ve yanlış bir taktik kullandı. Legal ve illegal çalışmaları yanyana yürütecek yerde, gizli parti teşkilâtlarını kuvvetlendirecek, koruyacak yerde başka bir şey yaptılar: Legal “Sosyalist emekçi ve köylü partisini” kurdular ve tanınmış, tanınmamış komünist partisi üyelerini buna çektiler. İstanbul, İzmir, Ankara, Samsun parti teşkilâtları bu yanlış adıma karşı geldiler: Legal çalışma ile illegal çalışmaların birbirine karıştırılmasını tehlikeli gördüler. Çünkü: Legal partiyi kurarken, bir bakıma, illegal çalışan komünist partisini likide etmek yoluna gidildi. Hata, legal partinin kurulmasında değil, onu kurmak için komünist partisinin hiçbir garantisiz açığa çıkarılmış olması, onun dağıtılmasına doğru gidilmiş olmasıdır. Partinin bu taktik hatasından burjuvazi polis istediği gibi faydalandı. Legal partinin içine bir sürü provokatörler soktu. Sonra, 1946-da, faşist Recep Peker hükümeti saldırışa geçti: Sosyalist emekçi ve köylü partisi kapatıldı, sendikalar dağıtıldı ve polis geniş tevkifat yaptı.

1945-46 yıllarında T.K.P-nin içinde bozguncular baş kaldırdı. S.K-nın en eski üyelerinden Hüsamettin /Aziz/, grupçuluk çıkardı, partiyi parçalamaya kalktı. Komünist partisinden kovulmuş olan kimselerle, Sarı Mustafa ve Mustecaplıoğlu gibi provokatörlerle birleşti: “Sosyalist” partisini kurdular. Hüsamettinin hareketi, polisin, burjuvazinin işine yaradı. Tek cepheyi kurmak ve onu kuvvetlendirmek yerine, reaksiyona karşı ileri kuvvetlerin birleşmesine, tek cephe olmasına balta indirdi. Polis “sosyalistlerden” faydalandıktan sonra, o partiyi de kapadı. Bu partinin başındakileri, provokatör Sarı Mustafadan ve Esat Adil Mustecaplıoğludan başka, hepsi mahkûm edildi.

Hüsamettin, hapsanede, Şefik Hüsnü Değmer de 1951-de S.K-nın toplantısında, partiye karşı işlemiş oldukları büyük hataları, ona indirmiş oldukları darbeyi itiraf ettiler. Her ikisi de grupçulukla hareket ettiler. Her ikisi de, ötedenberi birbirlerine karşıydılar. Biri “sola” biri “sağa” kaçardı. Fakat her ikisi de oportünizme birleştiler. Onların bu grupçuluğu, oportünizmi, hele Hüsamettinin bozgunculuğu Komünist partisine çok pahalıya mal olmuştur.

1945-46 parti içindeki grupçuluklardan, işlenen hatalardan, karışıklıktan ve fikir ayrılıklarından faydalanan polis, kendi ajanlarını T.K.P-nin safları arasına soktu. Vatan Naili [Nail Vahdeti] gibi, [Hasan İzzettin] Dinamo gibi, [Elektrikçi] Muzaffer gibi soysuzları partiye karşı kullandı polis. Bunların her üçü de küçük burjuvaziden gelme aydınlardı. Bunların her üçü de, partiye tesadüfı karışmış unsurlardı. Vedat Nail [Nail Vahdeti], en büyük provokasyonunu mahkemede yapmıştır.

Gene o sırada, Ankaradan komünist partisi teşkilâtına giren polis ajanı Dilmen, sonradan İstanbul vilâyet komitesine üye olmuş, partinin gizli işler bürosuna kadar sokulmuş ve 1951-de S.K. üyelerini ve bildiği teşkilâtları, komünistleri ele vermiştir.

Provokatörlere karşı, partiden kovulanlara karşı, sallantılı elemanlara karşı, likidatörlere, oportünistlere karşı gevşek davranılması, sınıf uyanıklığının, parti uyanıklığının, Leninci uyanıklığın körlenmesi komünist partisine zarar, yıkım getirmiştir.

Marksist-Leninist ideleri sonuna kadar, canla başla savunmadan, pratik çalışmaları Marksist-Leninist teorinin ışığıyla aydınlatmadan T.K.P-nin gelişmesi mümkün değildir.

T.K.P-nin bir eksiği de, üyelerine sistemli Marksist-Leninist terbiye vermemesi, onları teorice yetiştirememesidir.

Bütün bu olursuz faktörler[in] önlenmesi, aşılması gerekiyor. T.K.P-nin önünde çetin, fakat yenilmesi gereken davalar duruyor.

12-III-957

/Marat/

(Footnotes)

- 1 Yukarıda aile ilişkileri bölümünde Marat'a verilen ağır kınama cezasıyla ilgili kararı verdik. Daha önce de 1926-1927 döneminde İstanbul'da Kontrol komisyonu tarafından ceza verildiğini otobiyografisinde anlatıyordu, bu konuya ilişkin MK belgeseni de aktardık.
- 2 Marat'ın kaleme aldığı özgeçmişlerde ve anketlerde bu bilgi ilk kez yer alıyor.

TKP MK Genel Sekreteri İSMAİL BİLEN

TKP'nin kuruluşunun 100. yılında ömrünün 61 yılını bu partinin sıralarında mücadeleye adanmış, temel örgüt üyeliğinden Merkez Komitesi Genel Sekreterliğine ve Parti Başkanlığına kadar her düzeyde görev yapmış İsmail Bilen'in yaşam öyküsünü, onun RGASPI'deki (Rusya Devlet Siyasal Sosyal Tarih Arşivi) şahsi dosyasından (fon 495, liste 266, dosya 12) hareketle ve TÜSTAV Komintern Arşivi'ndeki diğer belgelerle ve TKP'nin yayın organlarında yer alan açıklamalar ve yazılara, 1. Bölüm'de daha önce TÜSTAV Yayınları'ndan çıkmış *TKP MK Genel Sekreteri İsmail Bilen Kısa Biyografisi* kitabındaki anlatıma dayalı olarak sunmaya çalıştık.

Bu kitapla birlikte, Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Reşat Fuat Baraner ve Zeki Baştımar'dan sonra RGASPI fon 495, op. 266'da şahsi dosyası bulunan TKP genel sekreterlerinin biyografilerini tamamlamış oluyoruz.

İsmail Bilen'in yaşama gözlerini yummasının ardından TKP Merkez Komitesi açıklamasında şöyle deniyor: "1973'ten 1983 yılına kadar geçen on yıllık dönem, TKP'nin her alanda atılımına geçme, ideolojik-politik bakımdan olgunlaşma, giderek işçi sınıfının, yığınların güvenini kazanma, her koşulda savaşmayı öğrenme, en sert antikomünist saldırılara ve partiyi içerden yıkma yeltenişlerine karşı her defasında yeniden toparlanmayı başarma yeteneklerinin yükselme dönemi oldu. Bu dönem, Bilen yoldaşın adıyla ayrılmaz bir biçimde bağlıdır."

Kararlılığına, mücadelesine ve anısına saygıyla...

S. USTYNGEL

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

NË BURG DHE NË «LIRI»

SAVAŞ
YOLU

ATILIM

ISBN 978-605-4513-59-8

TKP MK Genel Sekreteri, TKP Merkez Komitesi üyesi, devrimci hareketin en iyi bilinen ve en saygın liderlerinden biri olan İsmail Bilen'in hayatı, mücadelesi ve düşünceleri hakkında yazılmış bir kitap. Bu kitap, İsmail Bilen'in hayatını ve mücadelesini anlatan bir biyografi kitabıdır. Bu kitap, İsmail Bilen'in hayatını ve mücadelesini anlatan bir biyografi kitabıdır.

İsmail Bilen yoldaşın anısına

ISBN: 978-605-4513-59-8

9 786054 513598